

Mirain afeta (jivu 189).

Silli harkia lemmätkä Noutan ituaan (jivu 107).

Hänellä ei ole mitään valtaa tautein suhteen eikä häntä siis palvellaakaan. Hän kulekii lafaamatta metsässä, jossa hän yllättää ja tappaa ne onnettomat matkustajat, jotka sattuvat hänen tiellensä. Päivällä oleskelee hän pimeissä luolissa, mutta yöllä kuljee hän ympäri, välistä ihmisen hahmossa, ja lyö jokaisen kuoliaaksi, joka tohtii liikkua yölliseen aikaan. Välistä, niin ferrotaan, kohtaa semmoinen henki ihmisjoukon, joka puolustaa itseänsä, haavoittaa hänen kehäillänsä, mieläpä tappaakin hänen. Semmoisessa tapauksessa on hänen ruumiinsa poltettava, jolloin ei saada jättää pienintäkään luun palaista jällele, sillä muuten kasvaa siitä uusi Dwengua. Useissa pafoin ei saa Kamma-neekeristä mitään keinoin menemään ulos yölliseen aikaan, sillä niin suuresti pelkää hän tätä kauheata kummitusta.

Kammalaisissa vallitsee se kummallinen luulo, että kun noiduttu ihminen kuolee, lähtevät hänen luunsa yhti toifensa perästä haubasta ja asettuvat suoraan riwiin, josta luurivistä sitte vähitellen tulee Dwengua.

Ei ole mitään helppo asia saada selkoa tämän heimon uskonnollisista käsitteistä, sillä heillä itsellä ei ole mitään vakavia käsitteitä tässä kohden ja useista seikoista eivät ilmaise he juuri mitään.

Amulla 19:nä päivänä menin minä ampuamaan willi-härkää, sillä minulle sanottiin muutamia näitä eläviä löytyvän kylän takana olemalla lafeudella. Eräs metsämies nimeltä Sfouta seurasi minua. Kun olimme olleet siellä tiiman aika, tapasimme härän, joka sdi ruohoa muutamalla vähäisellä, metsän ympäröimällä kedella, jonka kautta meille tuli helpoksi päästä häntä liki. Sfouta kaarsi kedon ympäri ja asettui metsänlaiballe paikkaan, joka oli juuri vastapäätä sitä kohtaa, jossa minä makasin väijyksissä, niin että eläin, jos Sfouta sitä säikäytäisi, voisi juosta suoraan minua kohden; sitten rupefi hän metsämiehen tavalla hiipimään watsallaan läpi ruohon saalistansa kohden. Kaikki käwi hywästi siihen asti, kunnes hän tuli härkää niin lähelle että hän saattoi sitä ampua. Pahaksi onneksi hawaiifi härkä nyt Sfoutan. Sfouta ampui samassa tuokiossa, mutta haavoitti ainoastaan eläimen, joka wimmoisjaan tarkasti suoraan hänen päällensä, niinkuin useasti tapahtuu, kun häntä hätyytetään.

Nyt menetti Sfouta parka mielensä. Tänkäläisissä sattumuksissa, joita aina on tarjona kun Dos brachichero'sta pyydetään, pitää pyytä-

jän pysyä warfin alallansa, kunnes eläin on waan yhden hyppäyksen päässä hänestä; silloin tulee hänen äitisti hypätä siwulle päin ja antaa härän juosta ohitse.

Tietysti sai härkä filmäräpähkyssä Sfoutan sarweinsa nokkaan ja lennätti hänen ilmaan keran, toifsa ja kolmannen, ennentuin minä ehdin tulemaan paikalle ja ennentuin huudoillani sain johdetuksi tuon wimmatun otuksen kiukun minua vastaan. Härkä tulla töytäfi minua päin, mutta minun pysyyni ei kauan arwellut, ja niin pian kun hän oli ampumamattkan päässä, kaafin hänen kuolijana maahan.

Sfouta oli hywästi runnettu, mutta hän oli ylimalkaan enemän pelästynyt kuin loukattu, ja kun olin pesyyt hänen eräässä juoksewassa purossa, woi hän itse käydä kotia.

Seuraavana päivänä (20:s päivä huhtikuuta) piti minun lähteä takaisin, ja kun Denga-Dombi tuli sanomaan minulle jäähywästi, tapahtui tässä eräs naurettawa kohtaus. Hänen majesteettinsa wiipyi kauan ja muutamat hänen alamaisistansa — jotka waan odottivat hänen lähtönsä ruwetaksensa sitten minun kansani pieneen ysfityiseen kaupantekoon, sillä he eivät tohtineet antaa kuninkaan nähä niitä tawaroita, joita he minulta saivat — nämä arwoifat herat menettiwät nyt kokonaan malttawaijuutensa ja lähettiwät sanan kuninkaalle että hänen majesteettinsa majaassa oli mies, jota pyyfi saada häntä puhutella. Kuningas meni, ja tuskin oli hän lähtenyt, kun nekerit tuliwat sähiisten siisään, antoiwat minulle elsenluunsa ja pyysiwät että minä antaisin heille kiireisesti toifsa tawaroita sen staan. Suuri kun sen olin tehnyt, tuli kuningas siisään uudestaan, kelwollinen seiwäs kädesä, jolla hän huimi ympärillensä, wimmoisjaan siitä että hänestä oli pilkkaa tehty. Nuo nekeri-parat jättiwät pienet käärjnsä ja juoksiwat pakoon, mintä kähälisistä lähti.

Me palasimme Ranpanon kylään toista tietä ja pääsimme paljoo pikemmin wirralle. Koko maisema tässä ympärillä on erinomaisen kauniista tasanloa, joka kasvaa metsää, paitfi muutamat pienet wälipaikat. Matkallamme käwimme paikan ohitse metsässä, jossa erään hullun naisen hengen luullaan oleskelewan. Tämä nainen heitti muutamia miespolwia sitten kotinsa eräässä lähellä olewassa kylässä ja käwi asumaan tänne metsään, jota paikkaa nekerit aina siitä kammowat. He luulewat että hän vielä wiljelee istutusmaatansa josafin syrjäisessä metsän sopeessa, ja että hän useasti wäijyy piilopaikastaan mat-

kustawia, jotka hän tappaa waan pahoilla kureillaansa.

Birran rannalla tulimme Makaga-Dungiou kylään, jonka päällikkö oli tullut auttamaan minua tappeluissa Sangalaa vastaan, jonka tähden minä olin iloinen että sain osoittaa kiitollisuutani hänelle. Kylän asema on erinomaisen kaunis; laeus on sen toisella puolella ja metsät toisella. Se oli ihana maisema, ja minä olisin mielelläni jäänyt tänne muutamaksi aikaa — erinomattainkin kun päällikkö kertoi minulle, että gorillan kirkuna useasti kuuluu ympärillä olevissa metsissä ja että nämä eläimet owat niin rohkeita, että ne tulewat asutuille aloille ja hävittävät pisanfian ja sokuri-istutuksia.

Me soustimme koko yön ja saavuimme Biagonoon aamulla 24:s päivä. Wenheretki ei ole milloinkaan hupainen, saatikka sitten yöllä. Täällä erällä satuimme vielä pahaksi onneksemme tulemaan piehtarovain wirtahopejon keskelle, jotka kaikki kohosivat ylös meidän ympärillemme ja olivat useat erät miltei syöstä nurin meidän wenheemme liikkunnoillaan.

Palatesfani hawaitsin minä, että kaikki Biagonon asukkaat olivat muuttaneet pois merenrannalta ja tehneet itsellensä majoja lähelle minun asuntoani. Minulla oli syytä olla lewoton kanaini ja kuttuini tähden, mutta kun waroitin heitä siitä, wakuuttivat he kaikki, etteiwät he warastaisi mitään minulta eiwätkä tahtoneet elää erillään walkeasta miehestään. Syytä tähän oli sentään waan tupakka, joka houkutteli heitä minun luokseni. He pelkäsiwät, etteiwät he saisi mitään jolleiwät asui si minun läheisyydessäni. Minun oli tyytyminen siihen, mutta minä woin todellakin tunnustaa, että he käyttiwät itsensä erittäin hywästi.

Loukokuun neljäs päivä oli mitä hupaisempia päiviä elämässäni. Muutamat metsästäjät, jotka minun puolestani olivat olleet jahtivetkellä, palasivat kotia, tuoden muaasaan elävän gorillan penikan. Minä en woi kertoa niitä tunteita, joita minuissa liikkui, nähdesäni tuota sätkiwää pientä eläintä wedetävän kylään. Kaikki waiwat ja wastukset, jotka Afrikassa olin kärsiä saanut, paltsi iämä heiki kylkiksi.

Se oli pieni, parin kolmen wuoden wanha penikka, kahta jalkaa ja kuutta tuumaa korkea ja yhtä wili ja pahan ilkinen kuin täysikaswuinen eläin.

Metsämieheni, joita ihastuksissani mielelläni olisin hyleillyt, olivat saaneet en Kembon ja Kap St. Catherinen välillä. Heidän kertomus

jälkeen olivat he, wiisi luvultaan, olleet matkalla eräsen kylään merenrannalla ja käwiwät aiwan hiljakseen metsän läpitse, kun samassa kuuliwat äänen, jonka he heti tunsiwät gorillan penikan kirkunaaksi emänsä perään. Hiljaisuus waltsi metsässä, oli puolipäiwän aika ja he päättiwät kohta käydä sitä suuntaa kohden, josta päin kirkuna kuului. Nyt kuului se uudestaan. Pysyht kädesä, hiipiwät nuo pelottomat miehet ääneti erästä metsikköä kohden, jossa gorillan penikka warmaankin oli. He tiesiwät emän olowan läheisyydessä ja arwattawasti pitäisi koirakseen, jota enimmästi pelätään, olla siellä myöskin. Mutta he päättiwät panna kaikki alttiiksi ja pyytää penikan, jos kuinkin mahdollista, sillä he tiesiwät kuinka iloiseksi minä tulisin, saadesfani sen elämänä.

He näkiwät puiden liikkujan, ja kontattuansa haudankaltaisessa hiljaisuudessa ja melkein hengittämättä lewottomuudesta vielä kappaleen matkaa eteenpäin, kohtaasi heitä näky, jota nekerit harwoin saawat nähdä, nimittäin gorillan penikka — joka istui maassa ja sibi marjoja matalista pensaista. Parin jalan päässä etäämpänä hawaitsiwät he myöskin emän, jota oli samassa toimesta.

Hei olivat he valmiit laufajamaan pysyynsä, ja aika olikin täpärällä, sillä tuo wanha emä oli nähnyt heidät, kun he kohottiwat pysyynsä, ja heidän oli ampuminen samassa tuotiossa. Dnneksi haaroittiwat he hänen kuolettawasti.

Gorilla kaatui. Kun penikka kuuli paukauset, juoksi hän äitinsä luoksi, kietoutui häneen kiini, kätki kaswoinsa hänen rintaan ja vastaan ja halasi häntä. Nyt kiiruhtiwat metsämiehet paikalle. Tästä pelästyi penikka, joka paikalla helitti äitistään ja juoksi wähäistä purta kohden, johon hän sukkelaasti kiipei ylös, ja siellä hän istui ja ärjyi heille wimmoisfaan.

Nyt eiwät he tietäneet kuinka faada gorillan penikka käpiinsä. Ei kellään ollut halua nousta puuhun tuon pienen wiliin pedon purtawaksi, ja ampua eiwät he myöskään sitä hennoneet. Wihdoin juolahti heille niieleen hafata puu maahan, ja kun se kaatui, heittiwät he sukkelaasti werhon tuon nuoren pedon yli, jonka kautta he saivat aikaa sitoa hänet, kun ei hän mitään nähnyt. Waikka he olivat näin warowia, tuli yhden miehen käsi pahoin purruksi ja toisen säärystä kappale hälwästyksi.

Kun tuo pieni eläin, waikka waan penikka sekä iän että koon puolesta, oli ihmeellisen wäfewä eikä millään tawoin hywän fuopuifa, eiwä

miehet woineet saada sitä pois paikaltansa. Se hyökkäsi yhä heidän päällensä, jonka tähden heidän oli hankkiminen itsellensä haarukankalastain oksi, johon he pistivät gorillan penikan päin, niin ettei hän woinut päästä irti, mutta pysyi kuitenkin kohojuullisen etään heistä. Tässä joutentin epämutkaisessa asemassa tuotiin hän ty-lään.

Siellä nousi nyt suuri hälinä. Kun gorillan penikka nostettiin maalle wenheestä, jossa häntä oli kuljetettu taipale matkaa alas wirtaa myöden, ärsyi hän pahasti ja fasseli hurjasti ympärillen sä pienillä häijyillä filmillään, joista woimme nähdä, että jos hän olisi waan päässyt jonkun meidän niskamme, olisi hän tämän räähkäyksen kostonut.

Kun hawaittiin oksan lyöttävän gorillan penikan kaulaa, teitin hänelle häkin. Kahden tiiman kulussa saimme rakennetuksi hänelle wahan karjnan bamburuwoista, jotka asetettiin niin harvaan, että me woimme nähdä hänen ja hän meidät. Hän sai kohta ottaa asuntonsa hätkiinsä, ja nyt saatoin minä kaikessa rauhasa ottaa otuksen tarkastettawaksi.

Se oli nuori koiras-gorilla, nähtävästi ei vielä kolmen vuoden vanha täydessä kunnossa liik-lumaan omin päinsä jaloillaan ja sen ikäiseksi otukseksi tawattoman wäkenä ja jäntenä. Hänen korkeutensa hawaittiin fittemmin olewan kaffi jal-kaa ja kuusi tuumaa. Hänen naamansa ja kätensä olivat warjin mustat; filmät eivät olleet niin sywällä päässä kuin täyffikaswaneen gorillan. Tutka alkoi heti filmäkarwoista ja ulottui päälakeen asti, jossa se oli punajensusea. Se kää-mi pitkin molemmin puolin postia alas leukaan juuri samoin kuin parta kasvaa ihmisellä. Näl-huulta peitti lyhyt, suortunut karwa; alahuulessa oli pitempi karwa. Silmäluomet olivat pienet ja ohuet, filmäkarwat tasaiset ja kolmeneljänneestä tuumaa pitkät.

Koko selkä oli peitetty teräksen-harmaalla kar-walla, joka käwi tummemmaksi kääswarsta kohden ja warjin walkeaksi perän ympärillä; rinta ja maha olivat samaten peitetty karwalla, joka rin-nan kohdalla oli aiwan lyhyt ja ohut. Käsiwar-sissa oli ohuemmalta karwoja kuin misjäkään muusta osasta ruumiista ja wäristänsä olivat ne mustanharmaita, joka seikka on sen kautta seli-tettävä että karwain juuret olivat tummat, mut-ta päät waaleat. Käsisä ja kalwoismissa oli karwa musta ja ulottui toiseen sorminivelehen asti, mutta tuossa lyhyessä viimeisessä nive-lessä saattoi nähdä jo alun niihin pitkiin mus-

tiin karwoihin, jotka peittävät täyffikaswaneen go-rillan sormenpäitä. Sääriössä oli harmaalle we-dähtävä musta karwa, joka tummeni nilkkoja koh-den, ja jalat olivat peitetty mustilla karwoilla.

Kun olin saanut tuon pienen lurjuksen taa-tusti salwatuksi hätkiinsä, tohdin minä lähestyä häntä sanoakseen hänelle muutamia hywäilyssa-noja. Hän oli hiipinyt syrjään eräsen soppen, mutta tun minä tulin häkin ääreen, ärsähti hän pahasti ja karkasi minua päin. Minä wetäy-dyin kiireesti takaisin, mutta hän ehti kuitenkin sieppaamaan kiini toisen houfunpuntiini ja re-päsi sen kappaleiksi, jonka jälkeen hän kohta kii-ruhti pois häkin äärimmäiseen perään. Tämä opetti minua olemaan warowampi was'teessä, mutta minä toiwoin kuitenkin woiwani kesyttää hänet wähitellen.

Gorillan penikka istui nurkassaan ja hänen harmaat filmänsä loistivat häijyisti; milloinkaan en ole nähnyt pahanilksimpää naamaa kuin tä-män pienen eläimen.

Ensimmäisenä toimenani oli tietysti pitää huol-ta wankini tarpeista. Minä käskin yhden mie-histäni mennä metsään kotoomaan niitä marjo-ja, joita tämän eläimen tiedetään sywän, ja mi-nä panin ne erään wesiastian wiereen, niin että gorillan penikka woi päästä niihin käsiiksi. Hän oli tawattoman arka eikä tahtonut syhdä eikä juo-da, ennenkuin minä siirryin wähän matkaa e-demmäksi.

Seuraavana päivänä oli Joe, sillä siffi mi-nä hänen nimitin, vielä willimpi kuin ensimmäi-senä. Hän hyökkäsi wimmastuneena jokuista koh-den, joka lähestyi häkkiä, ja näytti olewan wal-mis repelemään meidät kaikki kappaleiksi. Minä heitin hänelle muutamia ananaslehtiä ja näin hänen sywän waan walkeat osat niistä. Ela-tuksen hankkiminen hänelle ei näyttänyt walkeaksi tulewan, waikka hän nyt ja aina edespäin ly-hyen elämänsä aikana ei syhnyt mitään, paitsi femmoisia lehtiä ja hebelmiä, joita koottiin hä-nelle hänen kodistansa, metsästä.

Kolmantena päivänä oli Joe vielä hurjempi ja häijympi; hän ärsyi, kun joku lähestyi häk-kiä, wetäytyi joko takaisin johonkin soppen tahti hyökkäsi esille karatatsensa päälle. Neljäntenä päivänä onnistui sille pienelle weitikalle, kun ei tetään ollut läsnä, särkeä kaffi bamburuwoja hä-tiänsä ja pujahtaa tiehensä. Minä olin ensim-mäinen, joka hawaittiin hänen pafonja ja kofosin kohta kaikki nekerit yllättämään häntä, ja nyt päätimme me ympäröidä metsän ja sillä tawoin ottaa hänet kiinni. Kun juofsin majaan nouta-

maan yhtä pyssyistäni, säikähdyin minä äreästä ärjymästä matalan vuoteeni alla. Se oli Joe, joka lepäsi siellä lymysä ja katseli lewottomin silmin minun liikuntojani. Minä suljin paikalla affunat ja hurstin miehilleni että he wartioitsivat ovea. Kun Joe näki nuo monet mustat naamat, kävi hän raiwoisaksi, konttasi esille säilyymin filmin ja ilmaisi kiuffuansa niin hyvin kaivoinsa kuin koto ruumiinsa liifurnoilla. Me salpasimme nyt owentkin ja jätimme Soen yksin olemaan, sillä me tahdoimme mieluisemmin miettiä jotakin toista keinoa häntä wangitaksemme, kuin että antaisimme itsemme alttiiksi hänen pelottawille haappailensa.

Kuinka sampaa hänet kiini, oli nyt waifea kysymys. Hän oli jo osoittanut semmoista woi-maa ja kiuffua, etten edes minäkään tohtinut käydä hänen kansansa käsilähmään. Joe seisoi kekkellä huonetta ja katseli ympärillensä nähäksensä wihollisiansa, ja filmaili samassa wä-hän kummastellon huonekaluja. Minä pelkäsin, että minun kelloni naputus wetäisi hänen huomionsa puoleensa ja ärjyttäisi häntä käymään siihen käsiiksi. Ellen olisi pelännyt Soen turmelewan useat niistä kalleista ja harwinaisista kaluista, jotka kiltuivat siellä täällä pitkin seinä, olisi minä antanut hänen häiritsemättä asua majassani.

Kun kuitenkin hawaittiin, että hän pysyi alalansa, lähetin minä muutamia neekereitä noutamaan werkkoa, ja kun se oli tuotu, aukaisin äkisti omen ja heitin werkon hänen ylitensä. So ensimmäisellä yrityksellä saimme me tuon nuoren eläimen kiedotuksi, ja se ärji kamalasti ja sätki ja potki kaikille taholle werkon alla. Minä tartuin kiini hänen niskapiiroonsa, kaffi neekeriä tarttui hänen käsivarriinsa ja kolmas hänen säärinsä, mutta waikka hänestä sillä tawoin piti kiini neljä miestä, oli meille kuitenkin warfin waifea saada häntä kiltityksi. Niin pian kuin saatoimme, kannoimme me karkurin takaisin parannettuun häkkiin ja salpasimme hänen uudestaan sinne.

En milluinkaan elämänsäni ole nähnyt niin raiwoa eläintä, kuin Joe oli. Hän hyökkäsi jokaista päin, joka tuli häntä lähelle, pureksi häkin bamburuokoa, tirtisteli meitä häijyillä, myrkyisillä filmäyksillä ja kaffi hänen liikuntansa osoittivat kowin pahankielistä ja kawalaa luontoa.

Kun ei seuraavana kahtena päivänä hänessä hawaittu mitään muutosta, päätin minä koettaa eikö nälkä woisi malentaa hänen uppiniiskaisuut-tansa. Alkoipa myös käydä waifeaksi hankkia wangille elatusta metsästä; jonka tähden minä

aioin koettaa totuttaa häntä siwistyneiden ihmisten ruokaan. Mutta hän ei tahtonut koskea mi-hinkään, ja ainoa woitto siinä, että neljäkolmat-ta tiimaa olin häntä nähdä kiusannut, oli se että hän tuli witkallisesti häkin riistiffoa kohen ja otti metsämarjoja minun kädestäni, jonka jäl-keen hän kohta wetäytyi takaisin soppensa syö-mään niitä.

Sopapäiwäiset suosion-osoitukset minun puolel-tani kahden wiikon kuluesa eiwät sen enemmän woineet Soeta kesyttää. Oh äriji hän mirulle, ja ainoasti pahasti näkiestyneenä tuli hän otta-maan minun kädestäni waan wä-hän herkullisin-takin ruokaa. Kun näiden kahden wiikon kulut-tua muutamana päivänä tulin häntä syöttämään, hawaittiin minä että hän kamalasti oli närstnyt poikki bamburuowot ja uudestaan mennyt kar-kuun. Onneksi oli hän waan tuokiota enemmän lähtenyt tiehensä, ja kun katselin ympärilleni, sain minä nähdä kuinka tuo weitikka Joe nelikon-tan riensyi hui lakeuden metsikköä päin.

Minä huusin miehiäni, ja nyt aloimme ajaa Soeta takaa. Hän hawaitti meidät pian, ja ennenkuin ehdimme saaruttamaan häntä, oli här-jo toifeesa metsikkönsä. Me ympäröimme messi-kön. Joe ei kiwennyt mihiinkään puuhun, waan seisahduri ryykkästä metsänlaidalle. Meitä oli nyt sata wiisikymmentä miestä, joiden piti fierää karkuri. Kun nyt astuimme eteenpäin, alkoi hän ärjyä ja hyökkäsi erästä neekeri parkaa päin, joka oli wä-hän muiden edellä. Neekeri otti turwanja kypälämäkeen, kompastui hädisään ja pääsi sen kautta waarasta, mutta pidätti myös Soeta niin lauan, että ehdimme heittämään werkon hänen ylitensä.

Neljä miestä kantoi nyt tuon wastahakoisen otuksen kylään. Tällä erällä en enää häntä uskonut yksin häkin haltuun, waan panin pie-net kahleet hänen kaulaansa. Tuo pieri tewana sätki wastaan woiainsa perästä, ja meiltä ku-lui kofonainen tiima aifaa, ennenkuin saimme hänet wangitukki, sillä hän oli ihmeteltävän wäkewä.

Kymmenen päivän perästä, sitte kun hän tällä tawoin wangittiin, kuoli Joe äkisti. Hän oli hywässä terweydessä ja söi runsaasti luon-nollista ruokaansa, jota hänelle annettiin joka päivä; wasta kaffi päivää ennen tuolemaansa kävi hän pahoinwoiwaksi. Syhyen elämänsä wiimeisen hetkeen asti pysyi hän erinomaisen willinä, ja wangiksi jouduttuansa, lisäsi hän mui-hin pahoin tapoihinsa vielä erinomaisen kawa-luuden. Doisinaan, kun hän seisoi ja kiltisti

ödi minun kädestäni, sillä aikaa kuin minä seisoin häkin vieressä ja hän katsella karjasteli minua waisten filmiä, kiinnittääkseen minun huomiotani, kurotti hän wainiikkaa esille toisen kälälänsä ja isti minun sääreeni kiini. Neat erät repi hän tällä tavoin minun housuni rikki, ja ainoastaan pitkäisellä pakenemisellä saatoin minä pelastaa itseni, kunnes minä wihdoin olin pafoitettu olemaan erinomaisen warowa, kun käwin häkin luoksi. Neekerit eivät woinet lähestyä Soeta ilman saattamatta häntä raiwoon. Minut tunsu hän hywästi ja hänellä oli luottamusta minuun, mutta selwästi woi haraita, että hän tahtoi kostaa minulle, siitä että olin pannut hänen häkkiin.

Kun Joe oli wangittu, täytin minä tynnyrin-puoliskan heiniällä ja annoin sen hänelle leposiakkfi. Hän huomasi heti mihiin tarpeesen sitä piti käyttää, ja hupaista oli nähdä, kuinka hän pöyhistelä heinät ja käwi lewolle tynnyriinjä, kun hän oli wäsynyt. Ennenkuin hän iltasin konttasi woteellenjä, otti hän wähan heiniä käteenjä ja peitti sitten itsensä niillä, kun ensin oli mutawasti sijoittunut kojuunsa.

Toukokuun 20:s päivä matkasin minä wiifi penikulmaa ylös wirtaa myöden ampumaan wirtahopeja. Eräässä paikassa oli niin matala, että ne eläimet saattoiwat seisten leikitellä sinä. Tällä paikalla oleskeliwat he päiväkauden joko leikitellen ja sutellessen sywässä wedessä tahti seisten karilla, jolloin waan nuo rumat kuonot nousiwat yli wedenpinnan. He näyttiwät wanhoilta lahonneilta liekoilta, jotka wesi oli ajanut hietasärkälle. Me lähenimme werkkään joukkoa, kunnes olimme noin yhdeksäntymmenen jalan päässä heistä, waan nuo torroffisia olewat eläimet eivät näyttäneet luowan mitään huomiota meihin. Minä seisahduin nyt ja ammuin wiifi kertaa, ja sen werran kuin woin nähdä, kuoli niistä kolme hepoa. Korwasta kuolee wirtahopeo pahhaiten, jonka tähden minä jota kerta tähtäsin siihen osaan ruumista. Ensimmäinen lauskaus ei paljon heitä häirinyt, mutta nähdesfinsä yhden heistä kuolemanlaupauksissa keikahawan ympäri usean kerran ja wihdoin waiwuwan pohjaan, pelästyiwät muuttin ja sutfeluwat sywytyeen. Myrieni weri wärjäsi weden yläympäri ihan punaisiksi, emmekä woinet nähdä uimatto ne, jotka käpistämme pääsivät, edellämme.

Wenhe sai nyt kestää tuiman surwauksen, ja kun katsoimme ympärillemme, haraitimme olewamme keskellä wirtahopeo-joukkoa. Me eivät hätyyttäneet meitä kuitenkaan, waan pyrkivät,

niinkuin minusta näytti, kiireisesti pakoon. Meekin soufimme tiehemme mitä pifemmin, sillä minun ei tehnyt mieleni saada wenhe nurin wisakatufsi. Noista tapetuista wirtahewofista saimme waan selwän yhdestä, joka kahra päivästä myöhemmin tawattiin eräällä wähäisellä saarella lähellä wirran suuta. Luultawasti owat neekerit waiwiikkaa syöneet suuhunsa nuo toiset, kun wesi ne ajoi rannalle, eiwättä ole tohtineet hiiškuä minulle siitä mitään, peläten, että minä waatfisin saaliini takaisin.

Tämä oli niukka saanti, jonka tähden minä sitte kun Joe Gorilla oli kuollut, päätin yöllä mennä wirtahopeo-jahtiin. Yöllä rousewot nimittäin nkemat eläwät maalle käymään lautumella. Niinkuin ennen olen maininnut juoksee Fernand Bas usean penikulman matkaa tafasuuniaisesti rannikon kansja, eroitettuna merestä ainoastaan hietaisella, matalalla maankaistaleella. Tällä tasangolla käywät wirtahewofet lautumella, ja wirtahepolaumun "polku" on jo etäältä helposti harwaittawä, sillä se näyttää hywin poljetulta tieltä, sillä eroitufella waan, että nuo kelwolliset jäljet ilmaisewat kuka semmoisen on sottenut. Semmoisella tiellä ei kaswa mitään ruohoa ja eläimet owat sottenet maan kowaksi ja lujaksi alitufella edes- ja takaisinkäymisellään. Dmutuista on, etteiwät wirtahewot heitä semmoista pelkansa, waikka heitä sillä ahdistetaan, waan warmaankin tulewat toistamiseen samalle retkelle. Tää- rä on jahtimiehelle suuri etu.

Me walitsimme erään kuwaloisen yön tämmöistä retkeä warten ja soufimme yhteen paikkaan, jossa löytyi semmoinen "polku" kuin ylhäällä mainittu on. Siellä astuin minä ja Sgala, minun jahtimieheni, waan kahden maalle. Minä olin siwellyt kaswoni öljyllä ja noella, jota warokeinoa jofaisen walkean miehen tulee noudattaa jahtiretkillään Afrikassa, jossa elämillä näyttää olewan erinomaisen teräwä filmä walkean wärin sutfteen. Me walitsimme suojan puolen jäljistä, sillä wirtahewofella on erinomaisen tarffa haistin ja hän pelästyy pieneestäkin syystä yölliseen aifaan, luultawasti sentähden, että hän tietää, että hänen kömpelömäijer liifuntonsa ja jykä ruumiinsa tuottawat hänelle hankaluuksia kiuwalla maalla. Me laskeusimme maahan ja odotimme muutaman penjasten takana. Vielä ei ollut yksikään eläimistä nousut ylös wedestä. Me kuulimme niiden kuor- saawan ja läisfiwän wähan matkan päässä, ja heidän typähtelewä, pärskynä ahkyntänsä kuului warfin kummalliselle yön hiljaisuudessa. Kuu

oli melkein laskenut kokonaan ja alkoi ruveta ikävältä tuntumaan tuo väijyksiä wenyminen, kun yht'äkkiä kuulin läähättävän äänen ja puolihämärässä selwästi eroitin eläimen, joka puoli pimessä näytti kahta kertaa suuremmalta. Hän löi lewollisesti ruohoa, jota hän näytti haukkaaman juuri läheltä juurta.

Meidän ja saalimme välillä oli vähäinen pensasto, ja haudantaltaisessa hiljaisuudessa konttasimme siihen. Päästyämme pensastoon, olimme noin neljänkolmatta askelen päässä tuosta hirmuilestä eläimestä. Neekerit saawat wäliltä surmansa wirtahopeja pyytäisjään. Jos eläin tulee ainoastaan haavoitettuksi, karkaa se wimmoissaan wihollisenä päälle, ja fokemus on opettanut noille mustille jahtimiehille, että löytyy ainoastaan yksi taattu keino lähestyä häntä, nimittäin tafaapain. Hän ei woi, näet, kääntää itseään pikaisesti, ja niin saa jahtimies aikaa patenemaan. Tällä kertaa emme woineet walita mitään erittäin joweliasta paikkaa, mutta yhtä kaikki päätin minä ampua, sillä neljänkolmatta jalan päästä tiesin minä warmaan tappawani eläimen, niinkin huonossa walossa, kuin mellä nyt oli.

Sgala ja minä tähtäsimme yht'aikaa. Hän ampui, ja huolimatta seuraufkista, juoksi hän tiehenjää niin sukkelaan kuin kääpälästä lähti. Minä en ollut warsin walmis ampumaan, mutta tein sen sentään filmänräpähkessä Sgalan jälkeen, ja ennenkun ehdin lähtemään juoksuun — johon minä en ollut yhtä kärkeä kuin Sgala — näin ettei sitä tarwittukaan. Eläin hoiperteli tuokion aikaa ja kaatui sitten kuolleena maahan.

Siihen loppui sen yöllinen jahti, sillä niin kauan kuin tuo ammuttu wirtahopea makasi siinä, ei ollut toiwomistakaan, että joku hänen kumpancistansa käwisi samaa tietä. Me palasimme sentähden kotia, jolla ajalla Sgala parka antoi minulle wafaisia nuhteita etten ollut karannut tieheni, jota, niinkuin woin hawaita, pidetään taitawan wirtahopejen pyytäjän parhaimpana omaisuutena. Meidän onnemme saatti suuren ilon kyslään, jossa lihasta oli puute. Wäiwän koitaisia meniwät miehet ulos, nyllkiwät eläimen ja toivat nahjan ja lihat kotia.

Wirtahewon liha maistuu häränlihalle. Se on wäihän karkeaa waan ei lihawaa, mutta siitä woidaan walmistaa maukasta ruokaa ja neekerit pitawät siitä paljon.

Wirtahopeja löytyy enimmäisä niissä Afrikan wesiästä, jotka juoksewat Atlannin ja Indian waltamereen, mutta niistä, jotka laskewat we-

tensä Wälimereseen, tavataan niitä ainoastaan Niili-wirraassa ja siinäkin wasta kaukana ylhäällä sisämaassa. Erinomaisen runsaasti löytyy niitä etelä puolella päiväntasaajaa ja sisämaassa. Waikka näitä eläimiä oli kyllin lukuisalta Fernand Was'issa, hawaitsin heitä kumminkin löytyvän vielä suuremmissa määrässä Dgobaisissa ja muissa sisämaan wirroissa, ja minä luulen että heitä löytyy vielä paljoa lukuisammalta tuolla kautaisessa, tähän asti tutkimattomassa Keski-Afrikassa. Se owat hyvin kömpelöitä, ja heidän paas tunnusmerkkinsä on heidän hirmuinen päänsä, jonka ylimmäinen kuonoluun näyttää minusta liikkualta kuin krodilliin, sekä nuo werrattoman lyhyet jalat. Koiras on paljoa suurempi kuin naaras, ja täysikaswaneella koiraksella on wäliltä yhtä suuri ruumis kuin elefantilla, mutta hän ei tule niin korkeaksi. Suurempain wirtahopejen maha laahaa melkein maata, kun he kulkewat.

Näiden eläinten jalat owat omituisesti muodostetut, että heille olisi helpompi liikkua kahlissa ja wirtain pohjissa löytywäisiä liejuissa, ja he uiwat aiman hywin. Kawio on jakanut neljään lyhkäseen, kömpelömaiseen ja erillään olewaan warpaaseen, ja eläin woi, jos hän ne haristaa, käydä wikkellään liejuisafin.

Täysikaswaneen wirtahewen nahka on puolta-toista tai kahta tuumaa paksu, erinomaisen luja ja sitkeä ja warsin läpitukenmaton kuululle, paitfi parisessa kohdassa, joissa se on ohuempi, niinkuin forwan takana ja lähellä filmiä. Wirtahewolla ei ole muita karwoja paitfi kaffi lyhyttä harjaksen kaltaista suortuwaa hännässä ja muutampia hajallisia tufsuja, noin neljä riis karwoa kussafin, lähellä suuta. Wäritään on nahka sawen-feltainen, mutta mahän alusta wödhättää ruusunpunaiselle; täysikaswaneella eläimellä on se wäihän tummempi. Hampaita on:

Etuhampaita $\frac{4}{4}$, kulmahampaita $\frac{1-1}{1-1}$, syömähampaita $\frac{6-6}{6-6}$, yhteensä 36.

Useat erät tarkasteltuani wirtahewon elintapoja, olen minä tullut siihen wakuutukseen että hän käyttää noita suuria köyryjä torahampaitansa, jotka tekewät hänen kitansa niin julmaksi, parhaasta päästä waan nykiäkensä wirran pohjasta irti niitä pitkiä ruohoja, joista hän suurimmasi osaksi elää. Useasti olen nähnyt wirtahewon sukeltawan pohjaan, wiipymään siellä pari minuuttia ja sitten nousewan ylös, torahampaisissa ruohoja, jotka hän sitten on lewollisesti syönyt. Sen kulmahampaita saadaan wal-

keinta elfenluuta, ja Kamma-maassa pyydetään tätä eläintä ahkerasti hampaitten tähden, sillä europalaiset hammaslääkärit pitävät paljon tästä malfeasta elfenluusta.

Wirtahewot elävät parvittain, noin kolmesta kolmeentoimmeneen eläimeen yhdessä. He oleskelevat mieluisimmin matalilla paikoilla viirioissa, jossa voivat pohjata jaloillansa ja kuitenkin ruumis on kokonaan vedessä. Tämällä paikalla oleskelevat he koko päiväkauden, uiden waan silloin tällöin ulos hywempään weteen, sukeltaen ruohoruokaansa noutamaan, tepastellen aalloissa ja wiskaten toisinaan wettä ylös ilmaan 2—3 jalan korkeuteen. Sillä aifaa kun he tätä tekewät, kuuluu läähättävä ääni, joka warmaanfin tulee siitä, että eläin koettaa hengittää. Supaista on nähdä iloisen wirtahepojoukon leikkitelewän vedessä, erittäinkin jos penikoita on muassa. Nuo pienet, naurettawan kömpelöt mölökät tepastelevat emänsä ympärillä, ja minä olen nähnyt heidän useasti istuman emän selässä ja ajawan toinen toistansa takaa matalassa vedessä.

Wirtahewot oleskelevat mieluisimmin semmoisilla paikoilla, joissa wirta ei ole liian wihainen, jonka tähden heitä watataanfin kaikissa sisämaan järwijsä. He owat myös mielellänsä lähellä laidunpaikkojansa. He pitävät paljon eräästä omituisesta, karheaasta ruoholajista, joka kaswaa näillä laakeuksilla, ja he kulkevat toisinaan pitkiä matkoja etsimään sitä, mutta palaa wat aina ennen päivänloittooa takaisin. Heidän tiensä käy aina suoraan. Ei kalliot, ei järwet eikä metsät ole juuri minäkään esteenä tälle suurelle weskäläwälle, ja omituisista on hänelle, että hän aina palajaa wirtaan samaa tietä, jota hän on mennyt. Jos ei wirtahepoja liioin ahdisteta ja puydetä, eivät ole he juuri arjoja ihmiselle. Heidän mieli-ruchoansa kaswoi jotenkin runsaasti sillä wäghäisellä kedolla, joka oli minun majani takana, ja hywin usein tapasin minä wirtahewon jälkiä waan puolentoista sadan jalan päässä ajunnostani. Eläimet eivät olleet pelänneet tulemaasta niin lähelle, mutta arwattawasti olisimat he poisä pysyneet, jos tuuli olisi puhaltanut minun puoleltani.

Wirtahewot walitsawat aina mukawan maallennousupaikan, jossa ranta on loiwa ja tasainen, ja siinä wiipywät he sikiä kunnes kaikki ruoho lähitienoilta on loppunut. Ennen kuin he lähtewät edemmätfi maalle, wiipywät he tiimantai kaffi lähellä maallennous-paikkaa, jolla aifaa he owat alallansa ja tähyystiwät onko jotakin

waaraa tarjona. Kun waan wihahduksenfin saawat wihä puyshymiehen läsnäolosta, pakenevat he pois siki yöffi. Jos ei mitään waaraa ole hawaittawana, ruprewat he käymään maalle, pari kolme eläintä aina yhdessä. Minä en ole milloinkaan nähnyt enempää kuin kolme samasta laumasta käywän yhdessä lautumella, ja ollessansa maalla luottawat he enemmän kuuloonsa kuin näkönsä. Minä olen heitä useasti tarkoin katsellut ja olen warma siitä, että he kulkevat melkein silmät kiini. Tästä syystä woi heitä helpommin lähestyä, waikka heillä on erinomainen tarkka kuulo, ja ylimalkaan ei pidä ampua heitä ennen kuin warsta wiiden kuuden kynnärin päästä.

Kun tämä eläin leikittelee vedessä, lähtee hänestä ääni, joka kuuluu hywin pian röhkinälle. Saman äänen antaa hän myöskin, kun ihmisen läsnäolo häntä häiritsee. Kun nahka topataan, menettää se alfuperäisen wärinsä, jonka tähden meidän museoissa löytywistä esseplarceista ei saa oikeata käsitystä elävän wirtahewon sawenfaltaisesta wäristä. Wirtahewon jälki on samankaltainen kuin kesyw hewosen, ainastaan wäghän pienempää ja kuitwempaa.

Wirtahewot owat hywin halukkaita keskinäisiin tappeluihin, ja useasti olen minä heidän ruumiisjansa nähnyt huiman taistelun jälkiä. Eräällä koiralla, jonka minä ammuin, oli tuo pakku nahka kamalasti rewitty warfin riepaleikki semmoisesja kähäkäsä. Nuoret koirakset saawat enimmästi färssi näistä taisteluista, sillä warhat kadehrimat heitä. Wirtahewon parhaina puolustusaseina owat hänen hirmuiset torahampaansa, joilla hän woi antaa wihollisellensa tuimia tölmäyksiä.

Hawaintoni owat saattaneet minun siihen wakuuteen, etteiwät wirtahewot ylimalkaan kewytmielisesti hähnytä mitään wenhettä. He eiwät näytä luowan siihen mitään huomiota, waan pikemmin koettawat he karttaa sitä sukeltamalla pohjaan. He owat kuitenkin haitallisia elämiä matkustajalle, joka tulla souteele heikolla wenheellä, sillä heillä on tapana yht'äkkiä kohota ylös wedestä wenheen alta ja syöskewät sillä woiwoin purren nurin, suureksi hämmästyksellä heille itsellensä ja haitaksi ja turmioksi matkaajille. Wäläistä käywät nuo suuret eläimet tämällä tilaassa raiwoisiksi pelästyksestä, luulewat, että heitä hätyytetään ja ruhjowat wimmioisjaan purren kappaleiksi. Mutta en kuitenkaan ole kuulut, että wirtahewo ebes semmoisesjakaan tilaisuudessa olisi ahdistanut uiwia matkustajia, joi-

den waan tulee pysyä etäällä wenheestä, saadak-
seusa taatusti olla rauhasa.

Rekerit pyytävät wirtahespoja ainoastaan pys-
syyllä. Riillä seuduin, jossa ei heillä vielä ole
ampumaaseita, eivät he hätyyryä heitä milloin-
kaan, waan jättävät häiritsemättä heidän hal-
tuunsa wirrat ja metsät, sillä hywin harwoin
onnistuu heille saada wirtahespo houkutelluksi ni-
hin kuoppiin, joita he katwawat turmioiksi hä-
nelle ja muutamille muille suuremmille eläville.

Meljästöistä Luku.

Joe Gorilla paran fuoleman jälkeen walmis-
telin minä itseäni löytömatkalle edemmäksi wirt-
taa myöden. Meidän piti lähteä liikkeelle ehtoolla
Zoufokuun 27:s päivä, ja aamulla kutsuin minä
kuninkaan ja kansan kokoon, jättäkseni kaluni
heidän huostaansa, jossa tilaisuudessa minä uh-
kasin ampua armotta sen, joka jotakin waras-
taisi minulta minun poisollessani.

He wakuuttivat kaikki, ettei minun edes ol-
lut tarwis lufita majani owia; mutta minä
katsoin parhaaksi etten jättänyt heitä liian suu-
reen kiusaukseen.

Sitten luin minä heidän läsnäollessansa kym-
menen kuttuani ja fanoin, etten tahtonut kuulla
mitään leopaartitaruja, kun takaisin tulin. He
kirkuivat ja nauroivat, ja wakuuttivat etteivät
he eikä leopaarti tulisi koskemaan minun kuttu-
jani. Sen perästä annoin minä yhdelle mie-
histäni wähän tawaroita, että hän niillä ostaisi
elkenluuta, toiselle samaten, että hän ostaisi wä-
hän eepenholtsia, ja lufittuani owet käsken minä
yhden Mpongwelaisistani pitää huolta kaikista.
Sa nyt olin walinis lähemään.

Minulla oli kaksitoista kelwollista soutajaa
wenheessäni, joka oli raskaasti lastattu muona-
waroilla ja kauppataroilla maanasukfaita war-
ten. Huolenpidon näistä kapineista olin usko-
nut yhdelle Kanpanon pojista. Aikomukseni
tällä retkellä oli pitkin Mpoulounayta, joka on
Dgobayn haara, matkata eräälle amaralle, rä-
meiselle seudulle, josta Kammalaiset alituisesti
olivat puhuneet ja jossa ei tähän asti vielä
yfskäään walkea mies ollut käynyt.

Ensimmäiset kahdeksan penikulmaa juoksee Mpou-
lounay mangrowe-järvien läpitse jotka tefewät
maikan hywin haitalliseksi. Edempänä tulewat
rannat korkeimmiksi ja wapaammiksi. Me läk-
simme liikkeelle kl. 3 jälkeen puolenpäiwän ja
soufimme kl. 4:ään seuraavana aamuna. Sil-

loin wäshiwät mieheni, jonka tähden noufimme
maalle eräälle wäshäijelle saarelle, wähän lewäh-
tääksemme. Mutta siellä hätyyttiwät muskiitit
meitä niin julmasti, ettei woinut unesta tulla
kysymystätkään. Päiwän koittaisija soufimme edem-
mäksi.

Noin kuudenkymmenen penikulman paikoille
Diagono'sta tulimme sille paikalle wirraasta, jossa
se jakauu kahteen haaraan. Me soufimme ylös
oikeanpuolista haaraa. Muutamia penikulmia
ylempanä oli toinen lisäjoki, jota myöden sou-
fimme ylös, sillä se tuli Anengue-järwestä. Wirra
oli noin kolmea sataa kynnärää leveä, mutta
sen rannat olivat hywin matalat ja rämeiset
eikä mitään metkää kaswanut niillä. Näretto-
mät joukot kaislaa ja muita weskasveja peitti-
wät tuota suoperäistä maata niin pitkältä kuin
wähäisestä wenheestämme nähä woiimme, jonka
tähden maisema näytti oikein kolkolle ja autiolle.
Wirraassa ei woinut hawaita juuri mitään juok-
sua, wesi oli liejuista ja mätäneweistä kasweista
lähtewä haifu oli warjın inhottawa. Kaukana
tuolla toisella puolla lakeusten näimme wuorten
ja yläntöbjen hämärtävät wiivat. Missä ne
ulottuwat järwiin, löytyy runsaasti krokotileja,
niinkuin maanasukkaat minulle kertoivat ja niin-
kuin sittemmin itse tulin näkemään.

Kun minä istuin aatoksiin waipuneena ja
kummastelin tämän wittakallisesti juoksewan wir-
ran erinkaltaisuutta kohjsewaan Dgobaihin wer-
raten, tulimme äisti eräiden paikkaan, jossa
näytti mahdottomalle wirtaa myöden edemmäksi
päästä. Wirra oli tässä yhta lewä kuin suusta,
mutta loppui yht'äkkiä. Kun soutelimme pitkin
rantoja lörtääksimme jotakin awonaista paikkaa
— sillä se olisi ollut hywin harmiulista, jos
niin paljon wainoa nähtyämme olisimme jou-
tuneet tähän haitalliseen umpisoppaan — löysimme
wiimein täälläkin lisäjoen, joka ei ollut yli kym-
mentä kynnärää lewä ja joka jotenkin wihaisena
juoksi järween, jommoiselle se minuista nyt näytti.
Me soufimme pitkin tätä kapeata wäylää hywin
epätietoisina mihinkä se oli meidät saattawa, sillä
ei yfskäään miehistäni ole ollut täällä ennen,
jotka tähden matkasimme eteenpäin waan umpi-
mähkään.

Tuo kapea, sywä, pieni joki jakautui useassa
kohdin vielä pienempiin haaroihin ja käwi wä-
hitellen yhä kapeammaksi, niin että me wihdoin
waan suurella waiwalla woiimme saumoa wen-
heemme eteenpäin sywää, monimutkaisia wäylää
myöden, joka ei ollut enempyä kuin kolmea kyy-
närää lewä ja jonka ylitse nojasi kahilisto; ja

koko joukko lintuja heilui kahilistossa ja heillä näytti olevan suurta iloa meidän hämmennyksestämme.

Katki tiimaa matkasimme täällä tavoin ja olimme juuri luopurailullamme koko yrittimestä, ja palaamaissillomme takaisin, kun yhtäkkiä tulimme tuolle itävöidyille Anengue-järvelle. Suuri, vähintänsäkin kymmentä penikulmaa leveä vedenselkä, jolla näkyi useita kauniita, metsäkasvawia saaria, lewisit nyt meidän iloisten silmäimme eteen. Me herkesimme soutamasta ja katselimme ympäriillemme. Yheltä puolelta rajoittivat järveä vuoret, jotka ulottuivat aina rantoihin asti. Toiselta puolelta siirtyivät vuoret vähän syrjään päin, ja niiden ja järven välillä näkyi auittoita, matalia soita. Me näimme useita kyliä, jotka kaikki olivat raketut korkeuksille, ja nyt rupestimme soutamaan yhtä kohden niistä mitä kiireimmästi, sillä kaikki olimme vähyneet ja nälkäiset. Warhain aamulla olimme kyllä eräässä hylätysässä kylässä syöneet pifangeista ja sokuriputtesta valmistettua ruokaa, joka ei ole juuri mitään wahwa ravinto, eikä lihaa ollut kukaan meistä maistanut sitte kun Diagonosta läksimme.

Sanottu kyllä ansaitsee tulla mainituffi, jos ei muun tähden, niin kumminkin sen pilan tähden, jota yffi miehistänsä osaavasti siitä laski. Yleinen tapa tässä maassa on, että kylän asukkaat jättävät kylänsä, jos heidän päällikkönsä kuellee semmoisella tavalla että voidaan luulla häntä noidutuffi, jonka tähden matkustaja joka paikassa, missä hän kulkee, näkee hylättyjä majoja ja istutuspaikkoja. Näitä kyliä karttavat maanajukkaat ylimalkaan taifauskyllä pelolla, sillä he luulevat wainajain henkien jäävän olemaan semmoisilla paikoilla ja wartioitfewan niitä. Minun mieheni olivat tofi "näälästä kipeitä", niinkuin he sanoivat, ja minun kansani seurusteleminen oli tehnyt heidät rohkeammiksi tämmöisissä kohdissa, jonka tähden ei yffikään wästustellut maalle nousemista eikä, sitte kun se oli tehty, syömistä sen werran kuin sitä muskiitein hurjilta päälekarfauffilta tehää saatoimme. Sillä aifaa kuin me ilmaissimme mielipahaamme, ettei täällä ollut juuri mitään mukawuuffio, lausui yffi miehistäni etteiwät ne warmaanfaan ole olleet henget, jotka olivat karfoittaneet kylän asukkaat pois, waan pikemmin muskiitit. Tätä pidettiin osaavasti lousutuuna pilana ja se saatti meidät kaikki taasen hywälle mielelle.

Kello 2 aikaan saawuimme kuniigas Damagondai'n kylään. Maanajukkaat olivat kokoon-

tuneet tänne suurissa joukoissa, ottamaan meitä vastaan, sillä harwoin nähdään täällä wieraita, ja kun nekerit saivat kuulla että merkillinen walkea mies oli wierasten joukossa, ei ollut heidän uteliaisuudellansa enää mitään rajoja. Kuningas, joka oli hywin hywillä mielin minun tuloistani, antoi minulle afunnon ja lähetti minulle kutun, joka tässä osassa Afrikaa, jossa ei löydy mitään ketsjia eläviä, on sama kuin kuusi mullikaasta Etelä-Afrikaassa.

Kesäkuun 1:sen ja 10:nen päiwäin välillä olevan ajan käymin minä järven ja siinä löytyvien saarten tutkimiseen. Joka paikassa oli wesi niin synä, että tawallisen suuret höyrywäheet woisivat liikkua siinä ilman estettä. Sanoittiin sentään, että kuitwana wuodenaifana löytyi siinä paljon kareja, waiff'en minä luule niitä niin runsaalta olevan, että laivaliikkeelle siitä häittoa olisi. Koko maifema järven ympärillä suoraan sanoen wiliisi kautfikasweista. Täältä woitaisiin wähhällä waiwalla saada ääretömät määrät kautfia, jos maanajukkailla waan olisi joku, joka epettaisi heitä kokoomaan sitä, turmelematta itse kaswia ja pilaamatta sitä liifailulla aineilla, joiden kautta kautfin arwo kauppatawarana kattoo. Wesi wierähtäisi kauppiamiehen suuhun, kun hän näkisi kuinka ääretömälle alalle tämä köynnöskaswia on lewinnyt.

Tääläiset nekerit owat laiskoja, mutta hywänlaitasta; he tekewät työtä mielellänsä, kun waan owat warmat, että saawat maksun työstänsä. Syynä heidän toimettomuutenja on se, ettei heillä ole mitään toiwoa päästä suoraan yhteyteen merenrannikon kansa.

Tässä osassa maata ei löydy juuri wihjalta metsänriistaa, ja se eläin, jota parhaasta päästä täällä ppydetään, on piikkisika. Tässä jahdisfa käytetään koiria, jotka etsiwät ylös tuon pienen ruman eläimen pesästä, josta jahtimiehet kairawat sen esille. Tämmöinen jahti on liian waiwallinen, että siitä mitään hyötystä woifi olla, mutta maanajukkaista on se erinomaisen huwittawaa. Koirat wainuwat ylös piikkifian olopaifan ja he eiwät hauku milloinfaan, jos pesä on hylätty.

Piikkisikojä löytyy ainoastaan sen wuorenselänteen juurella, joka nousee noin kymmenen penikulman päässä siitä kylästä, jossa minä lewähdin. Siellä kairwaa se pesänjä niiden hirmuisten kallionlohkarein koloon, jotka wiruwat hajallansa pitfin wuorensiuruja. Useasti yllätimme äkkirwamatta näitä eläviä heidän retkillään ja ammuimme ne silloin paikalla. Minä

hawaiiin, että koirat olivat hyvin varuillansa, etteivät koskisi eläimeen, ennenkuin warmaan tietävät sen olevan kuolleena, luultavasti sentähden että he ennen olivat saaneet kipeästi tuta sen teräviä piikkejä.

Minä tahdon tähän lisätä, että waikka useimmissa Länsi-Afrikan kylissä löytyy koko juokko koiria, en kuullut koskaan puhuttaman joutua westfauhun kohtauksesta, eivätkä maanasukkaat tietäneet mitään hulluista koirista.

Kun olin piikkisän jahdiassa, katkesi wahingosta piippu toisesta pysyistäni, ja Doukokuun 10:ntenä sattui minulle se paşa onni, että marabut-haitaraa takaa ajaisiani löin rikki toisenkin pysyini. Minä olin haavoittanut lintua ja juoksin sen perästä, mutta se karjasi wikkelämmän kuin minä. Kun olin juuri lähellä sitä, koetin innoissani lyödä sitä pysyilläni, mutta isku käviin harhaan, pysyintuffi särkyi tiwä vastaan ja piippu meni wäärään. Tämä onnettomuus teki minun palaamiseni Diagonoon wälttämättömäksi.

Se oli onni, että palasin takaisin, sillä paria päiwää myöhemmin tuli tänne eräs ylhäinen ja mahtawa wieras kaukaa Kombo-wirtalta. Kuningas Duengueza, josta Kammalaisten usein olin kuullut puhuvan, afuu noin yhdeksänkymmenen penikulman päässä Kemboa ylöspäin ja hän hallitsee suurta heimokuntaa. Minä en ollut woinut toiwoa kohtaawani häntä täällä, ja minä tahdoin mielelläni päästä tuon mahtawan pääliskön ystäwytyteen. Hän tuli purjehkien kolmella purrella ja hänellä oli seuraasaan kolme lemmikkivaimoansa ja sadan widenyhyminen miehen paikoille. Kun hän näki minun, hämmästyti hän suuresti ja sanoi kuullensa minua kehuttawan suureksi jahtimieheksi, jonka tähden hän oli odottanut saawanja nähä kookkaan, wimakkaan miehen eikä semmoista hentua raukkaa, kuin minä olin. Hän oli warmaa siitä, sanoi hän, että minulla oli rohkea mieli, koska olin niin mainioksi pysyymieheksi tullut.

Onneksi woin minä puhua kuninkaan kansa ilman tulkkia, niin että pääsin siitä kiufasta, että joku Kammalais-lurjus olisi wäänennyt minun sanojani ja wäärin esitellyt minun toiveita ja pyyntöjäni, jonka semmoinen tulkki warmaankin olisi tehnyt, sillä Kammalaiset eivät suvaitse mielellänsä, että walkeat miehet harjoittawat kaupaa sissämaan kansa tahti edes tutkivat sitä.

Duengueza kertoi minulle, että hänen maasfansa löytyi runsaasti gorilloja ja nshigoja, ja jos tahdoin matkata sinne, saisin minä käydä

jahdiassa ja tehdä mitä siellä tahdoin. Minun mieleni teki lähteä paikalla, mutta hän sanoi olevan paras, että tulisin wähän myöhempään, jonka tähden minä jätin käyntini toistaiseksi.

Tuo ystäwällinen ukko lähti tyytywäisenä matkoihinsa purjillaan, jotka olivat lastatut täyteen rauta- ja messinkiharkkoja; hän oli saanut ne näet lahjaksi, ja ilman sitä wei hän muassaan noin sadan dollarin edestä tawaroita, jotka minä olin antanut hänelle, että hän ostaisi niillä eepenholtsia. Hän lupasi minulle hyviä jahtialoja ja pyysi saada wiedä minua muutamain heimokuntain luoksi, joita eivät edes Kammalaisetkaan tuntenet ja jotka siis asuwat edempänä heidän äärimmäisiä rajojansa. Hänen kunniaksensa laulaisiwat minun mieheni pysyinsä kaikki yht'aikaa, kun hän läksi, ja se kohtelaisuuden osoitus näytti ilahuttawan häntä suuresti — niinkuin Afrikalaisen laita aina on, kun melstettä tehdään.

Kuiva wuodenaika alkoi nyt todenperästä, ja minä käytin koko kesäkuun, tutkiakseni pitkin rannikkoa ulottuwaa maata. Kummalliselta näytti minusta, että enin osa niistä linnuista, joita saateisena wuodenaihana olin löytännyt täällä niin runsaasti, nyt olivat sirtyneet pois, kun sitä vastaan toisia kokuontui äärettömän paljolta syömään niitä kaloja, jotka nyt jättiwät merenrannan ja wirran suussa löytywät hietasärkät, noustaksensa ylös wirtaan kutemaan.

Altojen särkyminen rannikkoa vastaan näytti nyt hirmuiselle. Rannikko tuli sen kautta luotsepääsemättömäksi itse maanasukkaileikin, ja aalot käwiin niin rajuksi wirranuusfa, että wenheillä oli sitä warfin waikea päästä ylös. Wäkeröt myrskyt raiwosiwat ehtimiseen, ja waikka taiwas yhä oli pilwillä peitetty, ei satanut weden pisaratakaan. Celohepea alentui toisinaan Fahrenheitin lämpömittarissa 46 asteeseen (17°, 74' Cels.), ja minä sain kärkeä paljon wilua, ja sama oli neekeriparfainkin laita, sillä he eivät laita itselleen waatteita, jotka woisimat suojella heitä tätä säännöllisesti joka wuosi tähän aikaan palajawaa kylmää vastaan. Kuoho oli kedoilla paahnutut karreksi, pienemmät järwet olivat kuivuneet tyhjille ja ainoastaan metsät pysyiwät loistawan wihtantawina.

Tällä wuodenajalla jättiwät neekerit kylänsä ja tekewät työtä istutusmailiansa. Diagono oli melkein kokonaan kylmille jätetty, kaikki olivat sirtyneet pois istutusmailiansa, naiset kokosiwat maapähkinöitä ja miehet rakensiwat wenheitä tai käwiwät jahtiretkillä. Heidän istutusmaansa

ovat aina kappaleen matkaa rannikosta, sillä kenttiä, jotka meren rajasta hiedasta ovat syntyneet, ei voida millään keinoin viljelykselle käyttää.

Kaloja, erinomattain Mullus barbatus lajia, oli wirrassa niin runsaasti, että kun välistä soutelin wirralla, hyppeli niitä niin paljon menheseen, että minulla oli kylliksi aamiaiseksi seuraavana päivänä.

Lintuja kokoontui suuret joukot kedoille hautomaan muniansa.

Noita rumia marabut-haikaria, joiden pyrstöstä meidän herrasväki saa uljaita sulkia hatuihinsa, löytyi siellä tuhansittain. Lukemattomia joukkoja pelikaneja kahlasi pitkin rantoja päiväkaudet ja söivät suuhunsa kalat, jotka satuivat heidän tiellensä. Gupaista oli nähdä kuinka he uskentelivat pitkin rantoja yksöväkisesti ja joka hetki sieppasivat jonkun kalaparan ylös vedestä, jonka he, jos ei heidän nälkä ollut, pistivät maralle suureen pussiinsa, johon sillä tavoin kokoontui kaloja kolmen, neljän nautan paikoille, jotka waan odottivat haikarain ruokahalua.

Gietaniemellä tapasin muutamana aamuna suuria joukkoja Isis religioosa (Egyptiläisten pyhä ibis), jotka olivat tulleet sinne yöllä, minä en tiedä mistä.

Jokaisen wirran uomaan ja jokaiselle uudelle saarelle, joka tuli näkyviin, niinpian kun wesi kuivui pois, rakensivat kaikenkalaiset suorsat pesiänsä. Siellä löytyi myös kurfia ja koko joukko muita wesi lintuja, ja joka päivä löysin minä uusia lintulajeja. Seuraten omituisia luonnonwetoansa, kaikki nämä linnut kokoontuivat tänne saamaan osansa niistä äärettömistä kalaparwista, jotka suoraan sanoen täyttivät koko joen. Gietafärkällä wilsii waan kalakajvoja, jotka kirkua kaafottivat aamuista iltaan.

Siellä löytyi myöskin maalintuja yltä kyllin, mutta aikani ei myönnä minun kertomaan mitään muista paitti eräästä omituisesta lajista, nimittäin mehiläishyöjästä, josta minä löysin kaffi uutta lajia. Hywin yleinen on Meropiscus bicolor — pieni korea lintu, jonka kauris ruusunpunainen rinta näyttää tulikuulalle, kun hän lentee ilmaan. Mehiläishyöjät elävät mehiläisistä ja kärpäksistä ja heidän pesänsä rakennus ansaitsee erinomaisia huomiota. Pesänsä tekewät he maahan jonkun äkkiyrjän äyrään tai jonkun rinteän äärimmäiselle rinnalle; se kuoppa on kolmea neljää jalkaa syvä.

Kärmeitä ei ole niin runsaasti täällä nyt

kun fateen aikana, mutta he eivät hylkää maata kuitenkaan kokonaan.

Kun en woinut käydä Quenguezan luoffi ennenkuin sadeaika uudestaan alkoi, päätin minä toistamiseen matkata Anengue-maahan. Elokuun 1 päivänä läksin minä siis retkelle weneillä ja hywin varustetulla miehistöllä. Minä pelkäsin nimittäin, että meidän kulkuaamme häiritäisiin, sillä osa maanasukkaista käy tawallisesti tätä tietä, kun he menewät tekemään istutuksiansa kuivalla wuodenajalla. He woisivat ehkä saada halun koettaa estää meidän matkaamme, ja minä olin wakawasti päättänyt, etten sallin sen tapahtua. Apoulounayn hawaitfin olewan matalamman nyt, mutta vielä olifi kuitenkin höyrylaiva, joka ei ui liian syvältä, siinä täydellisesti woinut kulkea, ja kun tulimme Dgobaihin, oli wesi sywempi. Wirta oli nyt täynnä liejukareja, jotka olivat kuivillaan ja peitettyt kaislalla, jossa flamingo leikitteli. Kaikki nämä wadot olivat weden alla, kun toukokuussa matkasin ylös wirtaa myöden.

Diagonon ja Anenguenen välillä löytyy ainoastaan muutamia harvoja kyliä — me luimme waan seitsemän — ja kuitenkin näytti maa olewan hywin asuttawa. Minä hämmästyin nähdesäni muutamia pitkiä palmupuita, jotka kaswoivat rannoilla. Ne olivat oikeita jättiläispuita näissä Afrikan aarniometsissäkin.

Ensimmäisen yön lepäsimme muskittiwerkoimme alla eräällä saarella Dgobaisa. Näitä werkoja, joita maanasukkaatkin käyttävät, tehdään jonkinlaisesta ruohokankaasta, joka tulee kaukaa sijastaasta ja joka on liian paksua, että sitä siisällä huoneessa woiji käyttää, mutta ulkona ilmasa on se aiwan oivallinen werho, sillä se suojelee lepäämää kasteelta ja noilta wallitsewilta kylmitä tuulilta. Seuraawana aamuna näin minä ensi kerran sumua tässä osassa Afrikaa. Se oli hywin tiheä, mutta aurinto karkotti sen pian.

Dgobain rannat olivat nyt kuivat ja kaswoivat kaislaa. Wirta juoffi tawallisessa uomassaan ja wesi oli neljää-, wiittätoista jalkaa matalampi kuin toukokuussa. Näistä matalista rannoista, joita wesi fateen aikana peittää, woiji tulla oivallisia riisipeltoja, jos koko maata ruwettaiisiin wiljelemään.

Kun tulimme siihen paikkaan, jossa eräs saari jataa Dgobain kahteen haaraan, seuraasimme sitä, jota toukokuussa olin kulkenut, mutta satuimme äitiä muutamalle melkein suoraan yli wirran ulottuwalta gietafärkälle, ja siinä oli ainoastaan

kolme jalkaa wettä. Se oli kuitenkin waan kapea hietainen riutta, jonka helposti voisimme puhkaista. Me tulimme nyt Unenguesen, mutta hawaitsimme wirran olevan peräti toisen näköisen kuin toukokuussa. Silloin oli se syvä, tuohuwa wirta; nyt sitä vastaan näkyi sen pinnalla lukemattomia mustia liejuhareja, joilla maata loikoi sanomaton paljous krototileja. Me näimme todellakin monia satoja näitä rumia eläviä lefottelewan päivän päisteessä tuossa mustassa liejuksa ja luiskahtawan alas weteen etsimään ruokaansa. En milloinkaan ole nähnyt niin inhottamaa näkyä. Useat niistä olivat vähintänsäkin kahtakymmentä jalkaa pitkiä, ja kun he aukaisivat hirvittävän kitanfa, näytti siltä kuin olisivat he aivan helposti woinet nelaista meidän pienet wenheemme.

Minä päätin ampua laukausten noita hirwiditä kohden, jotka eivät näyttäneet olevan millänjaksäään meidän tulostamme. Minä käskin mieheni pikaisesti soutaa eteenpäin, walisin suurinman joukosta ja ammuin kuulan suoraan läpi hänen ruumiinsa yläpuolta eturaajain, jossa ei ole sitä pakua kilpeä, joka muuten häntä suojelee. Hän keikahti nurin, ja kierieltynsä wedessä hetken aikaa katosi hän synnyteen. Hämmästyneinä katselivat hänen kumppaninsa toiwain aikaa hänen tepsuustansa ilkeillä kärkeen kaltaisilla filmillään, mutta eivät tietäneet mitä arwelsivat asiasta ja waihuivat toasen tawalliseen horrokselliseen tilaansa. Ammuin vielä toisentkin krototilin, mutta hänkin wierähti liejuharilta weteen, ja kun eivät mieheni uskaltaneet mennä tuohon mustaan mutaan, emme saaneet kumpakaan noista kahdesta ammutusta hirwidistä.

Kun tulimme siihen kapeaan wäylään, jota myöden toukokuussa olimme soutaneet ylös, kohahti meitä siellä ihmeeseni ankan wihainen wirta. Wiime toukokuussa oli wesi nousut yli wirrain rantain, jonka tähden sen tawallisessa uomassa ei silloin hawaittu mitään erittäin wäfewää wedenlasua. Nyt sitä vastaan oli tämä uoma wettä täynnä, joka kuohasi eteenpäin semmoisella wauhilla, että me muutamisja mutkissa tuossa monopolisessa wäylässä tosiaankin tulimme ajetuksi taaksepäin useaterrat, ennenkuin pääsimme sen läpitse. Eräässä kohdassa, jossa kaffi haaraa yhtyi toisiinsa, emme woinet päästä paifastamme ennenkuin olimme antanut mieheni inesseellä tupakanjauuja pitkiä ruokopiipuisiaan, joka näytti antawan heille uusia woiimia, ja niitä kartutin minä vielä siemauflela

fonjakkia. Rhyppyn kufin saatuaansa, rupefiwat he hoilottamaan ja soufiwat läpitse: ja pian saawuimme järwelle.

Ah ja tämäkin oli muuttunut wuodenajan kansa! Wie!ä moi siinä soudella esteettä, mutta kuiwan wuodenajan waiwutuksesta oli joka paikkaan ilmaantunut koko joukko noita mustia liejuhareja, joita jo ennen olimme tawanneet, ja niillä loikoi lukematon paljous krototileja. Mihin milloinkin filmänjä loi, näkyi noita inhottawia eläviä, filmät tylsinä tuijottaen päässä ja tuo hirmuinen, kauhistawa fita ammollanja. Wedessä wiliä kaloja, joita krototilit ahmafiwat suuhunsa. Samoin näkyi pelikaneja, haikaria, suorsa ja muita wesiintuja siellä löytywän kofolta; tuo runsas saalis oli heidät tänne houkutellut.

Warcwasti soudeltuamme suurten krototili-parwein ja useain neekeri-tyläin ohitse, saawuimme wiimein tylään, jota minun wanhasta wäni Damagondai hallitsee, ja hän seiioi rannalla otamaasa minua vastaan. Hän oli puettu maanafukasten tawalliseen uumawerhoon ja nukkawieruiseen punaiseen sotamiehen takkiin, mutta hänellä ei ollut housuja. Hän sanoi minun sdbämellisesti olevan termetullut.

Hänen tylänjä, jossa on noin wiisikymmentä mökkiä, on rafettu eräälle töyräälle wähän matkaa järwestä, ja sen asujamet riensiwät meille vastaan sitä warijokaeta tietä myöden, joka käy tylästä järwelle. Kaikki näyttiwät olevan ilofia, että saiwat meidän nähä. Minä lahjoitin heille tupakkaa, annoin kunnikaalle wähän kangasta ja saatin hänen sillä tawoin parhaimmalle päälle, mutta hän oli kuitenkin wähän äisäään minulle, kun en ollut tuonut muasfani rommia häntä warten. Kesellä tylää seiioi tukewasti rafettu futtunawetta, josta minä woin arwata että leopaarti toisinaan käy täällä.

Damagondai antoi koko kylän minun walttaani ja antoi minulle wiittauksen että saisin ottaa pari kolme kylän kauniinta tyttöä waiwoifeni. Hän wähän kummastui, kun en suosunut tähän suosioliseen tarjomukseen, eikä hän muuta woinut aatella, kuin että minun nuoren miehen päiwäni mahtoiwat olla hyrin iäwiä ja ystöiffoifia.

Runingas on kookas, jotenkin hoikka neekeri, yli kuutta jalkaa pitkä ja hywästi muodostunut, niinkuin laita on useimpain näiden miesten. Minä luulen että hän sobassa ja jahbisä opoitaa enemmän miehutta kuin nekerit tawallisesti, mutta kotona oli hän erinomaisen taita-

uskoinen. Kun pimeä oli tullut, näytti hän joutuvan kuoleman pelon valtaan. Hän tuli riitaiseksi, käski miehistänsä herätä meluamasta ja rupefi vihdoin murisemaan, että muutamat hänen miehistänsä tahtoivat noitua hänen, anastaakseen itselleen hänen valtaansa ja omaisuuttansa. Viimein julmistui hän ja rupefi sabattelemaan noitua ja welhoja, ilmoitti ettei kenkään saisi hänen waimoiansa eikä orjiansa ja käwi niin wihaiseksi, että minun oli asettuminen wäliin ja wakuuttaminen hänelle ettei mitään noitua löydy ja että hänen pelkonsa oli turha.

Tietyksi sain minä tuon järkähtämättömän wastauksen: "Teillä, walkeat miehet, ei löydy kenties niitä; mutta täällä on asian laita peräti toinen, sillä meillä on moni tullut noiduttuiksi ja on kuollut." Semmoista lausetta wastataan ei voi mitään wäittää. Neekerit pitävät yksipäisesti kiini siitä, että me olemme toista rotua kuin he ja että meillä ja heillä on waan wäihän yhteyttä toinen toisemme kanssa.

Kun olin wäitteeni suorittanut, rupefi tuo wanha hupsu pitämään luentoa waimoillensa, että he rakastaisivat ja hoitaisivat häntä hymästi, sillä hän oli antanut heistä heidän wanhemmillensa paljon rahaa ja tawaroita, mutta hänellä oli waan alituisia waiwaa ja kulumia heistä. Nuo waimorauhat kuultelivat häntä suurella kunnioituksella ja warmaankin päättivät he sydämensä kiitollisuudesta antaa herrallensa ja mestarillensa hyvän aamiaisen seuraavana päivänä.

Wihdoin käwi tämä warsin ikävä afrikalainen yd maanasukaille liian pitkäksiseksi, jonka tähden he yht'äkkiä rupefiwat tanssimaan ja unohsivat kaikki noitajuorut. Minäkin olin hywin wäsynyt ja menin lewolle.

Waikea Anenguelaiset käywät naimisiin naapureinsa Kammalainsten kanssa, eiwät saa he kuitenkaan mennä merenrannalle kauppa tekemään. Yksin-oikeus häwiäji tällä tarwoin, ja Länsi-Afrikassa on yksin-oikeus pyhin asia kaikista. Seurauksena on myöskin että Anenguelaiset owat kaikkea tointa waiilla. He owat laiskoja eiwätkä toimita mitään koko päiväksiiin. Hywin harwoir tappawat he jonkun elefantin ja lähettävät sen hompaat merenrannalle, mutta se niukka woitto, jonka he niistä saawat, sitte kun Kammalaiset ensin owat ottaneet runsaan osansa, ei houuttele heitä kaupantekoon. He eiwät paljon wäliä metsästyksestä, sillä nuo suuret kalaparwet järwessä antawat heille kylliksi elatusta ilman suuria waiwoja. He sydwät myös kroko-

tilin lihaa, ja pyytävät niitä eläwiä järwä-wäkäijellä feihäällä.

Wiidentenä päivänä jälkeen tänne tuloani wei Damagondai minun ylitse wäihäiseen, järwen itäisellä rannalla olewaan kylään, jota kuningas Shimbouwenegani hallitsee. Waikea sinne oli wiiftoista penikulmaa. Wesi oli nyt airan matala paikoittain, mutta wähemmät alukset woivat wäliä sitä kuitentkin liikkua. Pientä luotoja oli erinomaisen paljon.

Tuo pitkäminen kuningas ei ollut meidän tullessamme fotona kylässään, waan oleskeli lakoksoissaan, ryhmä mökkejä, jotka wäliaikaisesti rakennetaan metsään kun jonkin kylän afukkaat tahtowat käydä jahdissa, kalassa tai maata wilejemässä. Oli walittu tätä warten erinomaisen kaunis paikka juuri lähellä järweä, jolla tässä kohdassa on korkeat, jyrkät rannat ja joka pikemmin näytti kauriille joelle kuin järwelle. Maanasukasten mustiiti-werlot kylluivat puissa, ja jokainen perhe oli tehnyt tulen, ja padat, joista pifangin ja kalan haju lähti, heiluivat näillä tulilla. Me istahdimme yksinkertaisen pöydän ääreen, ja pian sen jälkeen tuli Shimbouwenegani ja oioitti iloa, nähdesjäsä minun. Tuo tawallinen esittely-temppu alkoi nyt siten, että Damagondai fertoi tuoneensa walkean miehen tänne, koska täällä oli metsänriistaa ystähyllin ja myöskin sentähden että hän luuli sen kautta tehneensä ystäwällensä kuninkaalle pienen palweluksen.

Shimbouwenegani oli kuuden, seitsemänkymmenen wuoden ikäinen neekeri, puettu warsin liitaiheen takkiin ja päässä oli hänellä jotakin, joka minun arwatakseni kolme-, neljäkymmentä wuotta sitten oli ollut europalainen musta hattu. Tänkaltaista päähinettä saawat Länsi-Afrikassa ainoastaan kuiniinat pitää, ja hänen majesteettinsa näytti elewan hywin ylpeä siitä. Hänen waatetuksensa ei meidän käsityksemme jälkeen monta werhoa kuulunut, mutta minä en epäile sen maksaneen hänelle monen sadan maran edestä elsenluuta.

Wäestö tunkuihe minun ympärilleni tarkastelemaan minun tukkaani, joka sifamaan neekereille on alituisena ihmettelemisen esineenä, ja kotwaisen ajan perästä tuotiin esille muutamia kruukullisia palmuwiinaa, sillä nyt piti minun tuloani wietettämän. Minä lahjoitin heille wäihän tupakkaa, ja nyt oli heidän onnensa täydellinen.

Sillä aikaa oli Damagondai esitellyt minun wanhimmalle pojallensa, Okabile, joka asui tässä

Kylässä. Omituinen tapa näillä seuduilla on että pääliskön vanhin poika aina elää poisja fotoansa. Okabi riehki rakentamaan minulle puiden oksista pienen majan, toimitti pöydän ja antoi lankynsä minun käytettäväkseni, jonka jälkeen hän käski molempain vaimojensa palveluun minua.

Seuraavana aamuna lähetti Shimbouwenegani minulle muutamia pisankeja ja koko joukon sokuriputkia sekä nuoren neekerinaisen, joka sanoi mielivänsä ruweta minun vaimokseni. Minä en woinut suostua tähän naimistarjomukseen, josta tuo musta faunotar näytti käynnän surulliseksi, sillä aikaa kuin hänen kuninkaallinen heransa waan kummaustui sitä, mutta muuten näytti hän olevan siitä mielestä, että tässä asiassa sain seurata omaa päätäni.

Tänä päivänä menimme metsästysretkelle — semmoiselle retkelle, jotka minun päiväkirjassani ovat merkityt pakulla, punaisella lätkiwiwilla. Minä löysin nimittän tällä jähiretkellä uuden, hywin oudollaisen apina-lajin. Kuljettuamme muutaman tunnin, kohastimme koirakas ja naaraan Bos brachicheroosta. Minä ammuin härän, joka oli oivallinen otus, josta meille tuli päiwällinen ja illallinen. Päiwällisen jälkeen etenimme edemmäksi, ja muutaman tiiman aikaa oli matkustus hywin waiwallinen, sillä maa oli rämeistä eikä mitään metsänotusta tullut nähtyihin. Kun kahlasin liejuissa, suuttuneena tämmöiseen huwitukseen, nostin minä satumalta silmäni erään pirkään puuhun, jonka ohitse meidän piti käydä, ja hawaitsin sen haaran wälissä eriskummallisen suojuksen. Minä kysyin Okabita oliko metsämiesten tapa tällä maata metsästä, mutta nyt sain ihmeekseni kuulla, että tämä erinomaisen nerokkaasti tehty pesä oli nsbiego mbowén rakentama, joka eläin, niinkuin sittemmin tulikin hawaitsemaan, oli apina, jonka lwin Erglodytes sukun ja joka minulla sai nimen Erglodytes calvus — eläin, jolla ei ole mitään farwoja päässä, niinkuin Okabi minulle kertoi.

Minä hawaitsin heti, että olin erään tähän asti sinistyneelle mailmalle tuntemattoman eläimen jäljillä. Ainoastaan luonnontutkija voi käsittää mikä ilo minussa tällä hetkellä wallitsi. Minä en enää ollut wähynyt, waan käwin eteenpäin uudistetulla innolla ja suurimmalla warowaisuudella, lujasti päättäneenä etten lepäisi, ennenkuin olin ampunut tämän pesivän apinan. Minä pidin jo itseni palkittuna kaikesta niistä waiwoista ja kustannuksista, joita tämä Kamaretkki minulle oli tuottanut.

Minä näin fitten monta näiden apinain pesää ja woin nyt jo sanoa että ne ylimalkaan ovat noin 15—20 jalan paikoille ylhäällä maasta ja aina tawataan ne semmoisissa puissa, jotka seisowat wähän erillään toisista ja joissa ei ole mitään oksia alapuolella pesän. Minä olen nähnyt näitä pesiä wiittäkymmentäkin jalkaa korkealla, mutta se on hywin harvinaista. Syynä siihen, että nämät apinat rakentawat pesänsä niin korkealle, on luultawasti se, että he yöllä tahtowat suojella itseänsä metsänpedoilta, kärmeiltä ja putowilta oksilta. He pesiwät ainoastaan yksinäisimmissä paikoissa metsässä, owat aivan arvoja ja harwoin heitä neekeritkään saawat nähdä.

Okabi, joka oli wanha ja taitawa metsämies, tiesi kertoa minulle, että koiras ja naaras yhdesä kokoowat pesänsä rakennusaineet, ja he käyttäwät sitä warten lehtewiä oksia faton latteena ja köynöskasweilla kiinitetään oksat puuhun. Tämä sitominen tapahtuu niin siewästi ja fatto on niin fomatki valmistettu, etten ennen kuin itse näin nsbiegon menewän pesäänsä, woinut muuta uskoa kuin että ihmisen käsi oli sen tehnyt. Kun fatto päättöpäin on hywin ympyrä, waluu sadewesi alas tasaisesti.

Kun rakennusaineet on koottu, kiipee koiras puuhun ja rakentaa pesän, sillä aikaa kun naaras antelee hänelle oksia ja köynöskasweja. Koiras ja naaras eiwät asu samassa puussa, mutta heidän pesänsä eiwät ole kaukana toinen toisestansa.

Kaikkesta mitä olen nähnyt teen sen päätöksen, etteiwät nsbiegot asu yhdesä joukossa. Ei milloinkaan tawata useampia pesiä samalla paikalla, ja minä olen nähnyt aivan yksinäisittäin pesiä, joissa hywin wanhat nsbiegot owat asuneet, sillä heidän hopealta hohjawa tukkanja ja kuluneet hampaansa osoittiwat hywin pitkää ikää. He näyttiwät eraikoilta, jotka olivat siirtyneet pois nsbiego-mailmasta.

Nämä apinat eläwät marjoista ja rakentawat pesänsä, missä he niitä kohtaawat. Syötyhänsä loppuun faikki marjat yhdestä paikasta, siirtywät he toiseen ja rakentawat siellä itselleen uuden kodin, ja sillä tawoin ei käytetä samaa pesää enemmän kuin kahdesjan tai kymmenen päivää.

Me käwimme hywin warowasti, ettemme pelättäisi faalistamme, ja toiwomme että, jos etsimme jonkun pesän jälkeen pimeän tulon, tapaisimme sen asukkaat kotoa. Tämä meidän toiwomme ei meitä pettänytään. Sillä aikaa kuin

me lepäimme hyvin hiljaiseen piilopaikassamme — jolloin minun kärpääläisyyttäni koeteltiin kovasti — kuulumme me kohta hämärän tulleessa tuon omituisen kimeän ”ju, ju, ju!” jolla koivas kutsuu puolisoansa. Me odotimme kunnes tuli warfin pimeä, ja silloin sain minä nähdä mitä koko pitkän iltavuolen päivää olin odottanut. Nshiego istui pesänsään. Hänen jalkansa nojautui alinmaista oksaa vastaan, hänen päänsä ulottui tuohon vähäiseen kattolakeen asti ja toisen kätensä oli hän kiertänyt ympäri puun. Tällä tavoin lepäävät nämät eläimet.

Kun pimeässä olin katsella tirkistännyt tuota lepäävää uhri-raukkaa filmäni väsyttiin, ampui kaksi miestä, ja eläin putosi alas meidän jalkainme juureen ilman jäsentänsä järkähtämättä, ilman vähintäkään hivausta.

Me teimme heti valkean ja pystytimme tähän leirin, että seuraavana aamuna saatoim tutkia ja mylfeä saaliini. Tuo apina parja ripustettiin kullumaan, etteivät muurahaiset eivätkä muut hyönteiset pääsisi siihen käsiin, jonka perästä minä nufuin lehdistä ja ruohoista tehdyllä nuoteellaan, niin tyytyväisenä kuin kuolevainen waan tässä maailmassa olla saattaa.

Seuraavana aamuna sain minä tutkia nshiegoani kaikessa rauhasssa. Minua ihmetytti hetken erinkaltaisuus kimpansiin verraten. Nshiego oli vähän pienempi kuin se kimpansi, jonka olin tappanut, mutta hänen paras tunnusmerkkinsä oli tuo kalju pää. Tämä käsillä oleva eläin oli 3 jalkaa 11 tuumaa pitkä. Se oli täysikasvuinen nshiego. Missä ei mitään karvaa löydy, on iho luonnollisessa tilaassaan musta. Kaula, rinta ja mahän-alusta on peitetty lyhyellä, jotenkin harvalla karvalla. Mahän alapuolella löytyy kaikkein harvimmalta karvoja, mutta sitä ei voi hawaita muuten kuin tyystin tarkastelemalla, sillä iholla on sama väri kuin karvalla. Kaajoissa on lifaisen harmaa, mustan-juovainen karva.

Gartioilla ja selässä nähdään niiden paria kolme tuumaa pitkäin mustain karvain välissä harmaita suortuvia. Käsiwarretkin ovat kalvoiksiin asti peitetty mustalla karvalla, mutta tämä karva näissä osissa nshiegolla on lyhempi kuin gorillalla, jonka karva tavallisesti on harvempi, jota paitsi nshiegon nahka ei ole niin sikeä kuin gorillan. Minä havaitin että ne alastomat paikat, joista karva, hieromalla kovaa esineitä vastaan sillä aikaa kuin eläin nukkuu, on kulunut pois, olivat toisenkaltaiset kuin kimpan-

sin alastomat paikat, jotka hänessä ovat niin siiniin-pistävät.

Wielä suurempi on eroitus nshiegon ja gorillan välillä. Edellisellä ei ole niitä voimia kuin jälkimmäisellä. Sen rinta on paljoa pienempi, sen jänteret eivät ole waurastuneet samolla ihmetyttävällä tavalla, sen käsiwarret ovat hie-man pitenmät, ja gorillan ”ornet eivät ole ainoastaan lyhemmät waan myöskin paljoa wäwemmat kuin nshiego-mbowén. Samallinen eroitus on myöskin huomattava jalfojen wäwäisä. Suurin nshiego, jonka ampunut olen, oli neljää jalkaa ja muutamaa tuumaa korkeaa, ja sen pituus sormen-päistä sormen-päihin oli seitsemän jalkaa.

Nshiegon karwa on mustempi, pitempi ja kiiltävämpi kuin gorillan. Gorillan pää on peitetty karvoilla, kun sitä vastaan nshiegon pää on kalju niinhywin koitaksella kuin naaraalla. Nshiegon kärki ei ole niin ulkonewa kuin gorillan; suu on leveämpi; korwat paljoa suuremmat; leuka pyöreämpi kuin gorillan ja peitetty harvalla lyhyellä karvalla. Nshiegon perä on alaston ja iho siinä walkea. Hänen filmäkarwansa ovat harvat, mustat ja pitkäripsuiset. Pöskipielet ovat harvasti peitetty karvoilla, jotka alkawat noin keskikohalta korwia.

Minä läpetin saaliini Dlakoon, ja kotimatalla onnistui meidän wielä ampua toinen nshiego. Se oli hyvin wanha eläin kunnian-arwoisella muodolla, hopean-walkealla karvalla ja kuluneilla hampaila. Se oli neljää jalkaa ja neljää tuumaa pitkä. Se oli niin raskea, että meidän oli ottaminen sen siusta ulos, woidaksimme häntä kanta. Sen mahassa oli waan muutamia lehtiä.

Yhdeksäntenä päivänä olimme suurella krototili-jahdilla. Maan asukkaat iloitsiwat siitä suuresti, sillä he näyttävät pitävän krototilin lihasta paljon. Tämän tytön asujamet tappawat joka päivä enemmän tai vähemmän krototilejä, ja samoin on laita muisfatin kyllissä, mutta nämä nekerit ovat niin laiskoja, että he mielellään soiwat että minä jäästin heiltä waiwaa. Krototilissa ei ole paljon liha, ja waikka muutamia tapettiin joka päivä, ei kylässä kuitenkaan ollut koskaan kylliksi tämän eläimen lihaa.

Ne wenheet, joita me tässä tilaassa käytimme, ovat sangen omituisia rakennuksensa puolesta, ihan laaka-pohjaisia; ne uiwat hyvin keweäti, ovat lähes wiittäkymmentä jalkaa pitkiä ja ainoastaan kahden jalan paikoille leweitä. Soutajat soutawat seisolta seitsemää jalkaa pitkillä airoilla,

joilla he antavat wenheelle hynää wauhtia. Eie-
tysti ottawat nämä purret helposti wettä sisään,
sillä laita on waan pari tuumaa yli wedenpin-
nan, mutta hywin harwoin menewät ne nurin.
Mitä minua enimmästi ihmetytti oli se, että
nuo mustat soutuajat woivat seisoa ja käyttää
airoa päiväkaudet wäsymättä.

Neekerit pyytävät krototileja sekä pysyillä
että harpuunilla. Heidän ampuma-aseensa owat
sangen kehoja ja heillä on suuri puute kruutista,
jonka tähden he enimmästi käyttävät harpuunia.
Elastintä voidaan haavoittaa ainoastaan eturaa-
jain yläpuolelta, jonka tähden jahtimiehet koetta-
wat tähdätä häntä siihen. Waikka niin paljon
krototilejä tapetaan, ei niiden luku kuitenkaan
wähene, eiwätkä he näytä siitä tulewan pelku-
reikfi. Kun me läksimme jahtiin, näimme me
niiden uiskentelewan ylt' ympäri tai maata loi-
kowan liejutareilla päivän paisteessa. He ei-
wät luoneet meihin pienintäkään huomiota. Kun
me tahdoimme ampua, oli meidän esiminen
saaliimme maalta, sillä wedessä tapettu kro-
totili waipuu kohta pohjaan ja menee sillä
tawoin pyytäjältä kadoksiin. Pian tapasimme
kelwollisen wenkaleen, joka lepäsi ruowostossa.
Me lähennimme sitä warowasti; minä tähtäsin
tarcaasti ja ammuin hänen. Krototili ponnis-
teli päästäkensä weteen, mutta luoti oli sattunut
häneen liian hywin. Hänen woimansa uupui-
wat, ennenkuin hän woi kämpiä järween, ja muu-
taman sitkäyksen perästä heitti hän henensä.
Hetken ajan perästä ammuimme me vielä toisen,
ja nyt soufivat muutamat neekerit maalle wen-
heellään, ja wedettyhänsä purtensa maalle, wieriti-
wät he nuo kaffi hirwiötä siihen ja soufivat
fitten kotia kylään. Toinen krototili oli kahdek-
saatoista, toinen kahtakymmentä jalkaa pitkä.
En ole milloinkaan nähnyt semmoisia ammotta-
wia kitoja. Ne olivat warustetut kauhistawilla
hammasriweillä ja näyttiwät suorastaan kuin
olisi ihmisen ruumis waan haukapala heille.

Päiwäksi siirtywät nämät eläimet piiloon ruo-
wostoon, jossa he owat suojehtuna auringon polt-
tawilta säteililtä. Namulla ja myöhään iltapuol-
la päiwää tulewat he esille etsimään rawintoansa.
He uiwat hywin hitaasti ja saawat tuskin pyrettä
wedenpintaan. Uidesjansa liikutawat he jalko-
jaan melkein kuin koira. He woivat maata
warjin alallansa wedessä, ja heidän näkee silloin
katella tirkistävän ympärillensä uneliailla, ilkeillä
silmillään. He makaawat ruowostossa, mutta
eiwät pysy kauan samalla paikalla. Munansa
läskewat he hietaan järwen saarilla ja peittävät

ne hietakerroksella. Järwen kalarikkaus on synnä
siihen, että he enentywät niin suureksa määrässä,
kuin laita on. Neekerit eiwät paljon näytä wä-
littävän niiden läsnä-olosta ja heihin eiwät ne
warmaankaan tee samaa wästenmielistä, inhotta-
waa waikutusta kuin minuur.

Yhdententoista päiwänä menin minä jahti-
reikelle, mutta tapoin ainoastaan yhden n kagon,
pienen siwän apinan, jonka päästä seppelöimi
wähänen säteikkö heleän-punaissa karmoja. Näitä
apinoita löytyy runsaasti näissä metsissä. Ke-
tia tullessani, löysin minä ogatan luolan eli
pesän lähellä järweä. Ogata on yhtä lajia ali-
gatoria, joka eleele lähellä pieniä lampia ja
faiwaa itselleen maahan pitkän fuopan, johon
on kaffi käytävää ja jossa hän makaa ja wai-
jyy saalistaan. Ogata on yöllä liikkuwa peto-
eläin ja elää itselleen. Suurella waimalla kai-
waa hän luolansa kynsilään. Luultawasti on
hänellä kaffi syytä oleskella lähellä wesiä, nimit-
tään niinhywin kylpemisen tähden kuin woidat-
senja sukkelammin karata niiden eläinten kimp-
puun, jotka tulewat wettä juomaan. Neekerit
fertoiwat minulle, että Ogata karkaa jokaisen
lähtienoilta kulekswan eläimen kimppeun ja wä-
tää sen luolaansa syhäkensä sen siellä. Kun
neekerit löytävät tämmöisen luolan, rientävät
he sinne pysyinsä — jotka tawallisesti owat
ladatut rautanauiloilla — ja asettuwat wartioi-
maan toisen käytävän suuta, sillä aikaa kuin
he toiseen tekewät tulen. Kun tulee liian kuuma,
hyökkää ogata ulos ja ammutaan silloin. Minä
ammuin yhden, joka oli seitsemää jalkaa pitkä.
Sillä oli wäkemät leupapielet ja kauhistawat
hampaat. Niinkuin krototililla on hänelläkin
nivelinen yläleuka, joka näyttää nousewan, hä-
nen aukaisessa suunsa.

Kolmantentoista päiwänä ostin minä muu-
tamia pölkkyjä eepenholtsia, ja yksi maanasuf-
kaišta toimitti minulle kappaleen izomban li-
haa. Izomba on eräs laji kilpifonnaa. Sen
liha maistuu oiwalliselle, ja kun tiedustelin eläi-
men elintapoja ja muotoa, sain minä syytä ar-
wella sen olewan uusi laji. Paras keino izom-
baa pyytäisä on asettua wäijykfiin jollekin jär-
wen saarelle, jonne se yölliseen aikaan tulee mu-
nimaan. Samana yönä soufin minä järwelle
wenheellä, ja meitä kohtasi se onni, että saimme
kääntä suuren kilpifonnan, juuri kun sen piti
munia. Waikka lähestyimme warjin hiljakseen,
oli se kuitenkin hawainnut meidän tuloamme ja oli
juuri päästä käjistämme. Siofseni hawaitfin minä
seuraawana aamuna, että se todellakin oli uusi laji.

Kesäntenätoista päivänä annoin Shimbou-wenegarille kaffi pumputifantaan kappaleita, wä-hän tupakkaa ja helmiä, jonka jälkeen palasin takaisin Damagondain kylään. Tällä tapasin minä wenheen, jonka kuningas Ranpano oli lähettänyt tuomaan terveisiä minulle ja ilmoittamaan, että rannikolla oli laivoja, jolla wain lähetetään jotakin kotia Amerikkaan, jos niin tahdoin. Minä päätin paikalla lähteä merenrannalle lähettämään osan keräyksestäni kotia.

Palauksimatalla Damagondain kylään hawaitsin minä kappaleen matkaa edessäämme, sillä aikaa kuin soutelimme pitkin rantaa, karniin kassellin, joka aatteleewasti katseli järwen weteen, josta hän juoda latfaissi tuontuostakin. Minä kohostin pyssyyn tähdätäkseni, ja lähenimme häntä niin hiljalleen kuin mahdollista. Mutta samassa kun nobiin pyssyn ampuakseni, kiiti eräs krokotili ylös wedeestä ja sulfesi kohta takaisin, tuo sätkiwä kaseli hänen hirmuudessa kidassaan. Riin liukkaasti seppäsi krototili saaliinsa, että waikka minä ammuin, eli se kuitenkin liian myöhään. Minä en olisi luullut että tuo iso ja torroksinen eläin woi liikkua niin sukelaan, mutta maanajukkaat kertoivat minulle että kauriit useasti joutuvat krototilin saaliiksi. Toisinaan saa hän hamppaisinsa leopaartinkin, mutta silloin kohtaa hän suurempaa vastusta kuin tuo kaselli parka woi tehdä.

Islapuolla päivää tuli tieto että Dshoria, erään kylän kuningas, — joka kylä oli Anenguen ja Dgobain yhtymäpaikassa — aifoi piidättää minua matkallani merenrantaan ja waatia minulta pakkoweroa. Nyt käwi Damagondai parka hywin huolelliseksi. Hän lähetti wensensä wiemään hänelle lepytteeksi uuden metalliwabin, kiwiastian ja messinkipannun. Minä sitä vastaan olin hywin pahoillani ja päätin käyttää näkiwaltaa herra Dshoria vastaan. Me puhdistimme pyssymme, minä latastin rewolwerini, ja seuraavana aamuna läksimme, näiden rauhallisten ihmisten suureksi suruksi, matkaan, odottamatta kunninkaan wensjen takaisintuloa.

Kun Guabiri, Dshorian kylä, tuli nähtyihin, hawaitsin minä muutamain miehistäni rupeewan liehuttamaan walkeata sulfaa. Minä uhkasin ampua pään puhki ensimmäiseltä, joka ei tahtonut sotia wiimeiseen hengen-wetoon, wiitaten samaassa pistooleihini ikäänkuin niihin wälifappaleisiin, joilla aioin täyttää uhkaukseni. He pitivät minun ihmeellistä rewolweriani suuressa arwoessa ja wastaawat kohta: "Me olemme miehiä."

Sitten soustimme kylän eteen. Kannalla seisoi noin satawiisikymmentä miestä, warustettuna

keihäillä ja kirweillä, ja heidän johtajinansa oli kymmenen miestä, joilla oli ampumaaseet. Minä käwin kohta heidän luoksensa, rewolweri toiseensa ja kassipiippunen pyssy toiseensa kädessäni. Tämä minun urhea käytökseni teki heidät kohteliaisiksi, ja sen sijasta, että olisimat meitä ampuneet, ottivat he meidät rauhallisesti vastaan.

Damagondain weli kiruhti minulle vastaan ja wakuutti, ettei mitään palameria ollut tullewa. Kun minä sitte wiettiin tuen riitaisen Dshorian eteen, nuhtelin minä häntä kohta hänen menettelystään ja sanoin, että jos joku olisi tullut surmatuksi, olisi hän saanut palowerin tunnollensa. Hän wastaasi, että hän oli suuttunut siitä, etten minä ollut käynyt häntä katsomassa enkä ollut wiipynyt hänen luonansa jotakuta aikaa, kun ylös päin matkasin, ja sanottuansa wielä muutamia kaunistelu-sanoja, lisäsi hän: "Auc olomé," joka merkitsee: "Sinä olet mies" — jota lausetta käytetään useassa eri merkityksessä; joko osoitetaan sillä kawalaa miestä eli waijaria, taikka hywin urhokasta miestä. Minä pidin sitä nyt jonakin kohteliaisuuden osoitukseksi.

Minulle lahjoitettiin hedelmiä ja siipitarjaa, ja nyt olimme mitä parhaimpia ystäwiä, ja kun ammuin pienen linnun, joka istui aiwan korkealla puussa, sanoivat kaikki, että minulla mahdtoi olla erinomaisen woimallinen ampumatenhotin, jonka tähden he rupeeswat pitämään minua suurimmasa kunniaassa. Osoittaakseni, etten heitä pelännyt, olin minä ystäwiä heidän kylänsä.

Tätettyämme Guabirin, tulimme ilman enempiä wastuksia takaisin Diagonoon.

Dgobain ja Anenguen warfilla elelewät neekerit owat samaa heimoa kuin Kammalaiset merenrannalla. He käywät naimisliittoihin keskenään ja heillä on samat tawat ja heissä walitsee sama taikausko, heidän palawerinsa syntywät samoista syistä, ja waikka he owat wähen rauhallisempia, koettawat he woimainnasta olla ystäwiä suria lurjuksia. Järwien takainen maa on pitkin jokien warfia erinomaisen rikas kaikenlaisista tropillisista kasweista. Wuorilla kaswaa epenholtsti, mutta suurten pölkkyin kuljettaminen parinkymmenen penikulman matkaa alas wirtain tai järwien rannalle maassa, jossa ei löydy mitään teitä, on liian suuri rasitus näille laiskoille ihmisille, josta syystä ei täällä paljon näitä puita kaadetaakaan. Siellä löytyy myös kopaalipuuta ja kauri-kasweja. Ilman sitä wiijellään paljon sokuriputkia, jamfia, maapähkinäitä, piisankeja, maniofia ja batateja.

Ulkoon kuuluvissa asioissa eivät eroa he naapureistansa Kammalaisista Fernand Was'in varrella tahi ylimalkaan näiden seutuun asukkaista. Damagondain kylässä onnistui minun saada omakseni eräs heidän epäjumalistanja eli mbuitista. Se erehtyy, joka luulee näiden neekerein julistesti rukoilevan fetischejäänsä. Joka paikassa, missä minä olen ollut, olen harvinnut jokaisella perheen-ikännällä eli pääliköllä olevan epäjumalan, jota perhe yffin palvelee. Se seikka pide-tään niin salassa, että matkustawainen, ellei hän ota tarffaa waaria, saattaa oleksella kylässä wiit-fokausia aawistamattakaan näiden fetischein oloa. Tästä syystä ovat muutamat matkustajat wäit-täneet ettei Afrikalaisilla ole mitään epäju-malia.

Kuningas Glas'in perheellä Gabunissa on fetishi, joka — siitä olen warma — on monta miespolwea wanha. Niin on Kap Lopezisfakin hallitsewalla perheellä wanha epäjumala, ja pu-hutaanpa toistekin, jotka ennen sitä ovat olleet. Damagondain epäjumalana oli naisen kuwa was-tisilmillä ja terävällä, miekankaltaiseksi muodos-tetulla, raudan kappaleesta tehdyllä kiehellä. Tämä oli hänen etewimmän ominaisuutensa furauksena: hän hakkaa kappaleiksi ne, joihin hän on tyyty-mätön. Hän oli puettu chefanilais-pukuun, joka peitti hänet kaulasta wahan matkaa alaspäin. Hänen sanotaan puhuvan, käymän, ennustawan tulewia tapauksia ja kostawan wihollisillensa. Hän-nen huoneensa on silmiinpistäwän kaikkista koko kylässä. Yllä tulee hän ihmisten luoksi ja ker-too heille, kun he nukkuvat, mitä on tapahtuwa. Tällä tawoin, niin sanottiin, oli minun tuloni ennustettu. Neekerit palwelewat häntä tanssi-malla hänen ympärillensä, laulamalla hänen ylis-tystänsä ja omia toiveitansa. Wälistä tulee yffin ainoa mies eli waimo esittelemään rukous-tansa, mutta minä olen kerran nähnyt koko ky-länkin rukoilewan häntä. Neekerit uhraawat hänelle sifuriputkia ja muita ruokawaroja, joita he luulewat hänen syömän.

Minä koetin saada ostaa tätä jumalataria, mutta waikka se oli kowin inhottawa kuwa, ei sanonut Damagondai kumminkaan myymän-sä sitä mistään hinnasta. Mutta hän antoi minulle wiittauksen, että kohtuullisella hinnalla woin saada orjain jumalattaren. Nuo orja raukat o'ivat ulkona istutusmailla, ja keskusteluansa asiasta päälikkönsä kansa, päätti kuningas sanoa heille, että hän oli nähnyt heidän mbuitinsa mene-wän tiehensä metsään. Pantuani jumalattaren säilyyn, otin minä hänet myötäni.

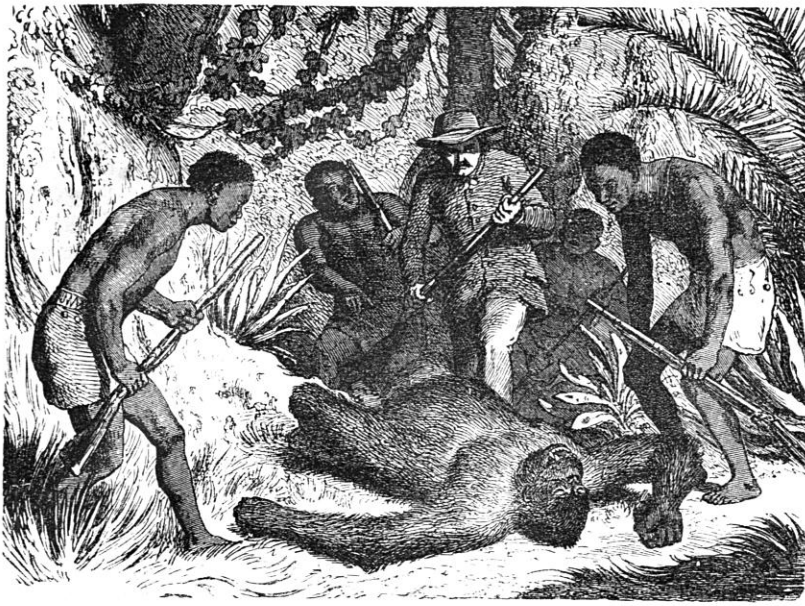
Glokuun 18:stä päivästä 31:seen olin kowin pipeä punataudista ja pahantapaisen poltteen en-teistä, jonka luultawasti Anengue-järvellä olin saanut. Kolmen päivän kuluessa otin siikään satawiisikymmentä graania fininiä ja minun en-nistui sillä tawoin peistaa polte, joka oli noista kahdesta kiuwista waarallisin.

Syyskuun 9:tenä päivänä olin warsin terve ja reipas, ja minulta tultiin kysymään tahdoinko tulla katsomaan bola iwogaa, s. t. s. sitä riehuwaa juhlaa, jolla suruaita lopetetaan. Minä ilmoitin olevani siihen halukas, ja seu-raawana päivänä tuli koko joukko maanasukkaita wenheillään ottamaan osaa tähän juhlaisuuteen. Kun joku etenä mies kuolee, hersee heimokunta tahi kylä käyttämästä parhaimpia waatteitansa ja asukkaat käywät tawallisesti erinomaisen liikai-sissa werhoissa. Tämä on suremista. Suruaita kestää vuoden tai kaksi. Kuinka sitä luowu-taan, tahdon tässä kertoa.

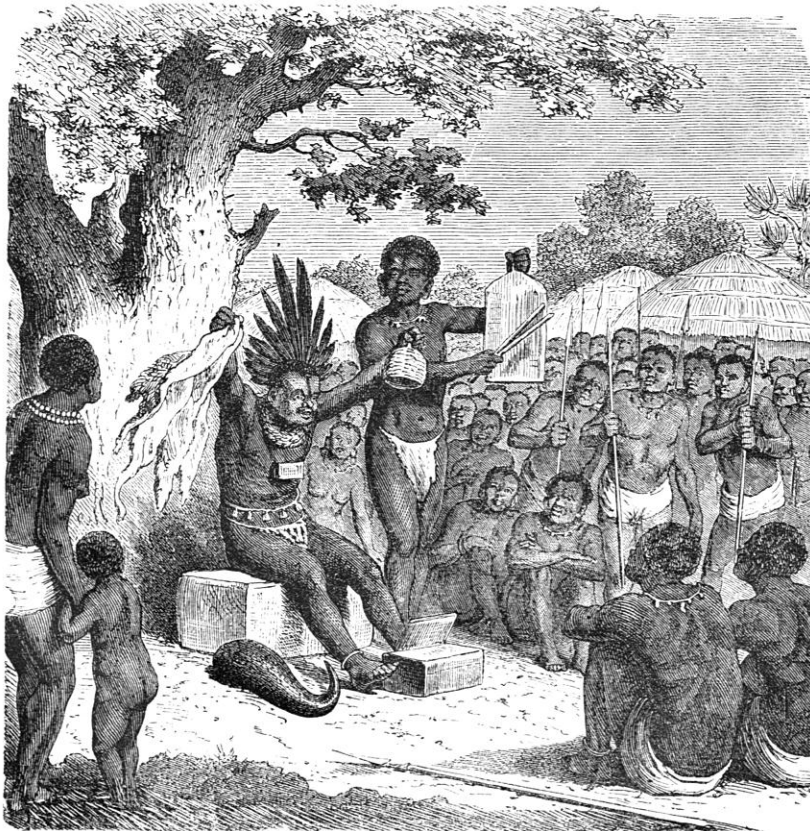
Mies, joka oli kuollut, jätti jälkeensä seitsemän waimoa, useita orjia, kartanon, istutusmaan ja muuta omaisuutta. Kaiken tämän perii wanhin weli, ja hänen tulee pitää tuo suuri juhlameno. Jofainen wenhe toi sitä waien muassaan kruu-kullisen palmuwiinaa. Zombuai, perillinen, ja Sholumba, hänen nuorempi welseni, oliwat kaikki wiikkoia olleet kalastamassa ja palasawat nyt ko-tia, tuoden tullessaan monta wenheellistä kuuwia kaloja. Heidän istutusmailtansa tuotiin suuret määrät palmuwiinaa. Kaikki kylän asujamet sitowaswat parhaimmat waatteensa ja koristuk-sensa. Kumpuja ja metallikalukkeja koottiin, kruu-tia otettiin esille terwehdykslaukaufiksi ja wihdoin oli kaikki valmisna bola iwogaan.

Wainajan waimot näyttiwät hywin tyytyväi-siltä, sillä seuraawana päivänä saivat he heittää leskenwerhot ja morsiamina ottaa osaa juhla-i-suuteen. Perillinen olifi woinut naida heidät kaikki, mutta hän oli jalomielisesti antanut kaikki heittä pois, nimitäin yhden nuoremmalle wel-jellensä ja yhden orpanallensa.

Kello 7:ltä aamulla laukaistiin kolme pöshyn-laukausta, joilla ilmaistiin, että lesket oliwat herenneet syömästä erästä ruokalajia, joka oli valmistettu useista erilaisista aineista, joilla arweltiin olevan ylenuonnollista woimia ja joi-benka kautta leski parat pääsewät leskeyden ti-laastaan. He koristiwat nyt kalwosimensa ja nilk-kansa renkailla ja pukiwat itsensä hienoimpaan pumpuliin. Kello 9:n aikaan ottiwat kaikki wä-rraat paikkansa matoilla, jotka oli lewitetty wai-najan asunnon ympärille aina waltakadulle asti.

Sorilla kuolemaksiin (sivu 197).

Hoitatostori Kammalaisilla (sivu 125).

Epajumalan kuwa Kammal-
laisilla (sivu 124).

He olivat kokoontuneet vähempiin parviin, ja jokaisen joukon eteen asetettiin ruukullinen palmuinaa. He rupešivat iloisesti pakijemaan toinen toifensa kanssa, kunnes yhäkkiä Biagonalaiset laukaišivat tervehdyšlaufaufien noin sadalla pyšjällä. Sillä tavoin annettiin merkki että juomingin piti alkaa. Miehät, naiset ja lapset ryhtyivät nyt siihen toimeen, ja tästä hetkestä alkaen kešti tätä ylläistä temmellyštä seuraavaan aamuun asti. He joiwat, lauloiwat, laukaiwiwat pyšjyä ja latašiwat niitä, juomuituansa, niin kovašti, että minua ihmetytti etteiwät nuo wanhat ampuma-aseet räjähtäneet rikki; he rämistiwät kaikilla, mistä waan ääntä lähti; he kirkuwivat ja naiset hyyppiwät tansseja, joiden wertaisia ei muualla nähdä kuin täällä. Šhan selwälläkin päällä owat he šiwottomia, ja lufija woi arvata, mimmoifia he oliwat, kun jokainen nainen oli wimmutušt päihtynyt ja piti kunnianansa saada woiton lähimmäifšestänšä rietaudešsa.

Seuraawana päivänä tuli Šombuai minun luokfeni auringon noustešsa ja pyysi minua tulemaan katsomaan juhlamenojn loppua. Hänen weliensä huone piti rewittämän maahan ja poltettaman. Kun minä tulin, ampuiwat he, ja šilmänräpähješšä hakkašiwat he maahan tuon wanhan majan kirweillä ja puukoilla. Kun enää waan muutamia palasia oli jälellä, oli juhlakin lopuša. Sillä tavoin luopuwat Šammalaiset šurušta.

Tuškin oli ilo loppunut, kun Šhungui, mies, joka uškollišešti oli wertioinnut minun majaani minun poisša ollešsani, makasi šairaan, kuoleman omana. Hän oli ollut Šombuain seuraša kalaštusretkellä, oli wiluštunut ja saanut poltteen. Enšä šilmäšjellä hawaitšin minä, että hänen oli kuoleminen ja koetin walmišttaa häntä lähtöön. Mutta hänen yštämänšä eiwät tahtoneet kuulla-kään, että hänen piti kuolla. He lähettiwät noutamaan erästä kuuluišaa fetišt-tohtoria, ja hänen johtonša alla alkoi nyt se hirttämä melše, jolla he koettawat parantaa šairasta.

Šammalaišten käšitys taudišta on se, että Šbambou (perfele) on mennyt ašumaan šairaašen. Tämä perfele šaadaan lähtemään šairaašta ainoaštan melšeellä, ja šentähden ympäröiwät he šairasta, rämistäwät rumpuja ja metallitašrifkeja juuri hänen päänšä äärellä, laukaišerwat pyšjyä lähellä hänen korwiansa, laulaa rallattawat, kirkuwat ja tansšiwat niin paljon kuin woiwat. Tätä piikittämät he, kunnes mies parka joko kuolee tai paranee.

Šhungui kuoli. Hän ei jättännyt jälkeensä mitään omaifuitta, ja hänen weliensä hantasi hänet ilman arkkua hietaan niin matalalle, että kun šattumalta muutamana päivän perästä tulin šille paikalle, hawaitšin metsänpetojen käyneen šellä ja syöneen suuhunša ruumiin. Häntä šurttiin waan kuusi päivää, ja koš'ei hän jättännyt jälkeensä waijoja eikä tawaraa, ei pidetty mitään juhlamenojakaan. Šioittaakšensa wainajalle kunnioituštansa lepäšiwät hänen šukulaišensa yšden yšn hänen majasšansa, eikä nyt enää muuta ollut jälillä kuin kešfiä se, joka oli noitunut wainajan — šillä että nuori ja muuten riwalka mies woi kuolla niin ätišti luonnollišeen tautiin, näytti ihan ušfomattonalta.

Nyt lähettettiin wenhe noutamaan järwen yläpuolelta šuurta tohtoria. Šieltä tuli yšši Šamagondain pojšta, šuuri lurjuš ja juuri se sama, joka innoškaimmin oli kehoittanut toifia myymään orjain jumalatarata minulle. Kun kaiffi oli walmišna tätä temppeua warten, käwin minäkin katsomaan tohtoria, joka šuoraan šanoen näytti kuin piru itse. Milloinkaan en ole nähnyt ištämäm-pää olentoa. Pääšä oli hänellä muštafulkainen höyhentuppu forišteena. Hänen šilmäluomenša oliwat punaišfišä maalatut, ja nenän päästä al-tawa punainen wiwa käwi šuoraan yli hänen otšansa. Šoinen punainen wiwa oli wedetty ympärä hänen päänšä. Naama oli walkeafišä maalattu, ja molemmin puolir šuuta näyti kašfi ym-myškäištä piikua. Hänen kaulasšansa oli ruo-šosta tehty forištus ja rihma, johon eräs rinnalla šilluma rašia oli kiinitetty. Tämä rašia on pyšhä ja šifättää henkiä. Šummaštakin olka-päästä käwi käšiwartta kohden walkea wiwa ja toinen käšfi oli šokonaan walkeafišä maalattu. Mies ištui pallilla, hänen edeššänšä oli kištua, täynnä taifakaluja, kištun päällä oli peili ja maasša mafafi puhwelinsarwi, jöšä löytyi, paitš kruitia, kolo joughu henkiä. Näiden lišäšfi oli leopaar-tin nahšoja lewitetty maahan. Hänen wiereššänšä šeišoi mies, joka jonkinlaišella nuijalla jä-mištä lautaa. Kaiffi kylän ašujamet oliwat kofoon-tuneet tämän parin ympärille, joka kiihty-neellä innolla toištä manauššiansa. Šombuaita kehoitettiin nyt nimittämään kaiffi kylän ašujamet, niin että tohtori šaifi tietää oliko joku niöštä Šombuain mainitšemišta šyyltinen noitumifteen. Joka kerta, kun nimi mainittiin, kurtištä tuo wanha weijari peiliin, nähdäkšensä päätöštä.

Sillä ajalla šeišoi minä lähellä tohtoria, joka näytti häntä suurešti haittaawan. Kun wišdoin kaiffi nimet oli mainittu, ilmoitti tohtori ei šaa-

wansa selkoa melhosta, mutta hän lisäsi, että eräs paaha henki oli kylässä ja että moni asukkaista kuolisi, jos he jäisivät siihen asumaan. Minä luulen, että tämä lisäys, jolla manaus päättyi, oli jonkinlainen kesto minulle. Vasta seuraavana päivänä kuulin kuinka tärkeänä näiden tohtorein (ougangain) sanoja pidetään.

Seuraavana aamuna vallitsi yleinen häirinä kylässä. Asukkaat olivat kofonaan pelon vallassa, he sanoivat, ettei heidän mbuirinsa sallinut heidän asua siellä enää, että hän oli tappawa heidät j. n. e. He rupešivat sitten muuttamaan omaisuuttansa ja repinään maahan huoneitansa, ja kun ilta tuli, olin minä yfsin huoneesani pienen mpongwe-poikani ja tuon vähäisen Makondain kanssa, joiden molempain tefi suuresti mieli päästä kylästä. Wanha Manpano tuli ja pyysi, etten panisi pahakseni, ettei hän uskaltanut jäädä; hän lupasi rakentaa uuden asunnon rähän matkan päähän; mbuiri oli nyt kylässä, ja ystävänä tahtoi hän neuwoa minuakin siirtymään pois kylästä, ei kenkään tahtonut tehdä minulle mitään pahaa, mutta hänen oli lähteminen, j. n. e.

Minä en mielinnyt heittää huoneitani, joista olin saanut maksaa rahaa ja nähdyä waiwaa ja joissa asuin mukawammin kuin milloinkaan ennen Afrikassa. Minä kutsuin sentähden neekerit kofoon ja toetin saada muuttamia heistä jäämään asumaan minun luonani. Mutta waikka he mielellään tupakoitsawat, waikka nämä neekerit eiwät mistään paremmasta tiedä kuin kaupasta, waikka heillä oli kaikentaltaista syytä asua lähellä minua, "heidän walkeata miestänsä," niin-kun he minua kutsuivat, sain minä ainoastaan suurimmalla tydellä ja waiwalla muuttamat heistä, jotka jo ennen olivat minun palveluksekseni olleet, jäämään asumaan minun kanssani. Nämä rupešivat kohta rakentamaan itfellenä asuntoja, ja Lokafuun 8 päivänä oli heidän wähiäinen kylänjä walmis, jonka kunninkaaksi he ihmeekseni pyysiwät minun rupeemaan. Minä muistin kuitka Gabunin uusi kuningas walittiin, ja waikka minusta näytti hywin 'wiehättävälle hallita Afrikalaisista nekeri-kylää, kamokuin minä kuitenkin sitä häwäistystä, jota nekeri-kuningas ennen waltastuimelle astumistansa saa kärsyä. Wihdoin juostuimme siinä, että minä olisin heidän pääliffönänjä lähinnä Manpanoa, ja siihen tyytyi minun funnianhimoni.

Marraskuun 21 päivänä läfsin minä, pyssyllä ja muonawaroilla warustettuna, wenheellä Strendeen, joka kylä on noin neljänkymmenen pe-

nikulman päässä ylhäällä Fernand Bas'in warrella. Niinkuin minulle oli kerrottu, pitäisi minulla siellä olla tilaisuutta jahtiin. Me ammuimmekin muutamia punaisia metsäsiikoja sekä kauniita, mutta aiwan arkoja, punaisia kaselleja. Merkkillistä on että täällä alueella pitkin Fernand Bas'ia gorilla oleskelee ainoastaan lähellä wirtan wasenta rantaa ja simpanši ainoastaan oifeanpuolisella, kunnes tullaan Rembo-wirralle.

Yhteiskäntenä päivänä mentin wanhan ystäwäni Makagan kylään, jossa minä otettiin sydämellisesti vastaan. Me menimme gorilla-jahtiin 10 päivänä, mutta minä olin ottanut liian paljon miehiä myötäni ja luultawasti pidimme liian suurta melua, sillä emme nähneet wilaustafaan gorillaista, ja palasimme seuraavana päivänä tyhjin toimin takaisin. 13 päivänä menin minä uudestaan metsästyretkelle ja minun jeurasani oli ainoastaan yfsi mies, joka wei minut semmoiselle alalle, jossa löytyi runsaasti ananaskašweja. Gorilla syö mielellänjä tämän kaswin lehtiä, erittäinkin niiden walkeita warfia. Me hawaitimme koko joukon lehtiä olewan poikki pureskeltuina ja toiwomme sentähden tapaawamme gorilloja.

Puolipäivän aikana kuulin yht'äkkiä pyssypaukauksen, jonka Mbele, minun jahtimieheni, joka oli taipaleen matkaa minun edessäni, ampui. Kun saanuin hänen luoksensa, hawaitin hänen ampuneen erään puolikaswuifen naaras-gorillan.

Kun palasimme takaisin, kuultimme gorillain kirtuwan wähiän syrjälle päin siitä polusta, jota me kuljimme. Me lähenimme niitä, mutta tulimme hawaituksi; ehdimme kumminkin paikalle ajoissa, saadaksemme nähdä neljä nuorta gorillaa nelin fontan rientävän metsään. Minä otin huomiooni että, kun he juokšivat, näytti heidän takajalkansa tulewan eturaajain wäliin, mutta yhtä kaiffi pafeni maa heiltä hywää wauhtia.

Minä hawaitsin näillä seuduilla olewan sangen paljon gorilloja. Me tulivat lähitiioille kylää wähiän aamulla, jonka tähden minun ei ollut tarwis tehdä pitkiä jahtiretkiä heidän tähtensä. Waršin waikea on kuitenkin läheta näitä eläimiä, sillä wähiinkin rystäys pelättää heidät pakoon. Garwoin woidaan wanhaa koirasta yllättää ja silloinkin on aina hänen kanssansa tappelu tarjona.

25 päivänä olin minä itse paikalla, kun gorilla-penikka otettiin iini. Kun hiljakseen kuljimme metsää, kuulin minä kirauksen ja näin samassa edessäni naaras-gorillan, jonka rinnolla riippui imerä penikka. Emä taputteli pienokaista ja

katseli häntä lempeillä silmäyksillä; tämä näky oli niin kaunis ja kiittava, että minä heltyneenä unhotin ampumisen ja arvelin mielesfäni, eiköhän olisi paras jättää heidät rauhaan. Ennenkuin kuitenkin ehdin tehdä päätöksäni, ampui minun jahtimieheni ja tappoi emän.

Emä kaatui, liikahtamatta jäsentäkään, mutta penikka kävi hänen rinnallensa riippumaan ja koetti haikeilla huudoilla vetää hänen huomiotaansa puoleensa. Kun minä tulin paikalle ja se raukka sai nähdä minun, kätki hän pienen päänsä emänsä rintaa vastaan. Hän ei voinut käydä eikä purra, jonka tähden me ilman vaikeudetta saatoimme häntä hoitaa; kotimatalla otin minä penikan syliini, ja miehet kantoivat emää tangoissa. Kun saavuimme Eplään, tuli uusi kohtaus esiin. Jahtimiehet laskiivat emän maahan ja minä asetin penikan hänen viereensä. Kun hän ätkäsi emänsä, konttasi hän hänen luoksensa ja heittäytyi hänen rinnallensa. Hän ei käyttänyt siitä tavallista ravintoansa, ja minä hawaitsin warsin hywin että hän huomasi, ettei tuon vanhan emän laita waan mahtanut oikea olla. Hän konttasi ympäri hänen ruumiostaan, nuuski sitä ja päästeli tuontuostakin walitshuutoja — "hu, hu, hu" — jotka kävivät sydämelleni.

Minulle oli mahdoton hankkia maitoa tuolle pienelle raukalle, joka ei voinut syödä, ja hän kuoli siitä syystä jo kolmantena päivänä jälkeen vangiksi joutumisensa. Hän näytti minusta vähän oppivammalta kuin se toinen, joka minulla oli ollut, sillä hän tunsi jo minun ääneni ja yritti juosta luokseni, kun hän minun näki. Minä panin tuon pienen eläimen wäkimwiinaan ja lähetin sen tohtori Wyman'ille Boston'issa, että hän sen leikkaisi.

Marraakuun 29 ja 30 päivänä kävin wii-meisen kerran jahtiretkelle Matagan kylän tiluksilla, sillä minä hawaitsin gorillain harveneman harvenemistansa. Minä olen jahtannut heitä liian innoikkaasti, ja valasin sentähden Biagonoon, ryhtyäkseri valmistustsin matkalle ylös Reribowirtaa myöden.

Minä hawaitsin kaluni ja kapineeni olewan samaissa kunnossa, mihin ne olin jättänyt, ja valmistelin heti lähtemään uudelle retkelle, joka kuitenkin tuli estetyksi erään semmoisen onnettoman kohtauksen kautta, joita näissä pakanallisissa maissa silloin iäldin saa kestää. Joulukuun 5 päivänä koetti kofkini myrkyttää minua. Hän oli eräs Sangatangan neferi, joka Gabuniista oli minulle lähetetty, sillä minä en voinut tyytyä Biagono-

lais-ystäväini ruo'an laittamiscen. Hän oli palvellut orjafaktoreissa Kap Lopezissa ja oli siellä harjoantunut petokseen ja warauteen. Jonkun aikaa käytti hän itsensä hyvästi, mutta wähitellen rupefin minä kaipaamaan yhtä ja toista, ja pitämällä Kammalaisia tarkalla filmällä, tulin siihen wakuutukseen, ettei waras woinut olla kukaan muu kuin kofkini.

Mainittuna päivänä valmistelin minä erään tiikerinnahan, jonka Sgala, minun jahtimieheni, edellisellä illalla oli ampunut, ja siinä toimeska tarwitfin minä jotakin, jota lähetin kofkini aistasta noutamaan. Hän tuli takaisin ilman awainta, jonka hän sanoi hufanneensa. Minä uhkaasin rangista häntä, jollei hän laittanut sitä takaisin ennen illan tuloa.

Scholomba, eräs maassa-syntynyt ruhtinas, oli minun luonani päiväillillä, jota oli valmistettu linnun-, kanan- ja kutun lihasta. Scholomba, jolla oli se luulo että joku hänen efi-istästnsä oii parantunut kuolemantaudista kanan werellä, ei tahtonut sentähden syödä kananlihaa, jonka tähden hän kävi kutunlihaan käskiksi. Minä söin kaffi talrikkeistä kanakeitosta, mutta tuskin olin toisen niistä lopettanut kun jo tunsin tuimia tustia, joita seuraasi oshennus ja wafuri, jota kesti kaiken yötä. En milloinkaan ennen ole saanut niin kauheita kipuja kestää.

Minpian kun tunsin woiwani pahoin, kutsuin kofkini Boulayn luokseni; hän kielsi panneensa mitäkään keitokseen, mutta kun minä syytin häntä, että hän oli sekoittanut siihen myrkyä, juokki hän tiehenä ja pakeni metjään. Seuraawan päivän iltapuolla, kun tunsin itseni vähän paremmaksi, toivat mieheni rikoksen-alaisen minun käsiini. Hän oli paennut alas wirralle, mutta oli saatu kiini. Ranpano ja kaikki hänen miehensä otivat komin suuttuneet ja waatiwat sen heittöön henkeä, koska hän oli koettanut tappaa heidän walkean miehenä. Näytettiin todeksi että hän oli sulkenut itsensä aittaan sillä awaimella, jonka hän sanoi hufanneensa, ja muutamcin werukkeiden perästä tunnusti hän ottaneensa kaffi täyttä lusikkalista arsenikkia, jota minä aina kuljetin muassani, ja sanoi sekoittaneensa sen keitokseen. Ainoastaan sitä seikkaa, että annos oli liian suuri, sain kiittää siitä että wiclä elän.

Ranpano piti Boulayta wankina, kunnos minä sen werran tointuifin, että woiisin istua tuomitsemaan häntä. Hän tuomittiin hengeltä pois, mutta minä pyysin armoa hänelle ja ilmoitin toiwoni olewan, että hän pääsisi 110:llä wirtahewon nahasta tehdyn ruostan lyönnillä. Yf-

fitoista kylän väkewintä miestä walittiin pane-
maan tuomio toimeen, ja kun rangaistis oli
kärsitty, pistettiin Boulay uudestaan rautoihin.

Pahat sanomat lewiämät wälleen tässäkin maas-
sa, waikk'ei siellä löydy postia eikä maanteitä.
Boulaylla oli Kap Lopezissa muutamia weliä
ja ne saivat jollakin tavoin tiedon hänen illio-
teostaan. Heihin koki kowasti se häpeä, jota
heidän sukuunsa oli sattunut, ja eräänä päivänä
tulivat he minun luokseni neljän orjan kanssa.
He kiittiwät minua etten ollut tappanut heidän
weljeänsä, johon he sanoivat minulla olevan
oikeuden. "Boulay", sanoivat he, "on käyttäi-
nyt kuin orja, yrittäessään myrkyttää herreaansa."
Sitten pyysiwät he minua antamaan hänet heille
ja säästämään hänen henkeänsä, jota vastaan
he heittiwät minulle ne neljä orjaa, jotka he oli-
wat muasfansa tuoneet.

Weljet olivat wanhoja, kurnianarwoisia mie-
hiä ja näyttiwät rebellisiltä. He olivat silmin-
nähtävästi hywin huolissaan weliensä rikoksesta.
Minä sanoin heille, ettei minun kotimaasjoni
tehty palaweria rahan tähden, mutta että minä
heidän omain laeinsa mukaan olisin woinut
tappaa heidän weliensä. Sen perästä kutsutin
minä Boulayn esille, osoitin hänelle kuinka kon-
namaisesti hän oli käyttänyt itsensä minua keh-
taan, riifuin sitten itse hänen kahleensa ja an-
noin hänet hänen weliellensä niiden neljän or-
jan kanssa, jotka he olivat antaneet minulle.
He kiittiwät minua useat kerrat. Kanpano wa-
roitti Boulayta milloinkaan enää tulemaista hä-
nen kyläänsä, jonka jälkeen he palasivat Kap
Lopeziin.

Muutamain wiikoin kuluttua tunsin minä
itseni kokonaan tointuneeksi arsenikin waiikutuk-
sista ja samaa myöskin paratukfi eräästä polt-
teesta, joka kauan oli minua waiwannut. Muu-
tamassa toisessa paikassa olen maininnut, että,
kun ei finini enää tee waiikutusta afrikalaisen
matfamiehen, käytetään toisinaan arsenikki-sula-
tusta hywällä seurauksella.

Wiidestoisista Luku.

Tammikuun lopulla w. 1858, juuri kun minä
muistelin tuningas Duenguezaa ja hankin läh-
temään hänen lueksensa, lähetti se kunnan ukko
wanhimman poikansa minun tyköni ja hänen
kerallansa koko joukon epenholtia; nuorempi
poikakin, joka oli kymmenen vuoden vanha, seu-
rasi myötä, jäämään minun luokseni. Quen-

gueza antoi minulle ilmoittaa toiwonsa, että tu-
lisin mitä pikemmin, että hän saattaisi minua
siämaahan ja että hän oli halukas bankkimaan
minulle epenholtia. Etten kuitenkaan pelkäisi
uskomasta itseäni hänen haltuunsa, lähetti hän
nueren poikansa, jonka piti jäädä Kanpanon
haltuun ikäänkuin vantiiksi minuusta.

"Ee näette", antoi hän sanoo, "etten minä
teitä pelkää. Ee woitte luottaa minuun."

Tämä seikka teki sen, että minä paikalla wal-
mistin itseni matkalle. Minä sälytin kaluni ko-
foon, panin huoneeni siivoon ja kutsuin sitten
Diagonon asukkaat kotoon, wakaasti keskustellat-
seni heidän kansfansa. Minä tiesin, ettei se ol-
lut heille mieleen, että wein myötäni kauppara-
waroita siämaahan, mutta minä en woinut läh-
teä matkalle ilman niitä. Minä wakuutin sen-
tähdet heille, etten ainoastaan nyt ollut, waan
wast'edestin aion olla heidän walkea miehensä;
että minä otin tawaroita myötäni aineastaan
matkakulunefini tähden ja että minun tutkimus-
seni edistäisiwät heidän kauppara; omaeta puo-
lestani toiwoin waan saada käydä jahtiretkillä.
Samaa sanoin minä heille, että, elleiwät he
tahtoneet auttaa minua wenheillänfä, jättäisin
heidät siksenfä enkä tulisi milloinkaan takaisin.
Silloin ilmoittivat he olevansa halulliset anta-
maan minun matkata mihinfä hywänfä, ja lu-
pasivat auttaa minua niin paljon kuin tahtoisi.

Seuraavana päivänä oli minun tekeminen
toinen tempu. Minulla oli kobisani wälä jä-
lillä 2,000 dollarin edestä epenholtia, elfen-
luuta ja muita tawaroita sekä kaikki ne luon-
nonhistorialliset esineet, joita en ollut lähettänyt
Amerikkaan. Nämä kapiheet, jotka kaikki olivat
hywin kallisarwoisia, täytyi minun jättää tänne
ja uskoa joidenfuiden mustain huostaan.

Minä otin sentähdet Kanpanon ja muutamia
hänen etewimpia miehensä seuraani ja näytin
heille kaikki ne tawarain, jotka tulivat tänne
jäämään, ja lausuin siten:

"Hankkikaa minulle mies, joka woi ottaa kaikki
nämä huostaansa, niin etten minä, teidän wal-
kea miehenne, kadota mitään."

He esitteliwät minulle heti wanhaa Kinki-
mongamia, tuninkaan weliä, jolle lupasin pal-
kinnon, jos hän pitäisi huolta minun kaluistani.
Sitten jaoin minä tupakkaa heille kaikille ja
seuraavana aamuna (Helmikuun 26 p:nä) läk-
simme matkalle Gumbiin Duenguezan kylään.

Minun oli käyttäminen suurta purttani, sillä
ei mitään kanoti woinut wetää kaiffia niitä ta-
waroita, kruutia, kuulia, pyssyjä ja muonawa-

voja, joita minun oli ottaminen mukaani. Minulla oli 26 pyssyä, 150 naulaa kuulia, 200 naulaa järeätä ja 30 naulaa hienoa frutia omaffi tarpeeffeni, lähes 15,000 kynnärää pum-pulifangasta, 400 naulaa helmiä ja koko joukko rauta- ja messinki-astioita, kattiloita, pannuja, laffeja, taffeja, paitoja, peilejä, tuluffia, limsi-bitä, weittfiä, talriffeja, lasia, luffikoita, hattuja j. n. e.

Semmoinen on tutkimusretkillä kulkewan afri-kalaisen matkustajan matka-warustus. Kaikkella täällä toivoin minä tulewani ei ainoastaan hy-win vastaanotetuksi, waan myöskin saawani epen-holtfia, elfenluuta, wahaa ja kenties kautfiatin. Se oli kuitenkin waan siwu-seikka. Gorillat ja sifämaan tutkiminen olivat retkeni päämääränä. Duengueza oli luvannut kuljettaa minua eheänä paikkafuntiin, jotka olivat kaukana tuolla tun-temattomassa manteren syvänmaassa, ja koska minä olin ensimmäinen malkea mies, joka tätä suuntaa oli tohrinut tungeida sifämaahan, oli minun paras toivoni päästä niin pitkälle kuin mahdollista.

Meitä oli yhteenjä wiifitoista minun pures-sani. Eräs wenhe vielä toisten wiiden-toista hengen kansa seurasi meidän jäljestämme. Mi-nun purtiani komenfi Zombuai, joka oli syntyi-sin minun omasta kylästäni ja oli ottanut use-ampia waimoja Membo-wirran yläseuduilta; Duenguezan pieni poika oli meidän seurausamme ja samoin myös tuo piennoinen riwaffa Makondai, jonka ensin olin päättänyt jättää jälille, sillä minä pidin häntä liian hertona, että hän olisi woinut kestää tämmöisen retken waivoja. Poika oli kuitenkin niin ykspäinen päästäksensä mu-kaan, että minä wihdoin suostuin siihen. Hän oli kelpo poika ja minulla ei ollut koskaan syytä katua luottamustani häneen.

Me läksimme, niinkuin sanottu, matkaan aa-mulla helmikuun 26 p:nä 1858. Kun olimme ehtineet muutamia penikulmia ylös wirtaa myö-den, tulivat Zombuain orjat juosten sanomaan herrallensa jäähyvästi; heillä oli muassa suuri joukko pisanfeja, jotka olivat hywin suotuisa li-säys meidän ruokawarastollemme. Soudettuamme vielä kappaleen matkaa, pääsimme mangro-weista, wirta rupefi levenemään ja rannat tu-liwat kauniiksi. Dirallisia palmuja kaswoi pit-kin rantoja ja näyttiwät myös suojelewan niitä wirran tulwilta, sillä wirta juoifi melkein tasan palmupuiden kanssa.

Me söusimme melkein koko yön ja seuraawan päivän iltapuolla saaruimme Monwé-saaren,

joka on kelmekymmentä penikulmaa wirran suusta ja ainoastaan noin kymmenen penikulmaa etäällä merestä. Täällä lepäsimme betken aikaa, sillä helle oli sietämätön.

Kappaleen matkaa yläpuolella Monwé-saaren tulee Fernand Bas paljoa soukemmaffi. Se kääntyy siinä itää kohden, ja tästä ruweten on se maanasuffaille tuttu Membo nimellä, joka sana merkitsee: "joki". Quayombin kohdalla jafauu wirta useampiin purontapaisiin haaroihin, jotka eiwät kuitentaan ole esteeksi wenhetten perille pääsemiseen.

Maa, joka täällä jafaa wirran kolmeen haa-raan, on, niinkuin sittemmin hawai:simme, kais-lalla peitettyä, wirrasta nousutta mutaa. Kun tulimme pää-uomaan, huomaffin minä, että se yhti-äktiä oli käynyt soukemmaffi, mutta wirta oli erinomaisen wägewä; ei mitään kareja eikä muita esteitä purjehdulle lähtynyt.

28:nä päivänä kuljimme useain kyläin ohitse; minun seuralaiseni rupefwat huutamaan, laula-maan ja laukaifsemaan pyssyjä, niinpian kuin joku asuttu paikka tuli nähywiin, joka waiuttu sen, että asujamet kassella tuijottelitwat meitä suurella ihmeellä. Sitapuolla päivää käwin minä maalle erään wäghäisen kylän kohdalla, jota kutsuttiin Charley, erään riitaifen miehen jälkeen, joka muutamia wuosia tafaperin oli tutustunut parin walkean kauppiaan kanssa, jolle hän oli myh-nyt wenheellisen nekereitä, jotka oli lähetetty kauppa-astioille ylämaahan. Hän pani heidät jen-kinlaiseen pölkkyyn, jota sanotaan nt chogokfi ja johon kuuluu raskas puuntappale, johon jalat pistetään, ja eräs toinen pienempi semmoinen käfiä warten. Tässä hirweässä fytkeesä on uhri-raukka kokonaan heitettynä muskiitein ja kärpäs-ten ruo'aksi. Sillä tawoin pidettiin niitä orjapar-foja wankina siffi että kauppamiehet päästiwät heidät irti.

Molemmat pääliifit kohtelivat minua war-sin hywäntahtoifeesti ja sanoiwat heillä olewan ystäwällisimmät tunteet minua kohtaan, jonka he tostaankin toteen näyttiwät, teurastaen minun funniakseni syötetyn waffkanssa ja lahjoittaen mi-nulle ilman sitä muutamia kananpoikia ja pisan-feja. He tulivat hywin lewottomiksi, kun sai-wat nähdä minun noidotun pistolini (se oli Golttilainen rewolweri), jonka minä laukaifin, näyt-tääkseni kuinka monta heistä woifin tappa-a ilman lataamatta sitä uudestaan; ja minä saan tunnustaa, että olen kiittoliffisuuden welasja herra Golt'ille tästä hywästä aseesta, sillä hänen teo-

fiansa pidetään suuressa arvossa kaikkialla Afri-
kassa, jossa olen käynyt.

Me lepäsimme kaiken päivää ja vasta aurin-
gonlaakun edellä läksimme taasen liikkeelle ylös
virtaa myöden. Minä annoin miehen soutaa
koko yön ja annoin heille tupakkaa pitääkseni
heitä walkeilla. He polttivat, lauloivat iloi-
simpia laulujansa ja laukaisivat pyssyjä niin
pian kun tulimme jonkun kylän kohdalle, sillä
he tahtoivat antaa koko maakunnalle ilmi, riin-
kuin he sanoivat, että heidän walkea miehensä
oli matkalla ylös virtaa myöden.

Kello yhden aikaan seuraavana päivänä (29:nä)
saavuimme Gumbiin, kuningas Duenguezan pää-
kaupunniin. Täällä otettiin meitä erinomaisen
juhlailliseksi vastaan. Minä en woinut saada
ääntäni kuulumaan melsteeltä ja pyssyin pau-
kauksilta. Koko Gumbin väestö tuli joukoissa
alas rantaan katsomaan minua ja minä wiettiin
jublafulussa eräasen suureen, katettuun paikkaan
johon mahtui wähintänisäkin tuhannen henkeä.
Maanajukkaat istahtivat nyt maahan, ja heidän
joukossansa löytyi useita wieraita eri paikkakun-
nista sisämaasta; he olivat tulleet tänne, kun
olivat kuulleet minun tuloistani; he katsella äi-
listelivät minua ja erittäinkin minun tuffaani,
ja heidän kaswonja ilmaisivat suurinta ihme-
tystä.

Eräs tilawa kunnia-istuin oli valmistettu
minua warten ja wähhän syrjempänä siitä oli
eräs toinen Duenguezaa warten, joka nyt tuli
paikalle ja, kaswot loistaen ilosta, tarjosi mi-
nulle tätä.

Duengueza on wanha, hyvin pitkä ja laiha,
harmaatukanen reeferi; hänen wakisat kas-
wonja todištawat erinomaista pentewuutta ja
suurta rohkeutta, jotka omaisuudet hän emistäz-
kin ja joista hän on tunnettu koko maassa. Hän
on hänen tilaansa werraten hyvin merkillinen
mies ja hänellä on enemmän luonnollista älyä
kuin kelläkään toiwella neekerillä, joita Afrikaassa
olen nähnyt. Hän sai kiirettä selittääksensä mi-
nulle, ettei hän vielä woinut pukea itseänsä hie-
nosti, sillä hän murehti meljeänsä, joka oli kuol-
lut kaksi vuotta sitten. Hänellä oli tätä nykyä
kaunis musta lakki päässänsä; paitaa ei hänellä
ollut, sillä sitä werhoa eiwät surewat saa käy-
tää; mutta sen sijasta oli hän puettu amerika-
laiseen takkiin, joka todellakin oli liian wähhäi-
nen hänelle.

Kun kuningas oli suorittanut terwehdystemp-
punsä, kutsuin minä esille hänen pienen poikansa
Akungan, jonka hän oli lähettänyt minulle pan-

tiffi ja joka minulla nyt oli muasjani wenheessä.
Kun poika oli tullut paikalle, sanoin minä kun-
inkaalle niin kowasti, että kaikki läsnäolewat
woivat sen kuulla:

”Te olette lähettäneet poikanne minulle siinä
tarjoituksessa, että minä pitäisin hänet takauk-
sena siitä, että turwalleisesti woin tulla tänne.
Minä en ole peluri. Minä pidän teistä ja
luulen woivani luottaa teihin. Minä uskon,
että te kohtelette minua ja minun miehiäni kun-
nollisella tawalla, ja sentähden olen minä tuo-
nut teidän pienen poikanne takaisin. Minä en
tarwitse häntä panttina.”

Minun puhettani seurasi korkeat suostuntahuu-
det ja koko neekerijoukko näytti olewan äärettö-
mästi ibrastunut.

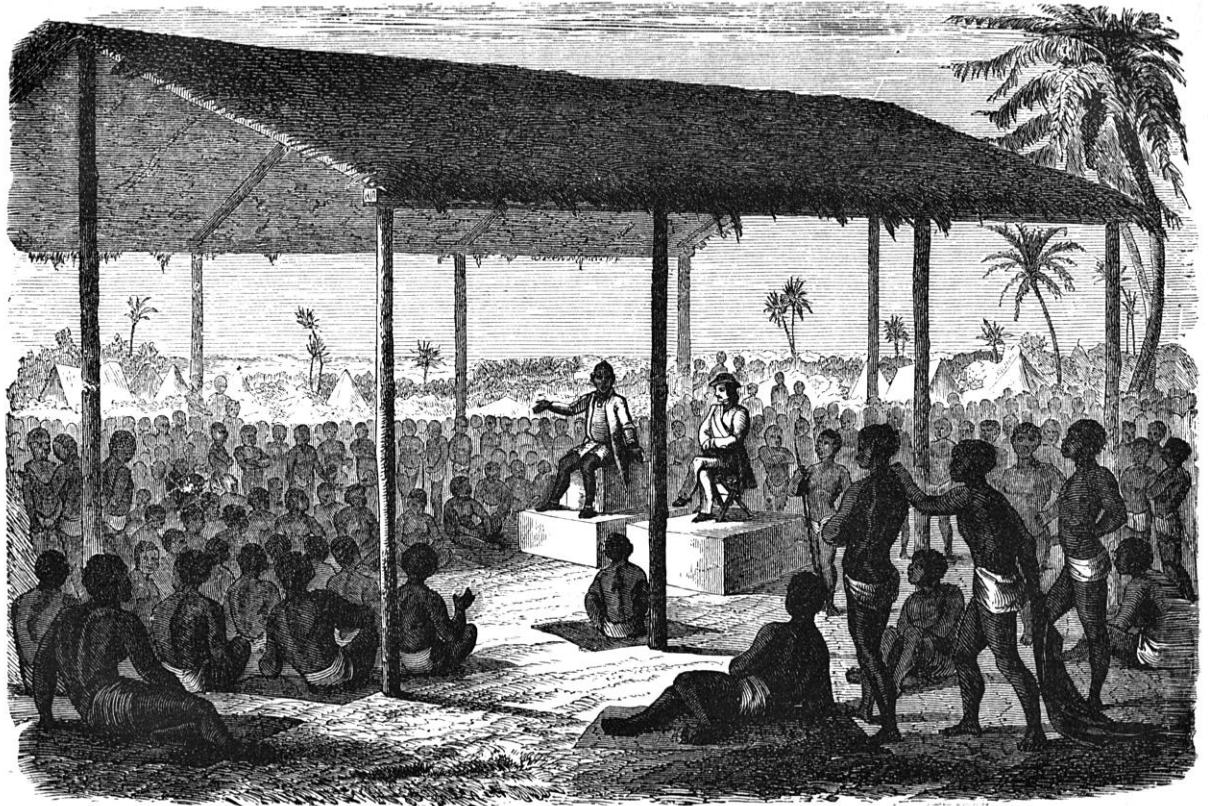
Sen jälkeen muistutin minä kuninkaalle hä-
nen lupauksansa, että hän päästäisi minun mat-
kaamaan sisämaahan ja olisi minulle siinä awul-
lisna. Kuningas ja hänen alamaisensa huusi-
wat taasen suostumuista. Sitten sanoin minä
tulleei tekemään kauppa. Minä ol:n tuonut
myötäni monenkaltaisia tawaroita ja aioin ostaa
niin paljon epenholtzia ja elsenluuta kuin he
woivat minulle hankkia. Tästä sanomasta kä-
wiwät iloahuudet vielä huikemmiksi. Minä olin
— niinkuin olin odottanutkin — koskenut hei-
dän arimpaa kohtaansa.

Kuningas koki sen perästä asemaltansa, was-
tataksensa. Kohta tuli haudankaltainen hiljai-
suus, sillä Duenguezaa pitää kansa suuressa kun-
niassa. Ensi aluksi anto: hän minulle ison asun-
non, jonka hän osoitti minulle formellansa; sillä oli
etupuolessaan pylwönsäklä istumapaikkain kanssa.
Sitten kääntyi hän alamaisiansa kohden ja lausui:

”Tämä on minun ntanganani (walkea mie-
heni). Hän on tullut kaukaiesta maasta ter-
wehtimään minua. Minä pyysin häntä tulemaan
minun luokseni ja nyt en hän tullut. Ältöön
fukaan tehdä hänen seuralaillensa mitään pahaa;
hänen itse puolestaan ei ole minun tarwis mi-
tään pyrätä. Antakaa ruokaa hänen wällessä;
kohdelkaa heitä hyvin. Ältäö mitään warastako;
ankara palameri on kohtaawa teitä, jos sen teette.”

Sen jälkeen kääntyi hän niihin Wakalaieihin
ja Ashiraieihin, jotka olivat tulleet tänne, ja
lausui: ”Kawahotkaa itseänne! Ältää warastako
mitään minun walkealta mieheltäni, sillä jos
sitä yritätte tehdä, myyn minä teidät kaikki.”

Siihen loypuivat ne tempuat. Minä sain
lunan mennä buonefeni ja wäki sai käskyn
käydä alas wirralle tuomaan wenheestä minun
kaluni minun asuntoeni.

Du Chaillun vastaanotto Sumbisja (sivu 130).

Gumbi on yhdeksänkymmentä ja viis penikulmaa wirransuusta. Se on Kamma-heimokunnan äärimäinen kylä. Se on tärkeä paikka, sillä perintö-oikeuden puolesta vallitsee se koko wirran yläpuolen mitä maanajufaksten keskinäiseen liikkeeseen tulee. Abouya-fuku, joka asuu Gumbissa ja jonka ylipäällikkö on kuningas Duengueza, pitää yksinomaisena oikeutensa käyttää virtaa kauppansa hyväksi. Välistä sallitaan muutamain harvain Kamma-neckerein, jotka asuvat alempana wirran varrella ja jotka ovat saaneet waimonsa Gumbista, kulkea ylös virtaa myöden neutamaan eepenholtia; mutta tämäkin myönnitys annetaan ainoastaan erityisissä tapauksissa ja ylimalkaan on Duenguezalla yksinoisuus kaikkeen kauppaan tuon rikkaan silamaan kanssa, jonka asujamia hän pitää wasalleinansa.

Miwan omituista on että kaikkein näiden kansain kesken kaikki synnyttä- ja perintöoikeus luetaan äitistä. Kamma-miehen poikaa, joka on syntynyt johonkin toiseen heimokuntaan kuulusta waimosta, ei pidetä Kammalaisena; ja oikealle Abouyalle (kansalaiselle Gumbissa) on wälttämätöntä että hän on syntynyt abouyalaisesta äitistä. Jos ainoastaan isä on Abouya, pidetään lapsia äpärinä.

Mina Gumbiin asti on Fernand Was melkein kaikkina ruodenaitoina pienillä hõyrylajioilla kuljettava; wäähäisille, feweästi lastatuille hõyrywenheille ei ole milloinkaan mitään estettä. Wirta on syvä ja soukka ja rannat jota paikkaa jyrkkiä. Täällä etenevät wuoret aina wirtaan asti, mutta wähän ylempänä eiwät ulotu ne niin pitkälle wirran-uomaa kohden.

Maa näyttäjä olewan rikasta ja hedelmällistä, ja ne lufuisat kylät, joiden ohitse kuljimme, näyttiwät todistawan maan rilkjauutta.

Maaliskuun 1 päivänä tuli minun luokseni eräs Sgoumba, Ahira-heimon päällikkö, joka kansakunta asuu sisämaassa. Hän oli paennut kotiseuduiltaan, sillä häntä oli syytetty noituudesta. Samoin tuli useita Bakalai-päälliköitä tervehtimään minua ja pyysiwät minua käymään heidänkin maassansa.

Duengueza oli kaikesta tästä erinomaisen onnellinen. Hän tanssi, lauloi ja lasi leikkiä ja oli ylimalkaan niin sytyyväinen itäänkuin kaikki hänen toiveensa olisimat yhtäikaa toteen käyneet. Hän lahjoitti minulle pienen poikansa Ukungan, joka saisi jäädä olemaan minun luonani; se pieni prinsssi on saanutkin toimeksensa minun työkiaatiaini siwoamisen, koska Makondai jo on määrätty passarikseni. Minä annoin

Duenguezalle lahjaksi 75 kynnärää kangasta yhden pyösyn, neptunin, wähän helmiä j. n. e. Hän tuli erinomaisen iloiseksi ja lupasi että minä saisin tungeida sisämaahan niin kauaksi kuin hänen waltansa ja vaikutuksensa ulotui. Hän on tawartoman älykäs nekeri ja hän hawaitsee, että minun tutkimuksistani woi hänelle tulla suurta hyötyä niinkauan kuin hänen hallussansa on maan awain.

Mutta yhtä kaikki on hän erinomaisesti taitauskoinen. Koko wuoden kulussa ei ole hän käynyt sitä tietä, joka kulkee suorastaan wirralle, waan aina on hän tehnyt kierroksen. Synnä siihen on se, että silloin kun hän astui waltaisuimelle, sanottiin jonkun hänen wihollisistansa noituneen tämän tien, ja hän on warma siitä, että niinpian kun hän waan terrankin käy sitä uraa, on hän kuofeman oma. Useat erät owat arwossa pidetyt tohtorit koettaneet karkoittaa sitä welhoa, joka siinä wäijyy; mutta waikka kuningas usko noituudesta, ei ole hän kuitenkaan tahtonut panna mitään luottamusta oppineisiin loihtijoihinsa.

Wiimeinen yritys anieuban eli welhon karkoittamiseen tehtiin yöllä maaliskuun 2:sen ja 3:nnen päivän wälillä. Eräs kuuluisa tohtori kaukaista Bakalai-maasta oli tuotu tänne sitä tarfoituista warten. Hänen nimensä oli Aquai-lai. Maanajufkaita kofoontui suunnattomassa määrässä samalle paikalle, jossa minua oli wastaanotettu; siihen tefiwät he walkeita, joiden ympäri he asettuivat loifomaan. Paikka on katettu bamburuwoilla ja lehkillä. Kello 10 aikaan, kun oli jo pilkkopimeä, alotti tohtori tempun laulamalla muutamia pöyhkäilewiä lauluja, joissa hän kerskaili woimaansa noituuden yli. Se oli merkki kaitille kofoontumaan ympäri walkeain hangarin (katofsen) alle.

Sen jälkeen sammutettiin kaikki tulet ja walkeat hueltellisesti, ja tiiman sisästä ei ollut koto kylässä yhtään muuta walkeata kuin minulla. Minä olin nimittäin wäittänyt, että walkeain miesten tulee tehdä poikkeus niistä säännöistä, joita semmoisissa tiloissa seurataan, ja siihen suostuttiin. Synkin pimeys ja täydellysn hiljaisuus waltitsi kaikkialla. Ei kuulunut sanaakaan, ei edes hiruaukakaan niiden tuhansien nekerien joukosta, jotka olivat kooassa pilkkopimeässä yössä.

Wihdoin rakkaisi tohtori tuon omituisen hiljaisuuden; seisten keskellä kylää, rupesti hän so-pertamaan jotakin, jota minä en ymmärtänyt. Silloin tällöin wastaasimat asujamet hänelle yhtä

suuta. Sitä kesti noin tiiman aikaa, ja tämä toimitus oli mitä omituisimpia milloinkaan nähnyt olen. Minä en voinut nähdä muuta kuin kahden naisen kasvot, jotka pelästyneinä olivat paenneet minun ajuntooni. Tohtorin kolea ääni kaikui oudollaiselta tavalla tyynellä seudulla, ja kur tuo moniääninen vastaus kuului pimeässä yössä, wedähti se juhlaillisen, wanhanaikaisen loih-timis-tempun laululle.

Wihdoinkin, juuri sydämyön aikana, kuulin minä tohtorin lähenewän. Uumillaan oli hänellä myö täynnä kiltuvia kelloja, jotka kilsi-wät kun hän liikkui. Hän käwi joka perheessä kylässä ja kysyi asuneeko se welho, joka sulfi kunnikaalta tien, siellä. Tietysti sai hän kieltävän vastauksen. Sen perästä rupesti hän juoksemaan ylös ja alas sitä noiduttua tietä myöden, manaten suurella äänellä welhoa suorimaan tiehensä. Kohta sen jälkeen tuli hän takaisin ja sanoi, ettei hän enää nähnyt aniembania ja että se warmaanakin oli mennyt pois palaamatomiin. Nyt rientsivät kaikki maanasukkaat ulos ja huusivat: "Mene pois, mene pois! Älä koskaan enää tule tänne takaisin wahingoittamaan meidän kuningasta!"

Walkeat sytytettiin nyt uudestaan ja me istuimme kaikki yhdesiä syömään. Kun se oli tehty, sammutettiin taas kaikki walkeat yht'äikaa ja hurjia lauluja laulettiin aina kello neljään aamulla, jolloin walkeat uudestaan sytytettiin.

Muringon nousstesja kofontuivat kaikki maanasukkaat saattamaan kuningastansa sitä pelättyä tietä myöden alas wirralle.

Quengueza oli, minun on se tunnustaminen, peittäämätön metsämies ja soturi. Hänellä oli myö tietoja monesja asiasja, joissa hänen alamaisensa tulivat ymmälle. Mutta nyt oli tuo kuningas perka pahoin peloiscaan. Hän usvoi wakaasti welhon olewan poisja; mutta sittenkään ei hän voinut päästä siitä mielipiteestä, että hän nyt meni wälttämätöntä perikatoansa kohden. Hän olisi ollut kulkematta tätä tietä, jos se olisi ollut mahdoliista. Hän arweli hetken aikaa, mutta wihdoin päätti hän rohkeasti katsoa kohtaloansa wästen silmiä; hän käwi miehukkaasti alas wirralle ja palasi sitten uskollisten alammaistensa riemutesja.

Maaliskuun 6 päivänä ryhdyttiin valmistelewiin toimiin jahtirekettä warten. Ruokawaroista oli piukka kylässä niiden lukuisain wierasten tähden; minä ja minun mieheni saimme ruokamme joka päivä kuninkaan kolmeltayhmes-

neltä waimolta — hänellä oli ainoastaan tämä kohtuullisen määrä niitä. Quengueza antoi minulle oppaaksi metsästä Etian, joka oli hänen suetuifin metsämiehensä ja orjansa. Tämä Etia on muksea wanha mies, syntynin kaukaisilta seuduilta tuolta sijämaasta. Hän asuu nyt wäjäsiellä, ulkona kylästä olevalla maatilalla, jossa hänellä on soma maja ja wanha waimo, joka aina kohteli minua äitillisellä hellyydellä. Etian toimena on hankkia kuninkaan työtkiin metsänriistaa, ja hän käy melkein joka wiikko jahtirekellä tätä tarcoitusta warten.

Quengueza antoi minulle myö Monborinsa — pehtorinsa, kamariherransa, howimestarinsa, astiamiehensä, hänen kaikki kaisensa. Hänen toimenansa on pitää huolta kuninkaan yksityisistä asioista, ukittaa hänen orjansa työhön, pitää silmällä hänen maatilojansa ja wartioida kuninkaallisten huoneitten awaimia. Monborin tuli pitää huolta siitä, että minä elin mukawasti kylässä.

Miehen rikkaus arwostellaan täällä kaikkein ensiksi sen mukaan kuinka monta orjaa hänellä on, sitten hänen waimoinsa luvun suuruudesta ja wiimeiseksi kistuun paljoudesta — nimittäin semmoisten kistuin, joita täällä käytetään tawarain tallettamiseen; sentähden ovat kistut täällä sama kuin raha. Kun kistuilla, ollaksensa taatut warfalta, pitää olla lukot, on amerikalaisilla lukkoilla täällä hywä menekki. Ne lukot, jotka tehdään omaesja maasja, eiwät ole juuri taatuja. Mutta koska kistut tarwitsewat lukkoja ja lukot awaimia, kannetaan suuria awainkimppeja rikkauden merkkinä. Minä näin myö Gumbisja neekereitä, jotka pyrkivät rikkauden maineesen petollisella tawalla; niin esim. oli rseammilla minun ystäwilläni Kamma-heimokunnasta koto joukko kistuja, joista enimmäk oliwat tyhjiä. Se on todellakin tullut tawaksi, että hankitaan niin paljon kistuja kuin mahdoliista; siitä ei paljon lukua, mitä ne sijältawät.

Muutamit maanasukasten huoneetkin ovat warustetut lukolla. Mutta lukko tarwitsee omea, ja waikka heidän owensa on kowin joukka ja mitätön kalu, on heidän kumminkin kolhominen kofonainen puu yksinkertaisilla firweilläänjä, saadakjensa semmoista lautaa, joka woi kelwata oweksi. Siitä syystä onkin owi yleisyyden kaluna niinhywin Gumbisja kuin rannikolla.

Sunnuntaina 7 päivänä lepästin minä ja keskustelin maanasukasten kansja, loettaen tehdä heille selwäksi jotakin totisesta jumalasta ja osoittaa heille heidän harja-uskonsa lapellisuutta. Heillä oli aina sama vastaus tarjona kaikkeen

mitä walfealla miehellä on heidän uskontoansa vastaan, ja sen sain minä kuulla tälläkin kertaa. Eräs vanha mies sanoi:

"Sinä olet walfea, me olemme mustia. Se jumala, jota loi sinun, ei ole luonut meitä. Sinä kuulut toiseen kansakuntaan, me toiseen. Sinä olet mbuiri (henki) etkä tarvitse kaikkia niitä jumalankuvia kuin meillä on. Me olemme köyhää kansaa ja me tarvitsemme niitä. Jumala antoi sinulle paljon hyvää; meille hän ei ole mitään antanut".

Walfea on vastustella tätä väitöstä ihmisoron erikaltaisuuden suhteen, sillä wakaalla luottamuksella kertoo sen jokainen oikea nekeri, jonka Afrikassa kohtaavat. Et woi saada Afriklaisia uskomaan, että he ja me kaikki olemme ihmisiä ja welsjiä. Siihen asti, kunnes heihin saadaan se wakuutus, pysyvät he lujasti harhaluulossaan.

8:na päivänä läksimme metsään kaksipäiväiselle jahtiretkelle. Etia ja Gambo, viimeksi mainittu Sgoumban, erään Ashira-päällikön ja wailuisan metsästäjän poika, sekä kaksi muuta miestä olivat minun seurassani. Me läksimme liikkeelle Etian huoneesta, jonka sen vanha omistaja oli ympäröinyt elefanttein, wirtahopejen, leopardein ja gorillain pääkalloilla itäänkuin urhoillisuuden merkiksi. Gambo oli oikein ruma mies, sillä hänen kaswonsa olivat wupulin-arpiset, mutta hänellä oli tuliset silmät päässä ja kokemuksesta tulin hawaitsemaan hänen olewan myöskin rohkean ja pelkkämättömän.

Eräs muistutus, jonka Quengueza teki, kun yhdesjäsä jätimme kylän, huwitti minua suuresti.

"Katsoppa," sanoi hän, "kuinka paljon metsämiehet pitävät toinen toistensa! Se ei mitään tee astaan, waikka kuuluwatkin eri kansakuntiin ja waikka kuinka erikaltaisia oliswatkkin. Näetkö waan, kuinka minun walfea mieheni pitää näistä mustista metsästäjistä!"

Me olimme käyneet metsää noin kolmen tiiman verran, kun wihdoinkin tapasimme uusia gorillanjalkia. Etia meni nyt yhtä suuntaa yksinäänsä, sillä aikaa kuin minä ja Gambo käwimme hiljaksen toisaalle päin. Gorillaa on walfea lähestyä, ja meidän oli suoraan sanoen fonttaaminen tuon tiheän metsän läpitse, niin pian kun sitä lähelle tulimme. Kuoleman hiljaisuus ja se waiwaloisuus, jota tätä eläintä lähetessä saat kokea, jomoin kuin myös se seikka, ettei jahtimies woi toiwoa saawansa nähdä wihollistaansa, enenkuin hän on juuri hänen wieresäänsä, ja että silloinkin hänelle on walfea silmin erottaa häntä pimeässä metsässä — kaikki tämä tekee tämän

eläimen pyytämisen hywin hermoja kiihottawaksi jahdiksi. Sillä jahtimiehen tulee aatella, että jos hän ampuu harhaan taikka jos hänen kuulansa ei satu oikeaan paikkaan, tekee tuo haavoitettua ja raiwoisa eläin pitäjien lopun wastustajastansa.

Sillä aikaa kuin me niin hiljaksen kuin mahdollista hiivimme metsässä, pamahti yhtäkkiä pyssynlaukaus. Me juoksimme kohta sitä suuntaa kohden, mistä paukaus kuului, ja kohtasimme siellä tuon wanhan Etian istumaspa aivan lewollisena suurimman naaras-gorillan ruumiin päällä, kuin milloinkaan nähnyt olen. Hän oli haavoittanut gorillan kuolettawasti ensimmäisellä kuutilla. Eläimen koko pituus oli neljä jalkaa ja seitsemän tuumaa. Se oli jotenkin suuri, erittäinkin naaraaksi, sillä naaras on tawallisesti pienempi kuin koiras.

Seuraawana aamuna kuulin minä hirweän melun istutusmaalta ja sain wihdoin tietää syyn siihen olewan sen, että erään wanhan tohtorin, nimeltä Dlanga-Kondo, piti juoda mboundouta. Se on päihdyttävää myrkyä, jonka maanasukkaat luulewat antawan näkylahjan sille, joka sitä juo — ellei hän juuri kuole siihen siemaufkeen. Sitä käytetään paljon tässä osassa maata koetuksiksi noituudesta syytetyille. Jos joku waiwainen raukka tulee syyttöfsen alaiseksi, että on noitunut naapurinsa tai kuninkansa, pakoitetaan hän juomaan mboundouta, näyttääksensä wiatomuuhtansa. Jos mies kuolee, julistetaan hän welhoiksi; mutta jos hän jää hentiin, on hän wiaton. Nekerit, jotka tarkaawat herwoitansa, pelkkääwät suuresti tätä kuoletusta. Tohtoreilla on se maine, etteiwät he kärsi mitään wahinkoa tästä myrkyästä, ja minun on tunnustaminen että Dlanga joi sen ilman erinäistä wauriota. Yhtä kaikki on se sentään kuolettawaa ja hywin pian waukuttawaa myrkyä. Minä olen nähnyt erään waiwaisen pakoitettawan sitä juomaan, ja wiisi minuttia sen jälkeen kaatui hän maahan kuolijana ja weri purskui ulos suusta, sieramista ja silmistä. Eräs maanasukkaista kertoi minulle, että jos uhri on hywin wihattu henkilö, enenettäin hänen annostansa melkoisesti; niin oli luultawasti laita tuossa mainituksa tapauksessa. Muutamat nekerit owat wakuuttaneet minulle, että toisinaan tapahtuu niin, että suonet ratkeewat siltä, joka juo tätä kamalaa nestettä.

Minulla oli tällä erällä tilaisuus nähdä koko tempu. Muutamat maanasukkaista otti. wat juuren ja hieroiwat sen hienoksi jonkinlaiseen maljaan. Sitten kadettiin wettä sekaan. Noin

minutin kuluttua rupesti jekoitus käymään ja waah-oamaan melkein kuin shampanja, kun se johonkin kaadetaan. Wesi sai sen kautta punertawan värin, näyttäen samankaltaiselta kuin mboundou-juuren päälimmäinen feši. Kun wahto oli laskeunut, kutsuivat Dlangan vstävät hänen esille. Se, jonka pitää juoda tämä juoma, ei saa nimittäin olla läsnä, kun sitä valmistetaan, mutta hänellä on oikeus lähettää kaffi tuttavaansa pitämään waarin, että kaikki tapahuu oikealla tavalla.

Kun Dlanga tuli paikalle, tyhjensi hän maljan yhdellä henkäyksellä. Wiisi minuttia sen perästä näytti myrkyä rupeewan waikutamaan. Hän alkoi hoiperrella; silmät rupeewat weristämään; tuskanwähdyksiä bawaittiin kaitissa jäsenissä; puhe käwi setanaiseksi ja pian ilmaantuivat myös nefin mekit, joiden arwellaan enustawan fuolemaa. Mies käyttihen ikäänkuin olisi hän juowuussissa. Hän rupesti puhumaan hurjasti ja sitä pidettiin merkinä siitä että oli saanut näkijän lahjan. Heti sen jälkeen kysyttiin häneltä löytykö ketään joka tahtoi noitua Duenguegaa. Tämä kysymys toistettiin useat kerrat. Wihdoin puhkesi hän sanomaan:

"Nikein, joku löytyy, joka tahtoo noitua kuningasta." Sitten kysyttiin häneltä kuka se oli, mutta onneksi oli tuo nekeri parva nyt niin tuffijuowuussissa, ettei hän woinut puhua ainoatakaan järjellistä sanaa. Hän soperesi esiin joitakuita ymmärtämättömiä ääniä ja siihen päättyi palaweri.

Sillä aikaa kuin kysymyksiä tehtiin hänelle, istui wähän syrjempänä häneestä noin sata benkeä ylt'ympäri, kepit kädesä. Näillä kepeillä löiwät he maahan tuontuostakin, laulaen samaa seuraawat sanat wstoikkosella nuotilla.

"Jos hän on welho, niin ottaa mboundou hänen hentesiä.

Jos hän ei ole, niin pääsee hän tyllä mboundousta."

Koko temppu kesti noin puolen tiinan aikaa; kun se oli loppunut, erosi kansa ja Dlanga, joka jo puolitunti oli tullut tunnollensa, laskehen maata. Minulle sanottiin että tämä wanha Dlanga woi juoda myrkyä runsaassa määrässä ja lyhyten wäliaikain perästä, tuntematta mitään muuta waikutusta kuin että se saattaa hänet ajaksi pöhnään. Tämä seikka liisäsi tietysti suuresti hänen arwoansa näiden taikaukkoisten ihmisten luona.

Kun tämä temppu oli loppunut, palasimme Gumbiin. Seuraavana päivänä (10:nä) piti meidän lähteä pitemmälle retkelle eräisen paikkaan, jossa Etia sanoi että me ehkä saisimme

jonkun gorillan penikan elämästä kiini. Suurimmalla itolla suostuin minä tähän ehdotukseen. Minä olin walmis mihinkä bywänsä saadakseni gorillan penikan, joka oli tylliksi suuri woidaksensa elää ilman inemättä.

Tällä erällä oli meitä suuri seura: Etia, Gambo, minä itse ja kymmenen nekeriä, kaikki waruistetut aseilla ja muonawaroilla pariksi päiwäksi. Miehillä oli muasfaan koko joukko jumalankurwia ja noitakaluja. He oliwat maalanneet kaswonsa punasiksi ja willekselleet käsiänsä, sillä sitä pidetään hywänä enteenä, kun kädet wuotawat wertä. Minun seuralaiseni oliwat melkein alasti, niin kuin tawallisesti.

Omaesta puolestani olin minä myös ryhtynyt erinomaisimpiin valmistuksiin. Minä olin mustannut kaswoni ja käteni hiilellä ja öljyllä, niin että minä sinisen paitani, sinisten housuini ja mustain saapasteni kansa olin yhtä musta kuin muut. Kewolwerini kiltui siwullani repun kansa, jossa minulla oli fruttia ja luoteja -- ja konjakkipullo. Dlangani kannoin pyssyä. Tämä kaikki waikutti suuren ihmetyksen niissä nekerijoukoissa, jotka oliwat kokuontuneet katsomaan meidän lähidämme.

Duengueza oli erinomaisen iloinen ja huusi:

"Mitä nanganahan (walkea mies) tuo on? Hän ei pelkää mitään; hän ei wälitä auringosta eikä wedestä; hän ei pidä mistään muusta kuin jahdistista."

Se wanha kunnonukko waroitti alammaisiansa pitämään huolta hänen walkeasta miehestänsä ja, jos niin tarwittaisiin, heittämään hentesä hänen edestään.

Me matkasimme kaiken päiwää ja saawuimme auringon laskeissa erälle wähäiselle wirralle. Tällä teimme pienen rowion ja walmistimme muutamia lehtimajoja ykksi. Tustin olimme ehtineet syyttämään tulen ja panemaan maata, kun meidät yllätti äkkinäinen rajuilma, jota kesti puolen tiimaa. Kun se oli mennyt ohitse, keitimme muutamia pisankeja ja sawuistimme wäbän kalaa. Minä paistin kappaleen sianlibaa itseleni, ja kun ruo'an jälkeen saimme syyttää piippumme, olimme niin tyytywäisiä kuin toiwoa saatoimme. Pyt feroittiin koko joukko tarinoita gorilloista, ja se oli juuri minulle mieleen. Kaitilla maanajukkailla tällä seudulla on sama taikaukkoisen käsitys näistä willeistä pedoista, waikka itsekukin puhuja kertoo kokemuksensa jälkeen.

"Minä muistelen", sanoi eräs joukosta, "isäni kertoneen minulle, että hän kerran kohtasi gorillan metsässä. Silläni oli keihäs kädesä;

kun gorilla sai nähdä keihään, alkoi hän ärjyä. Näni pelästyi ja buffasi keihään; kun gorilla hawaitti sen, tuli hän warsin hyville mielin, katseli hetken aikaa metsästäjää ja siirtyi sitten tibeään metsään. Näni oli myöskin hyvin tyytyväinen tähän asian menoon ja pitkitti matkaansa.

Kaikki huusivat nyt yhtä suuta:

"Niin, niin tulee meidän tehdä kun kohtaamme gorillan! Keihäs pois käsistä, se tekee hänen tyyneksi!"

Sen jälkeen otti Gambo puhuaksensa:

"Monta vuotta sitten katosi yhr'äkkiä eräs mies kylästäni, sitten kun hän oli riidellyt erään toisen kanssa. Muutaman aikaa sen jälkeen eli eräs Ushirames samaa kylästä metsässä. Siellä tapasi hän hywin suuren gorillan. Se gorilla oli juuri sama mies, joka oli kadonnut. Hän oli muuttunut gorillaksi. Hän hyökkäsi burjaasti tuon raukan Ushiramehen päälle ja sieppasi kappaleen libac hänen käsiwarrestansa. Sitten päästi hän hänen menemään. Mies tuli takaisin, käsitsevästi merissä, ja kertoi minulle tämän. Minä toivon ettemme tule kohtaamaan senmoisia ihmisiä-gorilloja. Ne ovat kovin pahaniksiä. Me voimme joutua pabaan pulaan".

Kaikki yhteen ääneen: "Ei; me emme kohtaamme pahaniksiä gorilloja!"

Sitten janoi yhti: "Jos me tapamme jonkun gorillan huomenna, tahtoisin minä mielelläni osan aivoista itselleni fetichiksi. Mikään ei tee niistä niin rohkeaksi kuin se että hänellä on gorillan aivot toikakaluna. Se rohkaisee miehen rintaa."

Kaikki (ne jotka vielä olivat hereillä:.) "Jaa, se rohkaisee miehen rintaa!"

Niin pitkitettiin pubetta kotwasen aikaa, kunnes yhti toisensa perästä waipui uneen.

Seuraavana aamuna panimme pyssymme kuntoon, lataimme ne uudestaan ja läksimme menemään jachtialalle. Lähellä sitä kasvaa pieniä, erikummallisia marjoja, joita gorilla mielellänsä syö, ja misjä näitä marjoja löytyy runsaasti, voi olla warma, että siellä tapaa gorillojatin. Me olimme kulfeneet lähes tunnin aikaa, kun kuulimme gorillan penikan huutawan emäänsä. Etia kuuli ensiksi kirkunan ja osoitti sitä suuntaa kohden, josta se kuului.

Me aloimme nyt astua warovammin kuin tähän asti. Etia ja Gambo hiipivät etumaisina, sillä he olivat tottuneet pitkemään verkkoja ja ilman sitä olivat he taitavimmat metsämiehet. Wastenmielisesti pyysin minä peräsä päin, mutta

minä en tohtinut seurata heitä, sillä minä pelkäsin, että minun kōmpelömmät liikutoni saattaisivat meidät ilmi.

Minun puolen tiimaa sen jälkeen kuulimme kaifi pyssyalaukausta. Kun kawahdimme ylös, näimme tuon wanhan gorillan ammutuksi, mutta penikka oli päässyt vakeon. Ei ollut luonnistunut saada häntä kiini.

Emä parka mafasi siinä, ryweten merissä; mutta penikka oli kadonnut metsään. Me kätkimme itsemme läbitienoille, nähdäksemme tulisko hän takaisin. Hän tulikin aivan pian, juoksi emänsä luoksi ja rupesti imemään hänen rintaansa ja hywäilemään häntä. Silleen rientsivät Etia, Gambo ja minä esille ja otimme hänen kiini. Waikk'ei hän silminnähtävästi ollut vielä kahden vuoden wanha, näytti hän hywin wäkewälle ja tempaisti itsensä irti. Me ajoimme häntä kumminkin takaa ja muutaman minutin perästä sen jälkeen otimme hänen uudestaan kiini, ei kuitenkaan ennen kuin yhti miehistä oli saanut warallisen haaman tuolta pieneltä weikfalta.

Sittemmin tultiin hawaitsemaan, että wankimme oli nuori naaras. Me sidomme hänen ensiksi köyhällä ja päästimme hänen sitte menemään takaisin emänsä luoksi. Kun hän tuli ruumiin tykö, kätti hän päänsä emän rintaan vastaan ja nävitti todellakin surewan.

Nyt päätimme palata takaisin leirtin. Tuo wanha gorilla oli pian nyljetty, jonka perästä mirä otin naban ja luurangon ja neeerit jokoivat keskenänsä liban. Penikka kannettiin pois, mutta hywin hillimätön se oli ja teki wimmattuja prityksiä purraksensa jokaista, joka tuli lähelle.

Emä gorilla oli neljää jalkaa ja neljää tuumaa korkeaa; penikka eli kahta jalkaa ja yhtä tuumaa pitkä. Minä olen hukannut sen wanhan emän nahan; se pilaantui ennenkuin minä ehdin sitä walmistamaan.

Pabaksi onneksi eli tuo nuori gorilla ainoastaan kymmenen päivästä sen jälkeen, kun hän oli joutunut wangiiksi. Hän ei tahtonut millään ehdolla syödä mitään lajia keitettyä ruokaa tahi ylimalkaan mitään muuta kuin pähkinöitä ja marjoja, joita minun mieheni joka päivä oli kōkoominen hänelle. Hän ei ollut niin wili kuin se koiras, joka minulla ennen oli ollut, mutta yhtä kawala ja yhtä ksyttämätön. Sokeista, joka lähestyi häntä, uhkasi hän hurjilla liikenteillä. Silmät näyttivät wäghän leppeäm miltä, mutta niissä asui sama julmuus ja kawaluus kuin entisen wankini silmissä; hänellä oli sama tapa kuin edellisellä, että hän nimit-

täin katsoa tuijotti jokaisista naisten silmiä, kun hän aikoi hyökätä päälle. Minä hawaitin myös tämän penikan menetteleivän samalla tavalla kuin tuon edellisen, että hän näet, kun hän aikoi käydä käpfi johonkin, jota hän keijun lyhyiden tähdien ei yllättänyt, ensin katsella ällisti minua tarkasti silmiin ja leikautti sitten itsensä jalaman nopeudella toiselle jalallensa ja toiselle käsivarrellaan, kurottaen samassa toisen jalkansa niin, että hän toisella takakädellään saattoi tarttua epineesen. Useat kerat pääsin minä vaan häbin tuskin hänen takakätensä nipistelystä. Toisinaan näyti minusta, kun hän loi filmänsä kiintoisesti minuun, ikäänkuin olisi hän ollut kiero silmä; kuitenkin en minä milloinkaan tullut oikein tämän asian perille. Kaikki hänen liikuntonsa olivat tuimia, ja vaikka hän oli niin piffuinen ja nuori, oli hänellä tavattomat voimat.

Miintauan kuin hän eli, ei tohtinut yksikään raskas waimo tai femmoisen waimon mies lähestyä gorillan penikan häkkiä. Rekerit uskoivat wakaasti, että jos raskaan waimon mies eli waimo itse saa nähdä gorillan, synnyttää waimo gorillan penikan. Tämöistä taikauskoia olen minä hawainnut myös muisfakin heimoiensa löytymäksi, mutta ainoastaan gorillan suhteen.

Kun tulimme takaisin kylään, piti kuningas kauheata melua muutamista tawaroista, jotka hän oli perinyt weli-wainajansa jälkeen. Minä olen jo maininnut, etteivät lapset peri wanhempiansa tässä maassa. Kun mies kuolee, ottawat hänen welijensä hänen jälkeensä jääneet tawarot haltuunsa, jos hänellä femmoisia on. Jos ei hänellä ole weliä, menee perintöoikeus orpanille tai sebille j. n. e., mutta ainoastaan kaikkein viimeksi lapsille. Tässä on mainitseminen, että omaisuudella tawakaisesti tarkoitetaan orjia ja naisia. Lesket saawat pitää huoneen hallussaan, niintauan kuin suruaitaa kestää; sen perästä poltetaan se. Istutusmaita ei pidetä omaisuutena, sillä ken hyvänsä woi wiihellä minkä maanpalafen waan tahtoo, mutta hänellä on waan wilyjely-oikeus siihen. Pyssyt ja muu semmoinen irtain-omaisuus jaetaan heti kuoleman jälkeen.

Se omaisuus, joka nyt oli syynä Quenguezan wihaan, oli kuolleen kuninkaan lemmitty waimo. Suruaita oli lähellä loppuansa ja Quengueza oli julistanut, että kuninkaan leskimaimot olivat jaettawat hänen miehellisten perillistensä orpanain kesken ja että hän pidätti itsellensä waan yhden tai kaksi kaikkein kauniimmista. Kuninkaan sybdän oli kiintynyt erittäin tähän kysymyksessä olemaan waimoon; ja tuo heikkurainen oli tawal-

lisella naisen waromattomuudella antaunut pie-
neen raffauden wehkeesen erään halwan — mutta warfin kauniin — nuoren miehen kansja kylässä. Quengueza oli kowin äisfään tästä. Hän wanno, ettei hän ottaisi yhtään welijensä waimoista; hän wanno kostawansa sille, joka sillä tawoin oli häntä solwaisut. Usujamet olivat kowin peljästyneet. He tulivat miehisiä ja pyysiwät häntä ottamaan kumminkin kaksi welijensä waimoista; kylä oli koko päivän lewotonna tästä tärkeästä asiasta, ja minä tulin ehtoolla hywin iloiseksi, kun kuulin, että Quengueza wiimeinkin oli katsonut parhaaksi myöntyä alammaistensa toiveisiin. Ja siihen loppui se seikkaus.

Se mies parka, joka oli syynä tähän häiriöön, lähetti hänen majesteetillensa kaksi orjaa lepytyksiksi; mutta kuningas lähetti orjat taasen takaisin ilmoituksella, ettei hän tahtonut ottaa wastaan mitään mieheltä, joka oli häwäisshyt häntä niin pahasti.

Useat päiwät käwin minä jahtiretkillä metsässä lähellä Gumbia ja ammuin enimmästi lintuja. Minä hawaitin, että linnut ja nelijalkaiset eläimet näillä seuduilla olivat melkein samat kuin Kay Lopezin sybdänmaassa. Maanlaatu näyttää olevan hedelmällistä ja joka taholla nähdään tiheitä metsiä. Gepenholtzia löytyy wähdän ylenpänä wirran warella. Kautsikaswia en ole nähnyt runsaammasa määrässä tällä tienoolla. Elefanteja löytyy suurin joukein noin wiiden penikulman päässä täältä. Gepenholtzi näyttää kuitenkin olevan Gumbi-maan paras tuote.

Maaliskuun 18 päivänä pyysin minä Quenguezaa toimittamaan minulle tilaisuutta matkaamaan sijamaahan. Sekä Bakalai että Ashirapäälliköt olivat käskeneet minun tulla heidän maahansa ja olivat luvanneet minulle oivallisia metsästyksaloja ja hywäntahtoista kohtelamista. Quengueza sanoi lähettävänsä minun kerallani kaikenlaisia lahjoja noille sijamaassa asuville heimokunnille, enentääksensä waitutustansa heidän luonansa. Minä jätin hänelle kaikenlaisia kapiineita ja jätin hänen haltuunsa 200 dollarin arwoista tawaroita, joidenka edestä hänen piti antaa minulle eepenholtzia palatesani sijamaasta. Minä jätin myös muutamia tawaroita neljälle kylän etewimmistä miehistä. Tästä ihastui wäestö filminnähtävästi, koska he sen kautta toiwowat ansaitsewansa jotakin, kaatamalla eepenholtia.

Wihdoin — Maaliskuun 22 p:nä — läksimme matkaamaan ylös wirtaa myöden. Quen-

gueza ja minä kamsuineni kävimme suureen wenheesen, jota kaffikolmatta neekerit söufi. Afiraja Bakalai-päälliköt seurasiivat perästä toiffissa menheissä, joidenka jälkistä taasen tuli ufeita Gumbi-purffa. Gelle oli jotenkin raffittawa. Neekeritkin käyiwät siitä paljon; ja waikka minulla oli paffu warjostin yli pääni ja waikka minä istuin ihan alallani, oli minun tuontuostakin kašteleminen päätäni webellä, wälttäakseni aurin-gon pistösta.

Wirta on ylimalkaan jotenkin souffa, mutta kofta Gumbin yläpuolla on se oikein sywä; siinä onfta wirta paljoo wäkewämpi kuin alempana. Minä otaksun warmaffi, ettei wirta kuwane wuodenaikana käy niin matalaffi, etteiwät höyrywenheet siinä helpossti woifi liikkua.

Kaiffi walittiwat fuumuuden tähden paiffi Makondai. Se pieni wekkuli ylwästeli waan kaiffista waiwoista, joita hän sai kestää minun fuurassani. Hän on hilpein ja reippain neekeripoika kuin milloinkaan nähnyt olen, oikein pieni uros; ja minä olen hywiälläni että otin hänen mukaen, waikka hän useasti on monta kowaa keka saanut.

Ensimmäinen kylä, jossa me seisahdimme, oli Akata, Bakalai-heimon suurin kylä, noin wiidentoista penikulman päässä Gumbista. Täältä paikalta saatoin minä itäkoillista suuntaa kohden nähdä noiden korkeain wuorten sisämaassa kohotawan sinertäwiä huippujansa taivasta kohden; minä otaksun että lähimmät niistä saattoiwat olla waan wiiden-wiidetä penikulman päässä meistä. Minä toiwoin pääsewäni noille etäisimmillekin korkeuksille ja saada pystyttyä Amerikan tähtilippu sinne, mihin ei milloinkaan mitään walkea mies ollut sowitzanut jalkansa.

Wähän ennen kuin saaruimme Akakaan, tulimme eräälle pyhälle paikalle wirran warrella, nimeltä Gwendai Quengouai. Tästä nousiivat kaiffi pursimiehet maalle, tehdäksensä pienen tempun. Se on tawaffi tullut että jokaisen, joka ei ennen ole kulkenut tästä ohitse, on laulaminen joku ylistyslaula paifan suojelusjumalan kunniaffi ja taittaminen ohja jostakin puusta, pistääksensä sen mutaan lähelle rantaa. Tämä tuottaa onnea. Makondai kiruhti täyttämään tätä uskonnollista toimitusta, ennenkuin minä edes sain selkoa mitä tekeillä oli. Quengueza kehoitti minuafin ottamaan osaa juhlallisuuuteen, mutta minä wastafin että löytyi ainoastaan yksi jumala ja hänen haltuunsa uskon minä meidät kaiffi.

"Niin, janoi hän," se on hywä teille. Mutta me tarwitsemme monta jumalaa. Me olemme

kyhyiä. Me emme ole teidän kaltaiffia, te walkeat miehet."

Itapuolla päiwää seisahdimme erään istutusmaan kohdalla, sillä aifaa kun hirweä sadekuuro rienssi yli seudun ja jäbbytti ilman suloiseksi. Nämä puuskat, joita tähän wuodenaikaan tulee melkein joka päiwä, waikuttawat sen että hellettä woi kestää, joka murten, minun luullakseni, tuliffi sietämättömälfi. Kun myrsky oli ajettunut, osoitti minun lämpömittarini 119° Fahrenheitia (48,33 C.) warjossa.

Kun seuraawana päiwänä seisahdimme, sybdäksimme aamiaista, hawaitfin minä kappaleen matkaa meistä erään puun, joka warmoankin oli suurin mitä milloinkaan Afrikassa nähnyt olen. Siinä hän seisoi kuin kuningas keskellä pistimpiä puita kasuawaa metsää. Se kohosi ilmoihin suoralla, majesteetilliselellä warrella ilman siwuhaaroja, ja latwa ylettyi paljon yli muiden puiden. Ylimpänä lewiffi koko joukko ossia, jotka puun pituuden tähden eiwät kuitenkaan woineet paljon warjoo antaa. Minä sain kuulla että maanajumet tälle puulle osoittiwat suurinta kunnioitusta ja että he kutsuuiwat sitä oloumiksi. Se suku, mihinkä se kuuluu, ei kaswa juuri yleisesti täällä, waikka tämä seutu sanotaan olewan sen koiraan. Tämän puun fuorella aruwellaan olewan muutamia lääkitsewiä omaisuuffia ja sitä etsitään erinomattain sentähden että sillä, joka kauppaasioille lähteisänsä pejee koko ruumiinsa sen fuoren keitöfella, sanotaan olewan hywä onni matkallansa. Tästä syystä kiskottiin fuuria karpunkappaleita aina kahdenkymmenen jalan korkealta asti.

Itapuella päiwää siwusimme erään puron, nimeltä Ekwamono; jonka nimen se on saanut siitä, että siinä on runsaasti hywänmakuisia kaloja. Nyt ilmaantui Bakalai-kylä runsaammin; minä hawaitfin tämän heimon olewan toimelisaampaa ja älykkäämpää wäkeä kuin merentannikolla asuwat neekerit. Wiimein saaruimme kylään, joka kuului Dbindjille, päällikölle, joka eli hywässä sopusssa Quenguezan kansa ja jonka luona aioimme ottaa pääfortteerimme jostikuffi ajaffi.

Ajumet juokfiwat alas rantaan katsomaan minua, sillä ei yksikään heistä ollut ennen nähnyt walkeata miestä. He katsella tirkistiwät minua suurella uuteliaisuudella ja ihmetteliwät erinomaltainkin minun tukkaani, joka aina oli ollut Afrikalaisten kummana.

Me saaruimme kylään pysyisin paukkuesja ja laululla. Kun lähensimme kylää, tuli Dbindji

meitä vastaan juhlapuvussa, jonkinlainen silkihattu päässä — se eli hänen kruununsa — taffi yllä, paita päällä ja soma huiwi sidottuna uumille. Hän kilisti kendollansa, kellolla, joka täällä on kuninpuuden merkinä ja vastaa kuninkaallista valtiikkaa.

Minä kysyin: ”mikä soitatte te kendollanne?”

Hän vastasi: ”Obindjin sydän on iloinen, ja hän kiittää mboundjiansa (fetischä), että hän tänään on nousut korkeammalle kuin milloinpaan ennen. Mbuiiri (henki) on tullut Obindjin luoffi.”

Kun olimme nousseet maalle ja molemmat kuninfaat ja minä olimme istuneet tuoleille, alkoi nuo suurenlaiset vastaanotto-temput. Quengueza antoi täybellisen selwityksen tuttavuudesta minun kansani aina siitä hetkestä asti kuin ensiksi kohtasimme toinen toisemme. Hän puhui lyhyillä lauseilla ja maanasuffata, jotka kuuluttelivat tarffaan, ilmaisivat tuontuostakin suostumustansa. Sen perästä vastasi Obindji, kertoen samalla tavalla iloansa, kun hän kuuli Quenguezan aikovan tuoda walkean miehen hänen luoffensa. Nyt rupeesivat kaikki taputtamaan käsiänsä; Obindji yritti minulle kättä (hywin kōmpelmäisesti) ja siihen loppui se toimi, kesettyä lähes kolme neljänestä tiimaa.

Obindjin kylä on minun lastuni jälkeen noin 140 penikulmaa wirran suusta. Se on äsken rakettu uudisasutus eikä juuri mikään suuri. Heimofunta on aivan voimakas. Kun sen päällikkö tahtoi jättää uudisasutonsa sijamaasä ja muuttaa lähemmäksi wirtaa, asettuivat enimmäkseen hänen alamaisistansa sitä vastaan. Tätä Bakalai-heimoa pidetään hywin sotaisena, ja useat seikat osoittawat sen todellakin olevan sen. Muut heimot pelkäävät sitä suuresti, ja minä olen kuulut sanottawan että nuo jälkimmäiset ovat jätäneet koko wirran oikeanpuolen sotaisen naapurinsa haltuun. Ne, jotka asuwat wirran rannalla, ovat kuitenkin jollakin tavoin pakoitetut elämään rauhallisesti, heillä ei ole nimittäin mitään oikeutta käyttämään wirtaa ilman Quenguezan lupaa, ja hän ei anna heille sitä jolleivät lupaa pysyä rauhallisina.

Auinhuoneekin todistawat väestön luonnetta. Ne eivät ole tehdyt halkaisuiesta bamburuowoista, niinkuin alempana wirran warrella rakettuina asuntoin laita on, waan karpusta, jota kuoritaan niistä suurista puista ja leikataan liuskoiksi, noin miittä jalkaa pitkiä ja jalkaa leveitä, ja uummellaan reunoista yhteen. Tällä tavoin tu-

lewat nämä huoneet hywin tiiviksi jota vastaan bambu-huoneissa aina on awonaisia reikiä, joista wihollinen voi ampua siäsä-olewia. Tätä wauraa vastaan tarjoowat karpuseinat hywää suojelusta. Huoneet ovat kuitenkin wähhäisiä, ainoastaan kahtatoista jalkaa pitkiä ja kahdeksaa jalkaa leveitä. Niissä on tawallisesti kaksi kammiota, joista ylempi on perheen lepoammiona ja ulkomaissa talletetaan karpepatawaroita. Leuottomina aikoina muutetaan makauspaikkaa joka yö, ettei wihollinen voi tiellä, mihinkä päin hän johtaa päällekarfausensa.

Tämän seudun asukkailla on ainoastaan muutamia harvoja pysyjiä käytettävänä; miestä, jolla on pysy ja wäghän kruutia, pidetään rikkaana. Se ihmettelivät suuresti minun pysyväni, jossa oli lyödinlukko, ja vielä enemmän minun rewolweriani, joka yhtämittaa jaatti heidät kummautukseen. Tawallista rewolwereista maksettaihin melkein kuinka suuri hinta hywänsä näisjä maijsa, jos ne waan warustettaisiin liimiflukolla.

Tämä kylä ja vielä eräs toinen, joka oli kappaleen matkaa ylempänä ja jonka muuan soukka puro erotti Obindjin kylästä, oliwat ympäröidyt awaroilla maniofi-istutuksilla. Minä pyydän vielä kerran saada muistuttaa että Bakalajit ovat parempia peltonwihelijöitä kuin lähempänä merta asuwat heimot.

Wiikon kulussa tuli semmoinen paljous neekereitä wirran yläpuolelta, että elatuswaroista tuli piukka, jonka tähden Quenguezan oli lähetäminen muutamia miehiä Gumbiin noutamaan muonaa meidän seurалlemme.

Myöskin eräs hywin wanha päällikkö saapui tänne kylästään, joka oli noin 100 penikulman päässä ylempänä wirran warrella. Kun hän oli astunut maalle, menimme Quengueza ja minä tervehdimään häntä, jättäen kaikki juhlatemput sillensä hänen korkean itänsä tähden. Kun hän sai nähdä minun peräytyä hän askelen taaksepäin ja näntii joutuvan suureen hämmästytykseen.

”Sinä et ole mikään ihminen,” huudahti hän, ”sinä olet mbuiiri (henki).”

Hän sanoi tehneensä pikän matkan nähdäksensä miestä, joka voi tehdä pysyjiä ja kruutia, ja minä näin selwästi että hänellä oli halu pyyttää minua, samoin kuin Fanit, paikalla tekemään pysyjiä.

Minulla oli suurta huwitusta Quenguezasta, joka aina koetti juurruttaa naapureihinsa, niitä käsitteitä, joita minä hänelle olin opettanut. Niinkuin useita hänen alamaisiansa waiwasi tuota wanhaa kuningastakin suuresti kirput, ja kun eräs niistä, sillä aikaa kuin hän seisoi ja haas-

teli minun kanssani, hätyytti häntä liian yhä päisesti, otti hän sen kiini warsin pienästi hyppeyliänsä ja rutisti ruhjuksi peukaloinsa kynsien välissä. Tämä näytti minusta niin inhottavalle, että minä muistutin siitä kuningasta, ja vihdoin onnistui minun saada kuningas luopumaan tästä rumaasta tavasta. Niinpian kuin hän itse oli siitä wieraantunut, kielsi hän kohta alamaisensa pitittämästä sitä, ja hänestä tuli innokas hywän tapain harrastaja meidän Bakalai-ystävämme seurassa.

"Mitkää tapat sinä kirppujasi meidän walkean miehen nähden? Ruhjus! mene tiehe! minun walkea mieheni ei suvaitse semmoista." Riin huusi hän useasti. Ja kun me tänään olimme yhdessä päällikkön kanssa sisämaasta, oli Quengueza hywin innokas opettamaan häntä hienompiin tapoihin.

Dbindjin lepotuoli on eristymällinen kalu, ja minulle on mahdoton ymmärtää kuinka tämä minun ystäväni voi pitää sitä asemaa mukavana, jolla tawoin hän siinä lepää. On todellakin omituisia nähdä häntä tässä lepotuolissa, kuinka hän, ruumis puolittain lepäävänsä asemassa, suurimmalla mielihyvällä imeskelee piippuansa; hän on silloin tosiaankin afrikalaisen laiskurin täydellisin perikuwa. Tuoli tehdään yhdestä ainoasta puunjuuresta ja ylimalkaan saattamat ainoastaan rikkaat nekerit hantkia itselensä semmoisen mukawuuskalun.

Koska tulemme ottamaan pääkortteerimme Dbindjin luona, aiomme rakentaa majoja siellä. Ryllän asukkaat ovat nyt menneet metsään, kookosmaahan karppua, lehtiä ja hirsiä. 28:s päivä oli sunnuntai, jonka tähden minä käskin Quenguezan antaa wäen lewätä sinä päiwanä ja selwitin hänelle sapatin merkityksen.

Heikkeen aifaan ei wanhus tietänyt mitä hän olisi vastannut, mutta lausui vihdoin:

"Meillä on hywin kiirettä nyt. Jos lytkäimme sunnuntain kolmeksi, neljäksi viikoksi. Sittehen olisi meillä niin monta sunnuntaita kuin waan tahdotte."

Minä sain, luultavasti sen kovan kuumuuden tähden, joka wällitsi wirralla, kuumeenpuuskan päälleni; muutamat maanasukkaista, joiden joukossa kuninkaan weli, sairastivat myöskin kuumetta. Minä annoin heille fininiä, joka pian paransi sekä heidät että minun.

Lakkaamatta tulla tulwaa tänne päällikköä wirran yläseuduilta ja heidän seurassaan waimoja ja orjia sekä muuta wäkeä — kaikki uteliaina nähdänsä miestä, joka tekee pyssyjä,

helmiä, rauta- ja messinkiaastioita j. n. e.; erinomattainkin minun muotoni herättää heissä suurtta kummausta. He näyttävät tosiaankin ha waitsewan paljoa suuremman erinkaltaisuuden minun ja heidän itsensä välillä kuin minä woin huomata. Useimmat heistä pitävät minua henkenä ja kaikki ihmettelewät Quenguezan onnea että hän on minun suojelijani ja minä hänen ystävänsä. Moni päällikköistä on kaunis mies ja warustettu joutilla ja nuolilla. He näyttävät sotaisilta ja rohkeilta. Muutamat heidän päähineistänsä ja nerhoistanfa ovat hywin kauniisti walmistetut, ja mitä enemmän minä heitä katselen sitä suuremman halun saan minä käydä katjomaan Ahijreja, jotta näyttäwät olewan rikkaimmin warustetut kaikista näistä heimoista. Kaikki nuo oudot wieraat olivat saaneet kuulla että minä olin tehnyt Quenguezan asiamieheneni, ja he tulivat nyt pyytämään häneltä tarwaroita, joita he tarjoutuivat maksamaan kaatamalla epenholtjia.

30 päivästä oli minun huoneeni walmis, niin että minä saatoin muuttaa sisään sänkyni ja muut huonekalut. Minulla oli myöskin amerikalainen seinäkello, joka yhä herätti nekerieissä ihmettä ja kunnioitusta, sillä he eivät woineet muuta uskoa kuin että se oli henki, ja warsin wäfewä henki, joka suojeli minua. Scmana päivästä tuli myöskin eräs Bakalai-päällikkö, jonka piti käydä minun kanssani jahtiretkillä; hänellä oli muassa naaras gorilla, jonka hän oli lyönyt kuolijaksi metsässä. Tämä gorilla ei ollut oikein täysikaswuinen; hän oli lähes kolmea jalkaa ja yhtätoista tuumaa pitkä. Hänen torahampaansa eivät olleet vielä täydellisesti waurastuneet, naamu ja kädet olivat warsin mustat. Karwa päälaella oli punertawa, muttei niin tumma kuin useilla wanhemmilla naaroilla, joita olen nähnyt. Ruumis oli peitetty ruskeanpunaisella karwalla; käsiwarjissa ei ollut karwa pitempi kuin muissa ruumiin osissa. Kinta oli peitetty hywin ohuella karwalla.

Helle on tietämätön. Joka yö sataa jentään ja sen kautta wispastuu ilma hieman; iltapuolla päivää ojitaa minun lämpömittarini, joka on warjokkaassa paikassa, 98°—106° F. (36,66 — 41,11 C.). Tuuli on erinomaisen wieno ja ilma kowin rasittawa.

Huhtikuun 2 päivästä näin minä erään toisen koetustuomion tapahtuman. Eräs pieni wietikka, Aquailain, sen saman lääkärin poika, joka oli karjoittanut nelhon Gumbin pääkabulta, saanoi yhden Quenguezan miehistä wahingoittaneen

Bakalailaisten wenhettä. Kanotin omistaja waati wahingon palkintoa, mutta Gumbilainen kielsi mitään turmelusta tehneensä ja waati että asia tutkittaisiin. Eräs Ashira-tohtori kutsuttiin ja hän sanoi, että ainoa keino, millä totuus saataisiin ilmi, oli se että formus keitetäisiin öljyissä. Bakalajit ja Gumbilaiset kokoontuivat nyt ja foetus pantiin paikalla toimeen.

Ashira-tohtori pisti kolme pientä halkoa maahan päät yhteen, ja laski sitten niiden väliin muutamia vielä pienempiä puunpalasia, kunnes ne nousivat yhta korkealle kuin halot ylettyivät. Tälle rowiolle asetettiin sitten eräs kruukku puoliksi täytetty palmuöljyllä, jonka jälkeen halot pistettiin palamaan. Kun tuli lieskahti ilmaan, heitti tohtori mesfinkiformuksen kruukkuun; itse seisoi hän wieressä, pieni kuppi kädessä, jossa oli nihkeitä ruohoja, joista hän tuontuostakin roiskasti korren öljyyn. Wiiboin olivat puut palaneet loppuun ja nyt tuli wasta warsinainen foetus. Syyttäjää, tuota pientä poikaa, käskettiin ottamaan formus kruukusta. Hän arveli hetken aikaa, mutta iä nyhjäsi hänen esille, jolloin katsojat huusivat:

"Saadaanpa nähdä, onko hän walehdellutt tai puhunut totta!"

Wiimein pisti poika lätensä astiaan ja otti tuon tulisen formuksen, mutta hellitti siitä pian, kun hän pahasti poltti sormensa. Nyt huudettiin: "hän walehteli, hän walehteli!" ja Gumbilainen mies julistettiin syyttömäksi.

Minä uskalsin ilmoittaa sen luulon että hänen olisi polttanut sormensa, jos hän olisi koskenut formusta; muttei kukaan näyttänyt elewan siitä mielestä. Sen jälkeen kuin minä astaa katselen, näyttää minusta waikealle saada selkoa oikeasta asiasta, jos syyttäjän walitus sillä tapoin on toteen näytettävä.

6:na läitimme wiimeinkin jahtiretkelle, jonka piti kestää pari kolme päivää. Me soustimme kymmenen penikulman paikoille ylös wirtaa ja kävimme sitten sijamaahan päin erään hylättyyn Bakalai-kylään, jossa me pystyimme leirimme. Kun se oli tehty, menimme ulos etsimään gorillan jätkiä. Oli liian myöhäistä jahdaua. Minä en nähnyt mitään, mutta Malawouen, yksi jahtimiehistäni, tuli takaisin pimeän tultua ja sanoi kuulleenja kulun kirkunan ja että hän tiesi misä hän häret löytäisi seuraavana päivänä. Minä olin itse, palatesani leiriin, kuullut saman äänen, waan en tietänyt mistä eläimestä se lähti.

Tietysti kyhyin minä, mikä eläin tuo kulu

oli, ja sain wastaufseksi täydellisen, hywin kiihottawan kertomuksen eläimestä; minä harwaitin, että se oli uusi apina-laji, josta en vielä ollut kuullut puhuttawankaan. Gumbin asujamet kutsuivat häntä Kulukambaksi hänen huutonsa tähden "kulu"; sanan toinen osa, kamba, merkitsee "puhua". Bakalajit kutsuwat eläintä waan lyhyesti kulu.

Minä en nukkunut juuri ensinkään koko yökautena, sillä mirä aattelin waan huomiopäiwän toiveita. Kulun sanottiin olewan hywin harwinainen eläin täällä; ja meillä ei ollut suorta toiwoa kohdata sitä uudestaankin, jonka äänen olimme kuulleet.

Wiiboinkin oli tuo pitkäällinen yö lopussa. Päiwän koittaisja kutsuin minä mieheni paikalle. Edellisellä illalla olimme panneet pysymme kuntuon. Kaikki oli walmisna ja läksimme liikkeelle kahdesja osassa. Minun osakuntani oli tiiman aikaa käynyt läpi metsän, kun minä yhtiäktiä kohdastin joukon bashikouay-muurahaissa, joiden firwentelenä pureminen sai minun mieltäi huutamaan. Nuo pienet lurjuket olivat äisäään että minä olin häirinyt heidän marjansa ja kiltuimat fiini minun jääriksäni ja housuisani, kunnes nouhin heidät pois. Tietysti juoksin minä pois tuon suuren armeijan tieltä, josta nämät olivat waan pieni osa, mutta minä en päässyt sittäntään, tulematta pahasti purruksi.

Tuskin olimme päässeet bashikouayjeistä, kun korwiini kuului tuo omituinen ääni: "kula-kulu, kula-kulu", joka lähti siitä apinasta, jota olin takaa ajamassa. Ainoastaan Gambo ja Malawouen oli seuraasani. Kun Gambo ja minä loimme filmämme ylöspäin, näimme korkealla puussa suuren apinan. Me ammuimme molemmat yhtiä haawaa ja tuofion perästä putosi eläin maahan hirmuisella jyskeellä. Minä juoksin esille, utestaana nähdäkseni olinko todellakin löytänyt uuden eläin-lajin. Minä harwaitin heti ettei se ollut mitään nshiego mbouwe, eikä kimpansii eikä gorilla. Taasen oli minulle koittanut onnen päivä -- jonka tähden minä, niinkuin tavallisesti, wedin punaisella läkillä wiivan almanakaani.

Me otimme siekailematta sijälmykset eläimestä, joka oli koiras. Minä hawaitin niissä waan kaswiaineiden jäännöksiä. Wuoban ja luurangon otimme myötämme leiriin, jossa hätäwaraiskeitti walmistelin tuon edellisen arsenikalla, että se woiitiin kuljettaa Dbindjiin.

Eläin oli täyriksawuinen koiras, neljä jalkaa ja kolmea tuumaa pitkä. Hän ei ollut niin

wahwa rakenteeltaan kuin koiras-gorilla, mutta yhtä rotoma ainakin kuin kimpansi tai nshiegonbouwé. Kun hän tuotiin Dbindjin kylään, huusivat kaikki asukkaat ja Quenguezafin: "Se on kulu-kamba." Minä pyysin nyt saada muutamia tietoja muista apina-lajeista, jotka jo ennen tunsin; heille olivat ne kuitenkin tutut peräti toisilla nimillä ja he eivät millinkaan erehtyneet niiden eri lajien suhteen. Tämän kautta warmistuin minä siitä, että saaliini todellakin oli uusi eläin tahi kumminkin joku laji-muute niistä, jotka ennen tunsin.

Kulufamba tunnetaan hyvin ympyrästä päästään, postiparasta, joka kasvaa ympäri kokonaan, leu'ankin alla, pyöreistä kasvoista, ulkonevista poskiliuista, kuopalla olevista poskista ja vähemmän ulkonevista leufapeliistä kuin kaikki muut apinat. Karva on musta ja pitkä käsiwarjissa, jotka kuitenkin paikka paikoin ovat alastomat.

Kimpansa ei löydy niissä metsissä, jossa minä ammuin tämän kulu-kamban. Gorilla on silminnähtävästi paljon väkewämpi eläin. Kulu on kuitenkin kaikista tähän asti tunnetuista suurista apinoista enimmästi ihmisen näköinen, mitä pään muotoon tulee. Pääkallo on eläimen suuruuteen verraten suurempi kuin gorillan ja nshiegon. Tämän apinan elintavoista eivät maanasukkaat tietäneet kertoa minulle mitään muuta kuin, että niitä löytyy sijämaassa runsaammalta ja että hän samoin kuin gorilla on erinomaisen arka, ja vaarallinen on tulla häntä liian lähelle.

Meiltä rupefi nyt puuttumaan lihaa ja minä olin iloisiani että saimme lähteä takaisin kylään, ja vielä iloisempi, kun Querlaouen odottamatta toi meille metsänsian, josta hän hywäntahtoisesti lahjoitti minulle puolen. Neekerit sukivat suutansa kulan lihalla, jota minä en puolestani saatanut syödä. Metsänsika oli sentähden warsin termetullut minulle ja Quenguezafin otti sen ilolla vastaan; hän sairasti erästä tautia, joka on yleinen Afrikassa ja jota siellä sanotaan gouambafsi, mutta jolle meillä onneksi ei ole mitään nimeä. Gouamba on welloortuneen ruumiin hiuku ja laikaus lihasta. Se kaswiaineinen ruoka, jota täällä taritaan, on warsin riittämätön ravinto. Tätä nykyä oli kaikenlaisista elatuswaroista piukka Dbindjisissä, ja Quenguezakaan ei ollut neljään päivään maistanut lihaa. Hän oli uääntynyt, heikkohermoinen, ja waikka hän oli wahwa mies, waikeroitfi hän pahasti. Se oli gouamba, kipu, jota minäkin olen kärsinyt

tarpeeksi näissä erämaissa, woidakseni todistaa, että se tuottaa todellakin kauhistamia waiwoja.

Me olemme nyt keskellä sadeaikaa. Wirta on paisunut wahvasti; wesi kuojaa eteenpäin keltaisena, likaisena juopana ja tasan wirran rantain kanssa. Minun asuntoni on waan neljää jalkaa ylempänä weden pintaa ja kuitenkin seisoo se jotenkin korkealla. Watalammat ofat maasta ovat tähän aikaan kokonaan weden wallasfa ja Quengue-järwen krototilit ovat arwattawasti peräntyneet kaisliistöön.

Noituuden syyttökjet tuottawat paljon mieliharmia ja onnettomuuksia näissä heimokunnissa. Tämän tuu 11 päivänä syytettiin Dbindjin nuorempaa welsjää siitä, että hän muka noitumisella oli tappanut wanhimman welsensä, Dbindjin edeltäjän. Koko w:osi oli kulunut siitä kun mies kuoli, ja hänen onneton welsensä oli jo kolmasti juonut wboundeuta, osoittaaksensa wiattomuuttansa. Mutta yhtä kicffi pyhittiin lujasti syyttöksesä. Syytetty lahjoitti muutamia orjia, saadaksensa rauhaa; mutta nyt waadittiin uutta koetusta. Minä puhuin tuon mies rauhan puolesta ja minulle onnistui hankkia hänelle wapaus, kumminkin sifsi ajaksi kuin minä siellä wiivyin.

12 päivänä meni Quengueza Gumbiin, olaksensa läsnä eräässä toisessa mboundou-koetusesä. Eräs nuori tyttö on joutunut kanteen-alaiseksi siitä, että hän muka olisi noitunut mieh:n, joka jo on kuollut; hänen tulee nyt kestää koetus. Jumala häntä auttafoon! minä waadein kuninkaalta lupauksen, ettei häntä tapettaisi; enempää en woinut pyytää.

Sillä aikaa menin minä eräsen naapurikylään, jossa yksi minun ystäwistäni oli kaatanut kolme elefanttia. Näitä eläimiä ei ole runsaasti täällä, mutt'ei niitä pahoin hätyytetäkään. Maanasukkaat ovat liian laiskoja, waiwataksensa itseänsä niin paljon, ja he kärsiwät useasti ennenmin gouamboa kuin menewät metsästämään. Merkkillistä on kuitenkin, ett'eiwät täällä, jossa ei millinkaan ennen mitään walkea mies ole oleskellut, pyssyt, kruuti, meksinki- ja rauta-astiat, helmet ja muut semmoiset ole mitään harwinaisia kaluja. Dietysti on kaikilla semmoisilla kaulilla erinomaisen korke hinta, joka on eduffi kauppa-asioissa matkaawille eli, oikeimmin sanottu, olisi eduffi, jos he woisimat tungeida tänne asti sijämaahan.

Minä tulin kylään juuri kun asujamet aloittivat sitä tanssia, joka käy lihan jakamisen edellä. Sitä pidetään kiitosuhrina kahdelle hengelle, Mon-

dolle ja Olombolle, joiden luullaan paljon wai-
kuttawan jahti-onneen. Eräs Ashira-tohtori johti
tanssia. Minä näin täällä käynän toteen, mitä
enemmän siwistyneisfäkin maisia olen kuullut
sanottawan, että profeta saa sitä suuremman
arwon mitä kauemmasi hän siirtyy isänmaas-
tansa. Gumbisja pidettiin Bakalai-tohtoria suu-
ressa arwoissa. Diagonosja oli Gumbi-tohtori
suurin kaikista profetoista. Täällä sitä was-
taan Bakalaijein keskellä oli ainoastaan Ashira-
tohtorilla jotakin merkiytystä. Riin se on tässä
maailmassa!

Kolme elefanttein peräpuolesta leikattua kay-
paletta olivat kiebumassa isoissa kattiloissa. Riin-
den ympäri hyppi kansa, sillä aifaa k:in Ashira-
tohtori hyräili ylistyslauluja ja luki rukouksia
hengille. Ofsi lihakappale leikattiin erikseen ja
lannettiin metsään näiden jumalien — eli oi-
keimmin heidän edustajiensa, leopaartein — ruo-
aksi ja mitä jälillä oli, syötiin suuhun. Sen
perästä seurasi noiden suurten raakain lihain ja-
kaminen. Kylän asujamet ja heidän ystävänä,
jahtimiehet sekä heidän ystävänä ja ystävain
ystävät, kaikki tulivat ja saivat suodun osansa.
Minä sain osajeni lähes wiisikymmentä naulaa,
ja waikka sillä lihalla on pahu maku, on sit-
teitä ja kaikin tawoin wästenmielistä, jonka en-
tiseistä, ikämästä kokemuksesta tietän, olin minä
kuitenkin mielisäni, saadesjani sitäkin paremman
puutteesja; oli näet kowa puute lihasta ja mi-
nulla oli oikein metsästäjän ruofahalu.

Elefantin kaataminen on onnellinen sattumus
Bakalaijein luona ei ainoastaan lihan tähden,
waan myöskin sentähden että esfenluu lähetetään
merenrannikolle ja waihetetaan kankaisiin, kruu-
ttiin, pyssyihin ja koristuksiin — sanalla sanoen
kaikkiin, mitä he saawat siwistyneistä maista;
sillä vielä ei kaadeta täällä paljon eepenholtia
eikä punapuuta.

Kun 15 p:nä metsästin kylän lähitienoilla,
ammuin minä merkillisen linnun, nimittäin *Althe-
castanea'n* — erään uuden lajin. Maan-
asukkaat sanowat siinä asuwan perfeleen — mistä
syystä, sitä en woi sanoa; arwattawasti ei löydy
siihen mitään syytä. Nämä linnut woietaävät
kuitenkin omituisia elintapaa. He lentelewät pie-
nissä joukoissa ja feuraawat yhä bashikouay-muu-
rahaisja heidän retkilänsä ympäri maan. Lintu
kuuluu hyönteispyöjäin joukkoon, ja kun muura-
haiset ajawat edeltänfä nuo pelästyneet heinäfir-
kat ja koppiaiset, käy hän käpsä saaliisen niin-
kuin mikäkin sotaroso. Minä en luule että
hän syö bashikouajeja.

Minun wanhoja wihollisiani, färmeitä, löytyy
runsaasti näissä metsissä. Kun käymme metsässä,
näemme usein suuren anafondan kulluwan puun
oksalla, wäijyen saalistansa. Näinä päiwinä am-
muin minä wäijäisen linnun, joka putosi keskelle
köynnösaswi-ryhmää. Minun tefi häntä mie-
leni ja rupefin siis kiipeemään, päästäkseni hä-
neen käpsä; mutta juuri kun minä furotin kä-
teni, tarttuakseni lintuun, pistää färme päänsä
minua vastaan tuosta tiheästä ryhmästä; se
färme oli myrkyllistä lajia mitä tässä osassa
Afrikaa tamataar. Minä säikähdin pahasti ja
hyppäsin paikalla maahan. Onneksi putosin waan
parin jalan korkeudesta. Tämä oli mitä waa-
rallisimpia kohtauksia hengelleni Afriassja; ei löydy
nimitäin mitään lääketä näitten färmeitten pu-
remistä vastaan. Minä tunsin suorastaan fär-
meen hengityksen kaswojani vastaan, ennenkuin
näin hänen.

Gywin harwoin tapahtuu maanasukasten kes-
ken onnettomuuksia färmeen puremisesta. Kuit-
tenkin käymät neekerit joka paifassa awojaloin,
ja he eiwät näytä mitään pelkääwän ennenkuin
saawat nähä färmeen; silloin pötkiwät he tie-
henfä minkä käpälistä lähtee, jos färme on ko-
win myrkyllinen. Erityisen färme-lajin tappa-
wat he, sillä he pitäwät paljon sen lihasta, josta
keitetään mafeata lientä. Minä en ole kuiten-
kaan koskaan sitä maistanut.

Kun minä, niinkuin täällä tapahtui, käyn
säännöllisesti jahtiretkillä, nousen minä tawalli-
sesti kello wiideltä aamulla. Monguilomba keit-
tää silloin minulle kupin wäkewää kahwia, jonka
Mafondai tuo esille. Kun olen sen juonut, al-
taa päiwä koittaa; minä menen metsään ja pyss-
yhytän kello kymmeneen asti, joka on minun ta-
mallinen suuruisen aikani. Namiaisen jälkeen
täytän topingilla ne linnut, jotka olen ampunut
aamulla, ja lepään sitte kello kolmeen. Sen pe-
rästä lähden minä uudestaan metsään aina kello
kuuteen asti; silloin laskee nimittäin awrinfo
täällä. Kun tulen takaisin metsästyretkeltä, on
päiwälliseni walmisna ja Mafondai on minun
pasfarini. Päiwällisen jälkeen a.kaa taasen lin-
tuin toppaaminen, kunnes koko päiwän saalis on
säilyssä. Kun tämän olen tehnyt, käyn minä
neekerien joukkoon ja kuultelen heidän pakinaansa,
kunnes aika on mennä lewolle.

Tämä on minun tawallinen päiwä-järjestys-
seni. Zietyesti tapahtuu siinä muutos, kun me-
nemme suuremmille jahtiretkille. Olen usein wal-
wonut puolen ja koko yönkin jahtisaalistani säi-

lyyn pannesja, jota tässä kuumaassa ilmanalassa ei voi jättää huomiiseksi.

Kuudestoista Luku.

Eiistaina Huhtikuun 20 päivänä läksimme suu-
relle jahtirekelle. Me söimme kappaleen mat-
kaa ylös virtaa ja poikkesimme sitte metsiin.
Me kohtasimme siellä monta aukeata paikkaa,
jotka olivat peitettyt sannalla ja joissa ei ruoho
ollut muuta kuin kahta jalkaa pitkä. Sille oli
oikein rasittava näillä paikoilla.

Tällä ahdisti meitä myös kaffi erinomaisen
haitallista karpäs-lajia, joita neekerit kutsuivat
bokoffi ja nshounaffi. Nämä hyönteiset hä-
tyyttivät meitä oikein wimmattuasi eivätkä jät-
täneet meitä hetkeksikään rauhaan. Warjin hil-
jakseen imiwät ne meidän wertamme, enkä minä
huomannut ensinkään niiden päälekarusta, en-
nenkuin tunsin sen syyhyn, joka seuraa heidän
puremistansa, kun hyönteinen on lentänyt tie-
hensä. Sen perästä nousee iso wähan ajokselle
ja kirventelee.

Seuraavana päivänä menimme pyytämään
gorilloja, joita eläimiä tiesimme löytyvän näillä
tienoilla, koska täällä kasvoi muutamia tondo-
puita lihain, peerunan-kaltaisten hedelmän
kanssa, joista gorilla paljon pitää. Minullekin
oli tämän hedelmän suloinen happo mieluista,
ja neekeritkin syöväät sitä. Eristummallijelta näyt-
tää se, etteivät hietakentillä kasvawain puiden
hedelmät kelpaa syödä.

Joka paikassa tapasimme gorillan jälkiä, ja
ne olivat niin tuoreita, että rupeimme luule-
maan eläinten pakenevan meitä. Me kul-
jesimme kuitenkin metsässä sinne tänne kaffi ti-
maa aikaa ennenkuin wiimeinkin löysimme etsi-
ryn otuksemme. Oh! äkkiä tuli hirmuinen gorilla
meitä vastaan ja ärjyi pahasti, ikäänkuin tah-
toisi hän sanoa: "minä olen tyllästynyt tafaa-
ajamiseen ja teen nyt wastusta."

Se oli yksinäinen koiras — jotka aina ovat
wilimpä — ja metsä kajahteli hänen ärjynäs-
tänsä, joka kuului hywin kaukaisen ukosen jy-
rinälle.

Hän oli noin kuudenkymmenen jalan päässä
meistä, kun hänen ensiksi hawaitsimme. Me lä-
henimme toinen toisiamme ja minun piti juuri
tähdätä, ampuakseni häntä, kun Malaouen sa-
masja pidätti minua ja kuisfafi: "on liian war-
haista."

Me seisoinme alallamme ääneti, pysyht käl-

dessä. Gorilla katseli meitä minutin tai kaffi
häijyillä, harmailta silmillään, löi sitten rintoi-
hinsa jättiläis-käsilään, päästi uuden uhoittele-
wan ärjynän ja astui meitä kohden.

Taasen seisahdi hän, ainoastaan noin wähan
pääle parinkymmenen askelen päässä meistä.
Mutta uudestaan wirkki Malaouen: "ei vielä!"

Gorilla-koiras käwi taasen wähan lähemmäksi
meitä. Nyt oli hän ainoastaan kuuden-neljättä
jalan päässä meistä. Minä saatoin selwästi
nähdä tuon hirmuisen apinan kauhistawan naa-
man. Hän supisti sitä tiukuisaen, kiristi hir-
weitä hampaitansa, niin että kuulimme niiden
kirskuwan toinen toisansa vastaan; päänahka
liikkui pikaisesti edes takaisin, jonka kautta nuot
kamalat kaswot saivat pirullisen muodon; uudes-
taan päästi hän ärjäyksen, joka jyräsi läpi met-
sän kuin ukkonen, tirkisti meitä filmiin, löi rin-
toihinsa ja käwi edespäin. Tällä erällä ei hän
seisahtanut, ennenkuin oli noin neljäntoimatta
jalan päässä meistä. Minä woin tuskin hen-
gittää, niin hirmustutti minua tuo hirmuinen
eläin. Malaouen kuisfafi: "hijjaa."

Kun gorilla seisahdi, wirkki Malaouen: "nyt!"
ja ennenkuin eläin ehti päästämään uutta är-
jäyhystä, jota warten se jo oli aukaisut suunsa,
oli sillä kolme kuulaa ruumiissaan. Se kaatui
mellein ilman mitään fuolemankampauusta.

"Mä ammu liian warhain. Jollet sinä tapa
häntä, tappaa hän sinun," sanoi Malaouen mi-
nulle — jonka neuwon minä sittemmin hawait-
sin ihan todeksi.

Tämä wanha koiras-gorilla oli todellakin oi-
wallinen otus. Hän oli 5 jalkaa ja 6 tuumaa
korkea, ja käsilään otti hän 7 jalkaa ja 2 tuu-
maa. Tuon aimollisen ruskean rinnan ympäri
oli hän wiittäkymmentä tuumaa. Hänen jal-
fainsa isowarwas oli 5½ tuumaa ympärimitatet.
Kädet näyttiwät kokonaan olewan kootut hirmui-
sista jäntereistä, ja raajat olivat niin hywin
luodut tarttamaan esineisiin ja pitämään niistä
kiini, etten minä pannut ihmeekseni, että neekerit
ehdottomasti uskowat tämän eläimen lymhyvän
puisja ja jaloillaan wetävän luofsensa leopaa-
teja, härkiä tai ihmisiä, jotka kulkevat puun
alta. Ei ole mitään epäilemisen syytä, ettei go-
rilla sitä woisi tehdä, mutta minä en sitä usko.

Huhtikuun 27 päivänä menimme Quengueza
ja minä noin kahdenkymmenen orjan ja muuta-
main jahtimiesten kanssa ylös virtaa eepenholtsi-
feubulle, jossa kuningas aikoi faataa muutamia
puita, sillä aikaa kuin minä käwin metsästämasjä.
Kaikki metsät ovat täällä täynnä kalliita puita.

Kaikkein runsaammasti kasvaa eepen-puita niillä nuorilla, jotka juoksevat tasasuuntaisesti vähän matkan päässä wirraasta. Punapuita löytyy kaikilla runsaassa määrässä. Kautsikasveja kasvaa joka paikassa. Täältä saadaan myös monta muuta kowaa puun-lajia, joko woalean-punaista, taşi ruskeata tai feltaista wäriiltään, joita kaikkia woidaan kiilottaa erinomaisen kauniiksi.

Kun meillä oli aikomus wiipyä täällä kuukausi aikaa, oli kuningas ottanut muutamia waimojansa myhtänsä. Me söusimme ylöspäin tuota wäkemää wirtaa vastaan, ja minulle ilmoitettiin että sen maan nimi, jossa olimme gorilla ampujane, oli Kanga-Niare.

Eepenholtsia ei löydy täällä matalissa paikoissa eikä lähellä wirtaa. Se kasvaa päinwastoin korkeuksilla, jotka kulkewat pohjasta etelään. Se on mitä kauniimpia puulajeja Afrikan metsissä. Sen lehdet ovat pitkiä, ryhpyäpääisiä ja tummanwehkeitä; ne istuwat ryhmiissä ja antawat suolaisen wäriön. Sen kuori on tasainen ja mustanwehreä. Warfi nousee suorana ja sileänä jotenkin korkealle — useasti 50—60 jalkaan asti — jolloin siitä lähtee raskaita, paksuja haaroja. Minä olen nähnyt yhden näitä puita, joka tywestä läpimitaten oli wiittä jalkaa paksu. Täytsikaswaneen eepenpuun warfi on aina ontko, samoin on haarainkin laita. Lähinnä kuoren alla on vähän walkeata puuainetta, jolla ei kuitenkaan ole mitään armoa. Keskinertaisen suuressa puussa löytyy tätä puuainetta 3—4 tuuman paksulta, ja sen sisäpuolella on se puu, joka käy kaupaksi. Nuori puu on wolkea aina sydämeen asti, ja sittenkin, waikka se läpimitastaan on kahta jalkaa wahwa, löytyy walkeita wirtuja tuossa mustassa puwainessa, jonka tähden ei puita kaadeta, jotka owat kolmea jalkaa hoikempia läpimitaten.

Eepenholtsi kasvaa metsässä muiden puiden wälissä. Tawallisesti on niitä kolme neljä yhdesä, ja vähemmällä alalla ei tawata useampia. Sentähden täytyy sen, joka kaataa eepenpuita, alati' käydä paikasta paikkaan niitä metsässä etsimässä.

Me aioimme kylään, jonka päälliskön nimi oli Anguilai, jonka jo olin tawannut Dbindjin kylässä. Kylän nimi oli Kkalai-Boumba ja se oli melkoisen suuri paikka, waikka se wasta wiimeisinä aikoina oli alkunsa saanut. Melkein koko päivä sai meiltä kuluneeksi sinne mennessämme. Matkalla siwusimme useat kylät ja suurimmassa niistä, Npopossa, käwin minä sittedmin. Wirran rannat kaswawat pitkin matkaa

metsää, mutta siellä löytyy ainoastaan harvoja eläimiä. Koko päivän kulussa näimme ainoastaan yhden apinan ja pari lintua.

Paria tiimaa ennemmin, kuin tulimme määrämme päähän, kästi eräs raskas sadepuuksa meidät läpimärkiksi. Me kummastuimme sentähden suuresti kun, kiivettyämme niiden puiden ylitse, jotka kylän eteen oli kaadettu ja jotka olivat peloittawana muurina jokaista päällelarkausta vastaan, tulimme kuivalle polulle; ja yhtä paljon kummastuivat kylän asukkaat, kun näkivät meidät märkinä. Me olimme waan saaneet äkkinaisen sadekuuron päällemme.

Anguilan kylä on kuumien paikka, jossa Afrikan sulfeisjani ollut olen. Enimmät nekerit owat olleet niin ymmärtämättä, että owat rakentaneet huoneensa ylös jollekin ylängölle, jossa tuuli käy jotenkin. Mutta tämä kylä oli rakettu laskoon ja huoneet oliwat pieniä ja yhteenadattuja, että minun oli mahdoton kestää siellä wallitsemoa hellettä. Kaikki nämä Kkalai-Boumba kalajit owat wasta äsken sisämaasta tänne muuttaneet. Quengueza, joka heistä köstuu, on paikoittanut heidän siirtymään tänne wirralle, eikä wätkä he ole täällä wiesä kodistuneet. Kkalai-Boumba ei ollut wiesä wuoden wanhä.

29:nä menin minä wähiiseen kylään, jonka nimi on Npopo, mutta kaikki asujamet oliwat ulkona metsässä. Kaikki oli awoinna ja waraille altisna; kananpojat ja kutut käweliwät ympäri kylässä täydesä wapaubessa, ja minä kummauksin, nähdesäni semmoisen huolettomuuden wallitsemajan täällä. Kestellä kylää seisoi mbuiti, eräs waski-silmäinen epäjumalan kuma, joka kohosi korkealle ylitse kaikkein ja joka, niinkuin minulle sanottiin, piti tarhan waarin kaikkista. Minä en mielelläni sitä uskonut, mutta minulle wakuutettiin, ettei kukaan tohtinut warastaa mitään, kun tämän mbuitin filmät tähtäsiwät häntä.

Tämä erinomaisen hyödyllinen jumala ilmeshti kömpelösti wiestetyn eepenholtsi-kappaleen muodossa, noin kahta jalkaa korkeana, ihmiskaswoilla, waskijella nenällä ja waski-silmillä ja ruumiidwerhottu ruoholla.

Suhtikuun wiimeisenä päivänä heitti kuume-tauti minut wuoteen omaksi. Kolmen päivän kulussa otin minä 150 grania kininiä ja kaffi wahwaa annošta kalomelia sisääni. Tämä kuumeenpuuska oli kowin, minkä Afrikassa tähän saakka olen kestää saanut. Minä kärfin paljon helteestä noissa pienissä asunnoissa ja olin iloiskani, kun Quengueza rakennutti kolme majaa it-

sellensä metsään, jossa eepenyuita kasvoi, ja sinne me nyt siirryimme asumaan.

Kun minä mafasin sairaana, tulivat kylän-asujamet ja pyysivät etten kävisi niin innokkaasti metsästäni. "Näetkö meitä", sanoivat he, "me metsästämme päivän ja lepäämme kaffi. Kun me metsästämme kolme päivää, lepäämme sitten koko viikon. Mutta sinä käyt jahdisia joka päivä!" Minä luulen että he ovat oikeassa ja tahdon sentähden seurata heidän neuvoansa.

En milloinkaan ole unohtava sitä hyvän tahoisuutta, jota tautivuoteella wenyessäni naiset minulle osoittivat, nuo waimoraukat, joita heidän työherransa niin pahasti pitelevät! He ovat sanan oikeassa merkityksessä orjia; heidän on tekeminen raskaimmat työt ja vielä päälliseksi kärsiminen kuritusta ja pahoja sanoja, ja kuitenkin heltyy heidän sydämensä, nähdesänkä kärsimystä, juuri samoin kuin naisten laita tavallisesti on siivistyneissä maisissa; niinpian kuin kävin sairaaksi, hoitivat ja hoihosivat nuo hyvät ihmiset minua. He koettivat valmistaa minulle hyvää ruokaa; he istuivat minun vuoteeni vieressä ja löyhöttivät minua; he ripustivat monta mattoa minun ylitieni; he toivat wettä ja wirtottawia hedelmiä metsistä; ja kun minä yöllä heräsin kuumeen houreista, kuulin minä kuinka he istuen minun vuoteeni ympärillä pimeässä, waiferoivat minun tähteni ja pitivät neuwoa kuinka he minut parantaisivat. He luulivat että anie mba (perkele) oli mennyt minuun, ja mahdoton oli heitä saada luopumaan siitä uskosta että joku oli minun noitunut.

Tuo Anguilai parka oli kowin murheisean minun kipuni tähden. Hän syytti alamaisiansa, että he olivat olleet niin häwyttömiä ja olivat noituneet minut, ja eräänä yönä käwi hän edes takaisin kylänsään ja uhkasi tappaa welhot, kun hän waan saisi heidät käsiinsä.

Toukokuun 5:nä olin minä sen verran tointunut, että saatoin käydä katsomaan eepenyuita, joka oli kaadettu wahan mattan päällä kylästä. Semmoisen puun kaataminen ei ole mitään helppo tehtävä neekerin pienillä aikuperäisillä kirveillä. He hakkaawat waan yhdeltä puolelta. Monta miestä tekee yhdessä työtä ja useita tiimoja saa kuluneeksi ankarassa puuhassa, ennenkuin puu wiimeinkin kaatuu. Saadakseni pölkkyjäni alas wirtaan, oli minun etsiminen apua Wakalajeilta, ja rantaan saakka raimasimme tien, jota myöden pölkkyt kuljetettiin. Wuutamat pölkkyt painoivat

lähes kolme sataa naulaa ja olivat suurimmat kuin milloinkaan täältä on siirretty.

6:nä päivänä tapahtui kylässä semmoinen julma työ, joka osoittaa kuinka nämäkin hywänlaitaset neekerit antawat onnetoman taikausfonja wietellä itsensä hirtittäwiin tekoihin. Erästä wästästä, hymmenenwuotista poikaa oli hyytetty noitudesta. Kuulusteltawaksi otettuna, tunnusti hän noituneensa. Koko kylä näytti nyt joutuneen paholaisen waltaan. Asujamet tarttuivat teihäisiin ja weittiin ja hakkasivat poika paran suorastaan kappaleiksi. Minä olin ollut käwelyllä ja tulin takaisin kohta tuon hirttuisen tappauksen perästä. Minä epäilcn kuitenkin, että olisin woinut pelastaa pojan henkeä, waikka olisin saapuvillakin ollut. Nyt en saanut edes noita häijyjä ihmisiä häpeämään weristä tekoansa. He puhkuivat yhä vielä raimossaan ja useita tiimoja sai kuluneeksi ennenkuin heidän mieltensä wiihtyi.

Seuraawana päivänä (7:nä) olin uinā lässä eräässä toisessa taikauskoisessa teossa. Yksi kunnikaan waimoista seisoi kylän kadulla ja antoi willeksellä meillä käpiänsä päältäpäin. Hän wuosi waiwasti werta. mutta näytti sydämeänsä iloitsewan niistä tuskista, joita hänelle saatettiin. Minä kysyin syitä hänen käytöksensä ja nyt ilmoitti hän hymysä suin olemansa heikko ja hedelmätön, mutta että hän nyt tulisi waiwaksi ja saisi lapsia.

Wihdoin läksimme 8:nä eepenyuut-metsään. Meidän uusi olopaikkamme oli noin kahden penikulman päässä wirrasta, alapuolella erästä pitkää selännettä, jota myöden eräs willeä puro juosta hyppeli kalliolta kalliolle alas laskoon ja jonka kohina oli minulle mitä suloisin soitanto, sillä aika kuin mafasin heikkona ja sairaana leirisä. Wiisi mahtawaa eepenyuita yhdisti leveät latwansa waiden ylitsemme. Ylt'hympäri kohoji launiita, waiwakkaita puita. Tämä oli erinomaisen soma leiripaikka, mutta siinä näytti olemas yffi wirhe — me olimme kuolla siinä nälkään. Kohta, kun tänne tulimme, lähetin minä jahtimiehet metsään. He wiipyivät poisä kaffi päivää ja palasivat takaisin tyhjinä. Täällä ei löydy paljon metsänriistaa, ja jolla ei ole ashyngaa eli werkoa, jommoista Wakalajit ja muut heimofunnat käyttävät, ei saa juuri mitään. 11:nä rupeimme sairastamaan g o u m b a a emmetä woinet hantia meillenme mitään lihaa. Minä menin sentähden itse metsästäni ja ammuin muutamia lintuja ja erään hywin merkittisen orawain sukuun kuuluman eläimen, jota maanafukkaat kut-

suiwat mbo kofsi ja joka syö elsenluuta. Minä olen antanut sille nimeksi "elSenluun-syöjä", Sciu rus eborivorus, koska hän etsii metsistä elefantinhaaskoja ja jyrssi elsenluuta ja turmelee sillä tawoin useasti kauniimmatkin hampaat. Muutamia semmoisia jyrstettyjä hampaita nähdään Euroopankin kaupapaikoissa. Kaikki nuot eri heimonunnat kertoivat samaa tästä eläimestä. Elsenluun-syöjällä on hyvin terävät ja suuret kulmahampaat, joilla on hyvä kaluta luuta.

Linnut ja elsenluun-syöjän söin, mutta nahantätkin minä, ja pääsin siten täksi eräksi gouamba-kivusta. 12:na päivänä tulivat jahtimieheni takaisin. He olivat ampuneet kasellin, jonka itse olivat syöneet suuhunsa, sillä he olivat olleet kuolemaisillaan nälkään. He palasivat siis tyhjin käsin ja minä olin joutua epätoivoon, sillä emme saaneet ostaa kanoja emmekä kuttuja, ja waikka Anguilain sisar melkein joka päivä lähetti minulle pisankeja ja jamsia, teki minun mielen lihaa. Kaikki muut kärsivät samoin kuin minä ja heidän täytyi elättää itseänsä maniofilla, joka minusta on pahempaa kuin gouamba.

Maniofi on näiden ihmisten leipä, mutta siihen wirkaan hyvin huono. Se on juuri, joka, niinpian kuin se maasta kiskotaan, on myrkyllinen. Sitä pitää sentähden liottaa wedessä kolme tai wiisi päivää, aina wuodenajan mukaan. Kun tämä on tehty, on se käymisen tilassa ja hyvin pehmeä; nyt voidaan sitä keittää eli, jos tahdotaan ottaa matkalle evääksi, kuivata ja saavustaa. Tällä tawoin valmistettuna, wei maniofi pyyhä hyvänä kuusi ja kahdeksän wiikkoa. Minä en kuitenkaan mieltynyt tuohon hap-pameen rawintoon enkä syönyt sitä milloinkaan, niin kauwan kuin jotakin muuta ruokaa oli saatavana.

Wihdoin en enää kauemmin woinut tätä kestää, waan päätin panna oikein säännöllisen jäh-tiretten toimeen, enkä aikonut palata ennenkuin saimme jotakin syöväksemme. Malaoen sanoi minulle, että jos menisimme noin parikymmentä penikulmaa edemmäksi, tulisimme paremmalle jäh-ti-alalle, jonka tähden johdimme kulkumme sitä suuntaa kohden, jonka hän meille osoitti, ja jossa me, hänen luullaksensa, tapaisimme kenties gorillan, ehkäpä nshiego-mbouwénkin.

Jahtimiehet olivat ripustelleet itsensä noitakaluilla ja tenhottimilla ja wiileselleet kätensä, saadaksensa onnea retkellensä. Anguilai sanoi minulle, että hänen oganansa (epäjumalansa) oli ilmoittanut hänelle, että huomenna tulisi otangan

(walkean niehen) sydän iloiseksi, sillä saisimme silloin metsänotuksen.

Muutaman tiiman kulussa, siitä kun läksimme liikkeelle, emme nähneet mitään muuta kuin monenlaisien eläinten wanhoja jälkiä, ja rupestin jo luulemaan, että Anguilain ogana oli ollut liian herkkä-werinen. Wiimein, kello 12 aikaan, kuulimme, kulleksämme yli erään ylängön, nuoren eläimen kirkuvan, jonka kaikki arvasimme nshiego-mbouwéksi. Kaikki minun huoleni katosivat paikalla, enkä ollut enää kipeä enkä nälkäinen.

Miin hiljaan kuin mahdollista hiitimme läpi metsän ja kuulimme yhä kirkunan, joka kuului kuin pienen lapen parku. Wihdoin, tullessamme wähdän aukeamalle alalle, näimme erään otuksen karkaawan sitä paikkaa kohden, jossa olimme piilossa. Kun se tuli lähemmäksi, hawaitsimme sen olevan naaras-nshiegon, joka juoksi nelin kontan, penikka rinnalla. Emä söi innokkaasti muutamia marjoja ja piti penikkaansa toijella kädellään.

Querlaouen, joka seisoi parhaimmalla ampu-ma-asemalla, laukaisi pyssynsä ja osasi nshiegoa, joka kaatui iätkähtämättä jäsentäkään. Penikka parka huusi "hu, hu, hu!", kietoi itsensä imewänä kuolleen ruumiisen kiini ja kätti peljästyksissään paukauksesta päänsä emänsä rintaa vastaan.

Sloiten rientsimme esille ottamaan saalistamme. Minä en noi kertoa kummaustani, kun hawaitsin nshiegon-penikan naaman olevan ihan walkean — yhtä walkean kuin walkean lapen.

Minä katelin emästä, mutta hänellä oli hiilimustat kasvot. Penikka oli lähes jalkaa korkeaa. Yksi miehistä heitti werhon yli hänen päänsä ja piti häntä sillä tawoin, kunnes ehdimme sitomaan hänet köydellä, sillä waikka hän oli warsin nuori, saattoi hän kuitenkin käydä.

Minä annoin kohta kästyn pahaamaan takaisin leiriin, jonne saauimme ehtoon tullessa. Nshiego oli koko ajan ollut erillään emänsä kuolleen ruumiista, mutta kun nyt asetimme hänen wiereen, tapahtui hyvin liikuttawa kohtaus. Tuo pieni waiwanen juoksi kohta ruumiin luoksi, ja kun hän koski emänsä kasvoja ja rintaa, hawaitsi hän selwästi, että joku suuri muutos hänessä oli tapahtunut. Pari minutia aikaa hywäili hän kuollutta emäänsä, ikäänkuin olisi hänellä tawoin koettanut saada häntä henkiin, mutta sen perästä näytti hän menettäneen kaiken toiwon. Hänen pienet filmänsä fairwat aivan suullisen muodon ja hän päästi kauan kestävän

valitusshuodon "ui, ui, ui!", joka kävi minun sydämelleni. Peniffa näytti kokonaan hylätyltä, itäänkuin tuntisi hän minä paljittsemattoman wahingon hän oli kärsinyt. Koko leiri ja erittäinkin naiset waikeroivat hänen luokansa tähden.

Koko ajan seisoin minä ja katselin eläimen walkeita kasvoja. Se oli todellakin jotakin eris-kummaista, ja merkillisempää eläintä en ole milloinkaan nähnyt.

Kun minä siinä seisoin ja katselin, tuli kaksi jahtimiestä esille ja nauroivat minua. "Mäetkö, Ghelly!" sanoivat he, käyttäen sitä nimeä, jolla minä olin heille tuttu, "katso ystäväsi. Joka kerta kun amummme gorilla, sanot siinä meille: katsojaa mustaa ystäväänne! nyt saat siinä katsella walkeata ystäväsi!" Tätä kofka-puhetta seurasi hepaffa nauru.

"Mäetkö, hänellä on fileä tukka, juuri samoin kuin sinulla! Katsoppa tuota walkeata naamaa, joka on orpanallasi metjästä! Hän on enemmän sinun näköiseksi kuin gorilla meidän!"

Taasen riekuwa nauru.

"Gorillaalla ei ole willaista tukkaa niinkuin meillä. Tällä on fileä tukka niinkuin sinulla."

"Miin," sanoin minä, "mutta kun hän tulee wanhaaksi, tulee hänen naamansa mustaksi; ja ettekö te voi nähdä kuinka litteä hänen nenänsä on niinkuin teidän?"

Uudestaan ja vielä kowemmin purskahdettiin nauruun, sillä kun nekeri ferran rupee nauramaan, ei hän siitä wälittä ketä pilkka koskee.

Minä tahdon tässä kertoa yhtä ja toista siitä pieneistä weitikaista, joka oli kaiken tämän kummastuksen ja ilon syynä ja alkuna. Hän eli useat kuukaudet ja oli sillä aikaa yhtä kesyty oppiwainen kuin kisaanpoika. Minä kutsuin häntä Tommyksi ja hän tunsi pian tämän nimensä.

Kolmen päivän perästä, siitä kun hän wangiitti joutui, oli hän melkein kesyt. Hän otti korppua minun kädestäni, söi keitettyä riisiä ja paahdettuja pisankeja ja joi kutun maitoa. Meljantoista päivän perästä oli hän täydesti kesyt eikä tarwinnut enää sitomista. Hän juoksi ympäri joka paikassa leirisä, ja kun tulimme Dvindhin kylään, löysi hän sielläkin joku paikassa majoihin, juurikuin olisi hän ollut syntynyt siellä.

Hän osotti minuun suurta luottamusta ja seurasi minua kaikkialla. Kun minä istuin, ei hän ollut tyytyväinen ennenkuin oli kiivennyt päälleni ja kätkenyt päänsä minun rintaani vastaan. Hän oli kowin mielisään, kun häntä taputeltiin ja hymäiltiin, ja hän saattoi istua

alallaan tuntikausia, jos joku silitteli hänen päätänsä tai selkäänsä.

Pian tuli hänestä kuitenkin suuri waras. Kun kylän asujamet jättiwät majansa, hiipi hän heidän asuntoihinsa ja juoksi tiehensä, wieden heidän pisankeja tai kaloja muassa. Hän piti waarin, koska huone oli kokonaan tyhjä asujamista, ja häntä ei waikaa yllättää itse teosta. Minä kurtin sitä lurjasta useat kerrat ja sain hänen wiimein huomaamaan että warastaminen oli rikos, muttei hän woinut milloinkaan wastustaa kiusausta.

Minulta warasti hän ehtimiseen. Hän huomasi pian että minun majani oli paremmin warustettu hypillä pifangeilla ja muilla hedelmillä kuin kaikkein muiden, ja yhtä pian hawaitti hän myöskin että paras aika warastaa jotakin minulta oli aamulla, kun minä nukuin. Hän hiipi tawallisesti warpassillaan minun wuoteeni ääreen katsomaan minun lukittuja filmiäni, ja jos hän silloin näki etten minä liikutanut itseäni, kiiruhti hän hywällä mielin anastamaan itselleen muutamia pisankeja. Kun liikahtin waan wä-hänkin, kiitti hän pois kuin nuoli, mutta palasi pian taasen tiedustelevaan. Jos silloin pidin filmäni auki, tuli hän kohta minun luokseni kaikkein rehelliimmällä katsannolla, kiipesi ylös wuoteelle ja hywäili minua. Mutta minä näin tyllä kuinka hän tuontuostakin loi warkain filmäyksen pisanke-kasaan.

Minun majasani ei ollut mitään omaa, waan aukon edessä oli ainoastaan matto, ja warstin lyesti oli nähdä kuinka Tommy noeti tämän matton liewettä, katsoaksensa olinko hereillä. Wälillä olin minä nukuwinani ja liikahtin itseäni juuri samassa kuin hänen piti käydä saaliisensa käsiiksi. Silloin jätti hän kaikki ja kiitti ulos suurimmasa hämmästyksessä.

Tommy söi määrättyillä ajoilla ja tuli saapuwille niin monelle atrialle kuin mahdollista, s. t. f. hän meni minun aamiaistilani kymmenkunnille muille ja kerjasi wähan jokaiselta. Hän ei milloinkaan laiminlyönyt minun aamiaistiani eikä päivällistäni, sillä kofemuksesta tiesi hän että hän woi parhaiten minun luonani. Minä olin teettänyt yksinertaisen pöydän, jonka ääressä atrioitsin majan awonaisessa osassa. Pöytä oli niin korkea, ettei Tommy woinut nähdä ruokia, ja sentähden tuli hän tawallisesti majaan ennenkuin minä istuin ruo'alle ja, kun kaikki oli walmiisena, kiipesi hän ylös sitä pylwästä pitkin, joka kannatti kattoa. Sieltä katseli hän kaikkia pöydällä olevia ruokalajeja, ja kun hän oli päät-

tänyt mitä hän aivoi syöä, tuli hän alas ja istui minun viereeni.

Ellen minä kohta hänestä mitään välittänyt, rupefi hän maufumaan: "ju, ju, ju!" yhä vähemmin, kunnes minä, saadakseni ruokarauhaa, annoin hänelle mitä hän tahtoi. Arvattavasti en woinut minä kohta tietää mitä ruokalajia hänen mielsensä teki, jonka tähden minun ensin oli tarjoominen hänelle yhtä lajia toisensa perästä, kunnes wihdoin tuli kästin se walittu. Kun Tommy sai jotakin, mikä hänelle ei maistunut, heitti hän sen maahan, äänähtäen hie-maan tyytymättömyydestä, ja polki maata, jota hän pikitti siihen asti että sai mieluisen ruokansa. Sanalla sanoen hän käyttihen juuri kuin pilaantunut lapsi.

Kun minä kohta tein hänelle mieliksi, kiitti hän minua jonkinlaisella äänähdyksellä: "huhu!" ja kurotti esille toisen kätensä, kätellessensä minua. Hän piti erittäin keitetyistä ruo'asta ja erinomattainkein keitetyistä kalasta ja käwi yhä ympäri kylässä etsimässä ruotoja. Mina piti hänen maistaa minun kahwiani, ja kun Makondai toi sen sifäde, istui hän ja serjäksi wakaimmalla katsannoolla, mutta jos annoin hänelle kahwia ilman sokuria, ei hän juonut sitä.

Minä tein Tommylle pienen päänalasen, hänen maataksensa, ja siitä piti hän paljon. Totuttuansa kerran päänalaseensa, ei hän woinut milloinkaan olla ilman sitä, waan weti sitä peräsänsä joka paikkaan, minne hän meni. Jos hän sattui kadottamaan sen, ilmoitti hän sen koko leirille partumiesillänsa, ja wälistä oli minun, saadakseni häntä waiweminaan, lähettämisen wäkeä metsään etsimään tyyntyä, jos hän ehkä oli hukanut sen sinne. Hän lepäsi aina yhdesä mykyräsä tyyntylään ja jätti sen ainoastaan silloin, kun hän sai luvan seurata minua metsään.

Samaa suhdasta kuin Tommy tottui meidän elintapoihimme, tuli hän aina tyytymättömämmäksi, kun jotakin käwi hänelle waisten mieltä, ja hän tahtoi aina hymäilemiä ja taputtamista; ja ellei silloin tehty hänelle mieliksi, rupefi hän waikeroimaan tavallisella ilkeällä tawallansa. Kun kuita wuodenaika tuli, käwi ilma kylmemmäksi ja Tommy rupefi, maatesaan, ikähdimään seuraa, pysyäkseen lämpimänä. Neekerit eiwät tahtoneet häntä mafuukumppaniksi, sillä he arwelivat että hän oli liian paljon heidän muotojensa, eikä minullakaan ollut halua ottamaan häntä vastaan. Tommy oli sentähden, niinkuin hänestä näytti, kowin onneton. Mutta pian tulin minä huomaamaan, että hän

odotti kunnes kaikki olivat oikein nuffunret; silloin hiipi hän hiljakseen jonkun mustan ystäwänsä luoksi ja lepäsi hänen wieresänsä kunnes päiwä rupefi koittamaan; nyt meni hän yhtä hiljaan tafaisin ja laskehen maata lepotyynyllensä. Useat kerrat hawaittiin hän ja sai silloin hywän selfäsaunan, mutta teki sen yhtä kaikki aina toistamiseen.

Tommy oli erinomaisen perjo wäkewille juomille. Jos jollakin neekerillä oli palmuwiinaa, woi olla warma siitä että Tommy nuuski sen haistiinsa. Hän piti suuresti Scotlannin oluesta, jota minulla oli muutamia pulloja, ja hän serjäksi myös konjakkia. Tommyn wiimeinen kuje elämänsään kosti konjakkipulloa, jonka minä wairomattomasti olin jättänyt seisomaan tistuni päällä, lähteisäni ulos. Tuo pieni weitikka hiipi sifään, ja kun hän nähdesänsä pullon ei saanut korkkia auki, läi hän pullon rikki. Kun muuttaman tiiman päästä tulin tafaisin, näin minä kalliin pulloni — sillä se oli wiimeinen ja matkustajalle tässä osassa Afrikaa on konjakkia yhtä tarpeellinen kuin kiniini — järjettynä ja Tommy wekkuli istui tuffijuowuuffissa lattialla kappalten keskellä. Nähdessänsä minun, nousi hän jaloilensa ja koetti hoiperrella minua kohden, mutta hänen raajansa eiwät kantaneet häntä ja hän kaatui useat kerrat. Hänen filmänsä tuijottiwat juurikuin juopuneen ihmisen; hän kurotti käsiänsä, wittellessään turhaan päästä minun luokseni; hänen äänensä käyhi — sanalla sanoen hän näytti inhottawalta mutta kuitenkin naurettawasti ihmisen kaltaiselta. Minä annoin hänelle hywän selfäsaunan, josta tuo pieni juoppotalus wähdän selfeni, mutt'ei mikään woinut poistaa hänestä hänen himoansa wäkewiin juomiin.

Tommy oli hywin oppiwainen, ja minä luulen että, jos minulla olisi ollut aikaa, olisiin saanut hänen jotenkin siwoksi, waikka minä wäldään etten olisi saanut häntä luopumaan warfaudesta. Mielellänkä söi hän neekerein kanssa, ja kun he istuivat wadin ympärillä, pisti hän kernaasti hyppysensä siihen samaa kuin muut. Mitä enemmän kuita wuodenaika läheni ja illat tuliwat kylmemmiksi, oli Tommyn tapa istua iltafin maan-afukaisten kanssa tulen ääressä, jolloin hän näytti nauttiwan lämpimästä juuri yhtä paljon kuin ihminen. Palan ajan takaa katsahti hän läsnäolewia filmiin, ikäankuin tahtoisi hän sanoa: "ätkää ajata minua pois!" ja hänen kaswoinsa kiiu-walkea wäri teki hywin filmiinpiistäwän eroituksen noihin muustiin päihin werraten hä

nen ympärillänsä. Hänen filmänsä osoittivat älyä, ja kun hän istui yffinänkä, olivat hänen kaswonja alakuloisen näköiset, joka toisinaan minua waiwasi. Useat kerrat koetin minä tutkia tämän pienen ihmeellisen eläimen ajatuffia, jota herätti ei ainoastaan minusa vaan myöskin maanaukuffaisa kummastusta. Koko näillä seu-duunalla oli Tommy yhta suuressa maineessa kuin minäkin. Mutta ah Tommy parkaa! Eräänä aamuna hän ei tahtonut syöä, hän näytti alakuloiselta ja tahtoi hywin yksipäisesti waar tulla jylsissä fannettawaksi. Minä hankin hänelle kaikenlaisia metsämarjoja, muttei hän tahtonut syöä niistä yhtäkään. Hän ei näyttänyt tusfia karsivän, muttei syönyt kuitenkään, ja seuraavana päivänä kuoli hän ilman kuolemantamppausta.

Pienoinen raukka! minun tuli paşa ollani hänen tähtensä, sillä minä pidin hänestä todellakin, ja neekeritkin olivat itäwisissään että hän kuoli, waikka hän oli ollut heille suureksi haistaksi. Tommyn tuffi kävi yhä tammemmaksi mitä vanhemmaksi hän tuli, ja kuollessansa oli hän pikemmin keltainen kuin walkea.

Mutta nyt takaisin leiriimme! Seuraavana päivänä, 1:nen p. Toukokuuta, menimme taas metsään, toivoen saavamme kumminkin jonkun kafellin. Oli jo myöhäinen iltapuoli päivää, kun näimme ensimmäisen otuksen, erään pienen fauniin apinan, jota neekerit kutsuwat ndowaksi. Hän pisti esille walkean kuononsa eräästä pensaasta ja riekui meille. Malaouen ei kauwan arvelut, vaan wastasi paikalla pamauffella, joka kaafi apinan maahan. Nyt oli meidän kuitenkin palaaminen takaisin leiriin, sillä emme olleet ottaneet mitään ewästä myötämme. Minä kärsin kowasti gouambasta sinä päivänä ja päätin antaa keittää lihalientä apinasta ja koettaa miltä se maistui. Eläin oli hywin lihawa, ja kun nätkä tufehdutti minun inhoani, söin minä oiwallisen atrian. Minä jaoin siitä myös Duen-guezalle ja hänen waimoilenta, jotka eiwät koskeneet nshegon lihaan. Täällä viimeksi mainituilla sukivat kuitenkin Bakalajit ja heidän orjansa suutansa, ja olivat siihen oikein ihastuneet. Minä en woinut saada siitä palaakaan alas, se näytti itäänkuin olisi ihmistä syönyt. Ainoastaan kerran olen minä maistanut näiden suurten apinain lihaa, mutta sittemmin pakoitti nätkä minun syömään noita pieniä.

Wieheni rupestwatt kärsimään puutetta kaikenlaisista elatuswaroista, ja minun oli ostaminen niitä kylästä. Tärkeimmät warat, jotka minä ostin, olivat muutamia ndika leiwöt, joita teh-

dään mango-puun siemenistä, jotka surwotaan ja kuivataan. Ei se maistu pahalle, mutta minä en woinut siitä elää. Siellä löytyi myös kirkaasta keltaasta öljyä, joka kylmänä oli samanwäristä ja yhtä fikettä kuin paistettu filawa ja kutsuttiin agali njawiksi (njawi-ölyjyksi). Sitä valmistetaan äärettömällä waiwalla erään puun siemenistä, jota täällä löytyy runsaasti ja joka on näiden metsäin mitä kauniimpana koristuksena. Maanasukkaat keittawät siemenet, muserawat ne kowerretussa laudassa ja pufertawat käsiläään tuon jotenkin niukan öljyn, jossa lihaa keitetään. Sillä tawoin valmistettuna, ei maistu liha hullummalta.

Neekerit sekoittawat tähän öljyyn jonkinlaisia hywänhajuista pulveria, nimeltä yombo, ja tätä sekoitusta käyttawät he suuressa määrässä hiwuffiinsa. Heisiä tuntuu se suloijelle lemulle, mutta todenperästä lähtee siitä illettävä haihu.

Sitä käytetään myös toiseen tarpeeseen järjellissellä tawalla. Kun miehet owat olleet ukfona jonkun aikaa pahassa ilmaassa, owat pölyisiä ja päivänpolttamia, kuumessa auringon paisteessa työtä tehtyänkä, tulee heidän ihonsa kuivaksi, posreilee ja kân punertawaksi. Silloin tulewat he kotia, pesewät itsensä ja woiwatewat koko ruumiinsa täällä hienolla öljyllä. Ero kuiva iho tulee siitä wähsässä ajassa sileäksi, kiiltäwäksi ja kauniin mustaksi. Muuten käytetään tähän tarkoitukseen palmuöljyä; mutta täällä löytyy ainoastaan harvoja palmuöljyypuita ja se hiukka öljyä, jota neekereillä on, wiehdään Mshira-maasta mantereeseen päin, itää kobden, joka nyt on minun luwattu maani, jonne päin minä joka päivä tuon haluffaita filmäyffää.

16:na päivänä menin minä yffin metsästä-mään ja ammuin muutamia lintuja ja erään fauniin kafellin. Nyt olin minä muutamia päiwät wapsa gouambasta. Liha sawustettiin huolellisesti, ja seuraavana päivänä palasi Malaouen kylään, mutta Mwerlaouen seurasi minua jahtiretkelle. Nyt oli meillä hywä onni, sillä tuskin olimme tiiman matkaa kulkeneet leiristä, kun tapasimme joukon metsästäjia, joista ammuimme kaksi.

Pahaksi onneksi oli kaikki minun suolani loppussa. Minä olen saanut wähdän ostaa, mutta se on hywin kallista tawaraa täällä, sillä sitä täytyy tuoda rantamaan ajuffailta, joiden kanssa keskuusliike on kowin epäjäännöllinen.

18:na kuulin minä, metsästäjästäni, jylsiewän äänen, jonka ensiksi luulin ukfosen jyrinäksi. Minä etsin, niinpian kuin ehdin, suojaa wähdän mat-

kan päässä löytyvässä eepenpuu-lehdossa, ennenkuin rajuilma minut yllättäisi, mutta havaitsin nyt että tuo jylinä lähti koiras-gorillasta, joka kutsui naaraстанja; ja tuofion perästä vastasi tuo jälkimmäinen wähän heikommalla ärynnällä. Mettä suorasteen wapii eläimen hirmuisesta äänestä. Se kaitui ylängöltä ylängölle, kunnes koto mettä kajahteli siitä.

Pahaksi onneksi olin minä ottanut myötäni waaan pienimmän pyssyni, joka oli ladattu lintuhauleilla. Minä pistin kuulan haullein sijaan ja päätin ajaa gorillaa takaa. Tuontuostakin woin kuulla sen kolean, rummun rätinän kaltaisen äänen, jonka gorilla waikuttaa höymällä rintoihinsa aimoillisilla kämmenillänsä. Wiidasto oli kowin tiheä, jonka tähden meidän oli waikaa päästä eteenpäin. Matondai parka tuli kowin pekkuriksi, kun kuulumme eläimen yhtämittäisesti ärynnän ja tuontuostakin kuultelewan naaraan wastausta.

Minä kuulin nyt puiden ryскеen ja näin kuinka joka hetki joku nuori puu kierrettiin ympäri ja katkaistiin. Minä arwaan että gerilla huomasi waaran olowan tarjona, sillä kuoleman-kaltainen hiljaisuus seurasi nyt tuon wahwan ärynnän perästä, ja kun minä pyssy kädessä olin tungeinut läpi wiidakon, oli gorilla jo tiesänsä.

Minä olen warma siitä että olisin woinut kuulla tämän gorillan ärynnän kolmen penikulman päästä ja sen syminän, joka lähti hänen mäkimisestäänsä rintaansa vastaan, wähintänsäkin penikulman päästä. Sanoilla ei voi kertoa tätä ukkonen kaltaista jylinää.*)

Kutkimalla mettä, jossa näitä gorilloja eleskelee, keffin minä syyn gorillan, erittäinkin koiraksen, kulmahampaitten wahwaan kulumiseen, jota en tähän saakka ollut woinut selwille saada, ja minä näin myös muutamia ihmeteltäviä tobitteita niiden lujudesta. Gorillat olivat nimittäin särkeneet useita puita, joista jokainen oli neljän kuuden tuuman waiheille passu läpimitaten, ja minä näin että he olivat nakertaneet näitä puita sydämeen asti ja syöneet niistä ytimen. Puuaine oli kowaa ja siitä omituisesta tawasta, millä nakertaminen oli tapahtunut, havaitsin minä heti että siinä oli esittävä syy tuobon hywin merkittävään kulmahampaitten kulumiseen.

Rembo-wirta on vielä sywä ja kuohaawa, niin

*) Sanon kolme penikulmaa, sillä kolme-neljänneestä tiimaa sai kuluneeksi ennenkuin ehdimme eläimiä lähelle.

kauaksi kuin olemme ehtineet sitä myöden ylös; maa tulee enemmän wuoriseksi ja selänteeet lähenevät lähenemistänsä wirran rantoja. Palatesamme otettiin me riemulla vastaan tuon onnellisen jahtiretken tähden. Quengueza söi itsensä kipeäksi neljästä sianreidestä, jotka minä annoin hänelle minun osastani. Hän on jo kuljettanut alas kaikki eepenpuut, joka on ollut hywin waikaa työ, sillä pölkyt painoiwat kahden- ja kuudentymmenen naulan waiheille ja niitä oli kantaminen olalla aiwan epätasaisista ja metsäistä maata myöden.

Toukokuun 28:na päivänä soujimme alaspäin wirtaa Dbindjin kylään. Minä jätin hywästi kaikki ystäwäni ja jaoin heille lahjoja, muistaen siinä tilassa erittäinkin naisia, jotka olivat olleet niin ystäwällisiä minua kohtaan. Meidän fanotimme olivat lastatut eepenholtsilla ja peräkinuoksa istui tuo pieni nshiego Tommy.

Toukokuun 30:na matkasimme sadan miehen kansa ylös Dfoubouta, joka wirta yhtyy Remboon heti yläpuolla Dbindjin, eräksen Bakalajein kylään nimeltä Njali-Goubié, jonka pääliffö oli Quenguezan läheinen ystäwä; hän oli luwannut minulle, että saisin pyyttää gorilloja, jos tulisin häntä katsomaan.

Dfoubou on pienempi wirta kuin Rembo, mutta oli nyt nousutut yli reunainja sa tulwannut yli sen maankaistaleen, joka eroitti wirran ja wuoret. Njali-Goubié on rakettu wuorten wäliin noin kymmenen penikulman päässä wirraста. Kun olimme soutaneet lähes wiissi penikulmaa ylös wirtaa pitkin, saaruimme eräälle maalle-noufupaille, josta meidän piti joutaa kulumme sijämaata kohden. Siellä oli järwi, jossa oli kahta ja puoltakolmatta jalkaa sywä wesi, jonka kautta meidän oli kahtaamiin lähes penikulma matkaa jawiста ja liufasta pohjaa myöden. Siihen kului lähes tiima aikaa. Sitten tulimme kuwalle, ylhäiselle maalle ja matkasimme yhtämittä, kunnes kello kolmen ajoisja saaruimme kylään, jossa meitä sanottiin sydämellisesti terwetulleiksi.

Me emme olleet saaneet edes suuraksen einettä, kun läksimme Dbindjin kylästä, ja kun en ollut syönyt mitään sitte eilis-illan, en ollenkaan pannut pahakseni, kun Mbango, pääliffö, lähetti minulle kutun ja muutamia pisanli-kinppuja, jotka annoin keittää ja söin oiwallisen atrian.

Dbindjin kylässä seisoi nälänhätä niin sanoakseni kynnnyksellä. Ne ihmisparat olivat olleet liian anteliaat meitä kohtaan, kun heillä waike oli jotakin antamista, mutta nyt kärsiwät he puutetta, sillä wiimeinen leikkuu oli syötynä ja

uusi ei ollut vielä kypsynyt. Se elivät melkein yksitään niistä juurista, joita metsistä kofosivat. Mbangon kylässä tultiin joinkin toimeen, mutta pian tuotti meidän tulomme sinnekin puutteen. Tämä maa kasvaa pisankeja ja maniofia. Pisanangit kypsyvät ja mätänävät pian, vaikka ne poimittaisiinkin wehreinä, eivätkä maanasukkaat osaa kuivattaa eikä talettaa niitä. Maniofia ei voi kuivata ja pysyy hyvänä korkeintansa kaffi kuufautta, mutta tämän ajan kuluuttua on se huono ruoka. Tietysti tapahtuu joka vuosi aikakausia, jolloin nämä arat elatusvarat ovat syödyt loppuun, ja silloin käyfi toimeliaskin kylä elatuksen puutetta, sillä täällä on yiufta kaloiſta, ja mitä metsänriiſtaan tulee, eivät maanasukkaat ole taitavia metsämiehiä, ja minäkin havaitſin feudun olevan köyhän metsänviljasta. Useasti toivoin että olisi minulla vaan ollut parikin maisiſtähkää, saadakseni näiden ihmierauffain olot toiselle kannalle, mutta maisiſia ei wiljellä täällä siſämaasfa, eikä merentannikkolakaan käytetä tätä kaſmia suuremmasfa määräsſä rcwintoainena.

Mbango oli ſaanut tiedon meidän tuloſtamme ja oli rakentanut minulle hywin ſiewän ja awaran karppehuoneen, kofaffi ſotketulla ſawilattialla, kaikki erinomaiſen ſiiftiä ja hupaiſta. Kylä itſe on mitä puhtaimpia Bakalaijein ltuena nähtyt olen. Sydäni päiwäliſtä, tulivat kylän aſukkaat joukoisfa katſomaan minua. Niinſuintawallifeſti olivat minun hiwukſeni koko ruumiſtani heidän suurimpana ihmeenänſä. Joltinenkin joukko naiſellifiſia wieraita oli tullut kylään wiettamään Njambain, yhden heidän henkeiſä, juhlaa; he eivät woineet kylliſenſä katſella minua ja ihmetellä minun muotoani.

Täällä oli nyt koofſa ſemmoinen paljous ihmifiä, että ſeuraawana päiwänä rupeſi tulemaan puute elatuswaroifta, jonka tähden minä lähetin Makondain kolmenkymmenen miehen kanſa ja muutamalla waihtotawaroilla oſtamaan pisankeja. Tähän toimeen ſopivat helmet parhaiten. Naiſet wiljelewät maata ja myyiwät tuetteet mitkä ylitſe jääwät, ja helmiftä pitäwät he kaiſta enimmän. Koka täſſä ympäri olewalla feudulla näyttää heillä olewan jonkinlainen etuoikeus täſſä koſden. Heiltä waaditaan, että he elättöwät miehensä ja Duengueza kehoittaa uſein waimojanſa ruokkimaan ja hoitamaan häntä hywin, koſka hän on hyvä heitä koſtaan. Mitä jäljelle jää tai ei tule ſyödykſi noista ko'otuifta hedelmiftä, niihin ei ole miehillä mitään omiſtus-oikeutta. Tämän jäännöſen nyywät naiſet ja pitäwät hywänänſä mitä ſiitä ſaawat. Makondai palafi

ſeuraawana päiwänä, tuoden muasfanſa wiifi-wiidettä piſanſi-kimppua ja kaffi kanaa — heſkeſi ſiis joltinenkin waraſto.

Juhlaa wietettiin kuitenkin ja ſe tuotti minulle unettoman yön, ſillä ei yksikään afrikalainen juhla eli uſkonnollinen toimitus ole miſſikään luettava, ellei ſinä luhkita, lauleta, tansſita ja ſoiteta harppua. Mbango näyttää olevan heimona eli perheensä ylipäälliffö, jolla on wiis kuus kylää kolmenkymmenen penikulman aſalla maata. Heimofunnan päälliffönä ollen on hänellä ſen epäjumala tyfönänſä, ja määrätyillä ajoilla tulewat kaikki tänne laulamaan harſtaita weifuja ſen kunniaſſi. Tämä epäjumala on naiſellinen puufuwa melkein ruumiin luonnollifeſſä koofſa ja ſorkilla jaloisfa. Sen ſilmät owat waſkeſta; toinen poſkiluu on maalattu punaſekſi, toinen feltaſekſi. Kaulaſſa ſilluu kaulawyö tiferinhampaifta. Tämän jumalan ſanotaan olevan hywin mahtawan, ja aſujamet luulewat, että hän muutamisfa tiloiſfa nyykäyttää päätään. Hänen ſanotaan puhuman uſeaſti ja maanasukkaat pitäwät häntä kunniaſſa.

Minä ſanoin Mbangolle, että melu minun huoneeni lähellä häiritſi untani, ja tuo hywänlaitainen päälliffö käſti koſta wäkenſä wiettamään juhlaanſa wähdän edempänä. 30:nnen ja 31:ſen päiwän wälifellä yöllä waltitſi kuoleman ſaltainen hiljaisuus ja ſwä pimeys. Ei yksikään tuli ſaanut palaa paitſi minun. Epäjumalan kuwa ſiirrettiin ulos keſkelle kylän katuja, ja kaikki aſujamet kofoonuimat ſen ympärille. Sanottiin ſen nyykäyttäneen päätänſä, käyneen kyläſſä ja puhuneen yhden ja toifen kanſa, ilmoittaen ſilloin mieltymyſtänſä niihin kaſteen kaſelliin, jotka edelliſenä yönä hänelle oli uhrattu. Se ſöi wähdän lihasta — niin wakuutettiin minulle — ja jätti loput kylän aſukkaille.

Kefäkuun 2 päiwänä alottiwat naiſet omiſtuifta Njambain palveluſta, joka Njambai näyttää olevan heidän hyvä henkeſſä; ja merkilliſtän on, että kaikki Bakalai-heimot ja kaikki niiden heimofunkain naiſet, joiden kanſa minä olen tullut yhteyteen matkoillani, palwelewat ja kunnioittawat tämän nimiſtä henkeä. Lähellä merentantaa äännetään ſe Njembai, mutta ſe on ſilminnähtäwäſti ſama nimi.

Tämä naiſten palvelus on ſaſaiſuus, eikä yſikään mies ſaa olla läſnä ſen tempuiſfa, jotka tapahtuwat hywin ſuljetuſſa huoneeſſa. Tämä huone oli katettu kuiwilla palmu- ja piſangi-lehdillä, eikä edes omeakaan ollut kadulle päin. Että kaikki tapahtuiſi ſalaſſa, oli huone rakettu kahden

toisen huoneen väliin ja sisääntäntävä kulki toisen läpille noista kahdesta jälkimäisestä. Quengueza ja Mbango varoittivat minua lähestymästä tätä paikkaa, johon eivät edes heidän saaneet luoda silmäystäään. Kaikki kylän naiset maalasivat kasvonsa ja ruumiinsa, rämistivät rumpuja, kuljeskivat ympäri kylässä ja pistäytyivät tuontuostakin jumalanhuoneeseen, jossa he tanssivat koko sen yön ja pitivät vielä kaubeampaa meteliä kuin miehet edellisellä yöllä. He uhrausivat myös useampia antiloopeja jumalattarelle, ja 4:tenä menivät kaikki, paitsi muutamat harvat, metsään ja lauloivat Njambain sunniaaksi.

Minä panin huomioni, että viisi kuusi naista jäi kotia ja edelläpuolella päivää menivät he Njambain huoneeseen, jonne he jäivät olemaan kaikessa hiljaisuudessa. Viimein en minä kauemmin voinut hillitä uteliasuuttani, saadakseni tietää kuinka tätä salaista jumalanpalvelusta toimitettiin. Minä päätin kurtistaa sisään. Kuljettuani kylänkatua ylös ja alas muutamat kerat huoneen ohitse, etten metäisi huomiota puoleeni, taitin äitisti muutamat lehdet syrjään ja pistin pääni seinästä sisään. Hetkeen aikaan en voinut nähdä mitään ytimeässä. Mutta sitte näin minä kolme ihan alastonta vanhää noita-akkaa istuvan savi lattialla, ja heidän edessänsä oli hirvuihin kasa amuletteja, joita he näyttivät ääneti rukoukseen.

Kun he havaitsivat minun, päästivät he ilkeän, hurjan kirouksen ja syöksivät ulos huutamaan takaisin noita toisia naisia metsästä. Parin minutin perästä tulivat he juosten, itkein ja boilatena ja hyökkäsivät eteenpäin kiukkuisina ja uhkasivat rangaista minua tekoni tähden. Minä rientsin huoneeseeni, otin pyssyn toiseen käteeni, revolverin toiseen ja lupasin ampua ensimmäisen heistä, joka tohti käydä minun ovestani sisään. Huonetta ympäröitsi lähes kolme sataa raiwoisata naista, jotka kiroivat, sadattelivat minua; mutta nähdessänsä revolverini, he eivät tohtineet käydä sisään. Sitten menivät he Njambain huoneeseen ja lähettivät sieltä lähetyksen miehille pyynnöllä, että he antaisivat minulle tiedoksi, että minun oli makkaminen se palaveri, jonka olin toimeen pannut.

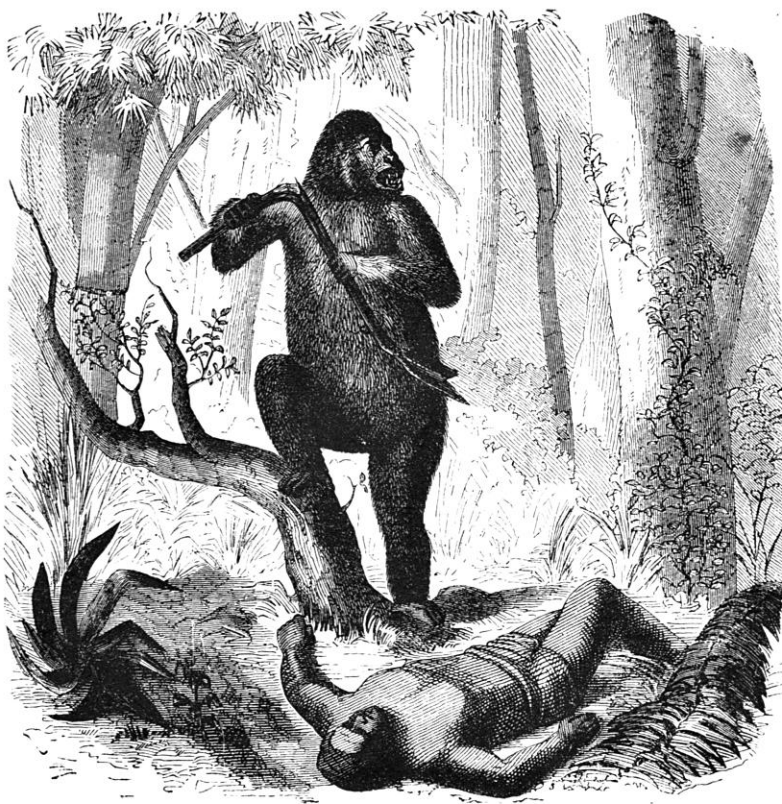
Sen kielsin minä jyrkästi ja sanoin Quenguezalle ja Mbangolle, että minä olin heidän vieransa ja että minulle pitäisi olla luvallista tehdä mitä tahdoin, koska heidän uskonnolliset menonsa eivät olleet minikään arvoisia minulle, walkealle miehelle, joka en uskonut heidän epäjumaliansa. Jos olisin terran makkanut salkoa

rifoksesta semmoisesta kuin tämä, olisin yhtä hywin voinut heittää kaikki aiotut matkat silensä, sillä minä rikoin useasti heidän tyhmiä lafejansa vastaan tietämättäni, ja minulla ei siis ollut muuta neuvoa kuin julistaa itseni wapaaksi edeswastauksesta.

Naiset eivät kuitenkaan tahtoneet mihinkään myönnetyksiin taipua, vaan uhkasivat kostaa ei ainoastaan minulle vaan kaikille miehille kylässä, ja kun minä jyrkästi kielsin makkamastani mitään salkoa, sopivat minun suureksi ihmeekseni Mbango ja hänen miehelliset alammajensa keskenänsä siitä, että he omista waroitanssa kotoisijivat tuon naisten vaatiman palkinnon. Mbango antoi hymmenen sylvää kotona kudottua kangasta ja miehet tulivat yksi toisensa perästä ja laskevat uhrauksensa maahan, ja kuuri näihir uhreibin talrikkeja, weitsiä, juoma-astioita, helmiä, mattoja ynnä muita. Mbango kysyi minulta sitten, entö minäkin aikonut antaa jotakin, mutta nytkin wastasin minä jyrkästi "en", sillä minä en uskaltanut suostua mihinkään semmoisiin päätöksiin heidän puoleltansa. Kun jokainen oli antanut mitä hän woi, kannettiin kaikki tyyni noille wihastuneille naisille, joille Mbango sanoi, että minä olin hänen ja hänen miestensä wieras ja etteivät he woineet waatia, että minä makkaisin salkoja, jonka tähden he nyt itse sen tekivät. Tähän tyytyivät naiset, ja siihen loppui se rettelys. Dietysti en voinut minä tungeida syvemmälle heidän salaisuuteensa. Njambain-juhlaa kestää noin neljäntoista päivän waiheille. Wiwan wähän waan sain tutkituksi sitä henkeä, jolla on tämä nimi. Itse neekereilläkin on hywin hämäräinen käsitys hänestä. He tietävät waan, että hän suojelee naisia heidän wihamiehiltänsä, kostoa heille tehdyn wääryyden ja auttaa heitä kaikin tavoin, niinkauan kuin he ovat hymässä sowsija hänen kansansa.

6:na tein minä wienen retken Ashira-päällikön Igoumban luoksi, josta jo ennen olen puhunut. Hänen kylänsä on noin kymmenen penikulmaa itäänpäin Mbangon kylästä, ja asujamet olivat kaatamassa cepenpuita, joita Quengueza tahtoi. Kylä on rakettu erinomaisen kauniille paikalle, puoliksi auktealle alalle, ei laukana siitä paikasta, jossa tuo Ashira-maasta tulewa Niama Wembai, monella kauniilla wedenputouksella wuorten wälissä, laskee Ofoubouhun. Wirran uoma on hietainen ja wesi niin kirkas kuin puron wesi.

Seuraavana päivänä, 7:tenä, menimme gorilla-jahtiin. Koko kylä oli sen päivän illalla,

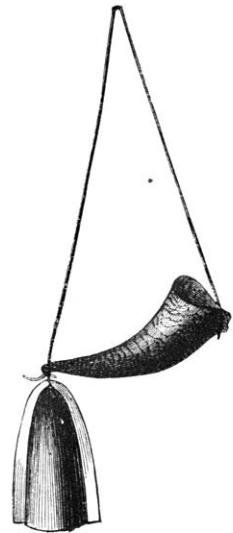
Sorilla tappaa nekerin (sivu 153).

Auoska eli rauhanrakentaja
Afrikassa (sivu 165).

Silla Owigni-wirran yli (sivu 195).

Kunfetti eli laikakatu Abissjo-
kansalla (sivu 117).

jolloin minä tänne tulin, walmistusten puuhaa sitä jahtia warten, ja koska oli piukka lihasta, pitiwät kaiikki sitä iloista toivoa, että heidän nälkänsä saisi pian tyyhytystä ja että kylään tulisi elatuswaroja taasen yltäkyliin. Wähänpä filloin aawistimme, mikä hirweä onnettomuus oli kohtaamaan ennen tulewaa iltaa yhtä meistä.

Minä jaoin kruutia heille jokaiselle. Kuusi miestä piti mennä yhdelle suunnalle pyytämään kasselleja tai mitä sattumuuks heidän tiellensä toi, ja kuusi muuta, joiden joukossa minä, gorilloja etsimään. Me menimme pimeään laaksoon, jossa meidän, niinkuin Gambo, Ngoumban poika, sanoi, piti löytää saaliimme. Gorilla olekselle tallivalliseksi pimeimmisissä ja ylhäisissä metsissä ja hän tavataan aukeilla paikoilla ainoastaan silloin, kun hän etsii pisankeja, sokuriputtia tai ananashedelmiä. Useasti walitsee hän erityisesti olopaikaksensa metsän, joka on niin pimeä, että yhänpäivällätään tuskin näkee kolmekymmentä jalkaa eteenpä. Sentähden on jahtimiehelle sitä tarpeellisempi, että hän, ennenkuin ampuu, odottaa, kunnes tuo hirvittävä eläin on tullut häntä lähelle, niin että ensimmäinen kuti hänen tappaa. Suuri harwoin antaa gorilla wihollisellensa aikaa lataamaan uudestaan.

Meidän pieni seuramme erosi, niinkuin tapaan, kuljettamaan metsän läpi eri suunnilta. Gambo ja minä kävimme yhdessä. Eräs rohkea neekeri johti kulkunsa yksinään sitä suuntaa kohden, jossa hän luuli tapaawansa gorillan. Kolme muuta menivät toisaalle päin. Tiiman aikaa sen perästä kuin olimme eronneet kuulimme, Gambo ja minä, ensin yhden laukausten ja sen perästä vielä toisen, kappaleen matkan päässä meistä. Me olimme jo matkalla paikalle, jossa toivoimme saawamme nähdä gorillan ammuttuna, kun metsä kajahteli kauheimmasta ärjynnästä. Belästyneenä tarttui Gambo minun käsiwarteeni, ja kiiruhdimme eteenpäin kuolettaman tuskan alaisina. Me emme olleet kauaksi ehtineet, kun hawaitimme, ettei pelkomme ollut perätiön. Tuon rohkea neekeri, joka oli mennyt yksin, makasi werisään maassa, ja ensin luulin hänen olewan kuolleen. Hänen sisuksensa kiluivat ulos rikkireikäisyydestä watsasta. Pysy oli maassa hänen wieresfänsä. Tukki oli hakattu kappaleiksi, piippu taitettu ja yhteen liitetty ja selwästi woin siinä hawaita gorillan hampaitten jälkiä.

Me nostimme seisolle tuon mies paran ja minä fidoin hänen haawansa, niin hywin kuin taifin, kappalilla omista werhoistani. Kun olin antanut hänelle kelpo kulauksen konjakkia, tuli

hän tunnollensa ja rupesti puhumaan, waikka waan suurella ponnistuksella. Hän kertoi että gorilla yht'äkkiä oli seisunut kaswoista kaswoihin häntä wastaassa eikä ollut pyrkinyt pakoon. Se oli, sanoi hän, iso koiras, joka näytti olewan kowin hurjistunut. Yhtyminen tapahtui hywin pimeässä osassa metsää, ja arwattamasti oli se syynä siihen että hän oli ampunut harhaan. Hän oli tähdännyt hywin, kun gorilla oli neljänkolmatta jalan paikoilla häneestä, mutta kuula haawoitti sitä ainoastaan tulkseen. Kohta rupesti eläin huimimaan rintaansa ja läheni häntä wihansa wimmaassa. Pakeneminen oli mahdoton, sillä hän olisi tafertunut pensaihin, ennenkuin olisi ehtinyt kymmentuntia askelta.

Hän seijoi sentähden allanssa ja latafi pysyn uudestaan, niin pian kuin hän saattoi. Suuri kun hän kohotti sitä, ampuuksensa, löi gorilla sen hänen kädestänsä, jossa tilassa pysy lauseksi. Nyt siwalsi eläin, karjuen kiukusta, häntä huimasti hirmuisella kämmenellänsä ja repäisi hänen watsansa, niin että sisukset tulimat näkywiin. Kun hän kaatui werhinsä maahan, tarttui peto pysyhyyn, ja metsästäjä parka luuli nyt, että hän ruhjoisi sillä hänen päänsä. Mutta gorilla näytti pitävän pysyhyäkin wihamiehenään ja puri kiukuisiaan piipun melkein latuskaiseksi lujain leukainsa välissä.

Meidän tullessamme paikalle, oli gorilla pois. Tällä tavoin menettelewät nämät eläimet kun heitä ahdistetaan — he antawat heidän raiwonsa esineelle siwaluksen tai kaffi, jättäwät sen sitten maahan makaamaan ja siirtywät itse synkimpään metsään.

Me etsimme nyt kumppanimme ja kannoimme tuon neekeri paran leiriin, jossa nousi suuri suru ja hämmästyks. Tähdottiin että minä olisin antanut hänelle jotakin lääketä, mutta minulla ei ollut mitään, joka olisi sopinut tähän kohtaamaan. Minä näin että hänen päiwänsä oliwat luetut, ja ainoa mitä woin tehdä oli kuolemantuskain lie Wittäminen antamalla hänelle tuontuostakin wahan konjakkia tai wiiniä. Vielä keran oli hänen kertominen tuo hirweä tapaus, ja maan-asukkaat jandoiwat heti ettei se ollut mikään oifea gorilla, joka hänen päällensä oli hybdännyt — waan ihminen, paha, gorillaksi muuttunut ihminen. Semroista olentoa ei yksikään ihmisen woinut wälttää, sanoiwat he, ja mahdoton oli sitä tappaa, rohkintaan jahtimies ei sitä olisi woinut tehdä. Tämän uskon wälttämättömdään sallimukseen ja selunwauellukseen tunnustimat he kaiikissa samantaltaisissa tiloissa, pääasalliseksi

sentähden että rohkaistivat metsästäjiä, joihin tämmöiset onnettemuudet tekivät hywin mieltämasentawan vaikutuksen. Metsämiehiä pidetään suurimmasa kunniasa näisä nekeri-tylyssä. Rohkea ja onnellinen pyssyistäjä on jokaisen naisen ihastus, ja hänen waimonsa rakastawat, milt'ei jumaloitferwat häntä ja hänellä on monta etu-oikeutta kumppaneinsa joukossa. Uljain on hän tapettuansa elefantin tai gorillan ja toimitettuaansa kylään lihaa. Silloin woi hän tehdä melkein mitä tahansa. Seuraawana päivänä ammuimme hirmuisen gorillan, joka luultawasti oli sama, jota oli tapannut minun metsämieheni, sillä koiras-gorilloja ei lyödy juuri wuonesta.

Keläkuun 11 päivä. Eilen wuolustun pahasti, josta kuitenkin minun onnistui päästä kinnillä. Kuin wuodenaika on nyt täydessä wallaassa täällä; päivät owat pimeät ja yöt wä-hän kylmiä. Meidän ei ole enää tarwis rakentaa itsellemme lehtimajoja, kun lepäämme metsässä, ja saattame käydä jahdissa koto päivän tulematta läpimäritsi, joka minuista tuntuu warfin suloiselle.

Se nekeri parka, jonka gorilla haawoitti, kuoli 9:nä; 10:nä meniwät muutamats miehet metsään ja ampuiwat suuren gorillan, jonka he riemuiten kantoiwat kylään, mutta minun suuresti harmikseni. Metsämieheni olivat usein nähneet minun nykferän gorilloja ja muita eläimiä, että he luulivat saattawanja tehdä sen minun puolestani, ja kun heidän mieleniä teki tämän gorillan lihaa, ottiwat he siltä nahkan. Se oli warfin hywä ja oikein, mutta nuo hywät ihmiset eiwät tietäneet mitkä armoista minulle olivat luut, ja säätäksensä aikaa ja waiwaa särkiwät he säärin- ja lantio-luut. Sillä tawoin pilattiin minulta kaunis eläin tahti tuli kumminkin keskieräiseksi. Minä läkkytin heitä niin hywänpäiwäiseksi, että he juoksivat metsään, päästäksensä, niinkuin he sanoiwat, kuulemasta minun kieleni pieksimisistä.

Tämä gorilla oli täysikaswainen koiras, wiittä jalkaa ja seitsemää tuumaa korkeaa.

Waikka maa on mäkitistä lähellä wirtaa, ei se kuitenkaan ole oikein terweellinen walkea-ihoisille. Minulla on ollut monta kuumeen kohtausta, sillä patenewa wesi jättää tuon liejiusen wirran pohjan paljaaksi ja kosteaksi; mutta kaikki nuo kohtaukset olivat wähpäpöidisiä, ja minä luulen, että warowasti eläen woi olla jotenkin turwassa niistä. Minä makaan useasti metsässä ja olen pafoitettu pitämään niin wä-hän huolta terweydestäni kuin suinkin mahdollista, ja minä en woi toiwoa että wältän kuumeen kohtauffia,

jos sitä tautia waan maassa on. Maanasukknat owat ylimalfaan jotenkin terweet. Minä olen nähnyt muutamain kaatuwan, luullakseni, spitalitaudista, mutta kuume ja muut waaralliset taudit eiwät heitä suuresti hätyytä.

Wiikon päivät olemme, minä ja Gambo, etsineet erästä toista gorillaa. Maanasukkaat ker-toiwat että metsässä, hymmenfunta penifulmaa itäänpäin, useat erät oli nähnyt hirmuinen gorilla, ja juuri semmoista minä tarwitinkin täy-dentääkseni keräystäni, jonka tähden päätin tehdä parastani, hankkiaseni itselleni sen. Keläkuun 10:nä päivänä onnistui meidän wiimeinkin päästä tämän gorillan jälille. Me olimme käyneet monta tiimaa, kun hawaitimme erään eläimen tuoreet jäljet, joista woin nähdä että se eläin mahtoii olla hywin suuri. Näitä jälkiä seuraimme hywin warowasti ja wihdoin lhyssimme saaliimme tiheässä, metsistyneessä ja ihan pimeässä ongelmassa. Riittä oli kaffi gorillaa, koiras ja naaras. Kun ne huomastiwat meidän, päästi naaras tuskaallisen porauksen ja juoksi tiehensä, ennenkuin woiimme häntä ampua. Koiras sitä vastaan, jota minun parhain teki mieleni, ei pitänyt mitään kiirettä pafenemaan. Hän nousi wittakalleen isturwala asemaltansa ja käwi kohta meitä kohden, ärjyen wimmastusti wihoissaan meidän' silminnähtäwästi hywin odottamattomasta tulostamme. Gambon ja minun seuraassa oli:ainoastaan yksi metsämies ja eräs Ahira-poika, joka kantoi wara-pyssyä. Poika heittäytyi maahan, ja me seisoiimme wieretysten, odottaen että tuo ilkeä peto tulisi meitä lähemmäksi. Tuossa hämäräisesä rotfoessa saiwat gorillan rainoista rumentuneet kaswot, nuo pahaa-arwistawat, kaswalat ja häijynilksiset harmaat filmät, nuo wä-wähtelenät, peloittawat perfeleelliset juonteet hirtittävän muodon, jofa eyllin woi waukutuaa meisä sen luulon, että edessäamme todellatin oli kirottu henki.

Gorilla läheni meitä, niinkuin näiden eläinten tapa on, wä-hän erältänsä, seisahtaen aina palan ajan takaa, huimiasensa nyrkeillänsä rotewaa rintaansa vastaan, josta lähti kolea, onto ääni itäänkuin suuresta basforummusta. Sitten ärjyi hän, niin että metsä wastaeli hänen typh-telewätä ärjyntäänjä ja kaitu kuului kuin ukkosen kolea jylinä.

Kumminkin kolme pitkää minutia seisoiimme paikallamme pyssyt kädesä, ennenkuin gorilla tuli meitä niin lähelle että warwasti woiimme ampua hänen. Tällä ajalla oli minun mahdoton karfoittaa mielestäni tuon onnettoman metsästä-

jän kohtaloa muutamaa päivää ennemmin, ja kun näin gorillan edessäni, oli minulla selvästi silmäni edessä se kauhea tila, jossa tuonekeri parka, laukaistu pyssy läheskään, oli armotonta vihollistansa vastaan, joka ei karannut hänen päällensä äkinäisellä hyppäyksellä niinkuin leopaarti, vaan lähestyi vitkallisesti mutta varmana kostostaan, kuin rälättämätön fallimus.

Vihdoin seisoi gorilla meidän edessäme kahdeksantoista jalan päässä. Vielä kerran seisahdi hän, kohotti päänsä ja rupeesi ärjymään ja huimimaan rintansa. Suuribun hän vielä astui asfelen meitä päin, ammuimme, ja peto kaatui maahan kasvoillensa kuuliana, melkein juuri meidän jalkaimme eteen.

Minä näin heti että olimme kaataneet juuri semmoisen otuksen, jota minä tarvitsin. Se on mahdin gorilla koko minun keräyksesäni ja melkein suurin kaikista kuin milloinkaan olen nähnyt. Gambo, joka oli vanha metsästäjä waikka nuori iältään, sanoi löytyvän ainoastaan harvassa suurempia. Eläin oli vielä jalkaa ja yhdeksää tuunaa korkea. Sormien päästä sormien päähän oli yhdeksän jalkaa. Rinta oli ympärimitaten kaffiseitsemättä tuumaa. Kädet, nämä hiruvedt kypäläin kaltaiset aseet, joilla gorilla yhdellä istulla siwaltaa ihmisen siukset ulos ja särkee hänen käsivartensa, olivat tawattoman lujajäntereiset ja köyryt kuin pedon kynnet. Isowarwas oli koko kuusi tuumaa ympärimitaten.

Kun kannoimme gorillan kylään, karkasi kolme pelästynyttä waimoa miehtensä kansa pois toiseen päähän kylää, eikä mitään woinut heitä saada palajamaan takaisin, ennenkuin eläimen nahka oli kistottu pois ja pantu säilyyn. Heitä ei woiu saada siitä luulosta, että jos waan yksikin miehistä näki gorillan, olisi waimo synnyttävä gorillan penikan.

Kylän afukkaat olivat hywin iloisiaan lihasta, ja minä toiwoin että olisin woinut syödä sitä samalla halulla kuin he — sillä minulla ei ollut mitään lihaa ja sairastin wähdän gouambaa — mutta nyt lähetti vanha Querlaouen minulle puolen kassellista, jonka hän oli ampunut, joten siis hetkeksi päästin pulasta.

Heinäkuun 13:na päivänä palasimme Dhindjin kylään. Kun sousimme pitkin Dfoubouta, äkkäsimme erään Bakalai-kanotin wähdän maikan päässä meistä. Yht'äkkiä näimme soutuajan heittäwän airoistaan ja heittäwän päisitikkaa weteen. Mieheni sanoivat että kanoti oli törmännyt päin eloway-pesää, jonka sittemmin hawaitimme elowan totta. Me käänsimme wenheemme was-

ten wirtaa, ja minun oli odottaminen tiima aifaa, ennenkuin mieheni tohtivat kulkea tuon pelätyn eloway-pesän ohiitse, jolloin he sittenkin sou-sivat toista rantaa myöden.

Gloway on wappainen ja häntä pelätään enimmästi kaikista Afrikan hyönteisistä. Se elää wedenreunalla, jossa sen sawipesä kyllu riippuwilla oksilla. Eämä wappainen on oikea hiruwo willehdesään eikä juuri niin iso kuin miehila-nen. Sen sawipesässä löytyy filminnähtävästi eri osastoja, sillä koko tuo pullonkaltainen pesä on täynnä läpiä, joista jokaisella on pieni katto päällä. Sawi on niin lujaa, ettei pienen matkan päästä ammuttu kuulakaan sitä wahingoita, niinkuin olen nähnyt useissa tiloissa. Kun näitä wappaisia häiritään, tulewat ne kowin hurjiksi ja karkaawat wimmaastuneina wihollisensa kimp-puun. Näiden eläinten pistos on erinomaisesti polttawa ja haawaan jää katkeraa myrkyä, joka firwentelee pari kolme päivää. Tiiman aikaisen loma-ajan perästä näyttää myrkyt saawan uusia woumia, se rupee tykyttämään haawaissa ja pian tulewat tuskat aiwan tuimiksi.

Rembo-wirran wesi on nyt paljoa alempana kuin matkatesäni sitä ylä. Se on lasfenut 12—15 jalan pairoille, mutta on vielä kuitenkin niin sywä että sitä woi kulkea. Me lukuisat wesi- ja kahlo-linnut, jotka tulewat tänne kuiwana muodenaikana, tekewät wirran eloisan ja fauniin nähdiseksi. Gieta on rannikoilla wal-kea ja loistawa, ja wiileällä aamuhetkellä, joka kuitenkin toifinaan on wähdän sumuinen, lewenee matkustajan eteen suloinen maifema, jos hän lue filmänsä wirralle päin ja metsäisiä rantoja koh-den. Wirran wesi on vielä feltainen mutta kuitenkin paljoa kirikkaampi kuin se oli kuukautta ennen. Silloin kuohasi se ja oli paisunut sa-teesta ja liejuesta; nyt juoksi sen selwä wesi hil-jakseen edelleen.

Vihdoinkin Elokuun 2:na päivänä rupefin minä valmistelemaan itseäni palaukematalle Biagonoon. Jo olisin aika tullut, sillä minä sairastin kuumetta eikä minulla ollut niin paljon fininiä myöksiä, että olisiin saanut tarpeeksi suuren annoksen. Arsenikkijulatuista en uskaltanut paljon ottaa; tätä lääketä pitää käyttää waro-waasti eikä liian usein kuumeen kiewitykseksi, sillä siinä tapauksessa wahingoittaa se ruumiista.

Minä en ollut ainoastaan kipeä waan myöskin köyhä ja riepalainen, niin etten todellakaan näyttänyt paljoa paremmalta eli siwistyneemmältä kuin nuot ystäwäni nekerit. Etatuswaroista oli myöskin puute. Kun minun ystäwäni ja

metfämieheni, Querlaouen ja muut antoivat minulle mitä heillä oli, tiesin minä että he riistivät itsettänsä sentin mikä heille oli tarpeellisinta, ja vaikka minä otin heidän lahjansa vastaan, en saanut minä kuitenkaan semmoista ruokaa kuin aloin kaiwata. Kauppatawaranakin olivat lupuska, niin etten olisi woinut, vaikka terwekin olisiin ollut, mennä edemmäksi sifumaahan. Mutta tämän reitken monet wastukset ja se seikka että minun yhden yhn toisensa perästä oli lepääminen märisfä werhoisfa ja kulkeminen sateesfa ja paahtawaesfa helteesfä, ne tuekat, joita tuo kärsimätön gouamba minulle tuotti, ja tuo wielä tietämättömämpi täydellinen nälänhätä — kaikki tämä teki sen että minä rupefin kaipaamaan pitkää ja rauhallista lepoa. Minä sanoin sentähden Duenguezalle että meidän oli kääntyminen takaisin.

Obindji oli tästä kowin huolissaan. Minä luulen että hän ja moni muu, erittäintin Querlaouen ja hänen kumppaninsa, olivat ruvenneet toisaankin minusta pitämään. He jaloivat minulle niukista waroistaan pyytämättä mitään hywitystä, eivätkä waroneet mitään, hankkiesjanfa minulle huwituksa ja iloa, vaikka he kyllä näkivät minun tawaraini käywän loppuansa kohden. Minun ei ole tarwis sanoa, että näiden raukkain maanajufasten ystäwyyss liukutti minua suuresti. Siellä ei löytnyt ainoatakaan, joka ei kohdellut minua ikäänkuin omaa weljeänsä, ja minä olisiin kiittämättömyys itse, jollen olisi paljinnut heitä, niin hywin kuin taifin, heidän hywäntahtoisuudestaanfa minua kohtaan.

Minun pienet poikani Mafondai ja Monguilomba, jotka niin miehukkaasti olivat kestäneet nämä kuukaudet, olivat suuresti iloisiaan valmistustifitani palausmatkalle merenrannikolle. Duenguezakin oli kyllästynyt metsifisä elämään. Hän seuraa minua Diagonoon, jossa woin paljita häntä kaikesta hänen hywyhdestään ja ystäwyydestään minua kohtaan. Hän on todellakin kaikin tawoin kohdellut minua kuin kuningas. Sofajien kanan ja kutun, jonka hän sai lahjaksi, antoi hän minulle, ja sitä vastaan olen minä pyytännyt metsänriistaa hänelle. Me söimme aina samaesfa pyhässä, jonka minä olin tehnyt ja joka aina, kun kylässä olimme, oli peitetty walkealla huivilla. Minä tahdoin nimittäin aina näyttää näille neekereille mikä eroitus oli siwistyneen ihmisen ja willin elämässä, ja tämä oli juuri yffi niitä kohtia, joisfa se minulle parhaiten onnistui, sillä niinkuin kaikki siwistymättömät ihmiset ja pienet lapset, ottawat he tarvan waarin pienistä siwuseikoista.

Tänään olen näiden ihmisten luona hawainnut vielä yhden taikauskon ilmauksen, josta en tähän asti wielä ole mitään puhunut. Eräs metsämiehistä oli ampunut willin härän; kun se oli kannettu kylään, lähetti tuo kelpo metsästäjä minulle oivallisen osan parasta lihasa. Se oli tosin wähdn sitkeätä, mutta muutteeksi oli se minulle warfin terwetulut. Minä annoin teitää suuren täikälään päiwälliseksi ja toiwoin että Duengueza söisi niin runsaasti, että useat walkeat miehet woisawat tulla sairaiksi semmoisesta atriaasta. Woittepa siis arwata kummastustani, kun hän, istuttuansa pöytään, ei luvannut kajoa lihaan. Minä kysyin häneltä syystä siihen.

"Se on run d a h minulle," wastasi kuningas. Ja kysymykseeni selitti hän nyt että Bos brachicheron liha oli kielletty ruoka hänen perheesfänsä ja oli kauhistus sille, sillä monta sulu-polvea sitten synnytti yffi sen waimoista lapsen sijasta wastan.

Minä naurahdin, mutta kuningas wastasi hywin totisena että hän woi näyttää minulle waimon toisesta perheestä, jonka iso-äiti oli synnyttänyt krototilin, jonka tähden krototiili oli run d a h sille perheelle.

Duengueza ei tahtonut milloinkaan koskea minun suolattuun häränlihaani, eipä edes siantaan lihaan, sillä hän pelkäsi että se oli sattunut häränlihaan. Kaikki neekerit owat hywin tarkkoja tässä kohden, ja niinkuin minä sittemmin tulin huomaamaan pitää jos ainoa heistä yhtä tai toista ruokaa run d a hna. Muutamat eiwät tohdi syöä wirtahopeja, toiset ei boakärmeitä, toiset ei krototiileja, toiset taasen eiwät tohdi koskea metsäsfian lihaan, ja kaikkeen tähän on synnä tuo sama taikausko. He kärsiwät ennemmin nälän tuksia kuin luopuwat tästä uskostaan ja he luulewat warmaan, että jos joku perheestä söisi semmoista kiellettyä ruokaa, synnyttäisiwät kaikki waimot samaesta perheestä epäilemättäkin sen eläimen muotoisfa sifidiitä, joka on heidän run d a hnsa, tai kuolisawat johonkin hirweään tautiin.

Kun valmistelimme itseämme lähtöön, tuliwat Bakalai-ystäväni minun luokse, tuoden muasfaan muonawaroja. Kistut täynnä maniofia, metsäsfiantinkkuja ja batateja sain minä wapaehioisiksi lahjoiksi, sillä maanajufkaat tiesiwät warfin hywin ettei minulla ollut juuri mitään heille antamista.

Wihdoin 6:na annoin Obindjille illalla lahjan, jonka olin säilyttänyt häntä warten ja jonka hän hywin ansaitfi, ja seuraavana päiwänä astuimme wenheisin, palataksemme Gumbiin. Kaikki

pääliköt tulivat rantaan sanomaan jäähyvästi minulle. He pyysivät kaikki että tulisin kumminkin joskus takaisin ja ottaisin kauppatavaroita myytäni. Samoin muistuttivat he minua lupauksestani, että heidän luokseensa tulisi walkeita miehiä, jotka opettaisivat heitä raukkoja mustia, ja he toistivat nyt että he mielellänsä ottaisivat muutamia semmoisia walkeita opettajia. He näyttivät olevan hyvin suruisiaan että meidän täytyi erota, ja melkein jokaisella oli pieni lahja muasfaan. Itse tunsin itseni hyvin liikutetuksi heidän teeskentelemättömästä sydämellisestä hyväntahtoisuudesta.

Kun kaikki oli valmisnä lähtöön, laukaisi Ma-kondai pyssyn ja minä lähin amerikalaisen lipun liehumaan ilmaan. Maanasukkaat huusivat meille jäähyvästi ja me soustimme matkaamme.

Kun olimme kulkeneet useita penikulmia virtaa myöden, sitoustimme Querlaouenin maatilan. Hän ja hänen vanha hyvänlaitainen vaimonsa ja lapsensa seisoiwat rannalla ja viittasivat minulle lastemaan maihin. Me soustimme sinne, ja tuo kunnan ukko sälytti huomaamatta minun kanottiini metsästänteiden, sillä aikaa kuin hänen vaimonsa antoi minulle suuren forillisen batar-teja. Kun taasen tartuimme pagajiseihin, huusi waimo: "Kun tulet takaisin, ota vähän myytäisiä helmiä minulle!" Lapset huusivat: "Kun tulet takaisin, ota myytäisiä vähän kangasta meille." Mutta tuo vanha Querlaouen seiso i ääneti ja liikkumattomana kuin muista patfas, funnes eräässä wirran polvessa kadotimme hänet näkywistä.

Seuraavana päivänä saavuttiem riemuiten Gumbiin, jossa wiivymme kaikki päivää muonawarojen hankkimisen tähden.

Gumbista Diagonoon oli meidän matkamme oikea riemuretki. Quengueza saatti minua, näyttääkensä Kampanolle, että hän lähetti minut takaisin eheänä, ja kaikki Gumbin afukkaat, joilla oli kanoteja, seurasivat Quenguezaa kuwikensa, rämistään tamtamia, laulaen lauluja ja laulaisten pyssyjä.

Wihdoin Elokuun 13:na päivänä olin taasen Diagonossa, jonka koko väestö, Kampano ja minun hoviimestarini, tuo vanha Kinkimongami, etupäässä, tuli ottamaan minua vastaan. Minä löysin huoneeni täydellisessä kunnossa. Kinkimongami tulikin hyvin kopeaksi, kun minä ilmaisin mielihyvänä hänen suhteensa. "Sano minulle, mitä olen warastanut," sanoi hän. Ja Kampano huudahti: "Ei, me emme warasta mitään walkealta mieheltämme."

Nyt piti minun saada matkaa pitkä reisuini.

Melkein aina tapahtuu niin, että maanasukkaat, jotka sisämaasta tulewat merenrannikolle, saawat kuumetaudin, ja minä arwasin ennakoita, että minäkin tulisin sairaaaksi. Mitä odotin, se tapahtuikin. Päivä päivältä käwivät kuumepuustat yhä pahemmiksi, funnes wihdoin, kun ei minulla enää ollut mitään lääketta ja tietysti täällä sain olla ilman monta mukawuutta, joita sairas tarwitsee, olin kokonaan turmion omana. Onneksi ilmaantui eräänä päivänä laiva merellä. Muutamat mjehistäni meniwät laivaan, wieden minulta kirjeen muasfaan kapteenille. Hänen matkansa oli Gabuniin ja ilolla seurasin minä häntä. Gabuniessa tsinnuin minä vähästä ajasta lähtöystäväinä huolellisella hoidolla, niin että pian woin aatella uutta retkeä, jonka aion tehdä yksinomaisesti tuon kaukaisen sisämaan maantieteellisiä tutkimuksia warten.

Seitsemästoista Luku.

Afrikan länsirannikolla on kaksi wuoden aikaa — kuiva ja sateinen. Nämä wuodenajat alkawat ja kestävät aina sitä myöden mikä latitudi ja longitudi kullakin paikkakunnalla on — s. t. s. aurinko määrää wuodenajan. Kun aurinko paistaa johonfin paikkakuntaan keskitaiwaalta, on sillä paikkakunnalla silloin sateinen aika. Kun siis sadeaika on parhaimmallansa Senegambiaassa, walitsee päiväntasaajan alla kuiva wuoden aika.

Mutta sadeajan kestäwyys riippuu myöskin josjakin määrässä maan yleisestä luonnosta. Enimmiten lakeilla maila ja hietalapeilla sataa vähemmän ja on lyhyempi sadeaika kuin metsäkaswawilla seuduilla, ja wuorimaisissa sataa enimmästi. Riin sataa sisämaan wuoristoissa paljoa enemmän ja kauemman aikaa kuin samalla lewydyellä lähellä merenrannikkoa.

Sadeaika alkaa sisämaan wuoristoissa ja lähenee wähitellen merenrantaa; ja päinwöstoin alkaa kuiva wuoden aika rannikolla ja menee sisämaata kohden. Melkein kuukausi on eroitusta näiden seutuina wuoden aikain välillä, waikka niillä on sama lewyys ja owat ainoastaan noin 150 penikulmaa toinen toisistansa.

Seuduilla kahdenpuolen päiväntasaajaa on pisin sadeaika, ja niitä liikemmäksi kääntöpiirejä tulemme, sitä lyhyemmäksi käy sadeaika ja sitä pitemmäksi kuiva wuoden aika.

Lähellä päiväntasaajaa alkaa sadeaika keskellä tai lopulla Syysskuuta ja loppuu Toukokuun alussa, toisinaan kuitenkin wasta sen lopussa. Kui-

wa muodenaika ulottuu sillä tavoin toukokuus-
ta syyskuuhun.

Mutta päiväntasaajan kohdalla tai lähellä sitä keskeytyy tämä pitkä sadeaika lyhyellä väliajalla, jolloin taukoo satamasta. Tätä "pientä kuivaa aikaa" kestää kuukausi tai kuusi viikko ja vä-
listä vielä kauemmankin. Se alkaa Joulukuun keskellä tai loppuosa ja kestää Tammiukuuhun tai Helmikuun alkuun. Tällä ajalla sataa aivan
än.

Tämä "pieni kuiva aika" on siis se aika, jol-
loin aurinko on lähinnä etelän kääntöpiiriä. Kun
maan pyörimän liikunnan tähden aurinko heit-
tää jotakin pystysuorat säteet päiväntasaajan
lähitienoilta, alkaa sadeaika uudestaan ja on par-
haimmallansa, kun aurinko on suoraan yli päi-
väntasaaja-linjan.

Kaikka tällä "pienellä kuivalla ajalla" sataa
vahvasti, ei ole se sentään mitään siihen sateen
werratan, joka fittemmin tulee. Tornadoita
ilmaantuu nyt usein ja tuulevat tavattoman
tuimasti Helmikuussa, Maaliskuussa ja Huhti-
kuussa.

Sateen aikana paisuvat wirrat ja nousevat
reunainia ylitse, tulwaten yli niiden alankomai-
den, jotka ovat pitkin wirtain warfia. Metään-
wihannuus tulee runsaammaksi ja ruoho lakeu-
silla kasvaa rajusti, ja kun wesi on laskenut,
jää paksu liejukerros maahan, joka tekee sen he-
delmälliseksi, mutta tuottaa samaşa kuumeen ja
muuta tauteja.

Sateen aikana wallitsee rannikolla tavallisesti
lounatuuli.

Lämpimin aika wuodesta on sateen aikakau-
tena. Lähellä päiväntasaajaa ovat Joulukuu,
Tammiuku, Helmikuu, Maaliskuu ja osa Huhti-
kuusta lämpimät kuukaudet. Paria viikkoa en-
nemmin kuin kuiva wuodenaika alkaa, käywät
päivät ja yön kylmemmiksi, ja tuuli kääntyy wä-
hitellen lounaasta etelään. Sadeajan ensimmäisen
kuukauden kuluttua jataa tavalliseksi maan yllä.

Kuiva wuodenaika on kylmin aika wuodesta
tässä osassa Afrikaa, ja maanasukkaat kärsiwät
silloin useasti wilua. Lämpömittari on toisinaan
hywin alhaalla warhair aamulla; taiwas on pil-
wessä, joka on omituista tälle wuodenajalle;
tuuli, joka tähän saakka on rannikolla aamufin
tuultu maalta ja yöllä mereltä, muuttuu nyt mel-
kein yhtämittäiseksi merituuleksi, joka puhaltaa
wahvasti, erinomattainkin iltapuolla päiwää ja
ehtoolla. Nyt alkaa tuo neekereille wahingolli-
nen wuodenaika, sillä silloin kärsiwät he paljon
pistofista ja kuumetaudeista. On hawaittu to-

beksi, että paljoa terveellisempi ja turwallisempi
on walleille miehille tutustella wirtoja tuon ikä-
wän sadeajan kestäessä, kuin sillä monessa sub-
teessa kauniilla kuivalla wuodenajalla.

Kuiva wuodenaika on neekereille sama kuin
kesä meille. He tekewät silloin uutterammin kuin
muulloisin retkiä ja kauppamatkoja sisämaahan;
heidän kylänsä jääwät kylmille, sillä kaikki me-
newät nyt istutuemaille; he polttawat kuivat
pensaat, kaatawat puita ja raatawat maan wil-
jelykselle, ja kun wirrat owat käyneet takaisin
äyräittänsä siidän, lähewät he etimään elenlu-
ta, jota useasti tawataan noiden äsken täysi-
näisten lagunein kuivasta pohjasta ja läheltä
noita äsken weden walaasja olleita wirranrantoja.

Jos päiväntasaajalta läheetymme kääntöpii-
rejä, tulee sadeaika lyhyemmäksi ja kuiva wuo-
denaika pitemmäksi. Niinkuin ylhäällä mainit-
tiin, on syynä tähän aurinko; ja sadeaika ei ai-
noastaan lyhene auringon kulkeisja pitäisemmin
yli noiden lähinnä kääntöpiirejä olewain mai-
den, maan kun aurinko puolen wuotta on lä-
hellä jompaakumpaa palauspiiriä, kaipaawat asu-
kaat siellä sitä pientä wäliaikaisista kuivaa aikaa,
joka päiväntasaajan alla asuville on tuon pit-
kän sadeajan lierityksenä. On myös hawaittu
että sadeaika käy wähän auringon juokfun edellä
ja kestää jokaisessa määrätysjä paifassa niin
kauan kunnes aurinko on poistunut niin etäälle,
ettei se enää mitään woi waiikuttaa.

Päiväntasaajan läheisyydessä ilmaifsee sadeaika
merenrannikolla tulonsa yhtämittäifellä wihmoa-
misella, mutta ukkosta ei paljon kuulu eni kuu-
fautena. Ukfosen kuullaan silloin ylisewän kau-
kana wuorimaisja, ja wihdoin tulee sade täyttä
wauhtia ukfosen ja salaman kansja. Silloin on
aurinko keskitaiwaalla sen paikan ylitse. Mina
sitä myöden kuin se liikkuu etelää tai pohjosta
kohden, herkee sade wähitellen, ja kun aurinko
on Rauriin kääntöpiirin kohdalla, ilmestyy päi-
wäntasaajalla tuo wäliaikainen kuiva wuodenaika,
josta olen puhunut.

Tulee mainita, ettei tuota kuivaa wuodenaika
päiväntasaajan kohdalla keskeytä mikään ly-
hyt sadeaika niinkuin "pikku kuiva aika" kes-
keyttää sen pitkän wuodenajan, jolloin aurinko
on lähellä etelän kääntöpiiriä; ja samaten että
sade, joka alkaa auringon palatesja pohjasta, on
kestäwämpi niin kauan kuin aurinko on etelän-
puolella päiväntasaajaa kuin jos se on sen poh-
joispuolella. Epäilemättäkin ebiätawät myöden maan
luento ja wallitsewat tuulet sateen runfautta yh-
dellä ajalla ja poistaa sitä toifella.

Kuivalla vuodenajalla lankee aivan vähän ja usein ei mitään näkyväistä kastetta.

Ensimmäinen, mitä walkean miehen, joka aikoo viipyä jonkun aikaa Afrikan länsirannalla, tulee tehdä on se, että vähitellen totuttaa ruumiinsa lämpimään ja siihen tarttuviin höyryihin, joista kuumetaudit saavat alkunsa ja jotka ovat niin vaarallisia walkealle ihmiselle. Kun ensi kerran tulit Afrikaan, saarvuu tänne juuri lämpimämpänä vuoden aikana — keskellä sadeaika. Suurimpana huolenani oli, että jonkun aikaa wälttätisin kuumetta, sillä ne, jotka saavat sen kohta tulesfansa, kärsiwät siitä enemmän ja heidän on kauemman aikaa oleskomaan wuoteen omana kuin niiden, jotka murtaaman aikaa sitä woiwat karkata.

Minä tahdon tässä mainita, että kaikki walkea-ihoiiset tällä rannikolla saawat sairastaa kuumetta vähemmässä tai suuremässä määrässä. Ei kukaan pääse siitä täydellisesti — liiankin useat kuolewat siihen. Että wahwa ruumis warowasti eläen kestää koko joukon kuumenpuuskaa, on todeksi näytetty minun omalla ja muidenkin kokemuksella. Niiden neljän vuoden kuluesä, jolla ajalla tämä kertomus tapahtui, kestin minä wiisikymmentä kuumenpuuskaa ja sbin koko joukon kininiä.

Tässä tahdon kertoa, minkä keinon pitkäällisen kokemuksen perästä olen hawainnut parhaaksi niin hywin waro- kuin parannuskeinona. Käyttämällä sitä ja muuten eläen warowasti, saatoin ilman wahinfa antaa itseni alttiiksi semmoisille waiwoille ja waroille, jotka, sitä pahempi, useasti tuottawat kuoleman walkeille miehille Afrikan rannikolla.

Siitä päivästä ruweten, jolloin astuin maalle Afrikan läntiselle rannikolle, otin kininiä joka aamu ja iltä kolmen neljän granin annoksissa, jonka olen hawainnut olevan erinomaisen hywä warokeino. Kun tunsin itseni heikoksi, sain päänsärkivistystä ja särkyä jäseniini, jotka ovat kuumeen enteitä, enensin minä annosta kahdeksaan tai kymmeneen graniin. Koko oloni aikana Afrikan rannikolla otin minä tuontuostakin, silloinkin waikka olin warsin terve, kinini-annoksia tai wiiniä kinnakuoren keraalla warokeinoksi tautia vastaan. Samaten join minä joka päivä säännöllisesti portwiiniä, sherryä, olutta tai punawiiniä, kun olin lähellä rannikkoa, jossa näitä juomia oli saatavissa, ja minä toimitin aina niin että minulla oli niitä jofu määrä pääfortteerisani. Matkoillani sijämaahan en woinut kuitentaan raskauttaa kuormastoani semmoisilla tawaroilla. Mutta minulla oli aina muaşa sen werran puhdas-

ta konjakkia, että woin ottaa kumminfin wingerporillisen päiwäsä. Tämä oli oiwallinen keino suonenwetoa vastaan, jonka huono ruoka ja keino ruo'ansulaaminen taşi kosteus ja wilu wai-kutti, sekä myösk'in erinomaisen wahwistawa lääke puoliksi nälistyneen mattamiehen eli metfästään heikontuneelle ruumiille. Konjakkia ja wäwä kahwi, molemmat nautittuna joka päivä suurimmalla kohtuudella, ovat säännöllisen elämän ja wahwan ruumiintalennuksen perästä Keski-Afrikan matkustawan mattamiehen parhaimmat warokeinot tauteja waiketaan. Muutamat minun hywistä ystäwistäni lähetyssaarnaajain joukosfa nuhtelimat minua toifinaan että minä, heidän mielestänsä, sen kautta olin maanajukkaille pahana esimerkkinä, ja minun on tunnustaminen että he tarkasti pidättiwät itsensä kaikkein wäkewäin juomain nauttimisesta, ellei juuri ollut wälttämätön täytymys sitä tekemään. Mutta he oliwat silloin wäärässä, ja todistuksena siihen on se että useat heistä uupuwat ilmanalan ja kuumetaubin tähden, eikä yhdekkään heistä ole niin hywä terweys kuin minulla onnekseni on, waikka matkustajan henki tietysti on enemmän waroille alttiiksi annettuna kuin miehen, joka elelee hiljaksen yhdellä paikalla ja jonka ei ole tarwis kestää liifaa ponnistusta eikä nälkää.

Länsi-Afrikan rannikon ilmanala tuottaa kiwulloisuuden ja heikkouden, ei liiallisen kuumuuden tähden, waan korkean keski-lämpö määränsä, kosteutensa ja yleisen taipumuksensa tähden liifkuwille taudeille. Merituulen tähden ei lämpömittari usein näytä warjosfa yli 90° Fahr. (32° 22' Cels.), mutta yhdessä kuufauden kuluesä wuodesta laskeu elohopea harwoin alle 80° (26° 66' C.) ja jäliillä olevien kolmen kuufauden aikana — kuivana wuoden aikana — se ei laskeu milloinlaan alle 64° (17° 77' C.). Sillä tawoin ei saa ruumis mitään wilwoitusta ja waiwu siten wahitellen, funnes wiimein kuume ilmaantuu waromattoman elämän seurauksena.

Dulee huolellisesti karkata sitä, ettei keskikäiwän aurinko pääse paistamaan päälles. Kun käwin auringon paisteesä, oli minulla aina, aamustin ja iltasinkin, warjostin pääni ylitse ja niistäntiina haituni päällä. Turbaani on — niin lämpimäksi kuin sitä luulijitkin — kuitenkin so-piwin päähine trooppillisen auringon alla. Walkeat miehet eiwät woi tehdä paljon työtä rannikolla. Heidän on lepääminen suuri osa päiwää. Mutta yhtiä kaikki on säännöllinen liikkuminen erinomaisen hyödyllinen, ja ne jotka aamustin ja iltasin käywät käwelyllä jalkasin tai hewofella

voimat aina hyvin. Kello 10 välisä e. pp. ja 4 j. pp. on vaarallista olla auringon paisteessa, jota niiden, jotka eivät ole ilmanalaa tottuneet, tarfokin tulee karttaa.

Afrikan rannikolla vallitsemaan kuume-tautiin ovat syynä nuo turmiolliset höyryt, jotka lähtevät niistä äärettömistä soista, joita löytyy pitkin tätä osaa rannikkoa ja jotka todellakin ovat useain wirtain ja niiden lisäjokien suita, sillä alankomaahan tullessaan käyvät ne liejuiksi. Niiden uoma on myöskin käynnä mätäneviä kaswiaineita, joita sadeaifana tulee sinne äärettömässä määräsä ylemmiltä seuduilta. Wirtain rannat ovat ylimmäisiä reunoja myöden peitetyt mongeroilla, bamburuoilla ja muilla mettärakastawilla puilla ja ruohoilla, jotka pidättävät auringon säteet, ja kun kuiva kuoden aika alkaa, nousee ja lewiää niistä turmiollisia höyryjä, eikä mikään osa rannikkoa pääse niistä warjin waapaiksi.

Se wahwa sade, joka pitkänä kahdeksan tai yhdeksän kuukautta kestäwänä sadeaifana lankee taiwaasta, liottaa tarpeeksi maan ja sulattaa nuo kokoontuneet kaswiaineet. Kuivana kuoden aikana vallitsema kuumeus kuivaa wirrat ja paljastaa niiden uomat, joista silloin lähtee niin myrkyllisiä kaasuja, etteivät edes maanastukkaatkaan voi niitä kestää. Heistä on kuiva kuoden aika terveydelle wahingollisin ja enimmäkseen, jotka täällä ovat oleskelleet, ovat tulleet huomaamaan samaa — juuri päinwastoin yleisistä mielipidettä. Minä en epäile että siihen suureen kuolewaisuuteen useoissa Afrikan lähetetyissä tutkija-retkikunnissa osaksi on syynä se wäärä luulo, että kuiva kuoden aika olisi sopiwin aika tämmöisille rohkeille yrityksille.

Sadeajan alkupää on famoin kowin vaarallinen terveydelle. Silloin ovat wirtain uomat vielä kuumat, ja ensimmäinen sadewesi haihtuu heti kuumeen höyryinä. Wasta pitemmän aikaa kestäwän sateen perästä sopii tutkia noita Afrikan wirtoja.

Niistä kuumeen edelläkäyvästä taudinenteistä, joista aina tulee ottaa tarffa waari, että sen mukaan fitten voi ryhtyä tautia wastustelevaan, eivät äsken rannikolle tulleet tavallisesti juuri mitään wälitä. Nämät enteet ilmaantuwat ylimalkaan paria tiimaa ennen kuin rupeet tuntemaan wilunwäreitä. Useasti alkaa kuume pikemmin, jos watomattomasti annat festipäiwän auringon paistaa päällesi, liian kauan käytät märkiä waatteita tai joudut äkilliseen mielenli-

tutukseen. Kun kuume-tauti uhkaa, pitää sekä ruumiin että sielun olla waroillansa.

Nuo waroitawat enteet ovat: ruokahalun menetyks ja ärä mieli; sen perästä ilmaantuu raskaus päähän, heikkous, särky jäseniin, paha maku suuhun, yhtämittaisia haukottelemisia ja kistottelemisia.

Joka ei ota huomionsa näitä merkkejä, saa wähitellen tuntea wienoja wilunwäreitä. Sairas etsii tuulen suojaa ja ottaa yleensä päälystakin. Wiimein tulee tuo oifea kuumeen wäriästyks, joka wälistä on wienompi mutta useammin aivan kowa.

Kun wilu-stusta on kestänyt enemmän aikaa, jota ei kuitenkaan tarfokin woida määrätä, laffaa se ja kuume alkaa. Useasti ilmaantuu, juurikun wilu-stus alkaa herkeämään, äkkinäisiä kuumeenpuuska, joita seuraa wilu-stus. Kuumeen aikaa kestää tavallisesti noin kuusi tiimaa ja katoa wähitellen. Kun se on loppunut, tuntee sairastilansa huokeammaksi, mutta on hywin heikko. Hänen kaswonsa ovat rypyiset ja wärittömät ja hän näyttää melkein ruumiilta.

Kuume-taudin puuskain välisä pitää sairaan ottaa lininiä, ja niin suuressa määräsä kuin hän waan sallia woi, sillä Afrikassa eivät wähat annokset mitään hyödytä. Lääkettä pitää käyttää sijällisesti, joka on tavallista, eli woidaan myös ruumista hieroa sillä, jossa tapauksessa tulee käyttää suurempi määrä sitä, sillä linini ei mene helposti hikireikkin, ja wiimein saatetaan sitä myös ruiskatakin sifään.

Toisinaan ei linini woikaan estää että wilu-stuksen puuska tai kaffiin semmoista uudestaan ilmestyy kahdentoista tai neljäntoimatta tiiman kulussa. Semmoisessa tapauksessa ovat sen enteet tuimempia. Kuumeen aikana tulee iho punaiseksi ja kuumaksi, kaswet pöhiytyvät, silmät käyvät kiiltäwiksi ja kosteiksi, jonka lisäksi tulee kowa päänkwiistyks, hiukewa jano, alinomaisia ja warjin pahoja yhtykyksiä. Toisinaan ovat nämä wiimeiset niin ankaria, että on mahdoton käyttää lininiä sijällisesti, ja semmoisessa tilassa woidaan edulla hieroa ihoa sillä tai ruiskata sitä sifään.

Kuumeiden aikana tykkii suoni aina pikaisemmin ja kowemmin, mutta siinä on kuitenkin suuri eroitus huomattawana, sillä lyönnit woivat tavallisinkin kuumeen aikana waihetella 80:stä 130:teen minutissa. Janon liewitykseksi tulee sairaan juoda heikkoa limonaatia. Toipumisen aika on tietysti eri pitkä aina taudin tuimuuden mukaan, mutta hywin huokeisjakin kohtaus-

siäsa tarvitsee fairas useampia päiviä terweeffi tullaksensa.

Se tauti, josta olen puhunut, rannikko kuume tavallisessa, leppeämmässä muodossaan, on ystifer-taisin ja vähemmän vaarallinen kaikista. Useasti ilmaantuu kuitenkin toisinaan taudinenteitä, jotka ennustavat nuorottavaa kuumetta, joka on paljoo vaarallisempi, sillä sitä on paljoo waife-ampi lääkitä, kun se on tullut pitkällisessä.

Se saa alkunsa pernan ja maksan ajettumise-sta. Niiden sairasten perna, jotka ovat sai-rastaneet nuorottavaa kuumetta, on taipuisa aika-ajottaiseen suurentumiseen, ja ne, joita liian suuri perna waiwaa, eivät saa jäädä rannikolle. Ei ole aina helppo ilman likempää tutkimusta sanoa, onko perna wiaassa, mutta ihosta näkee pian, jos maksa on ajettunut. Silmän waku-ainen muuttuu silloin keltaiseksi ja iho wedähtää ylt'ympäri keltaiselle.

Tuo nuorottelewa kuumetauti ilmaantuu usein hywin kawalasti, sillä ensimmäiset wilunwäreet ovat niin wienoja ettei niistä juuri koskaan mitään lufua pidetä, kunnes wihdoin ankara wilustus ilmoittaa että kuumetauti on päässyt juurtumaan.

Mutta waarallisin laji Afrikan kuumetaudista on se, joka on tunnettu oikein pahanlaatuiseksi kuumeeksi. Tämä kowa kipu tarttuu paljoo pi-femmin wahwoihin ja werewiin miehiin kuin hoikiin ja laihoihin ihmisiin. Merkkillistä kyllä, että Afrikan ilmanala on paljoo waarallisempi werewille, wahwoille ja wäkeville ihmisille kuin hoikille ja heikoille. Waikka kauanin olisi Afri-kaissa oleskellut ja waikka olisikin hywästi tottu-nut sen ilmanalaan, et kuitenkaan woi olla tur-wallinen tältä woimeijeltä Afrikan kuumetaudin lajilta. Wanhimmatkin asukkaat kuolewat wä-listä niin pikaisesti tähän tautiin, että se todel-lakin hirwitää, ja useasti tekee se lopun ihmis-elämästä 24—36 tiimassa.

Tuo pahanlaatuinen kuumetauti hiippi uhrinsa kimppuun aivan kawalasti. Sen ensimmäinen puuska alkaa enimmissä tapauksissa tawallisilla wilunwäreillä, joita ei seuraakaan mitään outo tai huomattawa taudinoinne. Toisinaan tuntee potilas päiwää tai kohta ennemmin wienoja wilun-waristuksia, joista hän ei pidä mitään lufua. Wälistä tuntee hän itsensä myös wahan pahoin-woiwaksi kymmenen, neljäntoista päiwän wai-heille ja walittaa ruokabalun puutetta ja yleistä heikkoutta, mutta kun nämät enteet eivät erit-täin merkitse sitä eikä tätä, jätetään ne helposti ilman huomiota, erinomattainkin tekewät äsen rannikolle kullek melkein aina sen. Warjina-

nen puuska alkaa joko wilustamisella tai kuu-meella, mutta molemmissa tapauksissa muuttuu iho kohta omituisen keltaiseksi ja kaswot käywät kuopille. Kuumeen aikana woiuu fairas pa-hasti, weri hyöhtää päätä kohden, suoni tykkii tuimasti ja epäjäännöllisesti ja yleinen heikkous ilmaantuu. Toisinaan on ruumis myös kuuma mutta kuiva. Ankara jano ahdistaa fairasta ja kaikki tulee ylös mitä hän syö.

Nyt on aika käyttää fininiä suurissa annok-sissa. Semmoisissa tapauksissa olen minä lie-wentännyt tai wälistä poistanutkin puuskan otta-malla 60 graania fininiä päiwässä, 20 graania joka annoksessa; ja jos puuska yltiyti ylen an-karaksi, en epäilisi ottamasta 150 graania päi-wässä.

Kun kuumeenpuuskaa tulee toistamiseen, tapah-tuu se aina ankarammalla tuimuudella, ja kol-mas puuska tuottaa tawallisesti kuoleman. Sitä ennen tulee fairas tunnottomaksi; hän osentaa kowin, toisaanin waan lääkeaineita, sekoitettuna wehreäin ja keltasten nesteiden kanssa. Kohta wilustuksen perästä, jopa ennenkin kuin se on lakannut, muuttuu wirtsa tummanpunaiseksi tai mustaksi. Suoni tykkii hywin epäjäännöllisesti, hengitys on heikko ja wiimein waiuu fairas tajuntuneeseen tilaan ja kuolee ilman tuskia.

Maanasukkaat joutuwat wälistä kuumetautiin, waikk'ei suinkaan niin usein kuin walkea-ihoi-set. Heissä ilmaantuu wilustus toisinaan muutaman wiikon kulussa joka kolmas tai seitsemäs päiwä ja lakkaa wihdoin itsestänsä. Minä olen nähnyt muutamia — neljä tai wiisi — kohtausta, jol-loin maanasukkaita on kuollut tähän pahanlaa-tuiseen kuumeeseen, mutta se ei tapahdu usein.

Ihmiset, jotka yhtämittaa oleskelewat paikalla, jossa kuumetauti liikkuu, joutuwat pikemmin sen waltaan kuin ne jotka eläwät liikkuwalla jalalla, ja tämä oli eduffi minulle, waikka minä use-oissa tiloissa, palatesani merenrantaan sijamaas-ta, sain kuumeenpuuskan, jonka warmaankin oli-sin wälttänyt, jos koko ojan olisin rannikolla oleskellut.

Tahdon lopettaa tämän luvun wähiisellä fil-mäyffelä siihen tapaan, jota minä löysin, kun jouduin kuumetaudin waltaan. Kun huomasin wilunwäristyksiä ilmaantuwan, peitin itseni hy-wästi tullakseni hifeen. Sen perästä annoin hieroa raajojani pippurilla ja sinapilla, saabat-feni niihin takaisin niiden tawallista lämpömaa-rää. Kuume-janon sammutin minä kylmällä li-monaadilla ja ulostawilla aineilla wälteettiin wat-sankowuus. Pääntwistystä vastaan löysin kyl-

mää wettä ja kun ei siitä apua tullut, ilimat-
toja, joita runsaasti löytyy josta paikasta näillä
tienoilla. Kun maksa kävi wioille, otin sisään
kalomelia ja käytiin myös samassa ilimatoja.
Samalla ajalla käytiin josta päivä kahdentoista
ja kuudentymmen graanin waiheille fininiä
neljästä aina kahdentoista graanin ennoiksi, aina
puuskan tuimutta myöden. Sittenkin, kun kuume
jo oli herennyt, otin minä ottamist-
tani joka päivä fininiä neljän, wiiden graanin
annoksi itäänkuin waroefinoksi.

Tautia pitää wastustella innokkaasti. Wi-
hytteleminen on hywin waarallista, ja minä olen
hawainnut hyödylliseksi, että joka eri taudinilma-
uksessa käntetään erityistä lääketta. Wuorotta-
wissa kuumeenpuusissa, jolloin ne tavallisesti
ilmaantuwat aina seitsemän päivän perästä, pi-
bin minä tarfan waarin siitä että otin fininiä
päiwää ennen ja samana päivänä, muutamia
tunteja ernen wilustamista. Potilaan ei ole
tarwis pelätä sitä wienoa kuulonpuutetta ja soi-
mistä kormissa, sillä ne owat waan fininin suo-
ria waiikutuksia, jotka pian katoowat. Ne owat
todihteena että lääke on hyödyttänyt.

Rahdeksastoista Luku.

Minä tahdon nyt mainita muutaman sanasen
hallitustawasta, uskonnoillisista käsitteistä ja or-
juudesta Keski-Afrikassa. Olen katsonut sowe-
liaakfi tarkastella näitä kolmea seikkaa yhdesä,
koska ne owat liikesessä yhteydessä toinen toi-
sensa kansa ja koska on melkein mahdoten se-
littää niitä jokaisista erikseen.

Kiisä heimofunnissa, joiden luona minä kä-
win, hawaitsin waan yhden hallitusmuodon, ta-
vallisesti patriarkallisen. Ei yhdesäkään näis-
sä heimofunnissa löydy tarpeesi kansallista itse-
tuntoa, että yksimwaltisuus semmoinen kuin Da-
homeyssa ja muissa Afrikan waltakunnissa olisi
mahdollinen. Keski-Afrikan heimofunnat eläwät
hywin hajallaan eikä ylimalkaan löydy mitään
yhdyksibettä saman heimon eri osien wälillä. So-
ka heimokunta on jaettu lukuisiin alaosastoihin
ja nämät taasen moniin pieniin wäläkuntiin, joilla
jokaisella on oma wapaa päällikönä. Kylät
owat hajallansa, niitä siirretään usein kuoleman-
tapauksen tai noituuden tähden ja joutuwat use-
asti sotaan toinen toisensa kansa.

Päällikön walta on jollakin tawoin perittäwä,
sillä perintöoikeus tulee hallitsijan päällikön eli
kuninkaan welselle. Kylän asujamilla, erinomats-

tainkin wanhimmissa, on kieltämyswalta ja he woi-
wat, jos kylliksi syitä on, ottaa lähimmältä kruu-
nunperilifeltä perintöoikeuden ja asettaa toisen
kelwollisemman hänen sijaansa. Semmoisisa ti-
loissa ratkaistaan perintöshyymys äänestämisellä;
jos puolueet owat yhtä suuret, nouse toisinaan
pitkällisiä ja waarallisia palaweria ennenkuin
woidaan sowitzua waalifokelaasta. Ylimalkaan
walitaan päälliköksi joku mahtawa mies heimo-
kunnasta; tavallisesti on hän myös iäkäs.

Waikka päällikön walta on suurempi kuin
woisi luulla siitä wähestä personallisesta huomi-
osta, jota hänelle osotetaan, on hänellä kuitenkin
päättäwä walta ainoastaan jokapäiwäisissä
asioissa. Tärkeisiä tiloissa, niinkuin sotatshy-
myksissä tai suuremmissa muutoksissa, kokoontu-
wat kylän wanhimmat ja pitäwät neuwoa koko
wäestön läsnäollessa, joka viimeiseksi päättää
asian.

Kylän wanhimmissa, jotka aina kuuluwat kun-
inkaan neuwostoon, ymmärretään arwossa pi-
dettyjen perhetten wanhimmat jäsenet. Heitä pi-
detään kunniasa heidän ikänsä tähden mutta
wielä enemmän jonkinlaisen wanhan perhetaman
wuoksi, jonka olen hawainnut oleman hywin maht-
tawan kaikissa Afrikalaisissa, jotka olen tawannut.
Nämä perheet owat ylimyksunta.

Paitfi Gabunin tienoilla on yhtes walfcain
kansa wielä wäyhäpätöinen. Mitään maaomis-
tuttia ei löydy; maanastukaila ei ole mitään
kotieläimiä; ainoa omaisuus kuin miehellä on,
owat pääasiallisesti waimot ja orjat. Mitä enem-
män waimoja ja appeja, sitä enemmän maht-
tawuutta. Mitä enemmän orjia, sitä enemmän
mukawuutta ja rikkautta. Maan luonnonlaatu
ja kansallishengen täydellinen puute tekee täällä
semmoiset rosuussodat mahdottomiksi, joista Da-
homeyssa ja muilla seuduilla olemme kuulleet pu-
huttawan. Yhtä kaikki ei henki eikä omaisuus
sentään ole turwassa. Afrikalainen on hywin
fade. Hän katselee naapurinsa omaisuutta ha-
luffkaila filmillä ja mies, jolla on paljon orjia
ja waimoja, elää alituisessa hengen waarassa.
Hänen jukulaisensa eiwät milloinkaan woi olla
ajattelematta sitä rikaeta perintöä, joka lanksi
heille, jos hän kaatuisi. Hänen naapureinsa te-
kee mieli ryöstää häntä. Hänestä lewitetään
huhu, että hän on mahtawa ja pahanihinen
welho, että hänellä on noita-akka j. n. e.; oikeu-
den käynti alkaa, todistajia woi helposti saada,
hän woi olla warma siitä, että hän häwiää ja
— hän ottaa turwansa toiseen heimofuntaan,
jonka luona hän elää maanpaossa kko elämänsä

ajan. Kaikka myöskin, jos hän asetuu syytöksi vastaan, pakotetaan hän myrkykoetuksen, ja jollei hänellä ole voimakkaita, mahtavia ja uskollisia ystäviä — joka on harvinaista täällä — niin on hän hukassa.

Muu omaisuus, niinkuin elenluu ja muut kauppatavarat, pidetään huolellisesti kätöksä; ainoastaan omistaja, hänen rakkahin vaimonsa ja muutamat harvat uskolliset ystävätkä tietävät siitä.

Kylät näillä seuduilla eivät ole erittäin väkiväkkäitä. Harvassa on tuhat asukasta; monessa on ainoastaan pari sataa ja vielä useimmissa tuskin sataakaan. Suuret murhas- ja hävitys-retkilunnat ovat siis mahdollomat, erinomattainkin maan luonnon tähden, joka melkein on yhtämittäistä, läpitunkematonta metsämaata ja kun ei maanajukkailla ole mitään juhtia retkillään.

Kuitenkin nousee useasti sotia ja muutamalla seuduilla kuuluvat ne jofapääväijeen päiväjäristyksen. Riitoja tai palaweria syytyy epärehellisyhden tähden kaupassa, rakkauden selkka-ukfista, orjain himoitsemisesta kotikäytäntöä tai myymistä warten, perättömistä tai kostonhimosista alkunsa saaneista noituuden syytöksistä ja useinkin ainoastaan sentähden, että kadehtivat naapurereinsä suurempaa warallisuutta ja onnea kauppa-afioissa tai yhteiskunnallisissa toimisissa.

Maanajukkaat eivät osota sotsassa mitään urhoutta, waikka he jahittekillä kieltämättäkin ovat hywin rohkeita. He eivät pidä personallista rohkeutta juuri misfäkään arwossa, mutta ylistätävät kawaluutta; ja ottawat wihollisestansa woiton mieluummin petoksella, jos mahdollista on; he eivät ensinkään jääli wihollisen waimoja eikä lapsia, waan teloittawat julmasti kaikki, mitä sattuu heidän käsiin.

Se orjuuden tila, joka täällä wallitsee, ei ole ensinkään tunnettu, ja minä tahdon siis koettaa selmittää sitä lufijoiileni. Kaikkein ensiksi tulee minun muistuttaa siitä, ettei se orjuus, josta nyt on kysymys, ole misfäkään yhteydessä tuon ulkomaisen orjakaupan kanssa. Täällä oli orjia ennenkuin mitään orjakauppaa rafettiin rannikolla, luultawasti jo ennenkin, kuin tuo funnon muncki Las Casas aikoi kiemittää raukkain indianeinfa tilaa käyttämällä neekereitä heidän sijasjansa. Historia todistaa tätä luuloa. Eikä myöskään pidä tuo nykyinen orjakauppa ulkomaan kanssa täkäläistä orjuutta woimassa. Orjuus riippuu täällä peräti toisista astanhaaroisista ja seuraa omia lakejansa.

Minä olen tawannut kahdenlaisia orjia kaikkisissa niissä heimokunnissa, joiden kanssa olen tullut yhteyteen. Yksi laji on kotipalvelijoita, joita ei myöskään pois perheestä ja joilla, waikka saawatkin kärkeä yhtä ja toista, kuitenkin on jostentekin suuri wapaus ja jonkinlainen äänestyswoikeus sekä joku waukutus siinä kylässä, jossa he asuwat. He ovat herrainfa suojelusen alaissa ja heillä on useinkin omaisuutta; heidän päätömenansa on, että hantkiwat herrallensa elatusworoja joko metsästyksellä tahi pellonwiljelemisellä, joka jälkimmäinen työ muuten on naisten tehtävää, niin hywin wapaitten kuin orjain.

Orjain omistajat ovat harwoin liian ankaria orjillensa, sillä he pelkäävät, että orja kostoffi noittuu heidät. Orjia pidetään muuten paljoa alempana wapaata miestä ja isäntä woi tappaa orjansa, jos hän tahtoo, ilman että kenelläkään on oikeutta sekaantua asiaan. Maan tawat ja lait suojelewat tätä oikeutta, jonka useasti olen nähnytti käytännön pantawan. Useat orjat nauttiwat niin suuresfa mitassa isäntäinsä luottamusta, että he lähetetään kaukaisille kauppatoille hywin kalliisten tawarain kanssa. He ovat ylimalkaan uskollisia, kun heille annetaan semmoinen toimitus.

Ne heimokunnat, jotka ovat yhteydessä merenrannikon ja ulkomaisen orjakaupan kanssa, ostawat tawallisesti orjia muilta heimokunnilta kaupaksi. Tämä on kuitenkin erityistä orja-lajia ja enimmäisfä tapauksissa ei kotiorjan ole tarwis pelätä tulewansa myydyksi ulkomaalaisille orjakauppiaille, niinkauan kuin hän ei ole tullut minkään rikosen' alaiseksi. Ulkomaisen orjakauppaan tulee tätä nythä melkein yksinomaisesti orjia sijsamaasta. Sillä tawoin on wiimeisinä aikoina koko joukko tuohon omituiseen Jan-heimokuntaan kuuluvia orjia tuotu alas merenrannalle. Myöskin Ushiraeja, Upingejä ja niiden heimojen jäseniä, jotka asuwat toisella puolella heitä ja jotka ovat kokonaan tuntemattomat Europalaisille, tulee alas Kap Lopezin ja muihin barrakuneihin siten, että heitä kuljetetaan heimokunnasta heimokuntaan samoin kuin elefantin hampaita ja eepenpuu-pölkkyjä.

Helposti woi arwata, että woitonhimo on noisfa lähellä rannikkoa asuwissa heimokunnissa suurena syytä noita-juoruinen ja muiden syytösten syntymiseen, jotka rangaistaan orjuudella; tämän kautta lisääntyvät suuresfa määrässä kaikki ne epäkohdat, joiden alkuna on tämä orjakauppa. Kuitenkin tulee muistata, että, kun nykyään mies on aiwan kallisarwoinen tapettawaksi ja sen si-

jästä siis myydään, oli ennen, kuin ufkomainen orjakauppa alkoi, se tapa wallassa, että kaikki, joita noituudesta syytettiin, tapettiin julmalla tavalla.

Jos tiedustelet yhden ja saman heimokunnan jäseniltä heidän tilaansa näillä tienoilla, niin saat kuulla, etteivät he myy omia kansalaisiansa vaan että he kaikki ovat vapaita. Kuitenkin woi waarinottawa huomata, että welallista usein myydään; welhot, naisten wiettelijät ja pettäjät joko myydään tai tapetaan; ja faifidja palawereisä woi se, jota kowa onni noudattaa, olla jotenkin warma siitä, että hän myydään. Mokoma wäkeä ei tahdota pitää omaisa heimokunnassa, vaan he myydään, niinkuin ennen on mainittu, lähimmälle heimokunnalle. Jos joku heimokunta pikaisesti wähenec, ei myydä milloinkaan orjain lappia vaan tulee heistä erityinen kansanluokka.

Ei woi millään paremmalla tavalla merkitä sitä tapaa, mitenkä orjuus on juurtunut näiden heimokuntain yhteiselämään, kuin mainitsemalla sitä omituisuutta, että rannikosta ruweten niin pitkälle sisämaahan, kuin minun onnistui päästä, tawaran arwoyffikköinä kaupassa oli orja. Niinkuin Amerikalaiset sanowat "dollari" ja Englantilaiset "punta sterlingiä", niin sanowat nämät Afrikalaiset "orja." Kun miehen tulee maksaa sakkoo jostakin rikofsesta, tuomitaan hän antamaan niin ja niin monta orjaa. Kun hierotaan naimiskauppa, sitoutuu mies maksamaan waimosta wisfin määrän orjia. Jos hänellä ei ole orjia, niin on hänellä kumminkin elsenluuta tai muita kauppatawaroita ja niillä maksaa hän niin ja niin monen orjan hinnan, s. t. s. niin paljon elsenluuta tai epenholtzia tai punaputa tai niin suuren määrän muita kauppatawaroita kuin tarwittaisiin, jos paikalla ostaisi tuon määrätyn luwun orjia. Tulee myöskin miistaa, että mitä edemmäksi etenet sisämaahan päin, sitä wähemmätfi tulee orjain arwo, niin että orja Apingga-heimokunnassa maksaa ainoastaan seitsemännen osan siitä, mitä hänestä Kap Lopezissa anetaan.

Kun joku on tuomittu wotämään sakkoo wisfi määrän orjia, woi hän maksaa sakkonsa millä tawaroilla hywänfä. Jos ei hänellä ole mitään orjia eikä tawaroita, myydään hän itse, ja mitä hänestä saadaan, olkoon se elsenluuta tai mitä muuta tawaraa hywänfä, jaetaan niille, joille sakkorahain piti tulla.

Se erehtyy, joka luulee orjakaupan olewan syyntä sotiin ja riitoihin afrikalaisten heimokun-

tain kesken. Missä tämä seikka tulee lisää, siellä pahentaa se epäilemättäkin rettelysket; mutta ylmalkaan on tyffänäinen puute kaikesta muusta laista kuin wäkiwallan, melkein täydellinen tietämättömyys omistusoikeuden luonnosta ja afkasten monet taukaskoiset käsitteet syyntä alituisiin melkseiftr.

Edistyneempi ja säännöllisempi kauppalife siwis-tyneitten kansain kanssa olisi suuretfi hyödytfi näille ihmisille. Monet kalut niinkuin pysyht, kruuti, tupaffa, messinki ja rauta kaifenfaltaisissa muodoissa owat tulleet wälttämättömiksi tarpeifsi niille heimokunnille, jotka owat kauppayhteydessä waleain kanssa; mutta niitä ei woida milloinkaan saada riittäwässä määrässä ja owat siis kowin kalliita. Nuo korkeat hinnat taasen kiusaawat woitonhimoista Afrikalaista myymään lapsensa, muun maksutawaran puutteessa. Hän haraitsee, että joku wirhe on lapsen kaswannossa, ettei sillä ole hywät sielunlahjat taikka että se aikoo noitua isänsä. Nyt pidetään neuwoa äidin sukulaisten kanssa; heille luwataan joku osa myyntihinnasta — sillä heilläkin on oikeus lapseen — ja kun he owat suostuneet ehdotukseen, tulee tuo lapsi parka myydytfi.

Samaissa määrässä kuin laillinen kauppa tulee wilkaammaksi, katoowat semmoiset kiusaufket. Minä olen myöds wakuutettu siitä, että pellonwiljelyksen, pumpulikaswin ja sokuriputken edistyminen vaan tulee kiinnittämään orjaa vielä lujempiin kahleisiin, sillä näiden teollisuuslaiden kautta suurenee orjan arwo. Orja edistää nyt heransa mukawuutta ja waltaa; jos hänen arwonsa kauppatawarana nousee, niin tulee hän kiusaamaan omistajansa woitonpyyntöä. Jos omistaja tulee huomaamaan, että hän woi saada woittoa orjansa tydestä, niin ei hän luultawasti milloinkaan hänestä luowo.

Moniwaimoisuus waltitsee joka paikassa. Miehen suurempana funnianhimona on suuri joukko waimoja. Ne wiljelewät maan hänen edestänfä ja niiden welwollisuutena on tostaankin ruoffia miehensä. Hän ei setaannu heidän peltotöihinsä. He owat edeswastaufken alaiset siitä, että hän saa jokapäiwäisen elatufsensa. Mies ottaa waimon tämän isältä hinnaeta, josta he suostuwat, usectikin kun tyttö vielä on lapsi. Se tulee hänen waimoksensa toisinaan jo wiiden wuoden wanhana ja wälistä vielä nuorempanafin. Usein pannaan tuo nuori lapsi tulewan miehensä etewimmän waimon waarinpidon alle, josta waimo nautitsee erityisfä oikeusfia, pitää miehensä asioita siinäällä, on osallinen hänen salaisuuksiaan

ja hallitsee hänen muita waimojansa; salainen rakkauden rettelys hänen kansansa on erityinen ja paljo suurempi loukkaus kuin epäsiweellinen yhteys muiden waimoin kanssa. Jos mies waatii appensa apua kauppa-asioissa tai palawereissa, otetaan hänen pyyntönsä tyystin huomioon, ja tämä seikka lisää suuresti waimoin arwoa. Sen wercan kuin olen huomannut, ovat waimot harvoin riidassa keskenänsä. Niin aikainen awio-
liitto ja kova kohtelu tekee useat waimoista lapsettomiksi, jonka tähden taifakaluilla, joiden luullaan woiwan parantaa hedelmättömyyttä, on joka paikassa suuri arwo. Lapsta, olkoot tilanteen tyttäjä tai poikia, pidetään suurena sünnaufjena ei ainoastaan isälle, waan koko sille kylälle, jossa hän asuu; kylä saa nimittäin enemmän arwoa jokaisen lisääntymisen kautta afukaslumun suhteen. Nämät ihmiset eiwät yllimalkaan ofaa pitää mitään huolta lapsista, ja paljo lapsia kuolee hywin warhain.

Niehet naimat milloinkaa hywänää, kun waan tilaisuutta on, ja miesä iässä hywänää, aina seitsemän- ja kahdeksankymmenen vuoden wanhoinafin. Niin kauan kuin mies woi ostaa waimoja, pitää hän sitä funnianansa. Tottelewaisuus on waimon ensimmäinen welwollisuus ja sitä waaditaan ilman armotta. Jokaisessa perheessä on ruoska, joka walmistetaan wirtahewon nahasta ja se on julma ase, niin kowa ja raska kuin rauta. Säälimättä sitä käytetään. Luo kunnan awiomies huutaa useasti, pehmittäessään waimonsa seltää tällä ruoskalla: "Kivottu akka, luuletko sinä, että minä olen antanut orjani ilmaiseksesi?" Waimoja kohdellaan kowemmin kuin orjia; ruosken lyönti jättää usein jäljen peräänsä koko elinajaksi, ja matkoillani olen nähnyt waan harvoja waimoja, joilla ei ole ollut semmoisia mekkeitä ruumiissa.

Naiset jokaisessa heimokunnassa erwat hywin taipuvia rakkauden rettelysiin ja siweys on tuntematon awu. Kun ei heistä ymätä waaria, waan wapaasti saawat kuljeksia ympäri ja olla ulkona peltotöissä, ei puutu heiltä milloinkaan tilaisuutta rakkauden kohtauksiin. Ilman sitä, jos waimo saa paljon lapsia, annetaan hänen syntinsä anteeksi; hän on silloin ei ainoastaan miehensä waan koko kylän kerskaufjena.

Fetichismissä kutsuwat Europalaiset läntisen ja eteläisen Afrikan asujanten uskontoa. Sana johdetaan Portugalilaisesta nimijanaasta feiticão, joka merkitsee: noituus. Tämä sana taasen johdetaan nekeri-janaasta feitico, joka merkitsee: noiduttu kalu. Niissä heimokunnissa, joiden kanssa minä

olen tullut lähempään tuttavuuteen, ei löydy mitään yhteistä sanaa, joka wastaaisi meidän "uskontoa," eikä ole semmoinen tarpeeskaan, sillä maanasukilla ei ole mitään käsitystä uskonjärjestelmästä. Fetichismissä ymmärretään epäjumalain, eläwäin ja hengettömien kappalten, niinkuin kärmelten, lintuin, kiviin, wuorenhuippuin, höyhenten, hammasten j. n. e. palwefeminen sekä luottamus hywiin ja pahoin henkiin, noituuden woiinaan ja unien merkitykseen.

Neekerien uskonnolliset käsitteet ovat horjuwinta ja epämääräisintä laatuja, eikä löydy kahta henkilöä, jotka aattelewat samalla tawalla joistakin seikasta, josta matkustaja koettaa saada selkoa. Waikka minä olen tehnyt mitä huolellisimpia ja lawempia tutkimuksia, en woi kuitenkaan tuoda mitään opinkappaleita esiin, joista lukija woiisi foota jonkun uskonnollisen järjestelmän. Tarkausko näyttää päässeen näissä maissa rajattomaan waltaan, ja jokainen henki usko, mitä hänen mielikuvituksensa jattumalta kuwailee hänelle wahingolliseksi tai hyödylliseksi.

Yksi seikka löytyy kuitenkin, josta minä olen tullut warmaan wakuuteen. Waikka nämä heimofunnat uhraawat lahjoja ystäwäinsä haudoilla, waikka he toisiinaan wuodattawat orjain wercain päällikön eli perheen-isän haudalla, waikka he pelkääwät äsken kuolleitten henkiä, waikka heidän uskonsa noituuteen on järftämätön, owat he kuitenkin raaimman aineellisuuden kahleihin htketyt; heillä ei ole mitään tarfkoja käsitteitä sellun tilasta jälkeen wuoleman, eiwätpä usko sitä enää löytywäntään, niinpian kuin se ruumiista on lähtenyt.

He pelkääwät äsken kuolleitten henkiä ja asettawat sentähden tawaroita, werhoja ja ruokaa heidän haudoillensa; he käywät myös usein wiesmässä heille uusia elatusaineita. Kun miehiä ja naisia wiedään tapettawiksi haudalla, luulewat nekerit, että niiden hetget yhdistywät wainajan hengen kanssa. Muutheen aikana muistellaan usein wainajaa ja häntä pelätään; mutta kun hänen muistonsa wäähän on haihtunut, ei nekeri enää usko wainajan henkeä löytywäkseen.

Kysyypä nekeriltä, misjä hänen iso-isänsä tai iso-isän isän henki, jota hän ei tuntenut, löytyy, ja hän on ihan warmaan wastaawa, että se on "poisja", "häwinnyt," eikä mitään muuta, taikka wastaa hän myöskin, ettei hän tiedä, minne se on paennut.

Minä olen usein haastellut heidän kansansa melkein seuraawalla tawalla:

"Uskotte löytyvän Sumalaa?"

"Uskon."

"Kuuletteko saavasti nähä Sumalan, jälkeen kuoleman?"

"En."

"Kuolema tekee kaikista lopun!" on sananlasku, jota neekerit usein käyttävät. Pelko wainajain heidän suhteen näyttää olevan waihtin tapainen tunne, jota he eivät koeta tehdä itsellensä selväksi ja joista heillä ei ole mitään teoriaa. He uskovat wainajan hengen oleskelewan heitä lähellä ja että se tarvitsee ruokaa ja tavaraita, että se voi tehdä heille wahinkoa ja että se toisinaan sitä tekeekin. He luulevat häntä kostonhimoiseksi olennoiksi, jota tulee pelätä ja lepyttää. Mutta sitä myöden kuin wainajan muisto haihtuu, katoa myöskin tämä pörrön pelko. Jos kysyt neekeriltä hänen eilen kuolleen welsensä henkeä, saat nähä, että hän peljästyy; jos taas kysyt häneltä, missä jo aikoa sitten näiltä ilmoita eronneen miehen henki on, wastaa hän huolettomasti: "hän on pois", s. t. s. hän ei ole enää olemassa.

Tämä neekerein täydellinen kykenemättömyys järjestämään uskonoppiansa on hywin omittuinen. Sama puute on myöskin huomattava kaikissa heidän taikauskoisissa käsityksissään. Niin esim. kertoi eräs neekeri minulle, että muuan miehen henki, jonka hän tunsi, oli mennyt metsään ja oleskeli nyt erään linnun ruumiissa, jonka tähden myöskin lintuakin pidettiin pyhänä. Mutta kun kysyin neekeriltä, uskoiko hän sielunvaellusta, wastasi hän: "En!" Hän uski sitä tässä erityisessä tapauksessa ja jostakin erityisestä syytä, mutta muuten hän ei sitä tehnyt. Duganga, eli tohtori, oli niin sanonut, eli oli hän nähnyt siitä unta, tai oli se yleinen luulo hänen sukulaistensa. Pidemmälle ei hänen ajatusjensa ulottunut.

Minä hawaitsin kaikissa niissä heimokunnissa, joiden luona kävin, malliseman uskon kahteen suureen, waimalliseen henkeen, joista toista kutsuttiin Abambouffi eli Dcoucouffi ja toista Mbuiriffi. Niillä on eri nimet eri heimokunnissa, mutta joka paikassa, missä olen liikkunut, olen hawainnut tämän uskon olevan yleisen. Molemmat näyttävät olevan pahoja henkiä, waikka he wälistä ovat taipuwait hywään työhön. Niitä ei estellä kuwilla, mutta niille raketaan huoneita, joissa he woiwat lewätä, kun ovat wälyneet kulkemisesta, heille asetetaan ruokaa, heitä pelätään ja rukoillaan, etteiwät tefisi mitään pahaa. Toista pidetään waan niin wahan pa-

hana, että häntä muutamissa kohdin ja toiseen werraten voidaan sanoa hywäksi hengeksi. Muutamamat heimokunnat luulewat, että ne owat awio-liitossa kahden naisellisen hengen kanssa. Niiden sanotaan toisinaan liikkuvan kylässä yölliseen aikaan ja puhuvan kuuluwasti. Nämä molemmat henget owat hywin mahtawat; heillä näyttää olevan enemmän waltaa kuin kaikilla muilla yhteen. Sairauden tohtauksissa ja muissa huolellisissa tiloissa rukoillaan heiltä aina apua.

Nimi aniambié merkitsee, minun luullakseni, samaa kuin jumala. Kuitenkaan ei neekerillä ole mitään käsitystä ylhäisestä, kaikkivaltaasta hengestä, luojasta ja ylläpitäjästä. Sana aniemba, joka kuuluu hywin edellisen sanan kaltaiselta ja luultawasti johtuu samasta wartalosta, merkitsee "noiduttu".

Yäällifön suurta kumaa talletetaan eräässä sitä warten raketussa huoneessa, johon neekerit menewät, kun heillä on aikomus käydä jahtiretkelle tai jollekin muulle tärkeälle matkalle. He lauskewat rawintoa tämän kuwan eteen ja rukoilewat siltä sitten suojelusta, ja sillä aikaa tanssiwat ja laulawat he kuwan edessä.

Semmoiset kuwat menewät sukupolwelta sukupolwelle ja niitä pelätään suuresti. Löytyy myöskin yfityisiä epäjumalan kuwia, jotka owat yfityisten ihmisten omia ja joita he palwelewat; mutta näillä kuwilla on wähemmän arwoa.

Heidän jumalainsa kuwain, joilla aina on hirtittämä muoto, luullaan woiwan puhua, kulkea, syöä ja juoda, sanalla sanoen, luullaan osaawan toimittaa kaikkia tai melkein kaikkia ihmisellisiä toimituksia. Merkillistä on, ettei neekereillä ole mitään pappeja. Dugangan, eli tohtori, on heidän tietäjänsä ja welhonsa; hän manaa pahoja henkiä ja antaa woiamaa taikasuille, mutta hänellä ei ole mitään tekemistä jumalan kuwain kanssa.

Kohta jumalain kuwain jälkeen tulee järjestyksessä taikalat eli grigri, myöskin mondaffi kutsuttu. Sana "grigri" on, samoin kuin "fetisch," europalaista alkua. Näihin monda'ihin on Afrikalaisilla rajaton luottamus. Ei löydy yhtäkään nekeriä koto tällä seudulla, joka ei kannu yllänsä yhtä tai useampia näitä kaluja. Niiden valmistus tuottaa tohtoreille suuria tuloja ja paljon kunniaa; tohtoreilla on myöskin itse wähyin luottamus näihin kapineihin. Mondaita kannetaan tawallisesti kaulassa; ne owat tehdyt harwinaisten eläinten nahasta, petolintuin kynsistä, krototiilin tai leopardin hampaista, kuuwatuista lihasta ja eläinten aivoista, harwinaisista linnunsieläistä, muutamain puulajien tuhasta,

kärmetten nahasta ja ruodoista j. n. e. Sokaisella grigrillä on erityinen taikavoimansa. Yksi suojele taubilta; toinen rohkaise metsästäjää taifotilasta, muutamata parantamat waimoin bedelmättömyyttä ja toiset taas tuottawat äideille tarpeeksi maitoa heidän lapsiansa warten. Tuolla lumotulla leepartin nahalla on, kun sotilas kantaa sitä wyötäifillänsä, se woima, että häneen ei pyesty wihollisen keihäs, ja jos hänellä on rautafetju kaulaansa, ei satu häneen mitään kuula. Jos ei taifafalu tee waikutustansa, uskoos neeferi kuitenkin yhtä hywin sen ihmeelliseen woimaan, sillä hän luulee silloin, että joku mahtawa ja pahanillinen welho on käyttänyt wastalumuusta, jonka uhrifsi hän lankefi.

Aniembraan eli noituuden woimaan uskominen on koko maan pahin firous. Afrikalainen usko, että kuolema aina on wäliwalta luontoa wastaan. Hän ei woi käsittää kuinka ihminen, joka pari wiikkoa tafaperin oli raiis ja terve, yhtäkkiä taudin kautta lepäifsi kuoleman fourissa, jollei joku mahtawa noita ole sekaantunut asiaan ja welhomifjellaan katkaisut elämänlangan ja tuottanut tautia. Neeferisä wallitsee ylimalkaan kauhistawin kuoleman pelko.

"Mietko walmis kuolemaan?" kysyin minä toifinaan.

"En!" sain tulifisesti wastaufseksi. "Älä puhu semmoifjesta!" ja samassa näkyi koko hänen ruumiinsa wapiseman kauhistufjesta.

Tuon neeferi paran kaswoille laskeufi synkkä pilwi; seuraawana yhnä näki hän hirweitä unia, ja muutaman päiwän kuluesla epäili hän koko lähifjuraansa, pelkäifsi henteänsä ja luuli jonkun noita-akan wainoawan sitä.

Jos Afrikaainien kerran on jaanut päähänsä, että hän on noibuttu, näyttää koko hänen luontonsa muuttuwan toifenslaiseksi. Hän epäilee uskollifjempia ystäwiansä. Hän pelkää lapsiansa, poika wanhepiansa, mies waimojansa ja waimo miestänsä. Hän luulee olevansa kipeä ja tuleeksi usein kipeäksi pelkonsa tähden. Yöllä luulee hän pahoja henkiä pyörwän ympärillänsä. Hän peittää ruumiinsa jumalan kurrilla ja taifakaluilla, hän antaa lahjoja jumalain kuwille, Ab...ulle ja Mbuirille, häntä ahdistawat eriskummaifet ja kauhistawat unet, jotka kaikfi wiittaawat siihen, että kylä on täpötäynnä pahoja welhoja. Wähitellen joutuu koko kylä saman pelon waltaan. Kaikfi rupeewat epäilemään. Satumus johtaa heidän epäluulonsa johonkuhun onnettomaan raukkaan, jonka luullaan olevan syypää. Wihdoin tulee kiihko liian suureksi, että

sitä enää woifsi wiibhyttää; useasti eiwät ehdi he odottamaan miehen kuolemaa, waan rupeewat paikalla teurastamaan sitä, johon epäluulo noituudesta on satunut. Jos wapa nieferi kuolee, tapetaan wähintänsäkin yksi tai kaksi neeferiä; se ei kuitentaan tawallifisesti tapahdu, kun naisia, lapsia tai orjia kuolee. Noituutta wastaan käytetään lakia ilman eroitufsetta ruhtinaan, orjan, wapaan miehen ja naisen wälillä.

Tämmöifisissä tiloissa käyttää tohtori waltansa aina pahaan päin. Hänen waltansa lisääntyy jokaisen semmoisen tapauksen kautta, ja hänen etunansa on siis, että hän pikemmin ylyttää kuin laimistaa kiihkoa. Tärkeällä korwin kuullullaan hänen loihutululujansa, ja onneton se mies tai waimo, joka häntä on loukannut, sillä häneen silloin satuu tohtorin kosto. Hänen tuomionsa lankeewat useimmiten samaan suuntaan kuin joukon ennakoluulot, joiden mukaan yks tai toinen harjoittaa noitumista. Tohtorin tuomiosla woi wedota aineastaan mboundou-myrfkkyyn.

Dugangan paras mahli on siinä, että hän todellifjella taitawuudella woi juoda suuret määrät mboundouta ja että hänen luullaan woiman saada ilmi welhot sekä antaa lumouswoimaa grigrille ja taifakaluille, jotka ilman hänen noitatemppujansa olifivat arwottomia. Tätä miestä pidetään sentähden suuresla arwossa hänen heimoslaan ja kyläsälään. Hänen sanoistansa riippuu elämä ja kuolema. Hänen käskystänsä — eli oifeimmin hänen hehoitufjestansa — muutetaan kylä; miehet, naiset ja lapset tapetaan tai tehdään orjifsi; sota aloitetaan ja rauha solmitaan. Minä en ole milloinkaan woinut tulla oikein selwille siitä, uskowatko tohtorit itse hairaustansa; mutta tarkoin asiaa tutkittuani ja monen kokeen perästä olen tullut siihen wakuutukseen, että he enimmisälä tapauksissa itse owat pettyneet. Pari heistä tunfin minä niin suuriksi lurjukifsi, että olin warfin warma siitä, että he olivat pettureita; mutta suurin enimmistö, siitä olen wakuutettu, oli omain harhaluuloinsa uhrina. Afrikalainen on erinomaisen kerkäs luonteeltaan. Minä hawaitfin, että tohtorit, samoin kuin muut, kuolinwuoteella maateslaan, syyttiwät jotakin pahanillistä welhoa ja huusiwat hänelle kostoa. Tohtoreissa wallitsee sama pelko kuin heidän uhreissansa ja he luottawat yhtä lujasti omiin uniinsa kuin muut.

Se seutu, jossa minä waltasin, on niin runsaasti wedellä siunattu, ettei se tarwitse mitään "sateentekijää", joka muuten on hywin tärkeä jäsen etelä-afrikalaisessa heimokunnassa. Muuta-

misä heimoissa löytyy ougangoja, jotka wäit-
tävät saawansa sateen lakkaamaan; näitä mie-
hiä pidetään tämän luullun mahdin tähden suu-
ressä armosa sateisena vuodenaikana. Jos heil-
lä todellakin olisi femmoinen kyky, olisivat he
tofsaankin usein suureksi hyödyksi läpimärälle mat-
kustaja-paralle.

Itäa ennen kuin kylä tai heimokunta ryhtyy
minäkään tärkeän yrityksen toimeen panemiseen,
kysytään aina neuwoa tohtorilta, joka uskottelee
wisjeillä tietäjätampuilla woivansa ennakolta
sanoo päätöksen; ja sen jälkeen menetellään. Wä-
listä tapahtuu myöskään, että neekeri, joka ei ole
tohtori, saa mielihouressensa, että Obambou (per-
fele) on mennyt hänen ruumiisensa. Siitämyk-
sissä tämä saastainen wieras pitää asuntoansa.
Tuo riivattu menetteleke kuin mieletön, näkee
nähtyä, unia ja sanoo woivansa enustaa tule-
mia tapauksia, jonka kautta hän toisinaan saa
suurta mahtawuutta muutamaksi aikaa.

Yhdeksästoista Luku.

Tässä luvussa aion minä supistetuksa muo-
dossa kertoa lukijalle seuraufet tutkimuksista
niiden ihmisen-näköisten apinain elintapain suh-
teen, jotka Keski-Afrikan metsissä olen tawannut.
Näistä apinoista on gorilla etewin, ja minä olen
ensimmäinen walkea mies, joka olen pyytännyt tätä
eläintä säännöllisesti ja tunkenut aina sen tyys-
sioille asti. Tuo toiset apinat — nsjiego-mbou-
mén (Troglobytes calvus) ja kulu-kamban
— tunsin jo ennen säilytetyistä esemplareista
ja kertomuksista. Semmoisia siwuseikkoja, joita
jo tämän kertomuksen kulueksa on esintullut, on
tahdo tässä toistaa, koska toiwoni on waan
tässä antaa yleinen silmäys näistä eläimistä,
niiden ruumiintakennuksesta ja elintawasta, joka
olisi häirinnyt esittelyä ja ollut wähemmän lu-
kijalle mielenki, jos se olisi hajotettuna niin mo-
neen paikkaan.

Monet wuosifadat oli luonnontutkijoilla ollut
hämäräinen tieto erään eriskummaisen ja mer-
killisen apina-lajin olosta Länsi-Afrikassa. Ty-
son (1699) nimitti sen Homo sylwestris,
eli pygmeksi, kääpiöksi. Eräässä Systema Na-
turaen painoksista kutuu Linné sen Homo
troglobytes. Blumenbach antoi sille nimeksi
Simia troglobytes, jolla nimityksellä kim-
pansi sittemmin tuli yleisesti tunnetuksi. Tämä
jälkimäinen eläin on se laji ihmisen-näköisistä
apinoista, jonka tiedemiehet ensiksi ovat tulleet
tuntemaan.

Aikaa myöden tulivat oppineet luonnontutkijat
tuntemaan erään toisen apina-lajin Borneossa,
nimittäin orang-utangin. Tämä eläin erosi afri-
kalaisesta apinasta punafen-ruskean karwanja ja
monen muun omituisuuden kautta. Se sai ni-
men Simia satyrus.

Wuonna 1780 lähetti Batavian kuvernöri,
paroni Wurmb erään toisen suuren apinan luu-
rangan Hollantiin. Tälle apinalle antoivat luon-
nontutkijat nimen Pongo Wurmbi.

Wuoteen 1829, jolloin Cuvier järjehti teof-
senfa Règne Animal, rajottui meidän tietom-
me ihmisen-näköisistä apinoista näihin kolmeen
lajiin.

Uewiä oppineita löytyi, jotka luulivat kauan
että Wurmbin pongo oli waan täysikaswanut
orang-utang. Toiselta puolen luultiin että tuon
nuoren, Borneosta fotoisin, orang-utangin ja nuo-
ren afrikalaisen kimpansin kaswoin kulma ulko-
newan pääkallon ja noiden pienten leukain ja
hammasten tähden enemmän kuin mikään toinen
imettämä eläin oli ihmisen ja erittäinkin tuon
alhaisemmalla siviisityksen kannalla seisowan nee-
ferin kaltainen. Semmoinen luulo wällitsi suu-
rimmissä wertailewissa anatomeissa, joista muu-
tamat wäittiwät näiden muotojen kuuluman eri-
tyysiini ja hywin edistyneisin lajeihin, kunnes
wuonna 1835 professori Richard Owen, tuo
kuuluksa brittiläinen wertailewa anatomi, tutti
näiden pääkalloin hampaat ja näytti todeksi että
ne kuuluwivat erään suuremman apinalajin pe-
nikalle.

Wuonna 1812 kutsui Geoffroy St Hilaire
kimpansin Troglobytes'eksi, ja tämän nimen
omat kaikki hänen jälkeläisensä hywäksyneet.

Sillä aikaa lewisi epäselwiä huhuja erään toi-
sen wielä suuremman apinalajin olosta Afrikas-
sa. Wasta 1847 joutuivat wuitenkin tiedemie-
het kummaustukseen, kun äkkiaurwaamatta ilmaan-
tui todistus tämän uuden lajin olosta. Wuod-
den 1846 lopulla löysi minun hymä ystäwäni
pastori J. Leighton Wilson, joka silloin kuului
amerikalaiseen lähetyssaarnaajakuntaan Gabunissa
Länsi-Afrikassa, sattumalta pääkallon. T:ri Wil-
son sai sittemmin wielä toisen pääkallon ja esan
luuranko, jotka hän lahjoitti luonnonhistorial-
liselle seuralle Bostonissa.

Ensiksi löydetyn kallon lahjeitti t:ri Wilson
t:ri Savagelle Bostonissa, joka sittemmin hankki
itsellensä wielä yhden pääkallon nimittäin erään
naaraan; ja juuri näistä eri luista teki t:ri
Savage ja professori Jeffries Wyman sen ker-
tomuksen, joka on painettu Bostonin Journal

of Natural History'n wiidennessä fiteessä ja jonka kautta tämän uuden ja merkillisen eläimen olo ensimmäisen kerran annettiin tiedoksi oppineille. Tri Wyman ja tri Savage kutsuivat sen uuden eläimen gorillaksi, jonka nimen Hanno, eräs Karthagilainen merenkulkija, antoi niille willeille, karwaisille ihmisille, joita hän tapasi Afrikan rannikolla.

Tästä saan minä aiheen tutkiakseni niitä kertomuksia, joita useat matkustajat aina Hannosta nyky-aikaan asti ovat ilmoittaneet eräästä eläimestä, joka enemmän tai vähemmän on oikean gorillan kaltainen, joiden kertomusten on luultu tarkoittavan tätä eläintä ja näyttävän todeksi että nämä matkustajat ovat nähneet ja tappaneet sen. Kertomus Hannon matkasta on mitä huomitavimpia paikkoja meillä muinaisajasta on jäljellä. Sen luullaan tapahtuneen kuudennella vuosikadalla e. Kr., waikka kuitenkin muutamat tutkijat lykkäävät sen paljoa myöhemmään aikaan. Karthagon hallitus lähetti hänen purjehtimaan Afrikan manteren ympäri. Hänen päiväkirjansa aikaa seuraavilla sanoilla, jotka kylliksi selwittävät hänen matkansa tarkoituksen: — "Karthagilaiset päättivät että Hanno tekisi retken toiselle puolelle Herkuleen pylwäitä ja perustaisi lybo-fenikialaisia kaupunkia. Hän lähti siis purjeille kuudellakymmenellä laiwalla, joista jokaisessa wiisikymmentä airoa, ja 30,000 henkeä waimoja ja miehiä yhteensä sekä muonawaroja ja muita tarpeita." —

Pliniuksen mukaan piti hänen seurata manteren rannikkoa, kunnes hän tuli Punaselle merelle.

Se paikka Periploessa, eli Hannon matkassa, jossa hänen luullaan tarkoittavan sitä eläintä, joka nyt on tunnettu gorillan nimellä, kuuluu näin: "Kolmantena päivänä sitte fun sieltä olimme purjehtineet ja fun olimme kulkeneet tulwiverrat tulimme erääsen lahteen, jota sanotaan Etelän-sarweksi. Tässä lahdessa oli saari ja sillä saarella oli järwi, jossa järwessä löysimme toisen saaren, täynnä willejä ihmisiä. Suurin osa heistä oli naisia karwaisella ruuniilla, ja tulkit kutsuivat heitä gorilloiksi. Miehiä emme woineet saada kiini, waikka ajoimme heitä takaa; he wälttivät meitä suurella nopeudellaan, sillä he olivat cremnobates'ia (s. t. s. he woiwat kiipiä ylös jyrkkiä kallioita ja puita myöden), ja puolustiwat itseänsä heittämällä kiwiä meidän päällemme. Me saimme kiini kolme naista, jotka purivat ja repiwät kiiniottajiansa, eiwätkä tahtoneet tehdä wauraa. Meidän oli sentähden

tappaminen heidät. Sitten nyljimme heidät ja waimme nahat kotia Karthagoon, sillä koska muonawaroista rupefi tulemaan piukka, emme purjehtineet edemmäksi."

Pliniuksen mukaan ripustettiin nahat Junon temppeliin ja nimi gorilla muutettiin gorgoneksi. Raksi näistä nahoista löytyi temppelissä vielä siihen aikaan kuin Karthago häwitettiin.

Kun werrataan tätä kertomusta gorillan elämään, semmoisena kuin sitä edempänä tulemme kuvaamaan, luulen lukijan tulewan samaan päätöksen kuin minä, nimittäin että se eläin, jonka Hanno näki ja otti kiini, ei ollut meidän aikuisen gorilla waan mahdollisesti kimpani. Tuo hirmuinen gorilla syö niin paljon kaswiaineista ruoaa, ettei millegään suuremmalle joukelle olisi ollut kylliksi ravintoa semmoisella saarella, josta Hanno puhuu. Jollei juuri koirasten elintapa ole suuresti muuttunut, ei ole luultawaa että he olisivat paenneet ja jättäneet naaraat waraan. Mitä minä olen nähnyt, käy koiras aina wihollista vastaan, että naaras saisi aikaa sirrymään pois ja semmoisissa tiloissa näyttää hän itensä hurjan rohkeaksi. Ilman sitä pidän minä mahdottomana yhdistyksenä ottaa kiini naaras-gorillaakaan paljain käsin ja ihmiswaimalla. Ei lufkaan, joka on nähnyt tämän eläimen hänen kotimaansa metsissä ja on tullut hawaitsemaan sen tawattoman woiman, woi uskoa tätä kertomusta.

Minusta näyttää siis todenmukaiselta että se eläin, jonka Hanno näki, oli Kimpani (Troglodytes niger), jota löytyy yleisesti Senegambian nuoristoissa ja metsissä ja jotka eiwät karkea ihmisen kimppuun. Mutta sitäkin epäilen minä, jos ne muuten ovat olleet täylikaswaneita eläimiä, joita Hannon miehet ottiwat kiini. Luultawaa on että ne olivat puolikaswuisia naaraita, jotka eiwät woineet kyllin sukkelaan pötkiä tiehensä.

Andrew Battel, afrikalainen matkustaja, jonka onnen waiheet ovat kerrottuna hänen Pilgrims'issään, on uudemmasa ajassa ensimmäinen, joka puhuu kahdesta erilaisesta apinasta, pongosta ja engekosta Afrikassa. Hän oleskeli kauan aikaa Angolasja Portugalilaisten wankina ja sanoo näin apinoista:

"Suurinta näistä hirwidistä sanomat maan-asukkaat pongoksi ja pienempää engekoksi. Pongo on muodoltaan ihmisen näköinen, sillä se on pitkä, sen kasnot ovat ihmisen kaswoin kaltaiset, sen on silmät kuopissa ja sillä on pitkät kulmakarwat. Sen ruumis kaswaa karwan, joka on punaisenruskea eikä erittäin mahwa. Se er-

kaneen ihmisestä ainoastaan särtennä suhteen, sillä hänellä ei ole pohjeita. Hän käy aina pyötyksessä ja pitää käsiänsä niskasiansa, kun hän liikkuu. Hän makaa puisissa ja rakentaa suojuksen sadetta vastaan. Hän elää hebelmistä, joita hän löytää metsästä, ja muurahaisista, mutta mintkäänlaisista lihaa ei hän syö. Hän ei osaa puhua eikä hänellä ole enemmän järveä kuin eläimellä. Kun maanasukkaat viettävät yötä metsässä, pitävät he walkeita, ja kun he ovat menneet matkoihinsa aamulla, tulevat pongot ja astuvat walkean ympärillä, kunnes se sammuu, sillä heillä ei ole ymmärrystä lisätä wirikkeitä. He elävät yhdessä parvittain ja tappavat monta neekeritä, joita kohtaavat metsissä. Usein käyvät he elefanttein kimppuun, jotka tulevat laiturumelle, missä he oleskelevat, ja hakkaavat niitä niin nyrkeillänsä ja puiden haaroilla, että nuot eläinparat poraten pötkivät tiehen. Pongoja ei saada milloinkaan elävätkä kiini, sillä he ovat niin wäkeviä, ettei kymmenen miestä voi pidättää yhtä heistä; mutta maanasukkaat ampuvat monta nuorta eläintä myrkytetyillä nuolilla. Pongon penikka kietoutuu kiini emän mahaan, sytleillen häntä lujasti käpälään, jonka tähden maanasukkaat, kun he tappavat naaraan, saavat penikan kaupanpäälliseksi. Kun joku näistä eläimistä kuolee wapaasja olossaan, peittävät toiset ruumiin sammalilla, puun oksilla ja risuilla, joita kylliksi löytyy metsissä."

Tämä Battelin kertomus näyttää minuusta todenperäisemmälle kaikista aina Bowditchin kertomukseen asti, josta edempänä tulen puhumaan. Minä en luule, että gorilloja löytyy etelän puolella Setti-Kamma-wirtaa, sillä sen toisella puolella en ole löytänyt tämän eläimen jälkiä. Waikaka otaksuimme, että Battel tunsi gorillan ja kimpanjin, voi luki kuitenkin huomata, että hän on tehnyt suuria wirkeitä, kuwaellessaan niiden elintapoja ja muotoa. Hänen kertomuksensa ovat waan matkatarinoita eivätkä selluilla yhdelenkään Afrikan suurista apinoista.

Hänen perästänsä tulee toisia matkustajia, jotka kuitenkin kertovat semmoisia mahdollomia tarinoita, että selwästi saattaa nähdä kuinka he ovat parantaneet neekerein jo muutenkin ylellisiä kuwaelmia.

Remincé tuopi Esquises Zoologiques-nimisessä teoksessaan Guinean matkasta erään paikkan esille Bosman'ista, joka näyttää wiittaawan gorillaan ja kimpanjiin. Jos tätä tulee pitää jonakin parempana kuin paljaana tarinana, on se hywin ylellinen ja epäluotettava kertomus.

Bosman sanoo: "Niitä (näitä apinoita) löytyy tässä maaessa tuhansittain. Eterwin ja yleisin laji ovat ne apinat, joita meidän wäestö kutsumu hulluiksi. Niillä on sama karwa kuin metsäwauhella ja ne tulewat hywin korkeiksi. Minä olen omin silmin nähnyt muutamia, jotka oliwat wiittä jalkaa korkeat ja ainoastaan wähän pienemmät ihmistä. Ne ovat hywin pahankiffisiä ja rohkeita, ja eräs Englantilainen kauppias on kertonut minulle sen melkein uskomattoman jutun, että sen linnoituksen takana, joka Englantilaisilla on Wambassa, löytyy suuri joukko näitä apinoita, jotka ovat niin rohkeita, että ahdistawat ihmisiä."

Bosman jattaa: "Löytyy neekereitä, jotka sanowat näiden apinain osaan puhua, mutta sitä eiwät he tee, ettei heidän tarwitse tehdä työtä. Näillä apinoilla on inhottawa muoto" j. n. e. — "Näiden apinain paras omaisuus on se, että he uiwivat oppia kaikkia mitä heidän isäntänsä tahtoo."

Jos menemme useain toisten tänkaltaisten matkatarinain ohitse, tulemme wihdoin ensimmäiseen todelliseen kertomukseen gorillasta. Se on luettamana L. G. Bowditch'in Narrative of a Mission from Cape Coast Castle to Ashantee'ssa, ilmaantunut Lontoossa 1819. Hän on myöskin ensimmäinen, joka antaa eläimelle sen oikean mpongwelaisen nimensä. Siinä gsaessa teoksestaan, jossa hän kertoo käyntiänsä Gabuniessa, sanoo hän: "Mellyttäwain aine meidän luonnonhistoriallisissa keskusteluissamme oli ingena, eläin, joka on hywin orang-utangan näköinen, mutta paljoo suurempi kuin se; hän on nimittäin wiittä jalkaa korkea ja neljää jalkaa yli olkapäiden. Sen eturajain sanotaan olewan vielä monta wertaa suuremmat kuin rinta, ja yksi siwailus sen toisella kädellä tappaa miehen. Maanasukkaat näkewät usein ingenan, kun menewät Kayben. Hän wäitöy metsissä matkustajia ja elättää itseänsä enimmästä päästä metsä-hunajalla, jota täällä löytyy runsaasti. Tämän eläimen eriskummaisia tapoja, joista Mpongwelaiset ja Shikailaiset (shikianilaiset) miehet, waimot ja lapset alati puhuwat, on sekin, että ingena rakentaa itsellensä asunnon, joka on kömpelömainen jäljitelmä maanasukasten huoneista ja jonka katolla hän lepää."

Niinkuin huomata woi, ovat kaikki ylhäällä mainitut matkustajat puhuneet joko kimpanjista tahti kertonut mitä he ovat kuulleet gorillasta. Pastori Wilsonille oli suotu antaa maailmalle ensimmäinen luotettava todistus tämän hirmuisen

eläimen olosta, ja tri Savage ja prof. Jeffries Wyman tutkivat ensimmäiksi sen pääkallon ja luurangon. Mutta vielä ei ollut kukaan matkustaja eli maanasukas eisinnyt eläintä hänen oikeassa kodissaan noissa sijamaan tuntemattomissa metsissä, ja ne kertomukset sen elintavoista, jotka tulivat Euroopan tai Amerikkaan, saivat alkunsa maanasukkaista, joissa pelko tämän hirmuisen eläimen suhteen herättää koko joukon liiallisia luuloja siitä itsestä ja sen elintavoista.

Oleskellessani kauan aikaa Afrikassa tulin minä tietysti alituisesti yhteyteen maanasukasten kansa, ja koska minun uteliaisuuteni näiden kertomusten kautta tästä tuntemattomasta hirmuudesta suuresti kiioptui, päätin minä tungeida sen kotiin, omin silmin häntä nähdäkseni. Minun osakseni on tullut se onni, että olen ensimmäinen walkea mies, joka omaista kokemuksesta voi puhua gorillasta, ja waikka olen harwainnut, että paljon, mitä tästä eläimestä kerrotaan, on perätöntä ja tietämättömään neekerien ja herkkäuskoisten matkustajain tyhjää luuloa, menen minä kuitenkin takaukseen, ettei mikään kertomus voi liiaksi kuwaila sen hirmuttawää nähdä, sen ahneutta ja syntyperäistä kawaluutta.

Minun on mieleni paha, että minun täytyy häwittää semmoiset suloiset luulotukset, mutta gorilla ei toislaan waijy puissa, temmataksensa kynsiläään mittään pahaa aawistamattomia matkustajia luoksensa, kuriistaaksensa heitä rautaisilla käsiläään; hän ei hyökkää elefantin päälle eikä haffaa häntä kuoliaaksi kepeillä; hän ei ryömää naisla neekerilyistä; hän ei rakenna itsellensä majaa puihin lehdistä ja oksista eikä istu sen katonla, niinkuin herkkäuskoisesti häneistä on kerrottua. Hän ei myösk elä joukoissa, ja niissä luokuisissa tarinoissa, kuinka suuret parwifunnat näitä eläimiä tekewät yhteisen päälefarauksen, ei ole toden einettäkään.

Gorilla elää Afrikan yhsinäisimmisissä ja syimmisissä metsissä; hän oleskelee mieluisimmin sywisissä metsäkaswaisissa laaksoissa, mutta myöskin korkeuksilla, joihin on waikea päästä. Samoin näyttämät korkeat tasangot, joilla on paljon kallionlohkareita, oleswan hänen suotuisimpia tyysijojansa. Wettä löytyy joka paikassa tässä osassa Afrikaa, ja minä olen huomannut, että gorilloja aina löytyy siellä, missä märkyyttä on runsaasti.

Hän on lewoton, kuljehtiwä eläin, joka muuteleke paikasta paikkaan eikä juuri milloinkaan tarwata häntä kahtena päivänä samalta seudulta. Osaksi on syynä tähän gorillan epäwakaaisuuteen

se waikeus, joka hänellä on mieliruokansa saamisessa. Waikka hänellä on hirmuiset kulmahampaat ja waikka hänen suunnaton woimansa tekee hänet tykenewäksi tappamaan milt'ei jokaisen eläimen metässä, elää hän kuitenkin yhsinomaaisesti kaswi-ruo'asta. Minä tutkiskelin joksaihen gorillan mahaa, jonka onnistuitten kaatamaan, enkä löytänyt sieltä milloinkaan muuta kuin marjoja, ananaslehtiä ja muita kaswaineita. Gorilla syö paljon ja kuluttaa epäilemättäkin pian loppuun sen wähhän waraston hänen mieliruokansa, mikä kusjain paikassa on, jonka tähden hän on pafoitettu kuljehtimaan ympäri, alituisesti taistellen nälkää vastaan. Hänen hirmuinen mahansa, joka tulee esiin, kun hän seiso pyssytysä, todistaa hänen oleswan suuri syömäri, ja todellain hänen suurta ruumistansa ja tawattomia jäntäreitänsä ei ylläpidetä wähhillä ruo'an muruilla.

Siinä ei ole mitään perää, että hän suurimmaksi osaksi tahti yhsinomaaisesti oleskeliisi puissa. Minä tapasin gorilloja tawallisesti maasta, waikka he useasti kiipeewät puihin poimimaan marjoja ja pähkintä, mutta syötyänsä ne, tulewat he taas sen alas. Tutkimalla useain gorillain mahaa, onnistuitten minun saada joltinainkin wisseys gorillan ruo'an laadusta, ja siitä, mitä niissä harwain, tulin minä siihen wakuutukseen, ettei gorillan ole tarwis kiivetä puuhun, saadakseen raawintoansa. Hän pitää paljon metsä-sokuriputista ja erinomattainkin ananaslehden walkeista syistä; ilman sitä syö hän marjoja, jotka kaswawat pitkin maata, muutamain puu-lajien ydintä ja yhtä lajia pähkintä, joilla on niin kowa kuori, että saa lyöä luuasti rasfaalla wasaralla, ennenkuin se särkyy. Tässä jälkimmäisessä kohdassa on wastustelemattain todistus gorillan leufain suunnattomasta woimasta, joka kausan näytti minusta tarpeettomalta eläimelle, joka ei syö lihaa. Minä olen kuitenkin saanut nähdä riittävän todistuksen tästä woimasta silloin, kun koiras-gorilla puri jahtitowerini pyssynpiipun latuskaiseksi.

Minuostaan gorillan penifat lepääwät puissa, ollaaksensa turwassa patolaimitä. Minä olen useissa tiloissa tawannut tuoreita jälkiä gorillan lepopaikoista ja olen woinut nähdä kuinka hän itse oli istunut selfä wästen puuntyreä. Koiras-gorillan selässä löytyykin useimmiten pilkku, jossa karwa on harwempi kuin muussa ruumiisessa; se tulee siitä, että eläin useasti on istunut ylhäällä mainitusla asemassa. Sitä vastaan on Troglodytes calvus'ella, eli kaljupää nsie-

golla, joka tavallisesti lepää oksalla lehtikatot-
senja alla, karvaton pilkku kyljessä. Minä puo-
lestani luulen, että sillä aikaa kuin koiras-gorilla
lepää puun juurella tai josjakin muualla
maassa, kipee naaras ja penikka toisinaan ylös
puun latvaan.

Niillä apinoilla, jotka elelevät puisia, niinkuin
kimpanji, on käsisä ja jaloisja paljoa pitem-
mät formet kuin gorillalla, joka raajainsa raken-
nuksen puolesta paljoa enemmän on ihmisen kal-
tainen ja on siis vähemmän kykenewä puihin
kipeemään. Sinu-mennen tahdon mainita että
waikka Muni-, Mundah- ja Gabun-wirtain war-
silla elelevät nekerit useasti ottawat nuoria kimp-
panseja kiini, joka todistaa, että näitä apinoita
löytyy sellä runsaammin, minä en kuitenkaan
milloinkaan tawannut kimpanjin leposijoja, joista
johdan sen päätöksen, ettei se eläin semmoisia wal-
mistä.

Gorilla ei elä joukoisja. Mitä wanhoihin
eläimiin tulee, olen melkein aina nähnyt koirak-
sen ja naaraan yhdessä, waikka wälistä tawa-
taan joku wanhempi koiras kuljekiwana yksin;
hän on silloin, niinkuin yksinään elelewä elefantti,
erinomaisen pahanilkinen ja waarallinen lähestyä.
Nuoria gorilloja näin toisinaan yhdessä seurassa,
noin wiisi luvultaan, wälistä vähemmän, mutt'
ei milloinkaan enempä. Waikoa on niitä lä-
hestyä, sillä heillä on tarkka kuulo ja lähtewät
pitäisesti pakoon, kun sitä vastaan maanlaatu
on luureksi esteeksi takaa ajawalle metsämiehelle.
Täyfsikaruinenkin gorilla on hywin arka, ja mi-
nulle on tapahtunut, etten koko päivä kautena on-
nistunut kohtaamaan wihollistiani, jotta warmaan-
kin fartti minua huolellisesti. Mutta kun mets-
sästäjän wiimeinkin on onnistunut tawata, ei
ole hänen tarwis pelätä, että se pakenee hä-
nen käpistänj. Kun äkkiarwaamatta yllätin go-
rilla-parin, istui koiras tavallisesti jollakin kal-
liolla tai nojasi puuta wästen wiidokan pi-
meimmässä sopesja, sillä aikaa kuin naaras sei-
soi wieresj ja sibi; merkkillistä oli, että juuri naa-
ras melkein aine antoi hätämerkin patenemisel-
laan, päästäen samassa huiksan parun. Koiras
jäi silloin istumaan, julmistaen hetkenaitaa ka-
malia kaswojansa; sitten nousi hän witkallisesti
pystyyyn ja rupesti, luotuaansa ensin uhtaawan sil-
mäyksen wihollisinsja, huiumimaan rintojansa, ra-
wisitelemaan suurta, pyöreätä päättänsä ja pääs-
telemään kauheita äriäyksiä. Mahdoton on ku-
wata gorillan hirmuista näköä semmoisissa ti-
loissa. Minun oli antaminen anteeksi urheil-
jahtimiehilleni, että he joutuivat taikauksoien

pelon waltaan enkä minä enää ihmetellyt, että
maanasukkaat fertowat eriskummallisimpia tari-
noita gorillasta.

Kaikki gorillan pyytäjät, jotka ymmärtäwät
asianja, noudattawat sitä periaatetta, ettei pidä
ampua ennenkuin wiimeisellä hetkellä. Joka pi-
tää tuo raiwoawa eläin pamausta uhotuksena
tahi löytyy joku toinen sy, hän hyökkää, jos
metsämies ampuu harhaan, suorastaan hänen pääl-
lensä eikä kukaan woi kestää hänen päälekar-
uستانja. Yhdellä ainoalla suunnattoman suu-
ren, kynsillä warustetun kätensä iskulla repäisee
gorilla ihmisen kappaleiksi ja ruhjoo hänen rin-
tansa tai päänsä. Semmoisissa tiloissa on ne-
kerein nähty pelkonsa wimmasja asettuman go-
rilla vastaan ja rawoittawan laukaistulla pys-
syllään häntä, mutta he eiwät ole saaneet aikaa
muuhun kuin yhteen ainoaan wahingoittamatto-
maan istuun. Seuraawassa tuokiossa kohtasi
heitä wihollisen hirmuinen kämmen koko painol-
laan, rusentaen sekä kiwääriin että tuon onnetto-
man pysymiehen pään. Minun luullakseni ei
ole mitkään eläimen hyökkäys ihmistä vastaan
niin waarallinen kuin gorillan, juuri sentähden
että hän asettuu kaswoista kaswoihin wihollis-
tansa vastaan ja käyttää käpistänjä aseinaansa, juu-
rikuin nyrkkisillä-olija, ainoastaan sillä eroituk-
sella että gorillalla on pitemmät kädet ja hän on
paljoa wäkewämpi kuin kaikkein uhkein nyrkki-
uros mitä maailmassa on ollut.

Wälisestä asettu gorilla istumaan ja lyö rin-
toihinsa, jolloin hän äriyyn ja raiwoista rumeen-
tuneilla kaswoilla katselee wastustajaansa. Sit-
ten käy hän eteenpäin, horjuen molemmille puo-
lin, sillä hänen säärensä, jotka owat hywin lu-
hyet, näyttäwät tuskin kannattawan tuota hir-
muista ruumista. Hän pysyy tasapainossa hei-
lutellen käpistään, niinkuin matruusit telowät käy-
dessään laivan kannella. Hänen suuri mahansa
ja suunnaton, pyöreä päänsä, joka istuu suo-
rastaan ruumiin kansja yhdessä, niin ettei woi
mittään kaulaa nähdä, hänen iykeät, jäntewät jä-
senensä ja sywä, ontewa rintansa telowät hänen
horjuman kulkunsa hywin kamalan-kaltaiseksi, joka
wielä enemmän julmentaa hänen hurjaa näkö-
änsä. Samassa iskwät nuo harmaat, sywällä
päässä olowat filmät salamoita, nuo rumat kas-
wot käywät äreille rypyille, ja kun nuot ohkajet
huulet aukenewat, tulee kafi kauhistawaa ham-
masriwiä näkywiin ja niiden wälissä wiisi ih-
minen mufertua muruiksi kuin korppu.

Kun nekeri hyökkää wirtahewon kimppuun
yölliseen aikaan, ottaa hän turwansa käpälämä-

keen, niinpian kun on ampunut, mutta tähdättyänsä gorillaa, seisoo hän alallansa samalla paikalla. Minä kysyin neekereiltä miksi eivät he pötki tiehensä jäljimmäisesjään tapauksessa ja sain vastaukseksi, ettei se olisi miksiään hyödyksi. Joka pakenee, on surman suussa; jos metsästäjä ampuu harhaan, on hänen taistelevinen hengestänsä mies miestä vastaan vihollisensa kanssa, toivossa että jonkun onnellisen sattuman kautta saa väketyhksi tuon turmiota tuottavan iskun. Se tapahtuu kuitenkin harvoin, ja hän voi olla iloinen, jos pääsee hengissä pulasta, mutta siinäkin tapauksessa täytyy hänen usein elellä loput päiviansä raajariffona. Ne monet raajariffit eivät neekerit, jotka olen nähnyt wirran yläpuolla olevissa kylissä, todistavat sitä. Onneksi kuolee gorilla yhtä helposti kuin ihminen. Luoti, joka hywin on tähdätty rintaan, tekee hänestä pian lopun. Hän kaatuu päistiffaa maahan, nuo pitkät jänterät kädet oikaistuin molemmin puolin, ja päästää kauhistavan kuoleman huodon, jota, waikka se ilmaisee metsästäjälle että hän on vaaratta, kuitenkin kaikuu hänen korvissaan kuin kuoleman kanssa kamppailwan ihmisen hätähuuto.

Gorilla ei tavallisesti kulje takajaloillaan waan nelin fontan. Kästwarvien pituuden tähden ulottuu pää ja rinta korkealle, kun hän liikkuu tässä asemassa, ja kun hän juoksee, wiipauttaa hän takajalkansa kauas ruumiin alle. Samalla puolella ruumista oleva käsi ja jalka liikkuu yhdellä haamaa, josta seurauksena on eriskummainen keinuminen eläimen juoksuissa. Hän liikkuu erinomaisten nopeasti. Ne nuoret gorillat, joita minä hätäytin, eivät ottaneet turwansa puihin waan juoksimat pitkin maata; kun katseli heitä vähän matkan päästä puiden välistä, näyttivät he jotenkin pakenevain neekerein kaltaisilta. En ole koskaan nähnyt naaras-gorillan karfaawan metsästäjän päälle; neekereiltä olen kumminkin kuulut että emä, jolla on penikka muasjaan, välistä piestää vastahyntein, juojellaksensa penikkaansa. Wiehättävä on nähdä emän leikittelevän penikkansa kanssa. Minä olen useasti saanut nähdä semmoista metsissä, mutta kuinka mielelläni olisininkin tahtonut enentää keräykkiäni, en kuitenkaan hennonnut laukaista, kun piti se tehdä. Neekereitäni ei waiwannut semmoinen hellätunteisuus, waan he tappoivat arvelematta.

Kun emä pakenee metsämiehen edeltä, kylluu penikka käsin kiini emänsä kaulassa ja pitää itsensä hänen rinnallansa, heittäen pienet säärensä emän ruumiin ympärä.

Minä pidän mahdolltomana kesyttää täyffikaswanutta gorillaa; kumminkaan en tiedä kuinka se käwisi laatuun, sillä minun ymmärtääkseni ei voida milloinkaan saada täyffikaswanutta gorillaa eläwänä kiini, kos'kei ole saatu edes täyffikaswuista kimpanstakaan, joka eläin kumminkin on paljoa leppeämpi. Mitä gorillan penikkoihin tulee, on lukija nähnyt etten kovuudella enkä hywyydellä ole onnistunut lannistamaan heidän perittyä willeyttänensä ja juurtunutta pahanilksityhtänensä sillä lyhyellä ajalla, kuin he olivat minun luonani ennenkuin kuolivat. Heidän on mahdoton nohtaa wankeuttansa, niinkuin nähty niistä penikoista, jotka minä onnistuin saamaan käsiini. He eivät tahdo syöä mitään muuta kuin hedelmiä metsistä, jotka owat heidän kotinsa, he pureskelewat ja repiwät hampain ja kynsin sitäkin, joka antaa heille ruokaa, ja wihdoin kuolewat he, niinkuin näyttää ilman tautia kärsimättä, ainoastaan sentähden etteiwät woi sietää wankeutta eikä elää yhdessä ihmisen kanssa.

Sitä vastaan on nsiego-mbouwen penikka helposti kesytettävä; minulla on ollut semmoisen useat kuukaudet. Useasti on kesytetty nuoria orang-utangeja ja kimpanseja. Ei ole onnistunut saada kiini yhtäkään eläwää kulu-kambaa, mutta koska se on waan kimpansin toisinto, luulen minä että sekin woitaisiin kesyttää, jos hän nuorena otetaan kiini.

Kimpansin penikka on kestanen; nsiego-mbouwen waalean-harmaa, mutta gorillan fyysimusta. Minulla on ollut aivan pikkunen semmoinen, joka ei woinut käydä ja oli musta kuin kiwihiili.

Gorillaassa asuu, niinkuin olemme nähneet, erinomainen woima. Neekerit eiwä hätäyhtä häntä milloinkaan muilla aseilla kuin pyskylillä, ja niillä seuduilla sijämaassa, joissa ei eucropalaisten ampuna-aseet vielä ole tunnetut — esim. Apin-gien luona — elelee se hirmuinen eläin häiritsemättömässä rauhassa metsäin yffiwaltiaansa itsentänä. Gorillan kaataminen on sankarisyö, joka tuottaa woittajalle katoomattoman rohkeuden ja urouden maineen urholisimpainkin nekeri-heimonkuntain luona, jotka ylimalkaan — se tulee heistä sanoa — onat pelkäämättömiä metsästäjiä.

Sen werran kuin minä tiedän, ei gorilla anna muita ääniä kuin mitä jo kertonut olen — nimittäin koiras, kun häntä ahdistetaan, tuon lyhyen kimakan haukunnan ja ärjynän; ja naaras tai penikka, kun he säifähtywät, huikean fitauksen. Välistä kutsuu warowa naaras penikkaansa kytöttawalla äänellä. Nuo pienet go-

riilat päästäväät hätähuudon, kun he peljästywät, mutta se huuto on kähisewä ja kuuluu pitemmin tuokan ähkyhälle kuin lapsen parulle.

Gorilla ei käytkä mitään muita ryntäys-aseita kuin käsiänsä, waikka warmaankin hänen hampaansa ovat toimittaneet tärkeän työn monessa taistelussa. Tutkiesani useita pääkalloja olen huomannut että kulmahampaat olivat katkenneet — eiwätkä siis ainoastaan kuluneet, niinkuin monen täysikaswaneen gorillan hampaitten laita on ja joka tulee siitä, että he owat jyräneet puita, joita owat tahtoneet katkaista. Neekerit wäittiwät että nämä hampaat olivat warmaankin katkenneet niissä taisteluissa, joita koirakset pitäwät keskenänsä naaraan omistamisesta, ja se on hyvin todennäköistä. Semmoinen taistelu kahden yhtä wäkewän gorillan wälillä mahtaa olla yhtä suurellainen kuin hirwittäwä näky, jommoista eiwät edes nuo ylellisiä mielenliikutuksia rafaastawat Roomalaisetkaan olleet woineet aatella.

Waiwanneeko näitä eläimiä niinkuin ihmistä hammaskipu? Useain tapettuain gorillain leuoista olen minä löytännyt hampaita, jotka olivat madonhyömiä pitkin koko pituutansa aina; kärestä juureen asti. Samaa olen myös hawainnut kimpanseissa. Jos niin on tobellakin laita, tulee niitä eläin-parvoja sääli, jotka owat joutuneet samaan kadotukseen kuin me, eikä heillä ole edes hammaslääkäreitäkään.

Epäilemättäkin voi gorilla käydä pystyssä helpommin ja enemmän aikaa kuin kimpansi ja nschiego-mbouwé. Kun hän seisoo takajaloillaan, owat polwet wäärässä ulospäin ja selkä on köyryssä. Kun hän juoksee nelin kontan, eiwät hänen takajalkainsa warpaat jätä mitään jälkiä maahan, johon ainoastaan jalkapohja ja peukalo, joka wastaa meidän isoa warwasta, näytkää sattuman. Ainoastaan eturaajain sermet jättäwät jäljet jälkeensä.

Sifämaan ajukkaat pitäwät paljon gorillan ja muiden suurten apinain lihasta, joka on tumman punaista ja sitkeätä. Rannikolla asumat heimofunnat sitä vastaan eiwät syö sitä ja otawat hywin pahaksensa, jos heille sitä tarjoo, johon syynä on se läheinen sukulaisuus, jonka he luulewat olevan heidän itsensä ja tämän eläimen wälillä. Muutamat perheet sifämaassa eiwät tahdo syödä gorillan lihaa sen taikauksen tähden, josta jo ennen on puhuttu, että nimitäin joku heidän naisellisisä estwanhemmistansa aikansa synnytti muka gorillan penikan maaimaan. Nahka on melkein yhtä paksu kuin

häränwuota, mutta waikka se on paksumpi kuin muiden apinain, on se kuitentkin hauraampi ja menee helposti rikki, erinomattainkin kainaloin alta, kun se kuivataan. Marraskesi woidaan silloin, juuri päinwastoin kuin toisten apinain laita on, helposti ottaa pois.

En aio tässä enää koskea niihin taikauksioihin käsitteisiin, jotka neekeriseissä gorillan suhteen wallitsewat, koska jo olen laweasti lausunut niistä useassa kohdin tässä teoksessa.

Täysikaswuisen gorillan korkeus waihtelee samoin kuin ihmisen pituus. Koirakset minun keräyksestäni owat 5 jalasta 2 tuumasta 5 jalkaan 8 tuumaan korkeita. Ne osat erästä luurangosta, jotka minun ystäwäni professori Jeffries Wynnan omistaa, owat paljoo suuremmat kuin yksikään minun, ja minulla on syytä luulla että se eläin, jonka luita ne owat olleet, on ollut wähintänsäkin 6 jalkaa ja 1 tuuma korkea. Naaras on paljoo pienempi, heikompi ja hienompi rakenteeltaan. Eräs täysikaswuisen naaraan minun keräyksestäni on 4 jalkaa ja 6 tuumaa korkea.

Sekä nuorten että wanhain gorillain nahka on tuihi musta. Tätä wäriä löytyy sekoittamattomana ainoastaan kaswoissa, kaden sijäpuolella ja rinnassa. Täysikaswaneen waan ei wanhan eläimen nahka on wäriältään raudanharmaa. Siinä näkyy wuorotellen mustia ja harmaita juowia, josta tuo mainittu wäri syntyy. Käsiwarfissa on karwa mustempi ja pitempi, wälissä on jokainen suorruwa yli kahja tuumaa pitkä. Käsiwarren alapuolesa kaswaa se alhaalta ylöspäin, hlypwolesja ylhäältä alas päin. Kun gorillat tulewat wanhoiksi, muuttuwat he, niinkuin neekerit sanowat, warfin harmaitfi. Minun keräyksestäni löytyy koiras, jonka kuluneet hampaat osoittawat korkeata ikää ja jonka nahka toisaankin on likaisen-harmaa wäriältään, paitsi noita pitkiä, mustia karwoja käsiwarfissa. Pää on peitetty lyhyellä punaisen-ruskealla karwalla, joka toisinaan ulottuu aina kaulaan eli oikeimmin siihen paikkaan asti, jossa kaulan pitäisi olla.

Täysikaswaneen koirakken rinta on paksas. Eräällä nuorella naaraalla, jonka otin kiini, oli rinta harwa-karwainen. Naaraan nisät eiwät ole suuresti edistyneet ja rinta on alaston. Hänen nahkansa on musta ja wedähtää wahwasti punaiselle eikä ole juomuisen niinkuin koirakken. Käsiwarfissa on karwa wäähän pitempi kuin ruumiissa ja se on samantvärinen. Sitä ruskean-punaista tukkaa, joka peittää koirakken pääläen, ei ole naaraalla ennenkuin hän ehtii melkein täy-

filasvuiseksi, mutta nuorilla koiraksilla on se selvästi nähtävänä.

Koiras-gorillain on karva selän takaa kulu- nut, samoin on laita myös naarasten, kun tule- wat hywin wanhoiksi, jota luultavasti tulee siitä että ne, samoin kuin koirakset, lepäävät selin puu- ta wästen, kun ei heidän enää peniklain tähden ole tarwis kiivetä puiden oksille.

Gorillan filmät ovat syvällä päässä, erittäin- kin keirasten, ja nuo suuret ulkonewat ripset antawat hänen kasvoilleensa hurjan kiukkuisen muo- don. Suu on leveä, huulet eivät ole niin pu- naiset kuin ihmisen, leuat ovat hirmuisen suu- ret ja wäkwät. Koiraksen suuret kulmahampaat, jotka tulewat näkyviin, kun hän hurjastuneena ammottelee ja näyttää punaista kitaansa, teke- wät hänen vielä willimmän näköiseksi. Na- raan kulmahampaat ovat pienemmät.

Kun ei kaulaa ole juuri ollenkaan, näyttää pää ikäänkuin olisi se painettu hartioiden wäliin, ja syynä tähän on se, että pääraivan nivelsol- mut, jotka kannattawat pääkalloa, ovat siirty- neet niin kauaksi taaksepäin. Pääkallo on ma- tala ja latistunut. Nuo wäkwästi waurastuneet ohimojäntreet, jotka lähtewät harjanteen kaltaisesta ylängöistä pääkallon päältä, ja nuo hir- muiset leulaluut ovat todistuksina eläimen ta- wattoman voimaan.

Kulmakarwat ovat harvat ja peittyvät mel- kein kokonaan tukkaan; filmäkarwat ovat samoin harvat ja filmät ovat kaukana toinen toisestansa. Korvilla, jotka ovat pienemmät kuin ihmisen, on melkein sama muoto kuin ihmisen korvilla ja ne ovat melkein tasan filmän kanssa. Etu- puolelta katsoen, on nenä litteä, mutta kuitenkin hieman wähemmän ulkonewa kuin muilla api- noilla, johon syynä on tuo waan pikkusen koho- ura nenäluu. Gorilla on ainoa apina, jossa tämä omituisuus löytyy, ja tässä kohden lähes- tyy hän ihmistä enemmän kuin mitään toinen suuri apina.

Ruumis, siwultapäin katsoen, tekee wäähän ku- periaisen kaaren. Rinta on suunnattoman awa- ra, hartiat ovat tawattoman leveät ja olkaluu hywin ulkonewa niinkuin ihmisellä ja muilla api- noilla. Maha on mahdolloman suuri, pistäk- sen kauas esille ja on pyöreä molemmin puolin. Käsiwaret, joiden jäntäreet waurastuivat ihme- tetäväään määrään, ovat hywin pitkät ja ulot- tuwat polwiin asti. Käsiwarren alipuoli on mel- kein jota paikasta yhtä paksu, kalwoisimista hyy- näspäähän asti. Noiden tawattoman pitkän kättensä ja lyhytten jalkainsa kautta eroaa go-

rilla filmiin pistäwimmällä tavalla ihmisestä. Kä- det eivät ole liian pitkät ruumiisen werraten, mutta noiden lyhytten säärin rinnalla näyttä- wät ne suunnattomilta. Jalat ovat nimittäin hywin lyhkäset ja käywät yhä pienemmiksi niil- kaa kohden; gorillalla ei ole ensinkään reisiä. Jos wertaa käsiwarren ylipuolen pituutta alipuo- len pituuteen, on suurempi yhtäläisyys huomata- wana gorillan ja ihmisen luurangon wälillä kuin mitkään muun apinalajin.

Gorillan — erinomattainkin koiratien — käm- menet ovat mahdolltoman suuret, lujat, lyhyet ja paksut. Sormet ovat lyhyet ja hywin pak- sut; nuutamain gorillain pistäformi on ensimäi- sestä niwelistä enemmän kuin fuutta tuumaa ym- pärimitäten. Nahka sormien takana on känsäi- nen ja hywin paksu, josta selvästi nähdään, että luonnollisin tapa eläimen liikunnolle on nelin- fontan kulkeminen, jolloin hän käy nyrkeillänsä. Peukalo on lyhyempi kuin ihmisen ja tuskin puo- leksi niin suuri kuin etusormi. Kämmen kaswaa karwan siihen asti, mistä sormet alkawat, ja sor- misa näkyy siellä täällä pieni karwan-kuittu niin- kuin ihmisellä. Nahka kämmenen sisäpuolella on paksas, paksu ja hywin musta. Kyynnet ovat mustat ja samanmuotoiset kuin ihmisen, mutta ovat werraten pienemmät ja ulottuwat ainoas- taan wäähän yli sormen päiden. Ne ovat pak- sut, wäkwät ja aina hywin kuluneet. Gorillan kämmen on melkein aina yhtä leveä kuin pitkä; tässäkin kohden on hän enemmän ihmisen kal- tainen kuin muut apinat.

Jalka on werrattoin leveämpi kuin ihmisen. Jalkapohja on paksu ja hywin musta. Gorillan jalka on tawattoman wäkwän jätiläis-kämmenen näköinen. Kesimmäinen eli kolmas warwas on pitempi kuin toinen ja neljäs, ja wiides lyhin kaikista, juuri samoin kuin ihmisellä.

Warpaat ovat, niin sanoakseni, jaetut kolmeen osaan, sisämäisellä puolla isowarwas, ulkomai- sella puolla pikkumarwas ja keskellä nuo kolme muuta warwasta, jotka osaksi ovat yhdistetyt toinen toisiinsa fedellä. Yhdellä minun säily- säni olewista gorilloista oli isowarpaan kaksi ni- weltä $6\frac{1}{2}$ tuumaa ympärimitaten. Ylimalkaan näyttää gorillan jalka hywin ihmisen jalan kal- taisella, ja paljoa enemmän kuin mitkään muun apinalajin. Mitkään muun eläimen jalka ei ole niin sowelias pitämään ruumiista tasapainossa pyöstyssä asennossa. Kaikista apinoista kiipee gorilla siis kaikista wähimmän puolelta. Hänen jalkansa on, samoin kuin ihmisen, pitempi kuin kämmen, kun sitä vastaan muiden apinain ja-

lat ovat vähän lyhyemmät kuin kädet. Gorillan jalka on peitetty karvoilla aina siihen asti, mistä warpaat alkavat. Paitisi iswarwasta ovat muut warpaat hywin ihmisen warpaitten kaltaiset siinä kohden, että ne ainoastaan toisesta niwelestä woivat liikkua wapaasti; ne ovat harwasti karvoilla peitetty.

Sitä ei woi kieltää, että gorilla elävänä ollessa ja hänen pääkallostansa päättäen enst silmäyksellä ylimalkaan näyttää paljoa enemmän elukan kaltaiselta kuin nsihiego-mboubé, fulukamba tai orang-utang. Gorillaassa, erittäinkin koirassa, on kaiffi liioiteltu, pää on pitempi ja soukempi, aiwot ovat kaukana pään takapuolella, luhmut pääkalloissa ovat hirnneisen suuria, leukaluut ulkonevat suuresti ja ovat erinomaisen wahwat ja kulmahampaat ovat aimolliset. Pääkallo on merkilinen eriskummaisen tafaraimon tähden, mutta muuten on gorillan luuranko enemmän kuin minkään muun apinan ihmisen luurangon kaltainen.

Sonkinlaisen käsityksen siitä, mikä eroitus on ihmisen ja gorillan luurangon välillä, saa lukija kuwasta, joka vertaillen esittelee molempain luustoa.

Paitisi pääkalloa on gorillan luuranko, niin kuin jo mainittiin, enemmän ihmisen luurakenteen kaltainen kuin minkään muun ihmisen näköisen apinan. Lantioiden muoto ja suhteet, kylkiluiden lukumäärä, käsivarrien pituus, kämmenten lewyys ja pituus, jalan rakenne ja muoto sekä muutamat tämän eläimen tawat ovat minun wäitteeni tukena.

Ihmisen näköisillä apinoilla on kaikilla sama määrä hampaita kuin meillä, mutta kulmahampaat ovat paljoa suuremmat, erittäinkin gorillalla. Etuhampaat ovat myöskin tawattoman suuret. Apinoilla on noisia etumaisia hampaita kolme eri juurta, kaffi ulkomaisia ja yksi sisämäinen, ja toinen noista ulkomaisista on wuorostansa jaettu. Ihmisillä on niissä hampaita ainoastaan kaffi juurta, ulkomainen ja sisämäinen. Kaukasialaisessa roduksa ovat nuo kaffi juurta wälisistä yhteenkaswaneet.

Waikka niin vähän yhtäläisyyttä löytyy ihmisen ja gorillan luurangon välillä, ovat ne kuitenkin kauhistawalla tavalla toisen kaltaiset. Kun näet gorillan, luulisit hänen olevan jonkun irwihampaan tekemä kuwa ihmisestä. Mutta siitä mitä nyt tiedetään ihmisen näköisistä apinoista, joka tieto perustuu heidän luurankoinsa ja hampaittensa suhteen tehtyihin tarkoihin tutkimuksiin, joita useat oppineet, niin-

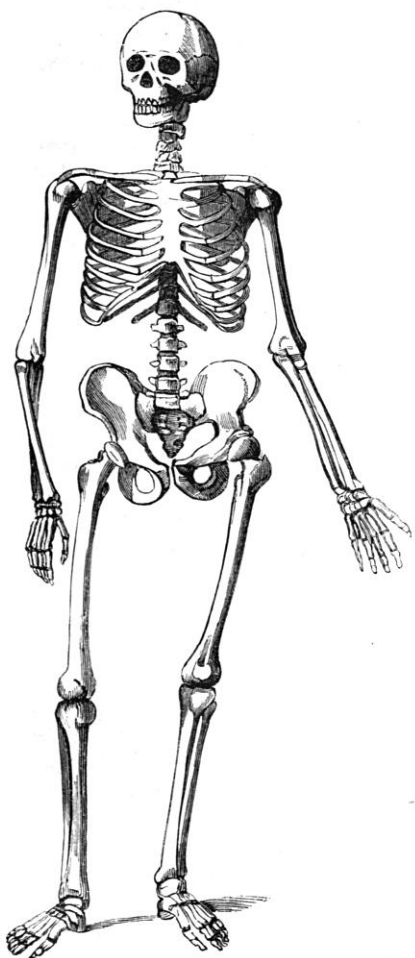
kuin Liedeman, Cuvier, Owen, Wyman, Geoffroy Saint-Hilaire, Duvernoy y. m., ovat toimitaneet, tulewat nuot anatomilliset omituisuudet, jotka ovat ihmisen näköisten apinain tunnusmerkkinä, helposti näkywiin. Nämä omituisuudet osoittawat ihmisen ja heidän wälillään olevan niin suuren eroituksen, että suurimmatkin erilaisuudet alhaisimmalla ja yhäisimmällä kannalla seisowain ihmisrotujen wälillä katoowat mitättömiin heidän rinnallansa.

Niissä paikkakunnissa Afrikasta, jotka minä olen tutkinut, oleskelee gorilla ja muut ihmisen näköiset apinat samoissa metsissä, jossa maan-asukkaat käywät, ja sillä tawoin elävät he lähellä toinen toisiansa. Oleskani siellä, tutkin minä huolellisesti niitä eriskummaisia tarinoita, joita maanasukkaat minulle kertoowat, esim. että apinat oliwat ryöwänneet naisia, joita tarinoita he uskowat yhtä lujasti ja wakaasti toffiksi kuin kaiffia muita jo ennen mainittuja juoruja. Mutta kun ahdistin heitä ankarammin, ottiwat he turwansa jo aikoja sitten edesmenneisiin, joille muka oli niin tapahtunut. Nämä tarinat ovat kulkeneet perintönä suwusta sukuun ja tehneet yhä sywemmän waukutuksen taikauksoihin maanasukkaitin, jotka pitävät suuresti kaikesta, mikä on salakähmäistä ja eriskummaista. Erinomattainkin sillä aifaa, kuin olin Dwenga-wirran warella asuwain heimokuntain luona, koetin kaikin mokomin saada tietää, löytyykö joku rotu eli piemmin useita rotuja, jotka oliwat ikäänkuin yhdyslenkinä maanasukasten ja gorillan wälillä, mutta kaiffi minun waiwani oli turha. Minä en löydänyt yhtään olentoa, nuorta tai wanhaa, jota olisi woitu pitää semmoisena yhdyssteenä ihmisen ja gorillan wälillä, ja semmoinen lenkki olisi epäilemättäkin ollut löydettävänä, jos ihminen on saanut alkunsa apinasta. Näistä todistuksista johdan sen päättöksen, että ihmisen kuuluu apinoista jyrkästi eroitettuun sukuun.

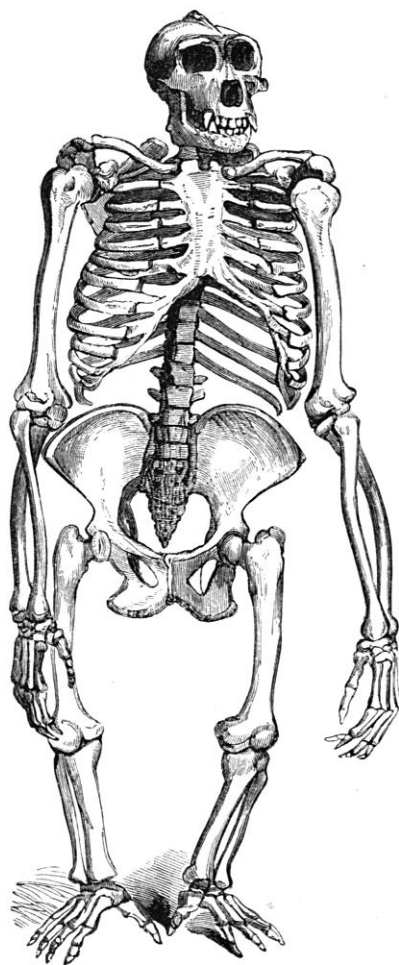
Mieltäni pahoittaa etten woi ilmaista mitään uutta kimpanista, eläimestä, jonka luonnontutkijat ovat tunteneet kauan aikaa, waikka eiwät kuitenkaan täydellisesti. Waikka näitä apinoita tavataan kaikissa niissä paikkakunnissa Afrikasta, joissa minä olen ollut, on hän kuitenkin hywin harwinainen joka paikassa paitisi Dangerin, Gabunin ja Kap Lozejin läbitienoilla. Retkelläni Kap Lozeziin tapoin yhden kimpansin ja näin toisen, ja ensiaikoina kuin Afrikassa olin, oli minulla kaffi nuorta elävää kimpansia, mutta ne kuoliwat molemmat ennenkuin ehdin heitä liikemältä tarkastella. Europan eläintarhoissa ja

Ushirain kamellaria (jiwu 189).

Zhmiten lauranko (jiwu 176).

Sorissan lauranko (jiwu 176).

menafereissä on useasti ollut näitä apinoita, mutta ne ovat aina olleet hywin nuoria.

Kimpani eroaa gorillaista erinomattain seuraavissa kohdissa. Hän kiipee mielellään puihin ja oleskelee melkein aina pitkään puiden oksilla trooppisessa Afrikassa. Waikkei häntä voi kesyttää, kun hän on ehtinyt wisiin ikään, ei ole hän kuitentaan willi eikä kiukkuinen niinkuin gorilla. Ei ole milloinkaan kuultu, että hän olisi hyökännyt ihmisen päälle, ja nuorena voidaan häntä helposti kesyttää ja opettaa. Toisin kuin gorilla, paenne kimpanji paikalla metsään, kun hän näkee ihmisen. Tämän eläimen pyytäminen on paljoa vaikeampi kuin gorillan.

Kimpanji on siinä kohden isomman sukulaisensa kaltainen, ettei hän elä joukoissa. Nuoria kimpanseja tavataan toisinaan suurisissa parvissa, mutta täysikaswaneita ainoastaan parittain tai yksittäin. Kimpansin penikan naama on keltainen, mutta tulee aifaa voittain warfin mustaksi. Hywin vaikea on pitää kimpansia penikkana hengissä; hän kuolee melkein aina ikämäärän tai punaisen tautiin.

En tunne yhtään femmoista tapausta, että täysikasvuinen kimpanji olisi otettu elävältä kiini. Tahdon tässä huomauttaa siihen, että waikka nekerit ovat kyllin näppäriä ja taitavia kaikenlaisien paulain valmistamisessa suurten elävain, niinkuin elefantin, wirtahewon, antiloopin, wieläpä leopaartinkin pyytämistä warten, en ole kuitentaan koskaan kuullut, että mitään apina olisi puuttunut tämmöiseen jatimeen. Emä tapetaan penikan kiinisaamisen tähden.

Merkillistä on, että kimpanseja löytyy hywin awaralla alalla. Niitä tavataan melkein kaikkein leveysasteiden kohdalla Gambia-wirraasta Sit Philipe Benguelaan asti. Suurin oja tätä awaraa aluetta on tiheitä metsiä täynnä, jotka ovat wälttämättömät tämän eläimen menestymiseen. Näiden eri leveysasteiden alla waltitsee tietysti hywin erillainen lämpöäärä, johon luulakseni eivät toiset apinat voi tottua.

Kimpanji syö hedelmiä, lehtiä, pähkinäitä j. n. e. Gabunin lähitienoilla sanotaan häntä n shiegofsi, sisämaassa n kekofsi, joka sana ääntyy melkein samoin kuin leopaartin nimi: ngego.

Nshiego-mbouwe elää paljoa ahtaamalla alalla kuin kimpanji ja gorilla. Minä olen tawannut häntä ainoastaan sisämaan ylängöillä ja kaikkein tiheimmissä metsissä etelänpuolella päiväntasaajaa. Hän oleskelee samoilla paikoilla kuin gorilla, ja minulla on syytä luulla, että nämä molemmat apinalajit elävät yhdessä sopussa toi-

nen toisensa kanssa. Kimpanji eroaa gorillaista sen kautta, että hän on pienempi, rauhallisempi, oppiwaisempi eikä niin wäkewä kuin gorilla, mutta erittäinkin sen kautta, että hän rakentaa pesänsä eli lehrikatoksensa puun haarain wäliin. Neat ferrat olen katellut tätä apinaa, kun hän illalla etsii pesänsä, minä olen nähnyt hänen kiipeewän sinne ja asettuwan niin mukawaan asemaan kuin mahdollista, pää katoksen alla ja toinen käsi ympäri puun. Pesä on tehty lehdistä, jotka ovat ladotut niin, ettei sade pääse läpi. Katoksen oksat ovat kiinitetty puunruntoon köynnöskasveilla, joita löytyy runsaasti näissä metsissä. Katto on tawallisesti kuutta tai kahdeksaa jalkaa läpimitaten ja näyttää ihan aukaisun sateenwarjostimen kaltaiselta. Tawallisesti tavataan kaksi femmoista pesää kahdeksa lähellä toinen toistansa seisowassa puussa, josta johdan sen päätöksen, että koiras ja naaras elävät yhdessä koko wuoden ympäri. Luultawasti oleskelee penikka emänsä luona, kunnes hän on kaswanut niin isoksi, että hän voi rakentaa isfellenä oman pesän. Hywin merkilliseltä on minuusta aina näyttänyt se osaawuus ja näppäryys, millä nämät eläimet walmistawat pesän. Warmaankaan ei gorilla saa femmoista toimeen.

Ne tunnusmerkit nshiego-mbouwessa, jotka osoittawat, että hän on erityinen muutelaji kimpansia, ovat seuraawat: hänen päänsä on kalju, kiiltävän musta ja melkein syyppä kuin pallo; nenä on hywin litteä, forwat fyuremmat kuin gorillan; silmät ovat syywällä päässä; etuhampaat ja kulumahampaat ovat pienet gorillan verraten; kädet ulottuwat heti alapuolelle polvien; kämmenet ovat pitkät ja ohkaset ja jalat lyhemmät kuin kädet; warpaat liikkumat wapaasti; tuo kowa nahka formien tapapuolella näyttää, että eläin tawallisesti kulkee nelin kontan nyrkeillään; nahka on yskwärinen ja mustan punainen; koiras on isompi kuin naaras. Minä olen tappanut wanhon koiraksen, jonka luurakenne osoitti suurempaa woimaa kuin milläkään naaras-gorillalla olen hawainnut olewan; mutta minä luulen, että se oli laatunsa tawattoman suuri eläin ja kumminkin oli se paljoa suurempi kuin mikään minun toisista täysikasvuisista eläimistäni.

En voi warmaan sanor hyökkäisikö nshiego ihmisen päälle, jos hän haawoitettaisiin, mutta minä en sitä luule. Ne, jotka näin, pakeniwat päistiffkaa niin pian kun minut äkkäsiwät.

Nyt tulemme wiimeinkin kulu-kambaan. Tä-

mä apina, joka eroaa sululaisistansa eriksummaisella äänellään, wetää huomiota puoleensa suuren yhdenkaltaisuutensa tähden ihmisen kanssa, jota hän muutamissa kohdin tulee ehkä lähemmäksi kuin kaikki muut tunnetut apinat. Hän on hyvin harvinainen eläin enkä minä ole onnistunut löytämään muuta kuin yhden ainoan. Hän on pienempi kuin koiras-gorilla ja ylimältaan vahvempi kuin naaras-gorilla, mutta jälkimmäisellä on suurempi pää. Merkittävä osa kulu-kamban ruumiista on pää, jossa kohta olin huomaaminani omituisen yhtäläisyyden Eskimolaisen tai Kiinalaisen kasvojen kanssa. Se on kalju ja musta. Iha on hänellä korkeampi kuin millään toisella apinalla ja pääkalo mässäin suurempi korkeuteensa verraten. Silmät ovat etäämpänä toistansa kuin mitä muiden apinain laita on. Nenä on litteä, poskiluut ulkonevat ja kulmakarvat hyvin ulospäin törröttävät. Suu tulee jotenkin näkyviin, mutta on verrattain leveämpi kuin muilla apinoilla. Kasvat kasvavat kahdenpuolien vahvaa karvaa, joka leuan alla näyttää poskiparralta ja tekee koko pään hyvin silmiinpistäväällä tavalla ihmisen kasvoin kaltaisiksi. Kätet ulottuvat alipuoille polvien. Karvat, jotka käsivarren alipuolessa kasvavat ylöspäin ja ylipuolessa alas päin, sattuvat toinen toisiinsa kynnäspääksiä. Kuumis on karvainen, hartiat ovat leveät, kämmenet pitkät ja sorkat sekä hyvin seveltuvat puussa kiipeemiseen. Käsiwarret ja kämmenet ovat hyvin jäntevät. Maha on ulkoneva samoin kuin gorillalla. Ruo aiwan leveät korvat ovat, paremmin kuin minikään muun apinan, ihmisen korvain näköiset.

Kahdeskymmenes Luku.

Lokakuun tuloessa valtafi minut uudestaan matkahuu ja minun mielen hehki saada nähdä uusia seutuja. Lokakuun 10 päivänä päätin lähteä matkalle. Rampano ja hänen vaimensa olivat hartaasti pyytäneet, etten jättäisi heitä. Kun vanha kuningas näki, että matkavalmistukseni olivat tehdyt, kutsui hän suuren kokouksen kokoon, jossa minäkin olin läsnä; tarkoitukseni oli, että kehoitettaisiin minua luopumaan päätöksistäni siijamaan retken suhteen.

Minun vanha ystäväni Rampano oli todellakin hyvin huolissaan minusta. Hän piti puheen, jossa hän ilmeitti minulle, että siijamaan nekerit, sen jälkeen, mitä hän oli kuullut, aiכויווא ottaa minut kiini ja tappa minut, teh-

däksensä itsellensä fetischin minun hiivästäni. Heillä oli tosin jo ennenkin paljon fetischejä, mutta he toivoivat, siltä se näytti, tehdä koko senkätäydelliseksi.

Minä vastasin, etten heitä pelännyt, että aina olin tullut eheänä takaisin pitkiltä retkiltäni ja että minä tälläkin erällä asetin luottamukseni Sumalaan.

Siihen vastasi Rampano: "Me rakastamme sinua, sinä olet meidän walkea mies ja teemme mitä sinä tahdot; kun sinä sanot jotakin olewan pahaksi, emme sitä tee. Me wartionime sinun huonetta, sinun kuttuja, kanoja, papukaijoja ja apinoita. Sinä olet ensimmäinen walkea mies, joka olet asettunut afumaan meidän kanssamme, ja me rakastamme sinua."

Kaikki nekerit yhtyivät tähän, huutaen: "Miin, me rakastamme häntä! Hän on meidä walkea mies eikä meillä ole ketään toista walcata miestä."

Sitten lausui kuningas: "Me tiedämme, että sinun kirjoittees woi puhua. Kirjota siis kirje, josta ystäväsi voivat nähdä, ettei ole meidän syyimme, ellet tule takaisin."

Joka haaralta vastuusteltiin nyt minun matkaani, jotka estelyt minun kuitenkin oli jyrkästi poistaminen.

Kun viimeinkin näkivät, ettei mikään auttanut, huusivat he yhtä suuta: "Di, walkea mies, mistä se tulee, ettet sinä pelkää mitään? Sinun Sumalasi on antanut sinulle leopaartin sydämen, sinä olet syntynyt ilman pelkoa!"

Wuotta ennenmin oli Kamma-wäki antanut minulle nimen "m a k a g a," kunnia-nimityksen, jota ainoastaan yksi mies, nimittäin heimon kaikkein rohkein ja parhain metsästäjä, saa kantaa. Makagan welvollisuutena on olla johtajana kaikissa waarakissa yrityksissä. Kun esim. joku mies on tappanut jonkun toisen kylän asujamista ja ne, joiden luoksi murhaaja on paennut, eivät suostu antamaan häntä pois (joka melkein aina tapahtuu, sillä paikolaisen ulosantamista pidetään häpeällisenä), on makagan welvollisuus kutsua parhaimmat soturit kokoon ja wiedä heidät sitä kylää vastaan, josta suojeele murhaajaa, häwitää asunnot ja teloittaa asujamet. Koko Kamma-maassa woi wapaan miehen surman jowittaa ainoastaan murhaajan kuolema. Minun wirtani oli ainoastaan kunnia-sija, sillä minua ei milloinkaan waadittu ratkaisemaan heidän riitojansa.

Rampano antoi minulle viimein kuusitoista miestä saattamaan minua Gumbiin, josta Quenguezan wäen piti wiedä minua edemmäksi. Wafondai, tuo pieni weitikka, joka oli seurannut

minua viimeisellä retkellä ja oli osoittanut itsensä niin uljaaksi, pyysi päästä nytkin mukaan, johon minä ilolla suostuin. Hän on reipas ja järkensä poika; hän on paljon edistänyt minun hyvinvoimiseeni sillä waiwalla, jota hän on nähnyt minun tahwiani teittäessään ja minua muullakin tavalla hoitaessaan.

Quengueza, joka ei itse woinut seurata myötä, käski welsensä, joka hallitsi Gumbisja hänen poissoollessaan, hantkia minulle niin paljon wäkeä kuin tarwitin, ja antaa minulle sitä suojelusta kuin oli tarpeesen. Hän määräsi myös Abdouman sen joukon johtajaksi, jonka piti saattaa minua Ashira-maahan.

Kun kaikki tämä oli toimitettu, piti vielä waan otettaman jäähyvästi afrikalaisella tavalla. Quenguezan, Ramparon ja minun wäkemi koontui wanhan kuninkaan ympärille, joka juhlaallisesti sanoi minulle jäähyvästi, tarttui käsiini ja puhalsi niihin, niinkuin tapa on, sanoen: "Mene rauhasja ja palaja rauhasja!"

Me olimme nyt keskellä sadeaifaa (Lofakuusja). Tämä wuoden aika ei ole hupainen matkustawille. Kuitenkin luulen, että se on terveellisin, ja muuten ei ollut minulla mitään muuta walitsemista. Päitsti elatuswaroja kuljetin minä muasfani wähen wiiniä ja konjakkia, wirwoittaakseni itseäni sateisina öinä, ja jotenkin suuren määrän fininiä, joka on hywin tarpeellinen kalu, jota ilman ei woi tehdä mitään retkeä Länsi-Afrikassa. Minä tunnen warsin hywin millä pelolla tätä lääkettä katsellaan, mutta minä olen neljän viimeksiluneeen wuoden siläsä ottanut sitä neljätoista unssia ja elän vielä itäänkuin todistuksena siihen, että se on hyödyllinen lääke ja hywin wittfalleen wai-kuttawaa myrkyä.

Me saaruimme Gumbiin 13 päiwänä Lofakuuta, kesitettyämme matkalla kaffi hywin ankaraa sade-puuskaa. Ransa kyseli kuninkaastansa, joka oli lähtenyt terweenä ja raitisna heidän luotansa ja jonka siis piti tulla tafaisin yhtä wirtfuna.

Minua pyydettiin menemään katsomaan erästä wanhaa ystäwääni, Mpomoa, joka nyt oli sairas. Koko wöfausi oli jämistetty tamtama hänen wuoteensa äärellä, että paha henki lähtisi matkoihinsa. Minä näin heti ettei mitään tamtami tahi muu lääke-keino woi auttaa tuota miesparkaa. Kuolema oli jo painanut sinettinsä hänen kaswoillensa ja minä olin warma siitä ettei hän eläisi iltaan saakka. Niinpian kuin hän sai nähdä minun oikaisi hän minulle kätensä ja lausui riutuwalla äänellä: "Shaihy, auta minua, sillä minä kuolen!"

Hänen ympärillensä seisoi sadottain ihmisiä, enimmäst kyynelet silmissä hänen kurjan tilansa tähden.

Minä sanoin hänelle, etten woinut häntä auttaa, että selä hänen että minun henkeni oli Zumalan kädesä ja että hän heittäisi ruumiinsa ja sielunsa kaikkiwaltiaan Zumalan haltuun. Mutta niinhywin Mpomo itse kuin kaikki muut olivat wakuutetut että minä woin hänen parantaa, jos tahdoin. He seuraawat minua minun asuntooni ja pyyhivät lääkkeitä. Etten olisi näyttänyt tunnottomalta, lähetin hänelle waimoja wähentävää rohtoa; woihan se kumminfin liewittää tustia hänen viimeisillä hetkillänsä. Samalla haawaa sanoin minä sentään että sairas oli kuolewa ja etteiwät he saisi syyttää minua hänen kuolemastansa. Tämä oli tarpeesen, sillä heidän tietämättömyystensä tekee heidät hywin epäluo-loisiksi.

Kun herästin seuraawana aamuna, kuulin suruhuutoja jotka ilmoittivat minulle että Mpomo parfa oli päässyt lepoon. Näiden Afrikalaisien parku surun tähden on mitä haifeinta kuullut olen. Sen kerto on waan: "Kaikki on loppu. Ei ldyhy mitään toiwoa. Me rakastimme häntä. Me emme saa häntä millloinkaan nähdä enää." He surewat juurikuin ne, joilla ei mitään toiwoa ole.

Kun Kamma-mies lepää kuolinwuoteella, tulee hänen rakkahin waimonsa ja heittäksen wuoteelle hänen wiereensä, laulaa rakkauden lauluja ja puhuu hellimpiä hywäälysanoja, sillä aifaa kuin kaikki kylän wäti seisoo ympärillä, walit-taen ja itkein. Semmoiset tapaukset owat minusta aina olleet hywin liikuttawia.

Kun minä saaruin Mpomon huoneesen, näin hänen waimajien waimonsa istuwan ja itkewän lattialla, strottawan tuhfaa ruumiin päälle ja repiwän waatteitaan rikki.

Utapuolla sain kuulla puhuttawan noitajuurusta.

Surua kesti kaffi päiwää. 17 päiwänä wiettiin ruumis, joka jo rupesti mätänemään, kano-tilla Gumbin kirkkotarhaan, joka oli noin wiidenkymmenen penikulman paikoille alas-pain wirt-taa. Oli todellakin sydäntä-järkewää nähdä hänen rauftain waimoinsa surua. He näyttiwät tostaankin rakastaneen Mpomoa, ja niinkuin he ennen hänen kuolemaansa olivat hoitaneet häntä huolella ja rakkaudella, murehtiwat he häntä nyt suuresti. Sinä yönä, jolloin hän kuoli, näin heidän istuwan ja itkewän hänen wuoteensa ääressä ja hyleilewän häntä yfji toisenja perästä.

Dmituista kyllä, ettei mitään kateutta ollut ha-
waittavana heissä näinä jurullisina hetkinä. Kaikki
olivat yhdistetyt rakkauden kautta tuohon yhteis-
seen puolisoon.

Joka on tutkinut afrikalaisien luonteen ja tun-
tee heidän teeskentelemistaitonsa, ei voi milloin-
kaan tietää, onko heidän surunsa todenperäinen
vai onko se teeskely. Tietysti täytyy joka wai-
mon näyttää hywin surulliselta, sillä jollei hän
osoittais suurta surua, tulisi hän warmaankin
sytytyksi miehensä noitumisesta.

Samana päivänä, jona Mpomo haudattiin,
ruvettiin tiedustelevaan, kuka hänet oli noitu-
nut. Ei kukaan tahtonut uskoa, että nuori mies,
joka muutamia wiikkoja takaperin oli ollut rai-
tis ja terve, oli kuollut luonnollisen kuoleman.
Etewä tohtori tuotiin ylempänä wirran warrel-
la olevasta maakunnasta ja kaffi kokonaisia
päivää sai nyt kuluneeksi niiden tempujen toi-
mesa, joista ennen olen puhunut.

Wihdoin kolmantena päivänä, kun kiihko oli
noussut ylimmillensä ja kun kaikki, naiset ja
wanhat, miehet ja naiset, eivät muuta ajatelleet
kuin kostaaksensa niille tuntemattomille welhoille,
kutsui tohtori koko väestön keskelle kylää ja alotti
sitten viimeisen toimituksensa, jolloin syyllisten
nimet piti annettaman ilmi.

Kaikki miehet ja pojat olivat aseilla warus-
tetut, muutamat keihäillä, toiset lyhyillä miekoil-
la ja toiset kiväreillä ja kirveillä; kaffein kas-
woisja oli nähtävänä luja päätös kostaa veri-
sesti sille, joka tulisi osoitetuksi syylliseksi. Ko-
ko väestö oli kiihotettu sanomattomaan raiwoon
ja kauhistamaan werenhimoon. Tämä oli ensi-
mäinen kerta, jolloin en hawainnut sanaini he-
rättävän mitään huomiota Gumbisja. Minä
en saanut heitä kuulemaan minua. Kun näin
mikä lopuksi oli tulewa, sanoin minä, että olin
kehottawa Duenguezaa rantailemaan heitä niistä
murhista, joita he olivat tehneet hänen poisja-
ollesjansa; mutta he olivat pahaksi onneksi men-
neet minun edeltäni. Samana päivänä, kuin
Mpomo kuoli, olivat he salaisesti läbettäneet sa-
noman Duenguezalle ja kysyneet saivatko he ot-
taa hengen welhoilta, johon tuo mies parja, joka
itse oli kiveä ja pelkäsi welhoin woimaa ja kun
ei häneellä ollut minua neuwonantajana, kohta
wastasi, että kaikki welhot piti teloitettaman sää-
limättä. He saattoivat siis nauraa minulle was-
ten filmiä.

Kun hawaitsin, että kaikki yritykseni olivat
turhat ja että tuo werinen työ oli pantawa toi-

meen, päärin minä kumminkin olla saapuwilla;
kun sitä toimitettiin.

Kun tohtori oli merkin antanut, tuli hiljai-
suus äitisti asukasten kesken. Tätä äitiäistä äänet-
tömyyttä kesti minutin aikaa, jonka perästä kuul-
tiin tohtorin korkeaa, kärisewä ääni:

”Löytyy hywin musta nainen, joka asuu huone-
nessa” — sen asema ilmoitettiin tarkasti —
”hän on noitunut Mpomon.”

Hän oli tuskin puhunut loppuun kun neeke-
rit, kirkuen ja raakuen, hurjasti juoksivat wii-
tattua paikkaa kohden. He saivat sieltä käsiinsä
tyttö paran, jonka nimi oli Dkandaga, ja joka
oli minun hyvän ystäväni ja oppaani Abdou-
man sisar. Heiluttaen aseitansa yli hänen päänsä,
laahastivat he hänen alas wirralle, jossa hän
sibottiin nuorilla; sen perästä kiiruhtivat he uu-
destaan tohtorin luoksi.

Kun Afondaga parja joutui tuon raiwoisan
jeuton käsiin, sattui hän näkemään minun, wai-
ka minä olin kätkenyt itseni hänen näkymistään-
sä. Minä käänsin kaswoni toisaalle päin ja käsi-
tin, ettei hän katsoisi minua päin. Minä en
woinut häntä auttaa. Minä kuulen vielä hä-
nen huutonsa: ”Chailly, Chailly, älä anna mi-
nun kuolla!”

Se oli sydäntä särkewä hetki minulle. Tu-
tion aikaa arwelin minä tungeida joukkoon ja
koettaa pelastaa tuota onnetonta uhria. Se ei
kuitenkaan olisi mitään hyödyttänyt. Wäkijoukko
oli niin raiwoisja ja kiihkoinen, etteivät he olisi
minunkaan läsnäolosta huolineet. Olin waan
pannut oman henkeni alttiiksi woimatta auttaa
häntä. Minä asetuin sentähden seisjomaan erään
puun taakse ja wuodatin katkeria hyyheliä, kun
en kyennyt auttamaan tuota nais-raukkaa.

Nyt tuli taas sen täydellinen hiljaisuus neeke-
rein kesken. Sitten rupefi tuon pirullisen tohtorin
kärisewä ääni uudestaan kuulumaan. Se
kuului hywin kuolemaa ennuustawan korpin huu-
dolta.

”Löytyy wanha akka eräässä majassa; hänkin
on noitunut Mpomon,” pitkitti tohtori ja selitti
joukolla tuon kysymyksessä olevan huoneen muo-
don ja aseman.

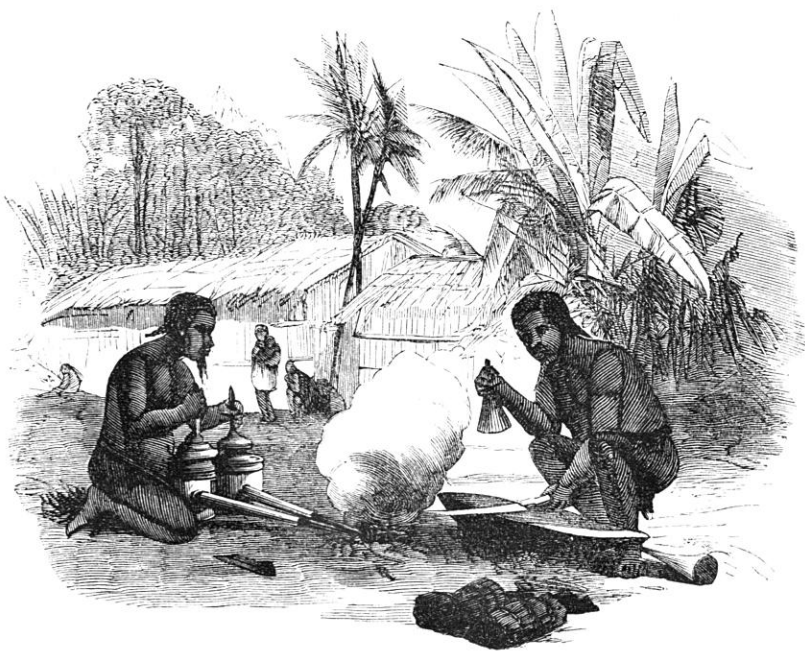
Uudestaan riensivät neekerit pois. Tällä ker-
taa ottivat he käsiinsä kuningas Duenguezan wel-
jen tätkären, erään jalon ja mellein majesteti-
lisen wanhan waimon. Kun he keräytyivät hä-
nen ympärillensä säikkywin filmin ja uhkastivat
tappaa hänen, kohosi hän ylewänä maasta, kat-
soi heitä uljaasti filmiin ja antoi heille wiitta-
uksen, etteivät koskisi häneen. Sitten sanoi hän:

Meistas Gumbisfa (sivu 181).

Myongwe-waimo (sivu 3).

Fanilaisten seppiä (sivu 48).

Ogana, haltija Nshirataifilla (sivu 194).

"Minä juon mboundoun; mutta voi minun syyttäjäni, jollen tuole!"

Sitten wiettiin hänkin wirralle, ei kuitenkaan fibottuna. Hän antautui alttiiksi kaikelle, muodattamatta kynneltäkään ja pyyttämättä mitään armoa.

Uudestaan — se oli kolmas kerta — tuli kamala hiljaisuus kylään ja tohtorin ääni alkoi taasen kuulua:

"Edstyn waimo, jolla on kuusi lasta. Hän asuu erkäällä istutusmaalla, joka antaa itää kohden. Hänkin on noitonut Mpomon."

Wielä kerran kuului hirweä riehuna ja muutamassa tuotiossa wiettiin alas wirralle Duenguezan orja, eräs hymä ja hywin arwokas waimo, jonka minä tunsin.

Tohtori lähenei nyt wettä ja häntä seurasi maanasukkaat. Korkealla äänellä mainitsi hänen rikoksen, josta näitä waimoja syytettiin. Hän joka ensimmäiseksi wangittiin, nimittäin Dkandaga, oli — niin lausui tohtori — muutamia wiitkoja sitten pyytänyt Mpomolta suoloja; hän oli näet Mpomon sufulainen. Oli kuitenkin suo-loista niukka ja Mpomo ei luwannut antaa hänelle mitään. Sitten oli hän sanonut Mpomolle epäkohteliaita sanoja ja jalestäpäin noituudellaan ottanut häueltä hengen.

Sitten tuotiin Duenguezan welsen tytärtä vastaan tehty syytös esiin. Hän oli hedelmätön ja Mpomolla oli lapsia. Hän kadehti häntä. Sentahtähen oli hän noitonut hänet.

Duenguezan nais-orja viimein oli pyytänyt Mpomolta peiliä. Mpomo oli kuitenkin kieltänyt antamasta hänelle femmoista, jonka tähten orja oli tappanut hänet noituudellaan.

Joka kerta kun syytös tehtiin, puhkesi watterit kirousfanoihin. Noiden raukkain uhrein sufulaistenkin oli yhtyminen samaan toimeen. Jofainen koetti woittaa lähimmäistänsä sadattemisessä, peläten muuten huolettomuutensa tähten tämmöisissä tiloissa joutuwansa samaan kadotukseen.

Nyt pantiin nuo kolme naista eräksen isoon kanotiin, johon myöskin heidän teloittajansa, tohtori ja monta muuta astuiwat, kaikki warustettuna aseilla.

Sitten rämiestettiin tamtamia, sillä aikaa kuin sitä warten walitut neekerit valmistiwat myrkyä. Duabi, Mpomon wanhin weli, piti myrky-astiaa. Kun Dkandaga parka näki sen, rupesi hän huutamaan surfeasti ja Duenguezan weli-jentytär walaeni — sillä neekerinkin kaswot käywät femmoisissa tiloissa hywin huonattawasti

kalpeiksi. Kolme muuta kanotia asetui sitten sen ympärille, jossa uhrut olivat. Kaikki olivat täynnä aseilla warustettuja miehiä.

Sitten annettiin myrky-astia ensin tuolle wanhalle nais-orjalle, sitten kuninkaan weli-jentytärrelle ja viimein Dkandagalle. Sillä aikaa kuin he joivat, huusi joukko: "Jos he owat noitia, ottaa kyllä mboundou heidän henkensä; jolleiwät he ole, ei se heitä wahingoita."

Milloinkaan en ole nähnyt kamalampaa nähtyä. Weri jäähmistyi kauhusta suonisani, mutt'en woinut kuitenkaan luoda filmiäni muualle. Kuoleman kaltainen hiljaisuus waltitsi heiken aifaa. Yhtäkkiä kaatui orja. Hän oli tuskin ehtinyt nykertymään wenheen pohjaan, kun jo hymmentunkta miekkaa irvoitti hänen päänsä ruumiista.

Nyt tuli Duenguezan weli-jentytären wuoro. Hänenkin päänsä hakattiin tuotiossa poikki ja hänen werenä wärjäsi wirran weben punaiseksi.

Dkandaga parka kamppaili turhaan myrkyä waitutuusta vastaan. Hän kaatui wihdoin, hänkin, ja hänen kaulansa katkaistiin samoin kuin noiden muiden.

Nyt nousi yleinen häiriö; ruwettiin hakkaamaan ruumiita kirweillä, ja wäheässä ajassa olivat ne filwotut pieniksi kappaleiksi, jotka wisattiin wirtaan.

Kun tämä oli tehty, hajosi wälijoukko, jokainen meni kotiansa ja lopun päiwää oli kylä tyyni ja rauhallinen. Muutamat näistä raa'oisista olennoista hawaisiwat että heidän jo muutenkin wähe-lukuinen heimofuntansa tulisi wähenemään, ja kuoleman pelko waltaisi heidän sydämensä. Silan päälle tuli tuo Abdouma parka salaisesti minun asuntooni, kementääfensä surullista sydäntänsä minun luonani. Hänenkin oli ollut ottaminen osaa tuohon hirwittämään toimeen. Hän ei ollut edes uskaltanut olla yhtymättä niihin kirouksiin, joita hänen sisarestansa lausuttiin. Hän ei tohtinut häntä julkisesti surra, kun häntä pidettiin niin suurena pahantelijänä.

Minä lohduin Abdoumaa niin hywin kuin taisin ja puhuin hänen kansansa totifesta Sumalasta ja siitä wäärästä työstä, jota tänään olimme nähneet harjoitettawan. Hän lausui wihdoin: "Di Chailly, kun tulet takaisin kaukaiseen isänmaahasi, lähetä meille muutamia miehiä, jotka noiwat opettaa meille sitä mitä Sumalan suu, niinkuin sinä sitä kutsut, puhuu." Tällä tarwoitti hän pyhää raamattua. Minä lupasin Abdoumalle saattaa nämä terweiset perille ja täytän täten tämän lupaukseni.

Minä olen usein koettanut tutkia näiden tohorein eli ihmeentekijäin ajatuksia. He johtawat maanafuaksten taikauksia sillä tavoin, että on melkein mahdoton otaksua, että he itse olisivat petetyt, ja kuitenkin on warma, että useimmat heistä kantawat jonkinlaisia epäluuloa taikauksia kohtaan. Luultavaa ei kuitenkaan ole, että he olisivat niin taikauksioisia kuin rahvas yleiseen, sillä he ovat itse mitä hämyttömimpiä petäjiä. Saadakfensa enemmän arwoa, ripustawat he yllensä taikakaluja kiireestä kantapäähän asti. He kertowat mitä kummimpia unia ja ylenluonnollisimpia näk-yjiä, jotka warmaankin ovat keksittyjä. He harjoittawat kaikenlaisia petosta, ja kun he syyttävät yhtä tai toista noituudesta, on mahdoton otaksua, että he itse uskowat niitä juoruja, joita he keksiwät. Muuten saan ilmoittaa että niitä, jotka osoitetaan welhoiksi, wäestö useat kuukaudet jo ennemmin on pitänyt semmoisina. Minua kohtaan eivät he milloinkaan ole olleet suopuisat eiwätkä ole tahtonet koskaan myöntää tai kieltää mitäkään. Yhden asian woin sentään heistä warmaan sanoa, sen nimittäin, että he woivat juoda suunnattomat määrät mboundouta ilman mitään wahinkoa siitä kärsimättä. Tämä on tärkeä syy heidän waltaansa neekerein yli.

Ennenkuin jätin Gumbin, koetettiin suurella waiwalla saada warma tieto, mikä funinkaan tautiin oli syyrä. Quengueza oli lähettänyt sanan minun mieheni kanssa kysymään neuwoa Jlogolta, eräästä hengeltä, jonka fanottiin asuwan kuusja. Tämän neuwottelemisen temput olivat hywin omituisia laataa. Jlogolta woidaan kysyä neuwoa ainoastaan silloin, kuin kuu on melkein täysinäinen. Warhain ehtoolla kokuontuiwat kylän naiset Quenguezan huoneen eteen ja lauloiwat lauluja Jlogon kunniaksi. (Jlogoa kutsutaan myöskin Dgouayliski eli kuun hengeksi, jota jälkimäistä nimeä usein matkitaan.) Yksi naisista istui keskellä laulawain kehää ja otti osaa lauluun ja katseli yhtämittaa ylös kuuta kohden. Hänen piiti saada hengen ilmoituksia ja julistaa ne muille.

Kaksi naista koettiwat parastansa tällä paikalla, mutta turhaan. Wiimein tuli eräs kolmas, wäihäinen, laiha ja herkkähermoinen nainen esille. Kun hän istui, kaksi laulu kahta wertaa tulsemmaiksi. Nyt rämiestettiin tamtamia ja huudettiin wimmatusti. Pian rupefi nainen, joka itse lauloi hurjasti ja joka yhtämittaa oli silmäillyt kuuta kohden, puhumaan näkyjä. Hänen hermonsa wetähtyiwät kokoon, hänen kaswonsa rumentuuiwat wäänneskelystä ja lihajuo-

net paisuuiwat; wihdoin oikaisi hän raajansa ja lankefi tunnotonna maahan.

Kiihko käwi nyt hirmuiseksi ja melke eneni kauhistawassa määrässä. Lauluja laulettiin Jlogon kunniaksi katseamatta. Sanat eiwät paljon waihbelleet; ne olivat melkein seuraawat:

Jlogo, me pyhdämme sinua!
Sano meille ken noitui funinkaan?

Jlogo, me rufoilemme sinua!
Kuinka parannamme me funinkaan?

Metsät owat sinun, Jlogo!
Wirrat owat sinun, Jlogo!
Kuu on sinun omas!

Di, kuu! Di, kuu! Di, kuu!
Sinä Jlogon ajunto!
Kuuleeko kuningas? Di, Jlogo!
Di, Jlogo! Di, kuu! Di, kuu!

Näitä sanoja matkittiin lakkaamatta waan wäihillä muutoksilla. Luultiin että nainen, joka matasi tunnotonna hywän hetken aikaa, sillä aifaa oli nähnyt, mitä Jlogon mailmassa tapahtui, ja odoteltiin nyt, että hän kertoisi näkynsä. Kun hän puolen tiiman kuluttua tuli taasen tuntuuhinsa, oli hän hywin alafuloinen. Hän kertoi tosiaankin nähneensä Jlogon, ja että se oli sanonut hänelle, ettei Quengueza ollut noiduttu ja että kuningas tuliski terweeksi, jos nauttisi eräästä kaswista valmistettua keitosta j. n. e. Minä olen warma siitä, että nainen itse uskoi mitä hän sanoi, niinkuin kaikki läsnäolewat. Tämä seikka oli hywin omituinen esimerkki siitä, mitä mielikurwitus yhdistettynä hermojen ylellisen kiihotuksen kanssa woi matkaan saada.

Minun olisi jo ennen pitänyt mainita että meidän oli kestäminen pieni kähätkä matkallamme ylös wirtaa myöden. Se tapahtui wäihän matkan päässä yläpuolella Diagonon. Erään fanotin miehistö joutui riitaan muutaman toisen fanotin kanssa, joka oli jostakin kylästä kotoisin, ja pian syntyi siitä täysi tappelu. Melke oli forwia huuhmaama ja iskut, joita jaeltiin kahden puolin, oliwat hirmuista. Ne oliwat todisteena afrikalaisten pafuiin pääkalloin lujuudesta. Useina käytettiin jonkinlaisia kantia eräästä erinomaisen raskaasta ja kowasta puulajista, jota kutsutaan tongoksi. Se on kömpelömainen kalu, seitsemää jalmaa pitkä ja noin tuumaa paksu lämpimitaten. Se on raskaampi toisesta päästä kuin toisesta ja sillä woidaan antaa hywinkin kipeitä iskuja. Minä hawaitfin, kun tappelu oli loppunut, joka tongon oleman tahratun werellä. Warmaankin särkisi yksi ainoa isku tongolla walkean miehen pääkallon. Kun tongo on

niin pittä, on sitä hywin vaikea käyttää. Syynä sen pituuteen on luultavasti se, ettei afrikalainen mielellään tahdo tulla vihollistansa liian lähelle.

Kun olimme antaneet vihollisillemme hywin päiwin selkään, wetäntyivät he takaisin ja heitä seuraosivat pitkä-laulut meidän wenheistämme. Me olimme tietysti ylpeät voitotamme. Tämä on neekerein heikoin kohta.

"Teidän johtajallanne on säätret kuin elefantilla!" lausui yksi.

Toinen lisäsi: "Miin, ja hänen wanhimmallal weljelänsä on kaula kuin metsähärällä!"

"Teidän naisenne ovat likaiset ja rumat!"

"Teillä ei ole mitään ruokaa kyläsänne, te wiheliäiset!"

Tällä tawoin tekivät he muutaman aikaa woi-tetuista wihollistansa pitkaa. Mikään ei harmita nekeriä niin suuresti kuin se, että hän tehdään naurun alkijeksi, ja minä olen wakuutettu siitä, että mieheni kyllä saawat sen palatesansa maksaa. Heidän sanansa nähtiwät tekewän suu-remman waiikutuksen kuin iskut.

21:tenä päivänä läheirin minä Diagonosta saadut miehet takaisin. Seuraawana päivänä läksin matkalle Obindjin kylään ja sisämaahan päin wiiden-neljättä Gumbi-miehen seurassa, joiden johtajana oli Abdouma. Minun oli antaminen heille palkaksi jokaiselle kuuden dollarin arwoinen kantaankappale. Abdoumalle lupasin ainoastaan, että "tekisin hänen sydämensä ilojeksi," jolla ymmärretään, että hän tulisi hywin palkittuksi.

Dlin warsin hywilläni, että saatoin ottaa Abdouma paran mukaani, ei ainoastaan sentähden, että sillä tawoin woin häntä lohduttaa, waan myöskin sentähden, että sen kautta, kumminkin muutamatki aikaa, woin pelastaa hänet joutumasta saman kohtalon omaksi kuin sijar. Nämä heimokunnat ovat siinä luulosja, että noituudentaito menee perintönä muutamisja perhekunnissa suwusta sukuun. Useat Abdouman esi-ijistä olivat eri tiloissa saaneet surmansa noitumisen syytök-sen tähden. Nyt oli wiimeiseksi hänen sijarensa joutunut samaan kadotukseen, eikä näyttänyt epäil-täwältä, että hän itse tulisi samantaltaisen kohtalon uhriksi ensi kerralla kun kysymys nostettaisiin welhon ilmisaamisesta.

Sillä aikaa kuin oleskelin kylässä, en tahtonut ruweta puheisiin niiden kansja, jotta enimmästi olivat olleet osallistina noiden nais-rau-kain murhaamiseen. He häpesiwät, kun näiwät, etten luonut heihin mitään huomiota, josta he

koettiwat olla olewinansa hywin paçoillansa; minä en kuitenkaan tahtonut kuulla heiltä mitään selityksiä. Minä olin wakaasti päättänyt osoittaa heille inhoani siitä rikoksesta, jonka he olivat tehneet, ja uhkasin jättää heidät siksensä, jos he he wielä kerran harjoittaisiwat semmoista julmur-tta.

Kun nyt tällä erällä oleskelin Gumbissa, ha-vaitfin minä, etteiwät maanasukkaat mielellään tahtoneet juoda wettä wirrasta. Tämä inho wirran wettä vastaan on huomattawana kaifissa heimokunnissa, jotka asuwat suurempain wetten warfilla. Näisten on kantaminen juomawettä lähteistä jai puoista, useastiin hywin kaukaa. Syynä tähän kauhuun wirtaweden suhteen on se, että he pelkääwät juoda wettä, johon on wiskattu kuolleita orjia ja neekereitä, jotka noituuden täbden on teloitettu.

22:na läksimme wiimeinkin liikkeelle. Minun fuormastoni oli niin rasas, että tarvittiin useita kanoteja sen kuljettamiseen. Minulla oli ilman sitä koko joukko ampumawaroja, helmiä, tupakkaa, kallikoota, peilejä, wiiloja, tulirautoja y. m.

Me jätimme Gumbin ilman tuota tawallista hywästäjättö-temppua laulun kansja. Tuskin sa-naakaan hiisuttiiin kummaltakaan puolelta. Meidän matkamme käwi tuntemattomaan paikkakuntaan, jota nekerit pelkäsivät; ilman sitä olisi Apomon kuoleman tähden kaikenlainen laulaminen ollut sopimatonta tätä nähtyä.

Päiwä oli hywin lämmin; mutta illan päälle saimme anaran myrskyn sateen kansja wilwoitukseemme. Dlin iloisiani kun auringon laskeissa saawuimme Acaca-kylään, jossa ystäwäni Acoundie pian teki oloni mukawaksi ja hankki minulle kuuwat waatteet. Dlin walmistaunut wiipymään täällä kokonaisen päivän pyytäakseni mangaita, yhtä lajia merilehmiä, jonka lihaa nekerit sydwät.

Päiwän kuluesja souksimme erään oloumi-puun ohitse, jonka tykönä wäkeni rupefi wirtistämään mieltänsä eräällä eriskummaisella uskonnollisella tempulla. He astuivat nimittäin maalle ja tiis-toiivat puusta kuorta, jota sitten keittiwät wedessä. Tällä wedellä rupefiwat he sitten pesemään itseänsä yli koko ruumiin, että sen kautta saifinwat, niinkuin he luulimat, onnea matkallensa ja menestystä useissa kauppatoimisja, sillä he toiwoiwat nimittäin saawansa Ashiraein maasta orjia, elsenluuta ja waatteita toimittaaksensa niitä kaupaksi merenrannikolla.

Amulla sen jälkeen kun olimme Acacaan saapuneet astuimme muutamiin pieniin lafea-poh-

jaisiin kanoteihin, jotka juuri tätä jahtia warten, jolle nyt lähdimme, oli tehty. Eräs tohtori seurasi meitä retkellämme. Me joustimme pitkin Niembaita, jonka wirran ruohoa kaswawalla pohjalla manga olekselle. Täällä asetuimme wenheinemme keskelle sitä pitkää kaislaa, joka kaswaa pitkin rantoja. Tohtori otti taskustaan jonkinlaisia pulveria, jota hän ripotti weteen. Kun sitten olimme warfin hiljaa tuotien aikaa, ilmaantui suuri eläin wedenpintaan ja rupefi halukkaasti syömään pulveria. Samassa sai miehistö sen näkywiinsä ja wiskafi häneen harpunin, kun se oli tullut tarpeeksi lähelle. Harpuniin oli sidottu pitkä köysi. Eläin sulaksi silmänräpähkjesä pohjaan, mutta tuli wäähän ajan perästä taas en ylös weden pintaan ja tuoli muutamana kerran wäwähdellynsä. Sitten wedettiin eräs tyhjä wenhe esille, jota sitä warten oli waroilla pidetty; eläin hynattiin siihen, jonka jälkeen palasimme kylään.

Ennenkuin ehdimme teurastamaan hirwiötä, rupefi tohtori toimittamaan kaikenlaisia temppeja, joita minä en woinut nähdä; ei fukaar saanut likemmin tarkastella eläintä, ennenkuin hän oli ruwennut aukaisemaan sitä.

Tämä manga on uusi merilehmän laji. Sen nahka on sinisen-harmaa, silä, hynin paksu ja kaswaa yfityisiä karmoja eli oikeimmin harjakfia, jotka ovat puolesta tuumasta koko tuumaan saakka paksuja. Sillä on hywin pienet filmät ja lyhyet jalat ilman kawiota. Se, jonka tapoimme, oli kymmentä jalkaa pitkä ja suunnattoman suuri, mutta minulla ei ollut tilaisuutta sitä mitataamaan. Se elää lehdistä ja ruhoista, joita kaswaa wirranrannoilla.

Kylän asukkaat tulivat erinomaisen iloisiksi. Eläin painoi noin 1,500 naulaa, ja tarwittiin kahdekkantoiesta miestä sitä maalle wedettäisä. Riha on warfin hywä ja wedähtää wäähän stankalle, mutta on hienompaa ja maistuu paremmalle. Koko yö sai kuuluneeksi sitä sawustettaisäsa. Tohtori oli hywin kopea omesta eikä säätellyt itseltänsä ylistysfanoja. Minä en saanut tilaisuutta tutkimaan hänen pulveriansa, mutta se on totta, että se näytti olewan erinomaisen tehokasta.

24:nä pitkitimme matkaamme sijamaahan päin. Kun tulimme Wpopoon, hawaitfin minä, etteiwät mieheni woineet kantaa kaikkia minun kappineitani, jonka tähden minun oli pestaaminen muutamia lisäksi. Päällikkö kääsi waimoinsa hankkia minulle muutamia orjia, mutta ne olivat niin mahdottoman kalliita, etten woinut antaa

mitä he niistä tahtoivat. Merkkillistä on nähdä, kuinka wäähän mies tässä maassa sekaantuu waimoinsa asioihin, waikka heidän tulee kiittää häntä kaikesta. Naiset pitawät lujasti kiini oikeusfistaan, ja kun he waan hankkiwat miehellenä ruokaa ja pitawät huolta hänen hywinwoimisestaan, owat he useassa kohdin wapaat hänestä.

26:nä tulimme Dbindjin kylään. Wanha päällikkö riemastui, nähdesfänfä minut uudestaan. Täältä pestafin minä muutamia Ashirajeja ja kaffi Bafalajia, joten mieheni luku nousi kahteenkajättä, ja nyt pitkitin iloisesti matkaani. Yksi Ashiracista, Dkendjo nimeltä, oli mennään kewaään tässä kylässä, kun minä käwinstellä. Hän oli tuonut muassaan orjan, jonka oli myynyt Dbindjille, eikä ollut vielä saanut maksua. Sollen minä olisi tullut, olisi hän kenties saanut odottaa wuoden tai kaffi vielä, johon hän, minun luullakseni, ei olisi suuttunut, sillä semmoisissa tiloissa elää welloja welaalisen eustannuksella. Dbindjin waimoin täytyi pitää huolta Dkendjosta, ja ettei hänen tu.isi ikävä sillä aikaa kuin hän odotti, oli Dbindji ilman sitä lainannut hänelle yhden waimoistansa, sillä, niinkuin ennen olen maininnut, on tässä osassa Afrikaa tawallista, että ijäntä antaa yhden waimoistansa wicaraanfä käytettäväksi. Kairisä tyliisä, joisä minä olen käynyt, on päällikkö aina antanut osan tai toisinaan kaiken waimowäkensä minun haltuuni. Mikä ei ollut mistään arwosta Dkendjolle. Hän eli kylässä, josja oli yhtä hupainen ajuu kuin miesä kylässä hywänsä hänen omaassa maassansa; kerran oli hänen, ennemmin tai myöhemmin, saaminen palkintonsa ja siihen asti woi hän hywästi Dbindjin luona.

Kun hän sai tietää minun matkani määrän, juohtui heti loistawa ajatus hänen mieleensä. Mitä etuusia heruihkaan hänelle, kun hän kunnikaallensa efittelesi ensimmäisen wälkean miehen, joka käwi hänen maassansa, ja minfä katoomatoman kunnian saawuttaisi hän sen kautta? Minä tulin hywin iloiseksi, että sain hänet myötäni, sillä hän oli erinomaisen ymmärtäwäinen nekeri.

Päiwää ennenkuin saawuin Dbindjin kylään, tulin minä wanhan ystäwäni Querlaouen istutusmaan kohdalle. Minä astuin maalle iswheitimään tuota funnollista wanhaa afrikalaisia, hänen waimoansa ja lastiansa, mutta pahasti onnekseni en löytänyt minä mitään majaa enkä istutusmaata; paikka oli jätetty kylmille. Querlaouenin pelloilla kaswoi nyt tiheätä pensastoa, jonka tähden käännyn tafaijin, petettyinä toivos-

soni ja pahaa aavistaen. Mirralla kohtasin erään Bakalajin, jota kersoi minulle Querlaouenin parran surullisen kohtalon. Muutamia kuukausia takaperin oli tuo vanha meistästä pyytännyt elefanttia. Orja, joka seurasi häntä vähän matkan päässä, kuuli pyssyn paukauksen, mutta kun ei hän misjälkään nähnyt isäntäänsä, rupesti hän häntä etsimään. Hän löysi pian Querlaouenin makaamasta kuoliaana metsässä ruhjottuna lihaksosona. Pahoin haavoitettu elefantti oli hystäkönnyt wihollisensa päälle ja tappanut hänet. Ruumis kannettiin kylään ja haudattiin. Tästä on taasen esimerkki tarjona maanasufasten taikaukosta. Wainajan perhe oli aina elänyt yhdesessä, soruussa ja rakkaudessa, mutta yhtä kaikki wäittivät kylän afukkaat, että Querlaouenin weli oli noitunut hänet ja matkaan saanut hänen kuolemansa. Weljen oli kestäminen myrkyksetus ja kuoli. Waimo ja lapset siirtyivät niiden uuten isäntäinsä tsh, joiden omiksi he perintöoikeuden kautta lankeesivat, ja tulivat sillä tavoin asumaan eri kylissä. Minä en saanut siis tilaisuutta suorittaa sitä kiitollisuuden welkaa, jossa minä tälle perheelle olin.

27:nä päivänä herätti Obindji meidät warhain aamulla, ja lehoitti Dwendjoa pitämään tarkkaa huolta walkeasta miehestänsä ja wartioimaan, ettei mitään onnettomuus minua kohtaisi. Pian olimme matkalla. Meidän piti ensin seurata Dfoubou-mirran juoksua 3½, penikulmaa ja sitten poiketa itään päin. Wuolen tiimaa kahlattuumme järweä pitkin, joka lewenee mirran warrella, tulimme erään wuorenselänteen juurelle, jota myöden tie käy Ashiraein-maahan. Mieheni päästivät kolmefertaisen ilohuodon, ja suuria toiveita täynnä läksin minä näille tuntemattomille seuduille.

Kun pystytimme leirin kl. 5 j. pp., olimme jo kulkeneet lähes kahksymmentä penikulmaa Dfoubousta. Maan oli wuorista, koleata ja kaswoi pittä puita. M'hympäri loikoi hajallansa suuria kallionlohkareita, melkein samankaltaisia kuin matkallani Janilaiisten maassa sain nähä. Kwartsin lohkareita oli kuitenkin siellä paljoa runsaamalta kuin täällä. Joka taholla kohtasin kristallikirkkaita puroja, jotka saivat alkunsa kallion rotkoista, waastoawina kuohasivat alas kallioita myöden ja wienoosti soristen hyyppiwät walkeissa piikiwisissä uomisfaan.

Tämä yönä ei yllättänyt meitä mitään rajuilma, joka oli onneksi meille, sillä kun asetuimme leiriin, olimme liian wäsyneet rakentamaan mitään majoja. Mina siiti asti kuin Diagonon

jätimme, oliwat meitä joka yö hätyyttäneet tälle wuodenajalle omituiset, wäkwät ja sateen kanssa yhdistetyt hirmumyrskyt. Pari kertaa yllättiwät ne meidät päiväälläkin.

Meidän leirisämme pidettiin iloista elämää, mieheni riemuittiwat jo edeltäkättä niistä hywistä kaupoista, joita he tulivat tekemään orjain ja elfenluun kanssa, ja antoiwat aatoksillensa wapaan juoksun. Kun tämä aine oli loppuun puhuttu, iloittiwat he aatellesansa mitä rakastetawia naisia he tulisiwat kohtaamaan Ashiraein luona, jotta tietysti ottiwat wieraitansa vastaan parhaimmalla tavalla. Wihdoin saatti Dwendjo riemun kuffuralleja luwatan heille kuttuja ja pisankeja, joita Ashiraein maassa on yltäkylin.

Kello 1:stä 3:een aamulla piti erään leopaartin kuljuminen meitä hereillä. Peto ei uskaltanut kuitenkaan tulla meidän tulimme piirin sisään ja sai siis olla ilman haluttua murfinapalaansa. Neekerit pelkääwät leopartia oikein pahasti, ja sen he tekewät täydellä hyyllä. Minä olen nimittäin toisinaan nähnyt että yksi ja sama leopartti, niin pian kun hän waan kerran on saanut ihmisen lihaa maistaa, on ryöwännyt niin monta asufasta kylästä, että jälille jääneitten on ollut jättäminen kylä kylille.

Seuraavana aamuna (29:nä) hawaitsin minä että mieheni oliwat heittäneet pois osan pisankeiwarastoistani, kewentääksensä sillä tavoin taakojansa. Minä ilmoitin heille sentähden että, jos elatusmaroista puute tulisi, saisiwat he kaikkein ensimmäisiksi kuulla näikään.

Seutu, jota nyt kuljimme, näytti minuista samankaltaiselle kuin se, jonka läpitsä edellisenä päivänä olimme matkanneet. Cepenpuita kaswaa täällä joka paikassa runsaasti; mitä laihempi maa on, sitä pitemmiksi ja luvuisemmiksi tulewat nämä puut. Muutamista paikoista oli wesi syönyt pois maan ja paljastanut nuo hirmuiset, awaralle haarautumat juuret, jotka näyttiwät kiemuroiwilta kärmeiltä. Tänä päivänä näimme warsin oudon puun, jota seuralaiseni sanoiwat indunufi. Se on hirmuisen suuri ja paljoa pitempi kuin apinapuu, jota muuten ei löydytkään tässä osassa Afrikaa. Minä mittasin yhden niistä, joka oli kesfinkertaisen iso ja jonka tuuli oli kaatanut, ja hawaitsin että se pari jalkaa juuresta oli kahdeksan jalkaa läpimitaten. Tämä puu, jota ei löydy Kemzon warrella, oli yhtä suuri uutinen Bakalaieilleni kuin minulle, mutta Ashirait tuntewat sen warsin hywin.

Luulen että kwartsi-lohkareet käywät yhä suuremmiksi mitä edemmäksi tulemme. Tänään olen

nähty muutamia oikein hirmuisen suuria, ja kun fuljimme näiden suunnattomain lohkareitten välisestä, olimme kuin kääpiöt jättiläisten rinnalla.

Minun päälle rupeimme näkemään kuinka maalaatu vähän alkoi muuttaa muoroansa. Silloin tällöin kohtasimme jonkun istutusmaan, maa tuli enemmän sawenselkaiseksi, ja kun viimein tulimme ulos tuosta suuresta metsästä, näin minä eräältä korkeudelta ison lakeuden, joka on Ashiraein maa, lewenewän eteeni, täynnä kyliä, jotka kaukaa katsoen näyttivät muurahaispesiä. Minä seisoin kauan waipuneena tämän maiseman katselemiseen, joka oli mitä kauniimpia milloinkaan nähty olen. Niin kauaksi kuin silmä kantoi, näkyi waan lainehtiva lakeus. Niinkuin sittemmin sain tietää, on se lakeus noin wiittäkymmentä penikulmaa pittä ja kymmentä penikulmaa leveä. Joka taholla näkyy ryhmittäin pieniä Ashira-mökkejä. Oli korkeuksien ja läpi lahojen käy polkuja, jotka näyttävät kuin rihmat. Siellä täällä wälkkyä filmään hopealta kohtawa puro, joka luifectaa tuon aaltoilewan majjeman läpitse, ja etäällä nousewat vuoret niin korkealle etten milloinkaan ole senkaltaista nähty, sillä niiden huiput katoowat pilwiin. Se oli suurenlainen näky.

Yhdeskolmatta Luku.

Walmistaaksensa meille arwollista vastaanottoa Ashiraein maassa, lähetti Dfendjo kaksi miestä edeltäpäin ilmoittamaan heille, että eräs henki aikoi tulla heidän tykönsä ja että hän (Dfendjo) oli määrätty johtamaan häntä. Hetkessä oli lähimmäinen kylä liikkeellä ja puolen tiiman perästä oli koko seutu saanut tiedon siitä edessäolewasta merkiliisestä tapauksesta. Sillä aikaa lähtiwät lähellä-asuwat meille vastaan ja minä kävin heitä kohden; mutta niinpian kuin he näkiwät minun, seisahtiwat he äkisti ja suurin osa heistä pötki häbisään pakoan. Me etenimme werkalleen. Oli melkein pimeä, kun saawuin ensimmäiseen kylään. Minoastaan harwat tohtiwat läheksyä minua ja hekin juoksiwat tiehensä, niinpian kuin katsoin heitä päin — warmaankin peläten että minun silmäykseni tuottaisi heille onnettomuutte.

Dfendjo käwi minun edelläni ja julisti innoffaalla puheella niitä suuria awuja, joita tällä suurella walleella miehellä eli tällä suurella hengellä, jota hän toi maamiestensä luoksi, oli, ja maanasukkaat wastasivat: "Tanganin on täällä!

Herki on tullut katsomaan meidän maatumme, jota ei hän koskaan ennen ole nähty."

Onneksi oli sen kylän päällikkö, johon ensiksi tulimme, Dfendjon weli. Hänen nimensä oli Afunga. Hän käwi meille vastaan ja sanoi weljellensä: "Onko se totta, mitä kuulen, että sinä kuljetat tätä miestä tänne? Etkö se ole waan houre, semmoinen joka syntyy liiallisesta palmuwiinan nauttimisesta? Onko hän todellakin se henki, joka tekee pysäyjiä, kantaita, helmiä, formirenkaita ja waskirenkaita?"

"Niin, hän se on," wastasi Dfendjo, "hän on se mies, josta olette niin paljon kuulleet puhuttawan, hän tulee kaukaisesta maasta katsomaan meitä."

Rekerit ilmaisimat ihmetystänsä suurilla huudoilla. Minulle osoitettiin maja asunnokseni, ja niinpian kuin olin astunut siihen, tuli päällikkö, kaksi waimoistaan seurassaan, joista kumpikin kantoi kahta kimpua pisankeja, jotka he, wawisten pelestä, laskiwat minun jalkaini juureen. Sitteen annettiin minulle neljä kuttua, kassikymmentä kanaa, useita koreja maapähkinöitä ja sokuriputki-kimppejä.

Kun olin ottanut tämän kaiken vastaan, sanoi Afunga weljellensä: "Sano hengelle, että minä kiitan häntä, että hän on tahtonut wietää yötä minun kylässäni. Sano hänelle, että hän niin bywin kuin kaikki muut, jotka seuraawat häntä, owat tervetulleet ja että hän on isäntänä täällä niinkauan kuin hän täällä wiipyy. Nämä elatuswarat owat häntä itseä warten, hänen miehensä walmistawat minun waimoni ruoaa."

Minä kiitin.

Osoittaen formellaan erästä mökkiä, lisäsi hän: "Tuo mökki on sinun, minun waimoni owat sinun ja minun wäkeni on sinun."

Kun olin wahmistanut itseäni hywällä atrialla, menin minä lewolle. Ennenkuin nukuin, fuulin päällikön sanowan wäellensä: "Onkaa hiljakseen, älkää häiritkö hengen unta ja älkää puhuka niin ijoosti, että hän herää. Emme me, eiwätkä meidän esi-isämme ole milloinkaan nähneet mitään niin merkiliistä."

Tänä odottamaton kohteliaisuus tuottifin minulle häiritsemättömän lewon.

Minun laekuni jälkeen on Afungan kylä kassifataa neljäkymmentä penikulmaa itäänpäin Kap Lopezista.

Warhain seuraawana aamuna rupešiwat kylän asukkaat käymään minun luonani. He eiwät näyttäneet nyt olewan niin pelonalaisia kuin edel-

lissellä päivällä ja he kerääntyivät minun ympärilleni niin tiheään, että olin mil'ten tufetua. Niinkuin tavallisesti herättivät erittäinkin minun hivutteni heissä kummastusta. Minä mukauduin tähän liika-tiheytyteen niinkauan kuin minuulla mahdollista oli, mutta kun en riisidoin enää kauemmin voinut sitä sietää, pyysin minä päälikön miemään heidät pois. Ettei näyttäisi siltä kuin olisin ajanut heidät pois, lupasin käydä kävelemään kylän kaduilla jos ainoa tai joka toinen tiima, että he sillä tavoin saisivat tilaisuuden katsella minua. Tämä huolellisuus heitä kohtaan miellytti heitä suuresti.

Jlta puolla päivää lähetti Denda, Ashiraenin kuningas, kaksi miehistään minulle kuttuun, pisankein sekä terveisten kanssa, että kävisin häntä katsomassa hänen kylänsä. Minä annoin vastaukseksi, että seuraavana päivänä aioin tulla hänen työnsä, mutta että minä vielä olin liian väsynyt edemmäksi matkamaan.

Kuningas vastasi silloin, että hän antaisi kantaa minua, kun waan tahtoisin tulla. Minä lähetin terveisiä hänelle, että olin saapuva hänen luoksensa sinä päivänä, jonka olin määrännyt, sillä minä en syönyt milloinkaan sanaani, enkä myöskään muutellut kerran tehtyä päätöstä.

Marraskuun 2:na päivänä herättivät siis minut laululla ja tanssilla muutamatt kuningas Dendan miehistä, jotka olivat tulleet minua saattamaan. Minä sanoin jäähyvästi Ukungalle, jolle lahjoitin 150 kynnärää kangasta, vähän helmiä ja erään vanhan paidan, josta hän erinomaisesti ihastui.

Minun väkeni piti hyviä päiviä tällä retkellä; Ashirait, jotka johtivat kulkua, kantoivat kaiken kuormastoni, laulaen täyttä kulkua minun tuloni kunniaksi.

Noin kymmenen penikulman paikoille kuljetuamme yli ruohoisen lakeuden, tulimme Dendan kylään, jota voidaan pitää tämän maan pääkaupunkina. Minä vietin kylän parhaimpaan asuntoon ja noin puolen tiiman kulkutua ilmoitti kendon kilinä, että kuningas oli tulossa.

Kendo on kuninkaan valtikka muutamissa Keski-African heimokunnissa. Se on kömpelösti tehty rautakello kahvalla, jota samoin on raudasta. Ääni, jota meillä ilmoittaa lehmäkarjan tai lammaslauman lähestymistä, antaa täällä Afrikassa kuninkaan tuloista tiedon. Hän ei käytä sitä muuten milloinkaan, paitsi matkoilla ollessaan ja muissa juhlatilaisissa tiloissa.

Wihdoinkin seisoj kuningas Denda minun

edessäni. Hän oli vanha mies, hänen willurituffansa oli walkea kuin lumi, hänen kaswonsa olivat hyvin rypistyneet ja hänen laiha, kutistunut ruumiinsa oli warsin köyryssä. Hänen naamansa oli maalattu puraisiksi toiselta puolelta ja walkeaksi toiselta. Minä ihmettelin, nähdesäni häntä, warmaankin yhtä paljon kuin hän nähdesänsä minua.

Kun pari minutia olimme katselleet toinen toisamme, piti hän minulle tuliaispuheen Ashiraenielellä, jonka puheen Dendjo paikalla käänsi. Se kuului näin: "Minulla ei ole mitään sissämyyksiä. Minä olen kuin Dwenga-wirta; minua ei voida jakaa kahtia. Mutta minä olen myös kuin Niemia ja Dwenga-wirrat, jotka juoksevat yhteen ja joita ei mikään voi erottaa."

Tämä sefasotku, jolla kenties muinoin on ollut joku salainen merkitys, oli, niinkuin minulle sanottiin, pysyväisenä kaavana Dendan edeltäjän, Ashiran kuningasten, puolelle, jolla he ennenmuinaisista ajoista asti ovat ottaneet weraita vastaan. Jokaisella päälliköllä eli arwoisalla miehellä on samaten määrätty kaawansa, jota sanotaan komboksi.

Kuningas pititti puheittansa: "Sinä olet tullut katsomaan Dendaa. Genki, sinä olet asettanut jalkasi sinne, josja ei yksikään sinun vertaisies vielä ole ollut. Sinä olet tervetullut."

Tuon vanhan kuninkaan poika, joka itse oli vanha, walkea-tukkainen neeferi, toi nyt esille kaksi orjaa, jotka hänen majesteettinsa lahjoitti minulle, ynnä kolme kuttua, kaksikymmentä pisankei-kinppua, wiisi korillista maapähkinöitä ja useampia soturiputki-kinppuja.

"Nämä," sanoi hän, "annetaan sinulle sinun tännetuosi kunniaksi. Jos sinä muuten jotakin tarvitset, sano se minulle. Minä olen tämän maan kuningas. Mitä sinä tahdot, se tulee sinun ainoastaan ilmoittaa minulle."

Minä vastasin, etten tarvinnut orjia, mutta jos joku hänen alamaisistansa tahtoi seurata minua merencannikolle, opettaisin minä mielelläni hänelle muutamia walkeain miesten tapoja ja taitoja, joita hän sitten palattuaan voisi opettaa muille.

Sitten tuli toisia tuon vanhan kuninkaan lapsia esille, jotka kaikki olivat wanhoja, rypyisillä kasvoilla ja walkeatukkailla. He asettuivat minun eteeni ja katsella tuijottivat minua, kummastuksen ja pelon wallassa, sillä aikaa kuin wätkijoukko, jota tuhansittain tulla tulwasi paikalle, filmäili minua niin hiljaiseen ja ääneti, että tuskin heidän kuisikutuksensa, jolla he ilmoittivat

toinen toisillensä kummaustansa, oli kuultava.

Viimein kääntyi kuningas heidän puoleensa ja sanoi: "Minä olen nähnyt monta seikkaa elämästäni ja hywinkin merkittäviä; minä olen nyt valmis kuolemaan, nähtyäni hengen, jolta saamme kaikellaisia kaluja. Meidän jälkeentulevaisemme tulevat polvesta polveen kertomaan, että se tapahtui Dlendän aikana, että henki ilmestyi ensimmäisen kerran meidän luonamme ja asui meidän seasamme." Sitten wirkki hän minulle:

"Sinä olet terwetullut," ja kääntyen uudetaan wäkipoukkoa kohden, lisäsi hän: "Pitäkää hywää huolta hengestä ja minä tahdon teitä siinä toimesa auttaa."

Tämä puhe, jonka aikana wanhus osoitti suurta arwoollisuutta, teki minuun syvän vaikutuksen.

Marraskuun 9:s päivä. Olen käyttänyt tämän wiikon katselemiseen ja katsotuksi tulemiseen. Puolestatoista sadasta lakeudella olevasta kylästä tulla tulwasi lakkaamatta neekerit, joiden halu oli nähdä henkeä. He tulivat yölliseen aikaan, lepäsiwät paljaalla maalla kylän ulkopuolella ja kiiruhtivat aamulla minun tyköni; suurimmalla uteliaisuudella pitivät he yhä silmällä minun liikuntojari ja koettivat warfain ottaa minun katseestani warin, mutta niinpian kuin loin filmäni heihin, rientsivät he tiehensä päistikkaan, erinomattain naiset ja lapset. Afrikkalaiset eivät woi kestää walkean miehen katsetta; heidän urhoollisimmatkin soturinsa tulewat hämille, kun walkea mies heitä katselee. He luulewat walkeain miesten filmäin tuottawan onnettomuutta, ja se on todellakin tehokkain wälitappale neekerein hillitsemiseen, kun he tulewat uppiniiskaisiksi ja riitaisiksi.

Kelloni on heidän alituisena ihmeenänjää. He owat huomanneet sen yhtämittaisen napsutuksen ja luulewat, että minua sen kautta wartioitsee joku olento yöt ja päiwät. Wälistä olen minä pannut pelitusosani käymään ja he luulewat lujaasti, että sefin on wälensä perkele, joka palwelee minua. Waikka heillä on ysfinkertaisia pysyjiä ja osaawat niitä käyttää, herättää kumminkin minun rewolwerini heissä kummaustusta ja wäistintapaista kunnioitusta. He eivät woi mitään tawoin ymmärtää kuinka sillä lakkaamatta woi ampua.

Ashiraenin tasanko, jota tämän wiikon olen tutkiskellut, on mitä kauniimpia ja suloisempia seutuja Afrikassa. Maa on hollää, mutta kuitenkin oikein hywää. Koko joukko pieniä puroja juoksee täällä. Suo aaltoilewa lakeus, joka toisaankaan ei ole muu kuin korkeiden wuorten ym-

pärdimä yläntö, lewenee filmiin lumoawimpiana ja waihtelewimpiana maisemana. Koomou-Nabouali-wuoret pohjassa, Andese ja Dfoubou etelässä ja Dcoucoun kullulat idässä, jotka kaikki kaswawat wahwaa, wehkeitä metsää, antawat seudulle juhlatilisen ja majesteettillisen muodon. Suo mainitut wuoret ympäröiwät lakeutta joka taholta ja niiden metsät ulottuwt aina wuorten juurelle asti ja osoittawat sen rajan, jonka ylitse ihmiset täällä eivät wielä ole käyneet.

Manasukkaat kertoiwat minulle, että toisella puolella Koomou-Nabouali-jelänteen löytyi suuri wedenputou3. Eräs wirta, nimeltä Kembo Ngouyai, syöskyy hirmuuisen korkealta alastomain kallioiden wälistä alas lakeudelle, jossa se pitkittää juoksuansa pitkin wuoren juurta. Se kohina, joka lähtee tästä wedenputouksesta, kun se waahatoawassa wauhdissaan kiittää alas wuoren rinnettä myöden, kuuluu etäälle.

Minä olin toinonut sitemmin saada nähdä tätä wedenputousta, jota kufutaan Samba Nagoshiksi, mutta, niinkuin lutija tulee näkemään, kielsiwät asianhaarat minulta tämän nautinnon. Minä soustin ylös Kembo Ngouyaita ja olin ehtinyt niin pitkälle, että woin nähdä tuon kuohuawan kosken ja kuulla sen kamalan kohinan, mutten tohtinut wiheltäisellä wenheelläni käydä lähemmäksi; maata myöden kulkeminen oli liiaksi waaranalaista ja minulta puuttui siihen sekä aikaa että wimiamia samoin kuin myö3 elatuswaroja. Kuitenkin kertoiwat neekerit tästä putouksesta tuhansia taruja. He uskowat wuoren takapuolella asuwan jonkun hengen, joka ajaa wettä juoapaan.

Kylät owat raketut niin harwakselta lakeudelle, etten woinut niitä tarkoin lukea, mutta minä luulen niitä olevan 150 ja 200 paikoille. Ne owat puhtaimpia, mitä Afrikassa nähnyt olen. Suoneet owat pienet, mutta hywin pidetyt ja tehdyt karpusta. Jokaisessa kylässä on tawallisesti yksi pitkä katu, jonka kahden puolin huoneet owat raketut. Kadut owat puhtaat ja tämä on ainoa heimokunta, joka raataa maan talon takaa. Kylä ympäröiwät pisankipuut ja ne owat keskenänsä yhdistetyt teillä. Sanottiin että näitäkin kyläiä siirretään noituuden tähden samoin kuin tapa on muissa heimokunnissa, mutta he pysywät kuitenkin lakeudella.

Jokaisen kylän takana ja erittäinkin lähellä metsää löytyy suuria, hywin wilseltyjä istutusmaita, joissa tupakkaa, maapähkinöitä, pisankeja, jansia ja soturiputkia kaswaa wiljawasti. Maa on niin hedelmällinen, ettei täällä tiedetä mitään

nälänhädästä. Paikka paikoin; kasvaa pumpu-
liakin viljelemättä.

Ashirait ovat kauniimpia neekereitä kuin Afri-
kaassa olen nähnyt. Näky selvään, että he ovat
erityinen kansakunta, sillä Bakalaleilla ja muilla
heimokunnilla on valkeampi iho. Ashirait ovat
nimitään hiilimustia. Erinomattain vaimot
ovat soraavartaloisia ja waikka heillä on nee-
erin kasvot ovat useat heistä kuitenkkin merkilli-
siä semmoisen suloisuuden ja wilkkauden wooffi,
joka ei suinkaan osota mitään afrikalaisuutta.

Riesten ja heidän waimoinja pufuna on las-
koffinen werho, kutsuttu ndengui, jonka waate-
aine kudotaan eräästä ruoholajista ja jonka minä
useasti olen hawainnut oleman sekä kaunista että
hyvää. Kangastuolit ovat jotenkin monimut-
kaiset rafenteeltaan; ne ripustetaan kahden puun
wäliin tai huoneen edustalle ja kutominen ta-
pahtuu melkein samalla tawoin kuin merimiehet
lawaissa kutawat itselleen mattoja. Ne langat,
jotka tässä toimesa käytetään, saadaan eräästä
puulajista, jota olen tawannut ainoastaan täällä
ja Apingien luona. Noista paria kolmea jalkaa
pikkistä lehdistä viisutaan niiden hieno kessi, sitten
kuivataan ne ja ovat nyt jonkinlaisia warfin
hyvää hampypua. Riinkuin minulle kerrottiin,
että tämä puu hywin wähän aikaa, kantaan he-
delmän ainoastaan kerran ja kuolee sitten pois.

Dmmellessä käytetään neulaa ja lankaa tästä
puusta.

Dmituinen tapa, jota en ole hawainnut muu-
alla kuin täällä, on se, että nuorilla tytillä ai-
na siih:n asti, kuin he naidaan, on ainoastaan
souffa, ruohokankaasta tehty wyö ruumiilla. Kun
heillä ei ole mitään häweliäisyyden tunnetta, ei
tämä wratetus heitä haittaa. Tämä tapa on
niin wanha, ettei kukaan sitä pane huomioonsa.

Miehillä, jotka eivät ole niin hyvästi kas-
waneita kuin naiset, waikka he tässä suhteessa
ovat paljoa etewämmät naapurihaimoin neekerei-
tä, on päänpeite, joka tehdään yllämainituista
ruohowerhoista ja joka on warfin hywin walmis-
tettu. Sitä sanotaan ashit affi. Dllaan kan-
tamat he pussia, joka on hywin meikäläisten jah-
tirepun kaltainen, ja siitä tlluu koko joukko nau-
hoja alas. Se on erinomaisen tarpeenmukainen
kapine, jota käytetään kaifellisten kaluin kul-
jettamiseen, jotka me pistäijimme tasuun.

Sekä mies- että naiswäki pitää paljon foris-
tuffista, niinkuin rannerenkaisista ja waskiren-
kaisista, joita Bakalajit tuowat rannikoilta.

Tämä heimo walmistaa paljon sawenwalajan-
teoffia, niinkuin työkkiaistioita ja kruukkuja wettä

ja muita juomia warten. Usein nähdäänkin koko
joukko neekereitä tässä työssä.

Ashirait takowat myöskin rautaa ja walmis-
tawat kirweitä, keihään kärkiä, weittä y. m.
Muutamam heidän aseistaan ovat hywin erisfum-
malisja ja erinomaisen luontewia muodoitaan.

Muutamam heidän kankaistaan saawat pitää
luonnollisen samifeltaisen wärinsä; toiset taas
painetaan mustiksi, ja se tapa, millä se tapahtuu,
on oikein näppärä. Eräs kaunis pensaskaawi,
jota löytyy tässä maassa yltäkylin, kantaan ääret-
tömän joukon pieniä marjoja, joista wäri-aine
saadaan. Mutta ennenkuin sitä käytetään, hie-
rotaan ensin kangas sawella, kunnes se kokonaan
tulee siitä läpimäräksi, ja sen perästä pannaan se
liikoon juoksewaan weteen koko päiwäksi. Nel-
jänkolmatta tiiman perästä pannaan kangas ja
marjat sekä wähän puunfuorta johonkin wesi-kruu-
kuun ja kaiffi teitetään setaijin kolme, neljä tii-
maa aikaa. Kun kangas otetaan ylös, on sillä
musta tai ruskea wäri, mutta tuon kauniin mus-
tan ja kiiltävän värin saa se wasta sitte kun se
wielä kerran hierotaan sawella ja kastetaan juok-
sewaan weteen.

Ashira-naiset pystyttävät tukkansa hywin omi-
tuifella tawalla, jolle en ole wertaa nähnyt muissa
heimokunnissa. Duo liika iso pahka pään pääl-
lä saroin kuin nuo sarwet, jotka pistäywät
estii etu- ja takapuoletta, ovat naisten omista
hiwuffista ja ovat tehdyt kankeiksi pienillä pui-
foilla tai pisangin lehdistä. Ashira-rouwasten
hiwuskiherryös on hywin monimutkainen, mutta
pysyykin sitä wastaan hywän aikaa kunnossa.
Tukkaa sitwellään palmuhsyillä.

Naiset malaawat ruumiinsa punaiseksi. Kun
he myöskin tawallisesti kantawat kaulassaan was-
kivauloja, näyttävät he orjilta, jotka ovat mat-
kalla orjamarffinoille. Mieset ja naiset wiilaa-
wat myöskin tawallisesti keskimmäiset etuham-
paat, joka ei suinkaan liisä heidän kauneuttansa.
Minä olen wälisä tawannut wanhoja miehiä,
jotka useain toisten heimokuntain tawan mutaan
oliwat wiilanneet hampaansa pois, josta heidän
kaswonja saivat julman muodon, joka ei hel-
posti lähde muistosta.

Kun, muutaman päiwää Dlendän luona ol-
tuani, en nähnyt yhtään orjaa, rupefin luulemaan,
ettei niitä täällä ollutkaan, mutta pian sain kuul-
la, että nuo onnettomat orjat, kun kuuliwat pu-
huttawan minun tuloistani, oliwat joutuneet ko-
wan pelon waltaan. Nuo raukat ihmiset luu-
liwat, että minä olin tullut wiemään heitä me-
renrannikolle, josta he sitten kuljetettaisiin wal-

kea-ihoiſten maahan teuraſtettawiksi ja ſyötawiksi, ſillä ſiihen tarpeesen käyttäwät walkea-ihoiſet, heidän luullakſenſa, orjiansa. He olivat ſentähden paenneet iſtutumaillle, joissa he olivat piiloſsa, eikä mitään, ei wakuutufet eikä rukouſet, woi- nut saada heitä palajamaan. Heidän iſäntänſä waan naurowat heille.

Aſhirait pitäwät paljon käyneistä juomista, ja ſe ſuuri piſankein paljous, joka tässä maasſa löytyy, antaa heille tilaiſuuden tyydyttämään tätä haluanſa. He tekewät ſit warten kruuffuja eli ſuuria ſawipulloja, jotka he täyttäwät puoliksi halkaiſtuilla, täſſikypſillä piſangeilla, puoliksi wedellä. Kolmen, neljän päivän perästä on käyminen tapahtunut ja juoma on walmis. Melkein kaikissa Aſhira-tyliſissä, on yhteinen ſuojus, joſsa löytyy kymmenkunta femmoista kruuffua. Jokaiſelle, joka ſilloin, kun piſangit torjataan, on antanut tänne oſanſa hedelmästä, on oikeus jä- liſtätäpäin käydä juomaſsa ſellä kylälkſenſä mu- den fanſa. Usein nähdään koto kylänwäki päih- tyneenä. Sillä ſuloiſella, wähdän happamalla juomalla ei ole mitään paha maku ja ſe tekee tavalliſeſti ne, jotka ſit nauttiwat, oikein ty- rilliſiksi ja iſoiksi. Siitä parhaiten pidetään.

Erästä toista juoma walmiſtetaan hunajasta ja wedestä; käyneenä päihdyttää ſekin. Lopuksi on heillä vielä kolmas juoma, joſta he paljon pitäwät, nimittäin mambo eli palmuwiina.

Niin kuin muilla ſeuduin wiſjelewät Aſhiraein- fin luona naiset maata. He ovat hywin uutte- ria ja näyttiwät minuſta olewan leppeämpiä luonteeltaan kuin toisten heimojen naiset, ſamoin on heillä myöſ wähwempi terveys. He eiwät käy naimiſeen ennenkuin täydeſti warttuneina ja tässä juuri on ſyy eſittäwänä tänään wähdän hei- moſunnan suurempaan kauneuteen ja hengelliſeen etewyyteen, joka ilmoitakſen heidän kutouſſiſaan ja muuten wakaammasſa ja toimeliaammasſa elä- näſſään. Moniwaimoiſuus on luvalliſta, ja usein myyiwät iſät lapsenſa eikä ſit lueta rikok- ſeksi. Mitä Aſhira-naiſten ſiweyteen tulee, on paras etten puhu ſit mitään; tahdon waan ſa- noa, ettei ſit löydy heidän anuinſa ſeaſa.

Maa on runsaasti ſiinattu wedellä. Joka ta- holta juokſee wuorilta pieniä puroja, jotka yhty- wät Dwengan eli Dwigiin, joka juokſee juuri läheltä ohitſe. Tuo wiimeſſimainittu laſkeu Kem- bo-ſpingiin.

Marraskuun 10:s päivä. Minä kävin tä- nään etelään päin antawilla wuorilla, Dwouboulla, Andeella ja Drexella, joiden wälissä Dwoubou- wirralla on lähtenſä. Minä jätin kuormastoni

funingas Dlendano luokſi ja otin waan myötäni joitakuita lahjoja wuorten wälissä aſuwia pääl- liköitä warten, jotka olivat pyytäneet minua tu- lemaan heitä katſomaan. Dlenba antoi minulle yhden pojiſtansa oppaaksi ja waroitti wäkeänſä pitämään hynwää huolta "hengeſtä."

Puolentoista tiimaisen matkufuksen perästä ſaawuimme Nchondo-wuoren juurelle, joka on for- keimpia kulkuloita täällä lafeudella. Aſhirait oſoi- tawat tälle wuorelle suurta funnioitufuſta, ſillä he wäittäwät ſaawanſa ſieltä kuttunſa. Useat heistä owat wakuuttaneet minulle, että heidän maanmie- henſä owat ſaaneet eläimet iſte wuoreſta; minä luulen, että wuori entifinä aifoina on ollut wil- lein kuttuin tyyſijana ja että ne, yht'äkkiä hy- käiſten eſiin joſtakin tuntemattomasta piilopai- kaſta, owat olleet ſyynä tähän wäärään luuloon.

Kun muutaman aikaa olimme kulkeneet pitkin mainitun ſelänteen juurta ja ſiwuja, tulimme An- dele-wuoren juurelle, jonka kulkulaa pilwet ym- päreiwät. Täällä on kylä Mouendi, jonka pääl- likkö Mandji tuli minua waſtaan, ilo ilmeiſenä joka ſuoneſſa. Maanaſukkaat tervehtiwät minua laululla, jonka ſiſältö oli melkein näin: "Mitä onni, että walkea mies on tullut tänne katſo- maan meidän kylää!"

Me matkafiimme tänä päivänä monen kylmille jätetyn kylän läpitſe. Täällä niinkuin joka pai- kaſſa muualla oli kuolemankohaus ollut ſyynä noitumien ſyytökſeen, ſillä Aſhiraitkin uſkowat kuolemaa aina olewan wäkinallainen rikos luon- non järjeſtyſtä waſtaan, jonka welhot pahani- lliſillä keinoiltaan matkaan ſaawat.

Kaikki kylät, joissa minä kävin, olivat ta- wattoman ſiſtit. Mökkit olivat pieniä. Tähän on ſyynä mpawon puute, joſta huoneet raka- taan; ſit raſkaſta rafennus-ainetta täytyy ni- mittäin kuljettaa monta penikulmaa ſelässä, koſ- ei juhtia löydy. Kadut owat huolelliſeſti la- kaiſtut eikä miſjälkään ole ſikaijuutta nähtäwänä.

Sillä aikaa kuin lewähdin erääſsä kyläſsä, näin erään raukan mielettömän neekerin tulewan hyppien ja laulaen alaſ ſatua myöden. Minä katſelin huwiſeni tuon mieſ paran tepaſtuſta ja ſit ſietäwäiſyyttä, jolla toiset häntä kohteli- wat, ja lahjoitin hänelle wanhan takin, joſta hän iloitui erinomaiſeſti. Hän rupeſi nyt juof- ſemaan ympäri ja laulamaan vielä innoſkaam- min, niin että kylän aſukaſtentin lopulliſeſti oli nauraminen häntä. Se heikkurainen käwi mi- nun peräſſäni uſeat päivät ja koetti oſoitaa mi- nulle kiitollisuuttanſa hyppiillään ja laulullaan. Tässä oſaſſa Aſſiraa inhotaan kaiffia tompe-

leita, erittäinkin typeriä, tyhmiä, alafuloisia ja pelkuri-ihmisiä, ja heistä koetetaan päästä mitä pikemmin, myymällä heidät orjiksi toiselle heimokunnalle. Niitä raukkoja taasen, jotka, niinkuin tuo mainittu, ovat iloisia ja ystävällisiä, kohdellaan hyvästi ja he tulevat toisinaan jonkinlaisen kunnioituksen esineeksi. Tätä jälkimäistä lajia olen nähnyt ainoastaan kolme matkoillani, mutta typeräpäisiä olen tavannut useampia. Koska nyt puhun ruumiin virheistä, tahdon mainita, että kuuroja tavataan harvoin, ja paitsi muutamia hyvin vanhoja ihmisiä en muista kohdanneeni yhtään kuroa. Bakalajicin luona näin erään mykän ja eräässä toisessa heimossa kaffi kysijäikäistä, jotka, sinumennen laulttu, molemmat olivat hyvin miekkaat. Sokeita en ole milloinkaan tavannut, en edes hyvin vanhainkaan ihmisten joukossa.

Näissä kylissä kasvaa eräs istutuskasvi, jota neekerit kutsuvat liambakfi ja jota he viljelevät suurella huolella. Kehdillä joita poltetaan sawipiipuisia, on elähdyttävä ja huumaava vaikutus. Kun tarkemmin tutkin muutamia näitä lehtiä, joita olin ottanut myytäni matkalle, havaitsin tämän liamban olevan sama kasvi kuin tuo tunnettu Cannabis indica, eli Indian hamppu, josta sitä kuuluisaa Indian rohtoa hatchingia saadaan.

Matkallani tulin muutamana päivänä erään kylään, jossa miehet olivat wabwasti kiihoontuneet. Yksi miehistä oli polttanut liambalehtiä ja siitä seuraavassa mielettömyyden tilassa juossut metsään; pelättiin nyt hänen joutuneen petojen ruuaksi. Semmoisia kohtauksia tapahtuu usein Ashiraicin luona ja minä sain nähdä sittemmin vielä useampia niitä. Eräs liambapolttaja tuli hulluksi ja minä olen nähnyt monta, jotka ovat tulleet turmion omaiksi tämän onnetoman himon kautta.

Gatchisch ja Cannabis indica ovat niin tunnetut, että on tarpeetonta lähemmin kertoa niistä. Kasvi, jonka kotimaa on Abyssinia, Persia ja Hindostani, ei kuulu, minun luullakseni, tähän osaan Afrikaa, ja se on kai hyvin siihen, ettei sitä milloinkaan tavata villinä ja että Ashirait ja Apingit, jotka ovat ainoat heimot, jotka sitä käyttävät, näkevät niin paljon huolta ja waiwaa sen viljelemisestä. Minä en tiedä, kuinka se on tullut tänne ja kuinka sen ominaisuudet ovat tulleet tunnetuiksi. Useat Ashirait ovat hyvin taipuwait liamban polttoon ja näyttävät walitettavasti hyvin helposti totuttuun siihen. Olen nähnyt wasta-alkawia, jotka ensi-

mäisten siemausten perästä ovat saaneet suonenwedon. Vanhat polttajat tulewat riemaistuneiksi, möyhääwiksi tahti riitaisiksi, juurikuin päihtyneet. Tuon surkean liamban wäärinkäyttämisen loppuna on hulluus. Olen nähnyt neekerein tässä lasissa karkaawan mettiin; he eivät tietäneet, mitä he tekivät, ja menettelivät kuin metsänpedot.

Waikka neekerit tuntewat tämän turmiollisen kaswin vaikutuksen, enentyy kuitenkin liamba-polttajain luku yhä. Rannikolla asuwat heimokunnat eivät sitä vielä tunne, mutta luultavasti ei kauwan wiivy ennenkuin hein tutustuwat sen kanssa, sillä se etenee werkkaan, mutta wastaasti. Minä en ole milloinkaan nähnyt sitä rannikolla, mutta eräässä orjakauppalassa tapasin kerta orjan, jolla oli muutamia tämän kaswin siemeniä, joita hän salasi huolellisesti, ja aikoi kylvää siinä maassa, johon hän myytäisiin.

Neekerit malitsemat liamban wiljelystä warten kostean maan ylimpänä jollakin törmällä, johon aurinko sopii, että kasvi saisi lämpdä niin paljon kuin mahdollista.

Lakeuden maalaatu on hollää ja wähän sawen sekaišta, mutta siitä woi tulla oivallista peltomaata. Eninomatinkin näyttää se soveltuman laidunmaaksi. Lähellä wuoria on maahedelmalisempää ja mustempaa, ja siellä tawataan awaria istutusmaita, joita keskilakeudella asuwat wiljelewät. Wuorten juurella ovat kylät hyvin lukuisat.

12:na tein minä, palattuan takaisin lakeudelle, pienen retken länteen päin, sitä suuntaa kohden, mihin Dbindjin kolä antaa ja jossa minä aioin käydä jahdissa. Dtin mystäni muutamia Ashiraieja, jotka, tawan mukaan, ylhäältä alas päin olivat ripustelleet yllensä fetischejä ja wilekelleet käsiänsä, saadaksansa onnea. He olivat hywillä mielin, sillä eräs fetischä oli luvannut heille hymää jahtia. Kun illalla olimme pystyttäneet leirimme ja laskeneet lewolle telteisämme, raiwoivan sabei ilman kestettyämme, rupestiwat mieheni kertomaan gorilla-tarinoita.

Enimmät niistä olivat senkaltaisia, jotka lueija jo tuntee, mutta pari niistä oli warsin uutta lajia.

Ensimmäinen kuului näin. Eräs gorilla käweli ferran metsässä ja kohtasi leopaartiin. Molemmat seisahtimat. Leopaarti, joka oli kwin näissään, valmistelihe karkaamaan wihollisensa päälle. Kun gorilla sen näki, rupesti hän ärjymään kauheasti, mutta leopaarti ei ottanut pelätäkensä, waan hyppäsi päälle. Rowaksi onneksi seppäsi gorilla hänen hännästä kiini, kun hän hyp-

päyksen teki, ja kiepotti häntä ympäri päänsä semmoisella mauchdilla, että häntä wihoiin katsesti ja leopaarti pakeni tiehensä. Kun hän nyt tuli takaisin kumppaneinsa luoksi, ahdistivat he häntä hysymyksillä ja hänen täytyi kertoa retkensä. Kun leopaartein pääliikkö kuuli, mitä oli tapahtunut, siljui hän niin mahvasti ja niin kauan, että kaikki hänen alammaisensa tulivat saapuville. Se olivat tuskin saaneet tietää, mikä häpeä heidän weljellensä oli tapahtunut, kun jo kaikki wannoivat koostaaksensa ja paikalla lähtiwät he matkaan esimmäan gorillaan.

Seidän ei ollut tarwis kauan etsiskellä. Heti kun gorilla heidät ätkäsi, tempasi hän maasta puun, jota hän kiepotti ympäri päänsä ja torjui sillä tawoin wihoilliset pois päältänsä; mutta wihoihin wäsyi hän ja kaikki leopaartit hyökkäsivät nyt gorillan kimppuun ja kurostivat hänet.

Toinen tarina puhui gorillaista ja elefantista ja se kerrottiin hywin dramallisella tawalla.

Nuutamana päivänä, kun koiras-gorilla käweli metsässä naaraan ja pienen penikkansa kanssa, kohtasi hän yhtäkkiä hywin suuren elefantin.

"Päästä minä menemään, gorilla," sanoi elefantti, "sillä tämä metsä on minun."

"Wai niin, tämä metsä on sinun?" wastasi gorilla. "Entä minä ole täällä isäntä? Entä minä ole metsän ihminen? Entä minä saa kullea, misä tabdon?"

Koiras-gorilla käski nyt naaraan ja penikan wäistyä wähän syrjään ja tempasi siten maasta suuren puun, jolla hän löi elefantin kuoliaaksi. Nuutamain päivän perästä löydettiin puu loikoawana elefantin miereissä.

Kertoja wakuutti minulle tarinasä todellakin olewan perää, ja minä luulen, että hän itse uskoi sen todeksi. Kun näissä kahdessa kertomuksessa minusta nähtyi olewan wähän enemmän ajatusta kuin niissä, joita tähän saakka olin kuulut, olen ne tässä esin tuonut.

Seuraawana päivänä onnistui minun tappaa useampia metsä-sikoja. Kun olin saanut yhden, peljästy kolme muuta ja tekivät hyppäyksen, joka oli warmaanikin kolmekymmentä jalkaa pitkä. Minä olen useat kerrat nähnyt näiden eläinten hyppäävän yli Dvengan eräästä paikasta, jossa wirta oli neljäkolmatta jalkaa leveä. Yksi, joka hyppäsi liian wähän, putosi wirtaan, jolloin minä ammuin hänen.

Tämä willi sika on omituinen tässä osassa Afrikaa. Minä olen antanut sille nimeksi Potamochoerus albifrons. Se tulee melkoisen

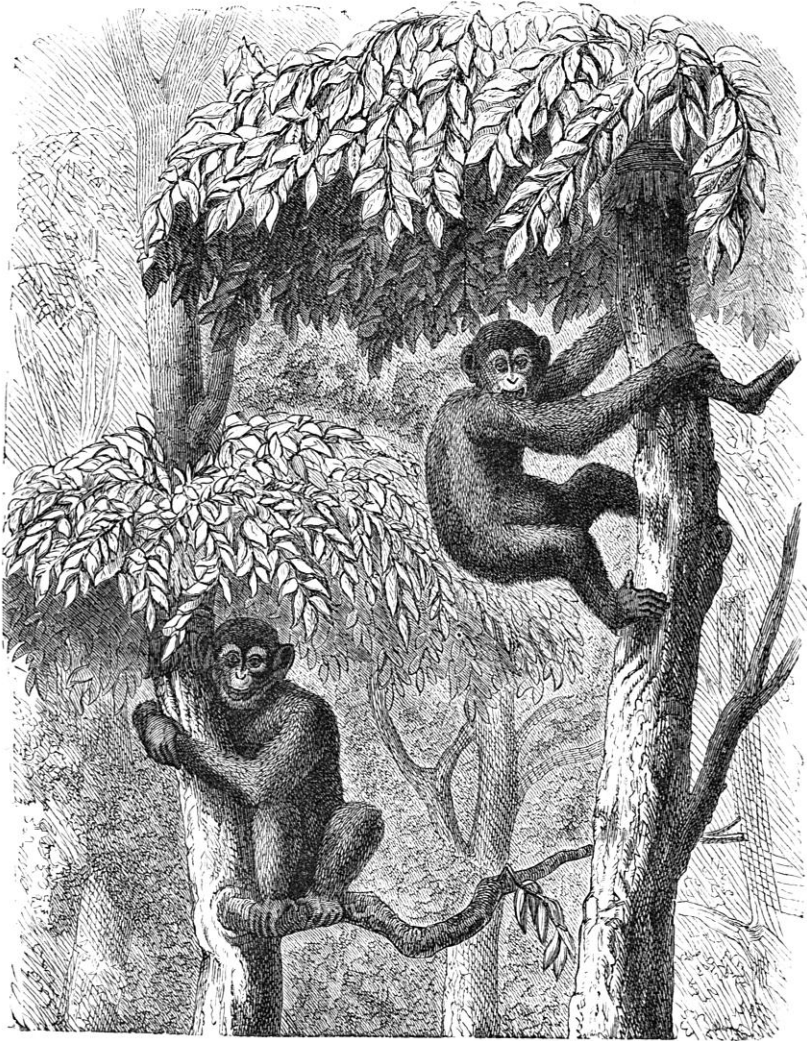
suureksi. Merkiliisintä on, että kummalakin puolella sen walkeata kuonoa löytyy useampia isoja käsnä silmäin ja kuonon wälissä. Nämä kaswannaiset ja nuo pitkät harjatset silmäin ympärillä sekä nuo pitkät formot, jotka päättävät karwatuspuilla, antawat tälle eläimelle omituisen muodon. Hän on punainen wäriltään.

12:na teimme retken, noustaksemme Andelewuoren korkeimmalle kuffulalle. Tähän nousemiseen kului kaksi päivää ja se oli hywin haitallinen, eikä meillä ollut mitään hywää waiwastamme, sillä kuffulalle saanuttuamme, oli se pilwien ja sumun peitossa ja niin tiheästi metsittyä, ettemme nähneet mitään.

Kun kolmantena päivänä läksimme palauksmatkalle, kuulimme auringon laskeisä nschiego-mbouwen huutelewan. Minä käskin miesteni paikalla laskeuda maahan, ja kun itse pistäydyin piiloon, ätkäsin erään lähellä olewan puun haaraan räksästä eläimen eriskummallisen pesän. Eräässä toisessa puussa juuri lähellä löytyi toinen pesä. Me fonttasimme hywin hiljaiseen lähemmäksi, sillä minä tahdoin vielä kerran nähdä, kuinka nschiego laskeksen lewolle yöksi. Me laskeusimme maahan pitkin pituuttamme, peitimme itsemme lehdistä ja risuilla ja tuskin uskalsimme hengittää, peläten, että eläin harwaisi meidän läsnäolomme. Tuontuostakin kuulin tuon kutsujan äänen. Niitä löytyi kaksi eläintä, arwattawasti koiras ja naaras. Suuri kun aurinko laski, läheni eräs eläin puuta, kiipesi siihen, hiipi lehtikatoksen alle, istahti paksulle ulkonewalle oksalle, jalat kyyristyneenä allensa, ja kiersi vielä wakuuden wooksi toisen kätensä ympäri puun. Minä luulen, että hän lepää koko yön tässä asemassa. Wähän matkan päässä näin minä toisen pesän.

Kiinpian kuin apina oli sijoittanut itsensä, rupepi hän kutsumaan kumppaniansa. Toinen ääni wastasi ja minä toiwoin jo woiwani tappaa molemmat, kun erään mieheni waromaton liikunto herätti tuon epäluuloisen apinan huomien. Kun hän rupepi kiipimään alas ja kun pelkäsin, että hän pääsisi kististäni, ammuin minä ja apina putosi kuolleena maahan. Se oli koiras, jonka kaswot ja kädet olivat warfin mustat.

Kosk'ei meillä ollut mitään kiivettä, annoin minä miesteni kaataa puut, joissa pesät olivat. Ne olivat raketut juuri samalla tawalla kuin ennen olen kertonut ja jommoisina ne aina joka paikassa olen nähnyt; ne owat tehdyt oksista, jotka on katettu niin paksulla lehtikeroksella, ettei sade woi läpifetunkea. Oksat oli kiinitetty puuhun köynnöskasvilla, joita he olivat tuoneet

Alhiego-mbouwé-apinat pefásansá (fivu 192).

metstä. Se ojsa, jolla apina istui, oli lähes neljää jalkaa pitkä.

Minä wäitän arvelematta, että nsbiego rakentaa pefänfä, ollaksensa yllä suojaſsa ſateelta. Kun lehdet rupeewat kuivumaan niin, etteiwät ne enää eſtä ſadetta, rakentaa hän itſelleen uuden ſuojukſen, ja ſe tapahtuu melkein jofa neljäſtoista päivää.

18:tenä päivänä pyyſin minä Mendalta, jonka luokſi olin palannut takaiſin, muutamia miehiä, ſillä aikomukſeni oli nouſta tuolle korkealle Kounou=Nabouali-wuorelle, jofa oli neljänkymmenen penikulman pääſsä. Hän waſtaſi minulle hymyillen, ettei ſe käynyt laatuun, että minä kuoliſin nälkään matkalla ja että wuorella ilman ſitä aſui wäkwä henki, jofa eſtäiſi minua nouſemalta ſinne. Minä olin kuitenkin päättänyt käyää ſillä wuorella, ja koſta oli mahdoton ſaada orja tulemaan eſille piilopaiſoiſtaan, käännyn minä wapaitten wuoleen ja ſain muutamia heiſtä ſeuraamaan minua tienoppaina noiſia läpituſkemattomiſa metſiſä, jofa ulottuwat la ſeudelta aina tuon ſuuren wuoren kulkuloue aſti. Neekerit owat tottuneita metſänkäwiijäitä ja kulkewat horroin harhaan edes niſäſäkään metſiſä, joiſa he eiwät ole kodiſtuneet.

Me läſſimme liikkeelle 21:nä ja meillä oli muasſa elatusworoja uſeakſi päiväkſi. Minä ſuljetin myſtänä mattojakin, ſuojellakſeni itſeäni wuululta. Rowakſi onneſſi ſatuimme matalalle, ſuoperäiſelle ja tiheää metſikköä kaſwawalle ſeudulle, joffa minä 22:ſen päivän illalla menetin paitani ynnä ſuurimman ofan wuiſta waaſteitſeni.

Yllä ylätti meidät hirwittämä ſadekuuro, jofa ſammutti tulemme ja teki meidän tilamme hywin hankalakſi. Namulla kuulin gorillan äänen, ja koſta unhotin kaikki waiwat ja waſtukſet. ſoin hätäpikapä kupin kahwia, jonka peräſtä läſſimme matkaan pyytämään gorillaa.

Meidän ei ollut tarwis pitkälle mennä. Noin neljänneksen penikulman kuljettuamme kuulimme uudeſtaan ärjynän, tällä kertaa juuri wieresſämme. Me jäimme ſeiſomaan liikkumattomina ja waikenimme, ettemme pelättäiſi eläintä, jofa ſelwäſti lähenei meitä. Meidän warowaiſuutemme oli kuitenkin tarpeeton, ſillä niinpian kuin eläin meidät hawaitſi, ſyſäſi hän penſaat ſyrjään, koſſi takajaloilleen, aſtui edeſpään pari aſkelta, ſeiſahti ja iſtui. Täſſä aſemalla huimi hän käſiwarſiſiaan lewettä rintaansa waſten, koſſi pyſtyn uudeſtaan ja käwi ſuoraan meitä waſtaan. Aſtuttuaan pari aſkelta, ſeiſahti hän uudeſtaan a pääſti ärjäykſen, jofa kuului kuin ukkoſen jyr-

räys ja jota meſän kaku monentertaiſesti matſi.

Kun hän oli noin kymmenen jalan pääſſä niinüſtä, hawaitſin ajan parhaakſi tehdä lopun leiſiſtä. Kuulani ſattui gorillaan keſſelle rinta ja hän kaatui ſilmilensä. Gorilla kuolee hywin helposti eikä ole niin ſitkeähentinen kuin uſeimmat meſän eläimet. Täſſäkin koſden on hän ihmifen kaltainen. Se gorilla, jonka ryt ammuin, oli keſki-ikäinen koiras ja hywin kaudis eläin.

24:nnen päivän illalla matkaſimme edemmäkſi ylöſ wuorta myſden; minä en tiedä, kuinka pitkälle ehdimme, mutta kuulen, ettemme paljon ediſtynet. Metſä oli wuolä tiheä. ſokainen aſkel eteenpäin matſoi paljon waiwaa. Neekerit käſiſiwät nälkää ja meillä oli elatusworoja ainoaſtaan yhdekſi päiväkſi. Repaleiſet waaſteeni pyſyiwät tuſſin koſſa ja monet werta-wuotawat haawani todiſtiwat, mitä waiſeukſia meillä oli wuorimatkaſtamme. Minä pyytin, etten kauemmin waſtuſteliiſi nälkää ja kuolemaa, waan matkaſin takaiſin.

Neekerit käyttäwät hywin yſſinkertaiſta keinoa, palataksensa jamaa tietä, jota owat tulleet, kun he liikkuwat metſämäiſä, joiſa ei löydy kuljetamia teitä. He taittawat nimittään puuta wuifein wälimatſin peräſtä ja jotenſin läheltä maata pieniä puun ofſia, ja näitä waſteja ſeuraawat he palateksaan.

Minä käſkin muutamain miehiſtänä nouſta yſſimpiin puihin, että he ehkä ſaiſiwat nähdä, millä koſden olimme, mutta he näkiwät ainoaſtaan äärettömän meſän, ja oli ſiis mahdoton rietää olimmeko lähellä tai kaukana laſeutta ja kuinka korkealla wuorella olimme.

25:tenä käännymme ſiis takaiſin, halullijesti toiwoen, ettemme waan kuoliſi nälkään matkalla. Onneſſi löyſi yſſi miehiſtänä mehiliäiſpeſän onte-waſta puuſta ja me ſöimme hunajan; iltapuuſlla päivää tapoimme leopaartin, jofa iſtui puuſſa ja jonka juuri piti hyökätä päällemme. Se oli kaunis eläin; me teuraſtimme ſen paſalla ja walmiſtimme ſen lihaſta itſellemme illallifen.

Mutta ſiitä tuli hywin wähan jofaiſelle meitä, jonka tähden tulimme waan puoliſſi rawitukſi. Kun ſeuraawana aamuna nouſimme, olimme hywin heiſet ja alakuloiſet. Minä jaffoin tuſſin ſeiſoa jaloillani. Röhymme joitakuita marjoja, jofka ſöimme aamiaiſekſemme, ja matkaſimme ſitten edemmäkſi. Minä otin kulauſſen konjakkia ja käwin mieſteni edellä roſkaſtaſſeni heidän mieltänſä ja olin olewinani johonkin määrin iſoiſen, johon ei minulla toſſaankaan ollut kyſyä.

27:s päivä. Tänä aamuna voin ainoastaan suurella wairalla nousta kurjalta wuoteeltani. Me läksimme matkaan syömättä mitään suuruk-sen einettä. Minä en tohtinut lähettää wäkeäni metsään etsimään hedelmiä, sillä joka heitti oli tärkeä, eikä mitään ollut löydettävissä. Me läksimme siis liikkeelle tyhjällä watsalla ja halusimme syödämme, että pian tulisimme lakeudelle.

Me pititimme matkamme tuon tibeän ja synkän metsän läpitse. Ei yksikään meistä wirkka-nut sanaakaan; meidän filmillämme ja ajatufillamme oli waan yksi päämäärä, että nimittäin taasen pääsisimme lakeudelle, josta ferran olimme lähteneet.

Kello 3:lta jälkeen puolenpäivän hawaitimme wihdoinkin metsän walkenerwan edessäimme. Nyt rupeimme uudestaan toiwomaan ja tiiman perästä, jolla ajalla meidän lewottomuutemme oli suuri, näimme lakeuden edessäimme.

Yh'täkki jaimme uusia woinia, ja juoksimme lewähtämättä lähimpään kylään metsän reunalla. Kylän asukkaat pelkäsivät ensialuusa meitä ja meidän hurjia liikuntojamme. ”Kuofaa, kuofaa!” oli ainoa, mitä sanoa woimme. Kun he huomasiwat, ettei meidän aikomuksemme ollut paha, tuliwat he lähemmäksi, ja kun he saiwat kuulla syyn, riensywät he tuomaan meille wähän kaikista elatuswaroista kuin heillä oli. Yksi toi jamjeja, toinen pisankeja, ja muutamat taasen toiwat korit täynnä maniofia, ja kaikki walittiwat, ettei heillä ollut mitään parempaa meille tarjottavana. Päällikkö antoi teurastaa kutun, jonka söimme sitä myöden kuin liha kypsi. Minä pelkäsin tulewani kipeäksi rästä ahmaamiesta tuon pitkäliisen paastoamisen perästä, mutta onneksi ei kukaan woinut kutusta pahoin.

Seuraavana päivänä palasimme takaisin Dlen-dan luoksi ja meitä otettiin kaikilla niillä kun-nian-osoituksilla vastaan, jotka tulewat niille, jotka owat olleet kuolemaissillansa nälkään. Makondai itki ilosta minun onnellisen takaisintuleni tähden. Hän kertoi minulle, että erästä lasta oli syytetty noituudesta minun poisjaolesijani ja että se teloitettaisiin seuraavana päivänä. Minä menin kohta kuninkaan luoksi ja sanoin hänelle, ettei yhdeksäkään saa ottaa henkeä semmoisen syyn tähden, niinkauan kuin minä olin maassa; muuten lähtisin minä paikalla maasta enkä tulisi sinne enää milloinkaan takaisin. Wähän asiaa arweltuansa, jätti hän lapsen minun baltuuni, ja se jäi olemaan kauan minulla.

Tuo pitkä tukkani oli minulle suureksi haitak-si kuofassa helteessä ja minä annoin sentähden

Makondaille keritsimet, jotka minulla oli muassa, ja käskin hänen leikata tukkani. Hän täytti sen toimen kaikella muulla paitsi taiteellisella tawalla, mutta eihän täällä Keski-Afrikassa mitään muoti tulekkaan kysymykseen. Kun hän oli tehtävänsä tehnyt, kokosi hän hiwukset ja heitti ne ulos ka-dulle. Minä en woinut aawiastakaan, mitä nyt tapahtui ja hämmästyin siis suuresti, kun sain kuulla että minun asuntoini ulkopuolla riideltiin ja tapeltiin.

Minä menin ulos ja sain nyt nähdä hywin naurettawan kohtaufen. Kylän asujamet oliwat kilwan koonneet minun hiwukiani ja ne, jotka eiwät mitään olleet saaneet, riittelivät kumppa-neinsa kanssa. Itse kuningas Dlen-da seijoi kes-kellä wäkijoukkoa ja waati osansa. Kun joku sai suortuwan käsiinsä, kätti hän sen hywin ja riensi pois aarteineensa.

Minä kutsuin Dlendän luokseni ja kysyin hä-neltä mihinkä hintaan hän arwasi hiwukset.” Di henki,” wastasi hän, ”näinä hiwukset owat suu-rimmaasta arwosta; me teemme niistä mondaita (fetischejä), jotka tuottawat meille onnea ja rik-kautta. Niinkauan kuin sinä, oi henki, olet ol-lut meidän luonamme, on meidän toiwomme ol-lut saada wähänkin sinun hiwukista, mutten minä ole uskaltanut pyytää niitä sinulta, sillä minä en tietänyt että niitä saattoi leikata.”

Minä pidin itseäni hywin onnellisena, ettei heidän mieleensä ollut pistänyt anastaa itsellensä koko minun päättäni, tehdänsä siitä itsellensä feti-schiä. Tuo wanha kuningas läksi minun luo-tani hywin iloisena siitä, että oli saanut suor-tuwan walkan miehen hiwukia.

Kun eräänä päivänä käwin muutaman Ashi-raein päällikön luona hänen majassaan, näin o-ganan (epäjumalankuwan), jonka minä onnis-tuin saamaan omakseni tarjoomalla hänelle hy-wän hinnan. Sen toimena en, että warteitse-omistajanja omaijuutta ja estää warkaita lähes-tymästä hänen huonettansa, ja minä hawaitsin myöskin, ettei kukaan woinut warastaa taikka — mikä vielä parempi oli — ei warastanut niin-kauan kuin tämä ”huoneenhaltija” oli talosssa.

Kahdeskolmatta luku.

Kun päätin tungeida edemmäksi sisämaahan, he-räsi Ashiraecin epäluulo minua kohtaan ja kaikki päälliköt kokoontuivat Dlendän luoksi ilmoitta-maan, etteiwät he hyväksyneet minun aikomus-tani. Näitä ihmisiä kiufaa alituinen pelko, että

joku sekaantuişi heidän kauppaansa. Kun walea mies waan kerran on päässyt noihin idänpuolella heidän maataansa asuwiin heimofuntiin, eiwät ne enää muka tahdo tehdä kauppaa Ashiraein kanssa. Wiuhdyttääseni heitä, ilmoitin minä julkisesti, mikä tarvoitus minun retkelläni oli, ja sanoin tullesni, en kauppaa tekemään, waan kokoomaan harwinaisia eläimiä. Wiuhdoin lausui Dlanda: "Henki tehköön mitä hän tahtoo; ystäwäni Quengueza on lähettänyt hänen minulle ja hänellä on wapaus mennä mihin hän tahtoo."

Päällitöt kysyiwät, mitä lahjoja minä aivoin antaa heille, jos he saltiivat minun mennä edemmäksi. Minä olin hywin wiipastuwinani tästä kysymyksestä. Entkö minä ollut heidän wieraansa, heidän hoitoonsa usfottu muukalainen? Kuinka saattoiwaat he olla niin hämyttömiä, että tahtoisiwat paljastaa minun? Nyt tuliwaat he hywin hämille. Wiuhdoin annoin minä heille wapatah-toijesti muutamia pieniä lahjoja, wisfestykseni heidän hywäntahtoisuudesta.

Neekerien pelko ei ollutkaan warfin perätön. Minun seurasani oli useita miehiä Gumbista, jotka olivat mahtawain henkiltään orjia, ja heille oli usfottu tawaroita, jotka heidän piti waihtaa elfenluuhun ja ruohokankaaseen, joka on Ashiraein paras uloswiewitawara. Tietysti pelättiin etten ainoastaan minä waan myöskin nämä minun palvelukseksi olenwat neekerit loukkaisiwat Ashiraein ysfinoikeutta kaikkeen kauppaan sisämaan kanssa. Mikä minua suurimmaasti tässä kohden ihmetytti, oli se suuri luottamus, jota näillä tienoin pannaan orjiin. Orjain isännillä ei ollut mitään tawarusta siitä että orjat tulisiwat takaisin niiden tawarain kanssa, jotka heille oli usfottu, sillä minä en tietysti tahtonut mennä mihinkään edeswastauksen heistä, mutta he eiwät kuittekaan lewottomia olleet. He woiwat sentään olla jotenkin warmat siitä että orjat palajaisiwaat, sillä waikka ne alkupeittäisesti kuuluuwiat sisämaan heimofuntiin, oliwaat he wähitellen tottuneet Gumbin elämään ja katseliwaat ylenkatseella Ashiraeja, joita he kutsuiwaat "metsän miehiksi."

Joulukuun 4:s päiwä. Minä olen antanut koota ja keittää matkaani warten tarpeelliset elatuswarat. Ne Ashirait, jotka seuraawat minua Apingien maahan, saawat jokainen kaksitoista kynnäköä pumpulifangasta. Dlanda on antanut minulle lukuisan saattojoukon, jossa löytyy kolme hänen pojistaan, Minsho, Sguy ja Niaguy.

Sataa koko päiwäkauden ja meitä yllättäwät usein raiwoisat rajuilmat. Kaikki wirrat owat

nousseet yli reunainsa ja lafeus on peitetty ihanaalla ruohowaipalla.

Me läksimme liikkeelle Joulukuun 6:tena päiwänä. Dlanda kutsui meidät warhain aamulla luofjensa ja käski poikainsa pitää minusta tarkkaa huolta, jonka jälkeen tuo funnianarwoisa wanhus antoi meille sinuufjensa ja toiwotti meille onnellista retkeä. Se oli patriarkallinen ja liukuttawa tapaus. Dlanda otti sokuriruowon, puri sen poikki latwasta, imi mehun suuhunsa ja sylki osan siitä jokaisen retkelle-lähtewän käteen, puhaltaen samaassa hienosti jokaisen kättä päältäpäin. Sen perästä fanoi hän juhlallisella äänellä: "Mahtaa onni seurata teitä ja sallimus olla teille yhtä leppeä kuin se hengitys, jonka äsken tunfittte käteenne!" Minsho otti nyt sokuriruowon vastaan ja lupasi tuoda sen takaisin tullesjansa.

Puolipäiwän aifaan lähensimme Dwigui-wirtaa, erästä wuoripuraa, jonka ylitse käy alkupeittäinen ja hywin waarallinen silta, josta jo ennakolta minulle oli paljon puhuttu. Koko päiwän olin pelolla aatellut tätä siltaa, ja kun wiuhdoinkin sen näin, en suinkaan lewollisemmafki tullut. Wirta oli lähes kolmeafymmentä jalkaa leweä ja kuohafi läpi metsän semmoisella wauhdilla, että wesi hyrskyi korkealle yli äyräitten. Minä hawaitfin, ettei osawintaan uimari pääsfi tästä tulematta wälttämättömästi ruhjotufsi noista ylt'ympäri wirraassa wiruria puita vastaan. Minä itse olen hywin huone uimari. Silta oli hywin rappiollisessa tilassa.

Näyttää siltä kuin olisi Dwigui-wirran uoma ennen ollut, ei tässä, waan muutamia fatoja syltiä edempänä. Kahden puolin nyhyistä wirran-uomaa kaswoi muutamia puita, joita maanasukkaat käyttiwaat sillan pylwäinä. Tästä kohdalta walittiin kaffi puuta, jonka kumpikin puolellansa oliwaat noin 20—25 jalan paikoille kaukana maasta. Molemmilla puolilla kaadettiin fitten puita sillä tawoin, että ne ulottuiwaat noihin ensifimainiituihin fiini. Sillä tawoin walmistui kaffi sillan osaa, jonka eiwät uhanneet matkustajaa juuri millään suurenmalla waaralla. Nyt oli vielä toimitettawana yhteyş kesfelle wirtaa noiden kahden sillanpylwään wälillä, ja se oli waikein työ. Kun eiwät maanasukkaat ymmärrä kuljettää rasfata puita, heittiwaat he yli wirran pitkän, hoikan ja nofkean puun osan, jonka molemmat päät sidottiin puihin ja joka föyriştyi niin kesfelmä, että ihmisen paino waiwutti sen pari kolme jalkaa weden alle.

Minun rohkeuteni alkoi horjua, kun seihoi ja katselin tätä woiimistelu-telinettä. Lehdäfsenjä

uhkayritystä vielä miellättävämmäksi, kertoi Minsho minulle tämän illan olevan paljoo paremman kuin useat toiset edempänä alaspäin, mutta hän lisäsi myös että täällä kohdalla oli samana vuonna hukkunut wiifi, kuusi ihmistä.

Suurimmalla huolella katselin miehiäni, kun he koettivat päästä ylitse toiselle rannalle. Yksi heistä luiskahoi puolivälissä, mutta onneksi hukasi hän waan yhden laatikoistani, jossa oli kaksi paria kengiä. Eräs toinen, joka kanto pyssyä, oli putoamaisillansa, mutta hellitti pyssystä, jonka wirta vei matkojansa. Tällä aikaa aattelin minä itseni, mahtanenko itseni saada seurata kengiäni ja pyssyäni.

Viimeinkin olivat kaikki tulleet ylitse toiselle rannalle paitsi minä ja Minsho. Minä olin riisunut waatteeni ja rupestin nyt tuohon waaralliseen kulkuaan ja Minsho, jolla oli joku hämäräinen käpiys siitä että hän tarttuisi minuun, jos jattuisiin luiskahamaan, jearasi minua. Tämä käwely ei suinkaan ollut huwittawa. Kun tuulin keskelle wirtaa ja tunstin weden loiskiwan sääriäni vastaan, itäänkuin tahtoisi se temmata minut mukaansa, tein minä lupauksen itselleni etten milloinkaan enää ryhtyisi semmoiseen meriläisen yritykseen. Minä saawuin kumminkin eheänä waikka hyvin wäsyneenä toiselle rannalle. Minä olin kuitenkin olewinani hywillä mielin, sillä minä en uskaltanut antaa neekerein hawaita että hämmentyisin mistäkään, mitä he tekivät ilman pelotta.

Me olimme taasen aarnio-metsäessä, jota kaswoi cepenpuita, punapuita, kautsikasveja ja paljon harwinaisia puulajeja. Kuljettuamme pari penikulmaa, tulimme eräälle lakeudelle, joka näytti olevan wiittä, kuutta penikulmaa pitkä ja ainoastaan noin sataa jalkaa leveä. Tätä merkillistä maakaistaletta sanotaan Djjiotoksi, jonka nimen merkityksestä minä en saanut selkoa. Lakeus oli asumaton.

Muutaman penikulmaa edempänä kulki tie jyrkän wuoren ylitse nimeltä Deoucou. Meidän oli kiipeeminen melkein pystyjuoraa rinnettä myöden ja päästäkseni päälle oli minun jilloin tällöin tarttuminen puun oksiin ja köynnöskasweihin. Kun olimme läyneet tämän ja vielä kolmen muun wuoren ylitse, jotka lakeuksilla ja lasoilla olivat erotetut toinen toistansa ja jotka kaikki kaswoivat tiheätä metsää, saawuimme wihdoin erään pienen puron rannalle, joka luiskerti tuon wiimeisen Aloumi-nimisen wuoren juurella, jolle meidän piti nousta. Me teimme tulet, rakensimme majat ja pystytimme tähän leirin yökki. Si-

nä päivänä olimme kulkeneet kassikymmentä penikulmaa, joista wiiftoista suoraan itäänpäin.

Joulukuun 7:s päivä. Mitä edemmäksi tulimme sitä ylhemmäksi ja koleammaksi käwi maa. Kahden puolen tuntike wihajia puroja ja kuo-haaria webenputouksia kallioin wälistä esille ja juoksivat Dwigui- tai Apingi-wirtaan meidän edessämme. Wälitstä oli meidän matkaaminen pitkin jotakin wirran uomaa, kun tuo wuorinen ja epätasainen maa teki muualta edespäin pääsemisen mahdottomaksi. Meidän jalkamme saivat tänään kowaa kofea. Meidän täytyi nimittäin rawata itsellemme tie läpi syntän, tibeän metsän, jossa joka askel kalliot ja rotkot olivat meille esteenä. Tällä oli gorilloilla mieluiset asuinpaikkansa. Useat kerrat päivän kuluessa kuulimme niiden ärjywan kautana. Nshiego-mbouwenkin kirkuna kuului. Kun joskus joku näistä apinoista näytti olevan lähellä, tahdoimme häntä hätyyttää, mutta hän pääsi aina meidän käsi-tämme. Erään puun juurella tapasinme kajan risuja, joita piti kai käytettämän erään jo aloitetun pesän valmistukseen, kun eräs toinen semmoinen jo näkyi valmisna läheisessä puussa. Epäilemättäkin oli nshiego-pariskunta ollut tekemässä näitä. Niinkuin neekerit minulle sanoivat, työskentelevät nämät apinat aina parittain. Kun yhdesä ovat koonneet risuja ja lehtiä, rakentaa koiras pesän ja naaras kurottelee hänelle rakennus-aineet.

Niiden ärjynästä päättäen, oli yhden niistä gorilloista, jonka iltapuolla päivää kuulimme, oleminen hyvin lähellä meitä, jonka wuoksi minä en woinut pidättää haluanu esjasta häntä takaa. Hän oli kuitenkin kauempana kuin kuulimme, ja löysimme hänen wasta sitte kun hywän matkaa olimme tunkuneet metsään. Hänen melkein yhtämittainen karjunansa näytti osoittawan että hän oli wihoiissaan.

Minä en woi tottwa gorillan kauhistawaan ääneen, ja waikka olen ampunut näitä eläimiä useampia, pöyristää minua aina kun kuulen niiden ärjynän. Huimiminen tuota hirtmuista rintaa vastaan ja tuo hurja haukunta jokaisen ärjynän edellä täyttää aina matkustajan ehdottomalla pelolla.

Niinpian kuin eläin äkkäsi meidät, käwi se hämmentelemättä meitä kohden ja toisti useat kerrat tuota läpituwewaa haukkumista, jonka se antaa kuulua, kun se on wihainen. Se kuuluu melkein siltä kuin hullun soinnuton kirkuna.

Kun gorilla lähestyi meitä, sain taasen tilaisuuden nähdä kuinka waikoa tälle eläimelle on

kauemman aikaa pyyhä pystysä asemassa. Sen lyhyistä ja soukista säärissä ei ole kylkkiä voimaa tuon aimollisen ruumiin kannattamiseen, hänen kulkunsa on jonkinlaista horjumista, jolloin hän käyttää pitkiä käpiään tasapainon pitäjinä. Gorilla istahti kahdeksi arjymään, ikäänkuin olisi hän huomannut ettei hänellä pystysä asemassa ollut siihen tarpeeksi voimaa.

Olin vähää enemmän labannut pystyni uudetaan ja saatoin siis siihen luottaa. Minä pysyin rähän edellä toisista ja odotin kunnes tuo birmuinen eläin seifoi maan kymmenen askelen päässä minusta. Nyt laukaivin minä ja eläin kaatui hetimitönnä maahan silmillensä.

Se oli nuori, täyppikasvuinen koiras. Hänen kulmahampaansa, kämmenensä ja aimolliset käpselä rintajäntereensä todistivat että hänellä oli ollut suunnattomasti voimaa.

En ole milloinkaan, kun gorillan olen ampunut, tuntenut sitä voitonriemua, jonka metsämies aina onnellisen kutin perästä tuntee. On aina tuntunut minusta ikäänkuin olisin tappanut olenon, joka tosiaankin oli kauhistava mutta jossa kuitenkin asui jotakin ihmisen kaltaista. Tiedän kyllä hyvin että tämä on erehdys, mutta se aatos on järteäni väkewämpi.

Eläin oli wiittä jalkaa ja kahdeksaa tuumaa. Samana iltana tuli Minsho kotia tuoden muassa nuoren naaras-gorillan, jonka hän oli ampunut ja joka oli kolmea jalkaa kahdeksaa tuumaa korkeaa.

Mitä edemmäksi tulimme sitä suurellaistemaksi ja miehättävämmäksi kävi maisema. Me olimme tulleet eräälle korkealle ylängölle, mutta yhä ylempääkfi wei tiemme meitä. Useat niistä vuorista, joiden yli meidän oli nouseminen, olivat 2—3000 jalan paikoille korkeat. Samaassa määrässä kuin etenimme ylöspäin, tulivat kwartsi- ja granitikalvot yhä suuremmiksi, ja ne näyttivät olevan jo aikojen alussa joltakin maajäritykseltä tänne luodut.

Se oli oikea alppimaisema, jolta ainoastaan puuttui lumisia vuorenhuippuja; mutta tähän asti en ole nähnyt yhtäkään semmoista. Seudun läpiti se virtaa useampia vesistöjä, ja iltapuolla päiwää kuljimme muutamaan ylitse, jotka olivat jotenkin leveitä. Ilman sitä oli meidän useat peikulmat kulkeminen erään joen wartta myöden, joka wirutti useampain wuorten juurta, joiden ylitse me perätysten kiipesimme. Korkeimpain kulkulain nimet ovat Kayambi, Boundou ja Dkoué. Joki, jonka nimi on Lourwendji, oli noin

120 jalkaa leveä siitä kohdasta, josta käwimme ylitse.

Toisella rannalla tulimme juuri auringon läheisä eräisen bandoon, matkustawia warten rakettuun majaan. Se oli lautasuujus, jonka karawanit jo aikoja sitten olivat valmistaneet, ja se seifoi erään suuren Koungou-nimisen wuoren juurella.

Bandossa oli tätä nykyä joukko Apingeja, jotka, niinpian kuin minua hawaitswat, juokswat pafoon minä käpälästä lähti ja wasta monen koetukfen perästä saatiin palajamaan takaisin. Koh-ta sen jälkeen nousi hirmuinen tornado, jota seurastivat ankarat sadekuurot, jonka tähden saatoimme olla iloiset että olimme suojaissa. Nämä hirmumyrskyt tetewät usein suuria tuhoja metsissä, jolloin matkustaja on waarassa tulla ruhjotukfi kaaturilta puilta ja maahan putoowilta offilta.

Me matkasimme tänä päiwänä noin wiisikolmatta penikulmaa, ylipäänsä itäistä suuntaa kohden.

Joulukuun 8:s päiwä. Me seudut, joidenka kautta tänä päiwänä kuljimme, eiwät olleet niin iyhiä eikä wuorisia. Puolipäiwänä aikaan ätkäsimme kaukana muutamia Bakalai-tyhiä eräällä wäähäisellä lakeudella, mutta minä en woinut saada miehiäni menemään sinne. He pelkäsiwät, sanoi Minsho, että tappelu sytyisi heidän ja ty-läin sotaiisten afukaisten wälillä, jonka tähden minun oli pystyttäminen leiri lakeuden laidalle.

9:tenä ja 10:tenä päiwänä Joulukuuta pitkittimme matkaamme itäänpäin ja kuljimme hywät taipaleet, sillä meiltä puuttui elatuswaroja; seuraten nimittäin maan tapaa emme olleet ottaneet myötämme ruokaaineita enemmäksi kuin kolmeksi päiwäksi.

Kun iltapuolla Joulukuun 10:tenä tungimme läpi tiheän metsän, kuulimme ätisti ääniä lähellä meitä, ja tuofion kuluttua seisoimme kaswoista kaswoihin Apingi-heimokunnan kuninkaan Remandjin kanssa, joka oli wanha nekeri ja hywin miehättävä katsannolta. Kun hän ja hänen seuralaisensa ätkäsiwät minun, seifoiwat he tuofion aikaa äänettöminä hämmästyksestä. Sitten rupefi hänen majesteettinsa tanssimaan wä-hän kuninkaalle sopimattomalla ja huifentelewalla tawalla ja huusi useat kerat: "Henki on tullut katsomaan minua! Henki on tullut katsomaan minun maatani!"

Kun hän oli wähän mieltänsä wiihdyttänyt, kertosi hän olleensa kalastusretkellä ja kehoitti meitä käymään hänen waimoinsa luokfi, jotka hän oli lähettänyt edeltäpäin ja joilla oli elatuswaroja.

Hän neuvoi meitä myös erääsen bandoon, joka ei juuri etäällä ollut ja jossa hänkin aivoi viettä yötä, sillä hänellä oli pitkä matka kotia kyläänsä. Me läksimme matkaan osoitettua paikkaa kohden, toivosi että saisimme vähän ruokawaroja naisilta. Siinä aikaa yllätti meidät yö, tuli yhä pimeämpi, ja kun emme vielä woineet mitään bandoa nähdä ja minä ilman sitä olin hywin näliksäni, läksin yksin metsään saadakseni, jos mahdollista olisi, edes jonkun kasellin illalliseksi. Minä olin pian näkewinäni jonkun eläimen juuri lähellä sen tien wieresä, jota käwin, ja riensin siis, pitäs suuntaa kohden, mutta putosin samassa päistikka erääsen elefantinkuoppaan, joka oli kahdeksaa jalkaa pitkä, fuutta jalkaa leweä ja kymmentä jalkaa syvä. Nyt luulin viimeisen päiväni tulleeeksi. Ilman sitä että olin yksinäni ja pillkopimeässä tuossa firotussa kuopassa, oli minun joka hetki pelkääminen että joku hirmuinen kärmeputoisi alas minun ylitseni. Minä huusin täyttää woimaa, ja kaikkei onneksi tulikin minä kuulluksi. Mieheni kiiruhtivat paikalle ja wetiwät minun ylös köynnöskaaweilla, jotka he riistiwät alas puista ja wiskasivat minulle. Apingilaiset pyytawät elefanteja näillä kuopilla, joita hittemmin jain nähdyt useampia. Ne peitetään hywästi oksilla ja lehkillä, mutta joka niitä on ennen nähnyt tai niihin pudonnut, niin kuin minä, woi ne helposti eroittaa.

Wihdoinkin tulimme bandoon, mutta kun Remandji tuli oli hänellä muassa aiwan vähän kaloja, jonka tähden meidän toisten, raukkain nälistyneitten, oli meneminen lewolle ilman illallista. Kuitenkin saimme vielä pahempaa kofea, sillä koko yökauden waiwasitwat meitä hirmuisella tawalla muskitit, jotka warmaantin oliwat jotakin uutta lajia, sillä heidän pistoksensa oliwat kuin ampiaisen pistos. Namulla olivat ruumiimme niin ajojissa ja pahasti pidellyt itään kuin olijimme selkäämme saaneet. Nämä yöhönteiset eiwät huolineet sawusta eiwätkä tullesta. En milloinkaan elämässäni ole saanut semmoisia tuksia festää.

Me läksimme liikkeelle warhain ja kolmen tiimaisen matkustuksen perästä tulimme eräälle kau-nielle wirralle, Rembo-Apingille. Se oli leweämpi kuin olin luullut; sen jälkeen mitä minä woin nähdä, oli se tuhannen jalan paikoille leweä ja sen weden paljous oli ääretön. Kun minä seijoin rannalla ja ihmetyksen ja ihastuksella katselein tuota maajeeteellistä wirtaa, joka kaukaa näytti suurelta mereltä, rupeasivat seurailaiseni huutamaan kauheasti, ilmoittaaksensa si-

ten toisella puolella wirtaa asuville, jossa kylät oliwat, että walkea mies oli tullut. Wastaiselta rannalta, jonne joukko nekereitä oli koonnut, wastattiin samantaltaisella riekunalla, ja samassa syhättiin muutamia kurjia ja soukkia fanoteja sekä useampia lauttoja wesiille noutamaan meitä toiselle rannalle. Apingilaiden kylät owat kaikki wirran itäisellä warrella.

Minä istuin erääsen kanotiin, jota Apingilaiset lauttamichet hywin osawaasti johtiwat. Wshirait eiwät ymmärrä juuri mitään purjehtimisesta, heidän lauttansa owat tehdyt yhteenliitetystä hirjistä ja he kuljettawat niitä hywin wikaliksesti.

Kirkunaa kesti aina siihen asti, kunnes olin wiety parhaimman kylän parhaimmaan huoneeseen. Se oli pieni hötkeli, jossa kuitenkin, Sumalan kiitos, oli wäihäinen maja edessä; sanon Sumalan kiitos, sillä saatuani kaikki kapineeni siisään, oli minulla tuksin sen werran tilaa että woin kääntää itseni.

Pian senjälkeen tuli Remandji kylän kaikkein wanhain miesten ja pääallikkin kansa lähimmäistä kylistä. Hän toi muassa kassa tusinaa kanoja ja muutamia kimppeja pisankeja ja useita forillisia maniofia. Hän lasi kaikki minun eteen, lausuen näin: "Minä olen nähnyt mitä esiisäni eiwät koskaan ole nähneet ja mitä en itsekkään tähän päivään asti ole nähnyt. Minä sanon sinulle terwetullut, walkea mies ja henki!" Sitten kääntyi hän Wintshoon ja lisäsi: "Minä kiitan isääni että hän on lähettänyt hengen minun luokseni, sillä suurempaa onnea ei elisi milloinkaan woinut meille tapahtua."

Sen jälkeen sanoi hän: "Ole iloinen, henki, ja syö mitä sinulle tarjoomme."

Minun suureksi ihmeekseni tuotiin nyt eräs orja esille, kädet sidottuna tafaa kiini, ja Remandji lisäsi: "Tapa tämä illalliseksi, hän on nuori ja lihawa ja sinä olet ehkä nälistynyt."

Kului kotwasen aikaa ennenkuin toiwuin hämmästyksistäni, mutta sitten käännyn pois päin, sylin maahan, osoittaakseni inhoani, ja sanoin Wintsholle että minua ieltiwät semmoiset ihmiset, jotka eliwät ihmisen lihasta, ja etten minä eikä se kansa, johon minä kuuluin, tuntenut tätä inhottawaa tapaa.

Remandji wastasi waan: "Meille on aina sanottu että te, walkeat miehet, syötte ihmisiä. Minä muun syyn tähden tulisitte kai te niin pitkiä matkoja noutamaan meidän miehiä, waimoja ja lapsia, jollette juuri sentähden että ensin syötte heitä ja sitten syötte heidät suuhunne.

Sentähden annan minä sinulle tämän orjan, etäs hänen tapat ja valmistat itselles hyvän atrian.”

Minun oli hyvin vaikea tehdä kuninkaalle selväksi, että hän erehtyi tykkönään ja etteivät vaikeat miehet syö orjia. Hän ei millään tavoin voinut minua ymmärtää. ”Mihinikä käytätte te sitten orjianne, jollette niitä syö?” kysäisi hän palan ajan takaa. Työn tarkaminen ja yhteiskunnallisen talouden-hoidon tarpeet vaikeaihoisten maassa olivat salaisuuksia, joita hänen musta majesteetinsa ei voinut saada päähänsä.

Kun illalliseni oli valmistana, maisti Remandji ruokaa ja wettä, joka tuotiin minun eteeni. Tätä tapaa noudattawat kaikki heimokunnat. Sen kautta ohoitetaan wieraalle ettei hänen ole tarwiz pelätä mitään myrkytystä. Waimotkin maistawat ruokaa ennenkuin he asettawat sen miestensä eteen; heillä ei ole nimittäin oikeutta istua herransa pyytään.

Minä tahdon ohitsემennen muistuttaa, ettei mitään ennakkoluulo pidätä neekereitä syömästä semmoisten eläinten lihaa, jotka owat fuolleet luonnollisen kuoleman; waiikka eläin olisi kuollut tautiin, sulattawat heidän watsansa sen mielihyväällä.

Niinkuin tawallisesti herätti minun ulkomuotoni heissä suurinta ihmetystä. Wihoihin pyysiwät usit minua hartaasti että riisuihin kenkäni, että he näkisiwät oliko minulla samankaltaiset jalat kuin heillä.

Kun ihmeekseni kysyin heiltä minä tähden heitä epäiliwät, jain kuulla että he luulivat minun ehkä olevan samankaltaisen kuin erään siämaassa asuwan heimokunnan jäsenet, joita he sanoiwat Sapadeiksi ja joilla olivat forkat kuin antiloopeilla.

Joka paikassa, missä Afrikassa olen ollut, olen kuullut saman tarinan. Sapadilaisten sanotaan aina asuwan samoilla seuduilla, nimittäin Keski-African sydänmaassa. Ja Kap Lopezissa olivat siämaasta tulleet orjat kertoneet minulle niistä; Kammalaiset uskoiwat lujasti saman tarinan, Quenguezan alamaiset tunsiwat sen myöskin ja nyt sain minä uudestaan kuulla sen Apingiläisten luona.

Remandji tuotti paikalla esille yhden orjistansa ja erään Shimbolaisen miehen, jotka molemmat wakuuttiwat oikein todenperästä nähneensä Sapadilaista ja että ne olivat mustia kuin he itse, ainoas:aan sillä erotuksella, että niillä olivat halkaistut jalat niinkuin metsän eläimillä.

Kysymykselleni, mikikä he eiwät olleet ottaneet ja lähettäneet muutamia näistä ihmisiistä orjiksi

rannikoille, wastasiwat he että ne asuiwat niin laukana, ettei heidän luoksensa koskaan ole päästy.

He uskoiwat siis lujasti että siellä löytyi kansakunta halkaistuiilla jaloilla, eikä kukaan olisi woinut ottaa heiltä tätä luuloa. Wauten luulen minä että minun inboni ja tuffani näyttiwät heistä yhtä merkiliisitä kuin sapadilaisten halkaistut jalat.

On tosiaankin merkiliisistä että joka paikassa olen kuullut ferrottawan samasta kansakunnasta ja että joka paikassa on annettu sille sama nimi; mutta neekereillä on niin elävä mielikuwitus, että kaikki arweminen jonkun taifauskon syystä ylimalkaan olisi turhaa. Joku henkilö on kenties uneskinut jotakin semmoista ja kohta on hänen unensa lewinnyt tarttumana koko seutuun. Kammaläisten joukossa olen tawannut neekereitä, jotka luulivat että ne vaikeaihoiset, jotka valmistawat niitä kankaita, joita kauppiamiehet tuowat heille, eiwät ole samannäköisiä kuin ne muut vaikeat miehet, waan että he owat erityinen ihmisluku ainoas:aan yhdellä silmällä, joka on otsassa.

Joulukuun 16:s päivä. Eilen wedin pelituosani käymään ja asetin sen pihalle eräälle pallille keskelle kaikkia niitä, jotka olivat tulleet katsomaan ”henkeä.” He joutuivat yhtä suuren pelon kuin ihmettelyn waltaan, kuulessansa tätä säwelten jaksua, erittäinkin kun minä siirryin pois pelituosan tyköä ja se yhtäkaikki käwi. He katseliwat milloin minua milloin tuosaa ja huudah-tiwat: ”Kuulkaa! Paholainen puhuu hänen kansansa.” Minä ripustin kelloni majan ulkopuolelle ja sen säännöllinen napsutus yöllä, kun kaikki oli hiljaksen, näytti täntärän heidän pelolla. Nytkin sanottiin sen olevan henki, joka wartioitsi minua, erinomattainkin silloin kuin nu-kuiin, ja joka tappaisi jokaisen, jolla oli jotakin pahaa aikeissa minua itseäni tai minun omaisuut-tari keltaan.

Kun he näkisiwät minun kirjoittawan, huusiwat he yhtä suuta että minä tein kangasta ja että juuri valmistin mallia. Kolmekymmentä Apingi-ruhtinasta kokoontui neuwoa pitämään, ja asiaa tarwoin harittuansa, tulimat he Remandjin johdossa minun luokseni ja sanoiwat: ”Siinä olet meidän kuningas, henki. Sinä olet tulut meidän maahan tekemään meille hywää, ja sinä olet kaikkivalttias.” He pyysiwät nyt minun tekemään heille ke’on helmistä niin korkean kuin piisin puu kylässä (he näyttiwät sen minulle), niin että he, heidän waimonsa ja lapsensa saisimat ottaa niin monta kuin heidän haluttaisi. Samaa pyysiwät he pumpulifankaiden,

maskikattilain, pyssyyn ja kruutin suhteen. Koko väestö, jota oli keräytynyt minun ympärilleni tuhansittain, huusi yhtä suuta: ”yo, yo!” itäänkuin merkitäksensä että se heistä oli hyvin puhtu.

Minä hawaitsin heti että he luottivat minuun ja etteivät he rahtuakaan epäilleet toivotuksensa toteentämyksestä. He luulivat varmaan että minä ydellä tein niitä kaluja, joita päivällä waihetin heidän kansansa hedelmiin ja muihin elatusvaroihin, ja että minä kätkin teokseni metsään kunnes niitä tarvittin. He eivät woinet saada päähänkä, etten minä millään muotoa paljaalla tahdollani woinut noita mainittuja kaluja toimeen saada; minun kieltämykseni suututti fentähden suuresti kaikkia, jotka usean penikulman päästä olivat tulleet näkemään ihmeitä tehtäväksi. Useita Apingi-pääliköitä oli koko heidän kylänsä wäki seurannut. Kaikki nämät ihmiset olivat sijoittaneet itsensä metsään, jossa nälänhätä ilmaantui heidän joukkoonsa. Dlixa eräs Ashango-päälikkö muutamain alammaistensa kanssa saapunut tänne aina sadan penikulman päässä itäänpäin olevasta kylästään — niin pian oli sanoma minun tuloistani lewinnyt ympäri — sadaksensa osan niistä aarteista, joita minun piti tehdä ylenluonnollisella tawalla. He tulivat ilosta hehkuwin silmin ja niin lujalla luottamuksella minun kykyyni, että he tuskin olisivat kummas-tuneet, jos heidän toivonsa olisin täyttänyt. He jättivät minun surumielin; heidän uskonsa minun woimaani ei suinkaan horjunut, waan he luulivat ainoastaan etten minä tahtonut tehdä heille mieliksi.

Se etu oli minulla näiden neckerein käymisestä minun luonani, että woin nimittäin tarkastella ja tutkia heitä kaikessa rauhasa. Sen werran kuin minä woin hawaita, olivat waimot täällä hedelmällisempiä kuin miöskään toisessa afriikalaisessa heimokunnassa. Melkein kaikilla, jotka näin, oli kolme neljä lasta. Mutta sitä vastaan ovat he kamalan rumia, hyvin pieniä miehiin werraten ja tatueraut ylyltänsä heidän mielestänkä kauriilla, mutta minun mielestäni iletävällä tawalla. Niinhyywin miehet kuin naiset wilaawat hampaansa, joka tekee heidät hurjan ja inhottaman näköisiksi.

Heidän ihonsa on mustan-keltainen. Minä olen todellakin ottanut huomiooni, että melkein kaikissa paikoissa Afrikan mantereella — Saharan rajoilta Apingien maahan asti — vuori-asukkailla on walkeampi iho kuin rantamaan ja lafeuden asujamilla.

Joulukuun 18:tenä päivänä warustettiin minä kendolla, joka on kuninkaallisen wallan merkinä. Remandji laski kendon minun hartioilleni ja antoi minulle samaa sama wallan kuin hänellä itsellä oli. Tämä juhlallisuus tapahtui äärettömän wälikoukon läsnäollessa, joka korkeilla huudoilla osoitti suostumustansa ja lupasi totella minua. Remandji otti nyt puhuaksensa: ”Sinä olet henki, jota emme koskaan ennen ole nähneet. Me olemme raukkoja sinun suhteesi. Sinä kuulut niihin, joista usein olemme kuulleet puhuttaman, että he tulewat maasta, jota ei ykittään tunne ja jota emme milloinkaan saa nähdä. Sinä olet meidän kuningas ja herra, pysh aina meidän luonamme. Me rakastamme sinua ja teemme mitä sinä tahdot.”

Tämä puhe waihatti uuden suostumushuudon. Sitten nautittiin wirooituksia, palmuwiinaa lausettiin ja ilo käwi yleiseksi, niinkuin kruunauksissa tawallista on. Tästä päivästä woin kutsua itseäni Du Obaiilu Ensimäinen, Apingien kuningas. Minä luulen, että harwat ruhtinaat ovat nousseet waltaituimille niin yksimielisestä alammaistensa toivosta. Minä en kuitenkaan olis tahtonut suostua kärsimään sitä pahaa menettelyä, joka seuraa kuninkaaksi koroitusta Afrikassa ja joka tapahtuu kruunauksen edellä, niinkuin Gabriinissa ja muissa heimossa olen nähnyt, mutta siitä ei ollutkaan mitään kysymystä täällä.

Tuo täällä käytetty kendo oli valmistettu Shimbain luona, joka kansafunta asuu idässä ja jota pidetään taitawimpana kaikista raudan takomisessa. Heiltä saawat kaikki sisämaan heimokunnat ne harwat rautakalunsa, jotka heillä ovat.

Tässä maassa löytyy yltäkyllin palmupuita, joiden makeista hedelmistä puserretaan öljyä. En ole milloinkaan nähnyt semmoista palmujen paljoutta, kaikki ylenraskaina kypyistä päihinöistä. Duhanja tynnyreitä voitaisiin helposti wiedä täältä ulos, jos kauppa waan olis wapaa. Apingit hyöwät päihinöitä, joka näyttää tekemän heille hymää, ja minä olen taipuisa luulemaan, että tämä ruoka on yksi syistä waimoin erinomaiseen hedelmällisyyteen näillä tienoin. Apingit walmistawat hyvin wäbän öljyä, jota he erinomattain käyttäwät hiwukkinsa ja ruumiinsa hieromiseen. Täällä tawaralla on meneikkiä ainoastaan Ashiracille, jotka kuitenkin ottawat sitä niin määrättömän määrän wuodessa ja niin halpaan hintaan, ettei maksa waiwaa siitä mitään puhua.

Kun he mielellään juowat palmuwiinaa, menewät he säännöllisesti metsiin hankkimaan sitä itsellensä. Retkiilläni olen usein nähnyt kalpeas-

sin kiltuvan puuhun pistetyssä putkeissa. Joka siihen on putken pistänyt tulee tavallisesti aamulla varhain yhfinään metsään tyhjentämään kalapasijia; jos hän ottaisi nimittäin viinain myötänsä kylään, mankuisivat kaikki hänen janoovat ystävänsä siitä vähän itsellensä. Täällä ei turmella puuta mehun saamisen tähden, niinkuin muissa heimoissa tehdään. Miehet juopuvat mielellään. Olen nähnyt enemmän kuin puolet kylän miehellisistä ajukkaista pöhnässä yhdellä haavalla. Naisten funniaaksi tulee sanoa, että he ovat kohtuullisempia, vaikka kylä elen nähnyt muutamia heidänkin joukostaan päihyntyneinä.

Naiset taturaaavat itsensä tavalla semmoisella, joka heidän omiessa filmisissään näyttää kauniille. Ne maalaavat pitkiä viivoja niskasta yli hartian ja suoraan poikki rinnan, jotka linjat yhtyvät terävässä kulmassa watsalla. Pitkin selkää ja rinnasta watsaan wedellään myös viivoja. Mitä enemmän viivoja, sitä kauniimpana pitävät he itsensä. Heillä on yllä ainoastaan kaffi niistä pienistä nelisukulmaista werhoista, joita Apingit käyttävät, kun sitä vastaan heidän miehensä ovat täyssiä waatteissa. Olen turhaan koettanut etää syystä tähän tapaan, joka riistää naisilta wiimeisen haamonkin sitä häweliäisyttä, joka löytyy muissa heimoissa. Heitä ei näitä mikään häpy haittaawan ja kuitenkin eivät ole he irstaita eivätkä kemyntielisiä. Remandjin ensimmäinen waimo eli funingatat, Apingien mielestä kaunis nuori nainen, käwi minun luonani eräänä päivänä miehenä kanssa. Minä lahjoitin hänelle kappaleen kauniita pumpulifangasta, josta hän niin riemastui, että hän kohta rupefi riisumaan itseänsä koetellaksensa minun lahjaani. Kun hän oli warhin alaston, pisti eräs toinen kappale minun warastostani hänen filmiinsä. Hän rupefi nyt puhumaan siitä ja käweli ympäri huoneessa, ensinkään kutsuakseen minua; wasta kotwajan ajan kuluttua alotti hän uudestaan pufemistansa, eikä edes wieläkään pitänyt hän kiirettä.

Erään toisen naisen kanssa oli minulla pieni selkkäus. Kohta kylään tultuani käski funingatat minua afrikalaisen hallitsijan tawallisella wieraanwaraisuudella ottaa joku hänen waimoistansa tai kenen hywänsä kylän naisista waimoffeni. Minä wastaftin hänelle tietysti, ettei meidän maassa ole tapa taida niin pikaisesti ja sukkelaan, jota hän ei ensintään woinut ymmärtää. Koska kuitenkin waimot täällä elättävät miehiansä ja minä ilman sitä aion wiipyä kauemman aikaa maassa, walitsin minä wanhimman ja rumimman,

jonka löytyä woin, ja otin hänen emännöitsijänä eli työffipiikana palvelukseeni. Pari päivää käweli kaikki hywästi, mutta eräänä aamuna sain minä luokfeni joukon miehiä ja naisia, jotka sydämeästänsä toiwottimat minulle onnea ikäänkuin heidän heimonsa jäsenelle ja olivat hywin iloista ja kiitollisia siitä funniasta, jota heille olin ostitanut ottaisani heidän sifulaisensa waimoffeni; lopuksi pyysiwät he minulta noita tawallista lahjoja.

Minä tunnustan että paikalla menetin kärsiwällisyyteni; minä sieppasin kepin ja ajoin koko uuden sukuni ulos owesta, ja sitten annoin eron työffipiikaleni, jota tästä odottamattomasta kohtauksesta sain kiittää, ja läktyin hänen hywänpäiwäisesti kaikilla solwauksanoilla kuin Apingilaiset tuntewat.

Kun ferroin tapauksen Remandjille, purskatti hän täyttä kurkua nauramaan ja sanoi: "Kas siinä se on — miks' et ole seurannut neurooani?"

Afrikalaisiksi ovat Apingit hywin toimeliaita. Miehet tekewät todellakin työtä täällä, joka on harwinaista Länsi-Afrikassa. Erään palmulajin lehdistä, jota täällä kaswaa runsaasti, walmistawat he kauniita kankaita, jotka käywät hywin kaupoiiksi kaikissa heimofunnissa. Ne tehdään nelisukulmaiseksi kappaleiksi, joita sanotaan m b o n g o f f i, ja sen muotoifina fuljetetaan niitä heimofunnaasta heimofuntaan rannikolle asti. Toiset, edempänä idässä asuwat heimot walmistawat myös fin semmoifia kankaita. Kerrottiin minulle että se palmupuun, josta näitä kankaita tehdään ja joka on uusi minulle tuntematon laji, kuuwuu pois ferraan hebelmiä kannettuansa. Se kaswaa wiliinä, mutta istutetaan myöskin asuntoin eteen niinkuin tawalliset hebelmäpuut; ne ovat yksitään perheen isännän omat.

Puunomistaja on jotakin uutta minulle Afrikassa, joka todistaa että Apingit seisowat paljoo korkeammalla Bakalaijeja ja Sbekianeja ylimalkaan, korkeammalla kaikkia niitä heimoja, joiden luona olen käynyt. Tämän lisäksi tulee että Apingit asuwat samalla seudulla, kumminkin enemmän aikaa; heittä puuttuu ainoastaan karjaa ja kotieläimiä ollaksensa hywinwoipaa kansaa. Naissa muissa, tässä kirjassa mainituissa heimofunnissa eivät kylät muuta ole kuin satunnaisia tyysijioja, jotka jätetään kolmille niinpian kuin kuolema ilmaantuu siellä; maan ja puut saa ken hywänjä ottaa haltuunsa. Gabunin tienoilla asuwat Wpongwetkin, jotka kumminkin kaupan kautta owat saaneet vähän siwistystä, owat osaksi tallettaneet näitä tapoja. Waikk' eiwät he siirtä koko kylää toisaalle, häwittiwät he kuitenkin sen

huoneen, jossa mies on kuollut, eivätkä suvaitse että uusi rakennetaan samalle sijalle. Lufija saattaa arvata minun iloni tawatesjani kansaa, joka oli asunut yhdellä paikalla monta meispolwea, joka wiljelee puita ja pitää omistusoikeutensa niihin woinaassa ja joka valmistaa kankaita.

Uppingien luona ovat kaikki miehet kankureita. Heidän jotenkin monimutkaiset kangastuolinia ovat hyvin Ushiraecin kangastuolein kaltaiset, jotka wiimeksimainitut warmaankin ovat ne naapureiltansa lainanneet. Kangastuolit seisovat majan edustalla, ja hupaista on nähdä noiden monien kääntien askaroivan kauniin ja lujan kankaan kutomisessa.

Uppingit ovat nimittäin tunnetut hienoimman kankaan kutojiksi koko täällä seudulla. Muutamat heidän wärjätystä werhoistaan ovat aiwan kauniita. Kun kutouksaineesta on piukka ja he eivät osaa niitä pitemmiksi tehdä, ovat kankaan-kappaleet ainoastaan kolmea jalkaa pitkiä ja kah-ta jalkaa leveitä. Wärjättyitä kankaita walmis-taissa painetaan ensin langat ja sormitetaan sit-ten hyvin taitawasti kutoukseen. Kuluu koko-nainen päivä yksinfertaisen, neliskulmaisen kan-kaan-kappaleen tekemiseen ja kaikki, wälikstä kolme-kin päivää wärjätyn kankaan valmistukseen. Kun he lähettävät kankaat myytäväksi, säilyttävät he ne tukkuihin, noin pari-, kolmekymmentä kapp-aletta joka tukussa, ja semmoisesa tilassa tulewat kankaat rannikolle, jossa niitä käytetään waatteik-si ja musiikki-werkoiksi. Maanasukkaat pitävät siitä enemmän kuin kauppana sulkewasta pumpu-likankaasta. Uppingit eivät ole juuri taipuwia waihtamaan kankaitansa meidän kankaisiin ja minä en noi muuta kuin myöntää että he tekewät si-nä oikein.

Jos paitaa tekee mieli, neulotaan yhteen use-ampia kankaan-kappaleita puureulan ja ruoholan-gan avulla. Tämä tapahtuu yhtä siwästi kuin ompeleminen meillä. Riehet ovat itse krate-reita. Keikareilla Uppingien luona on vielä toi-nen paita yllä, joka kylluu hartioilla, enemmän näön kuin hyödyn wooksi. Naiset sitä vastaan pyhyvät tarwasti ennenmainituksa waateparresaan.

Kolmaskolmatta Luku.

Minun laiskuni jälkeen oli Joulukuun 19:s päivä sunnuntai. Minä istuin sentähden ma-jassani ja luin raamattua. Suuri joukko maan-asukkaita ympäröi minua ja otti tarvan waarin minun työstäni. Minä selitin heille että luin Sumalan sanaa. Toiwoen tekewäni heihin jo-

takin waikutusta, luin muutamia kappaleita ää-neensä ja koetin sitten selittää niitä heille. Sit-ten kääntelin minä kirjan lehdet pikaiseen läpit-se, näyttääkseni heille kuinka suuri se oli. Mi-nun suureksi ihmeekseni pelästywät he pahoin siitä kahinasta, joka syntyi kun kääntelin lehtiä, ja tuokiossa olivat kaikki tiesjänsä, Remandji kaikkein eninnä. Semmoinen seuras oli mi-nun ensimmäisellä yritykselläni, kun saarnasin heille ewankeliumia.

Wihdoin onnistui mirulle kuitenkin saamaan heidät, yhden toisensa perästä, tulemaan takaisin. He kertoiwat nyt että se kahina, jonka minä toi-meen sain, oli samankaltainen kuin heidän hen-kensä ääni. He luulivat että minä olin yhtey-desiä heidän suuren henkensä Dnkon kanssa.

Upeat heistä palasiwat samana päivänä kylli-nä, kun hawaitiwat etten minä tehnytään kan-gasta, rautaa ja waskea, niinkuin he olivat toi-moneet; ja he eivät tahtoneet uskoa että minulla oli mahdoton ainoastaan tahdollani luoda näitä tawaroita ilman lukua ja määrää.

Kun 20:nä päivänä puhuin Remandjin kans-sa, tuli eräs nekeri ja laski kätensä hänen pään-sä päälle ja sanoi: "Jää, minä tahdon palwella sinua. Minä olen walinnut sinun herrakseni enkä palaja enää hänen luofensa, jonka oma minä tähän asti olen ollut."

Tätä tempua sanotaan bongoffi ja on omi-tuinen kohta afrikalaisessa orjuudessa, joka suu-remmassa tai wahemmässä mitassa tulee ilmi kaikiessa heimokuanisessa. Kun orja on tullut pa-hasti pibeluiksi isäntänsä käsisä tahi fyystä tai toisesta on tyytymätön heraan,sa, pakene hän toiseen kylään ja walitsee itsellensä uuden isän-nän, joka on pakoitettu ettamaan hänet turwiin-sa. Sentähden ei synnytkään koskaan palaweria semmoisesta teosta. Ei lufaan noinut esim. we-stää Remandjia edeswastauksenalaisiksi siitä että orja itsestään oli tarjouin hänen palwelukseensa. Duo uusi isäntä woopi waikkapa mennä siihen kyläänsä, josta orja on paennut, mutta wiimek-simainittu ei saata näyttää itseensä siellä ilman tulematta kenties takaisin waadituksi. Wongo kos-tee aina jotakin henkilöä toisesa kylässä ja tois-ta perhettä samassa heimossa. Sitä sanotaan: "tyhdä bongoa," joka arwattawasti tarwoittaa kät-ten päälle laskemista. Tämä omituinen tapa waikuttaa paljon orjain tilaan, joilla sen kautta on laillinen oikeus paeta pois sielämättömän ti-rannin käpistä. Se estää myöskin perhekuntia hajoomasta erilleen, sillä ei mitään ahdistu niin suuressa määrässä orjaa patenemaan isännältän-

fä kuin se, että jälkimäinen on myynyt hänen vaimonsa.

Minulle hankittiin tänä päivänä kanoteja retkeä varten ylös virtaa myöden. Niitä kofoon-tui kofon menneestä, mutta nämä fanotit ovat niin keweitä ja kaatuvat pienimmästäkin syystä, jonka tähden ne eivät sivi semmoisille, jotka eivät osaa uida. Minulla ei kuitenkaan ollut mitään valitsemisen tilaa. Minä waroin kumminkin itseni mahdollisesti tapahtuvia onnettomuuksia warten ripustamalla kompassini kaulaani ja sitomalla pyssyni pitkällä köydellä wenheesen, joka kaikissa kohdissa ainakin oli pysyvä weden päällä. Ilman sitä otin minä myötäni wähdäisen kistun, jossa talletin yhdet waatteet ja kaksi paria kenkiä (joita matkustawainen tässä maassa parhaiten tarvitsee). Kemandji, eräs soutaja ja minä astuimme yhteen kanotiin, jonka lytkäsimme wessille, ja wenheestä seurasi perässä.

Nuo laeapohjaiset fanotit uiwat melkein wedenpinnalla ja ovat erittäin valmistetut matkoja warten ylös virtaa myöden, joka tähän wuoden aikaan tekee neljän wiiden penikulman wauhtia tunneissa.

Ennen lähtöä kului minulta eräs aamupuolipäivää liinawaatteitteni wiruttamiseen wirrasa. Neekerieillä on niin wähdän käsitystä puhtaudesta, etteiwät he milloinkaan pese kisaissa werhojansa. Sillä aikaa kuin oleskelin noiden eri heimonkuntain luona, koetin aina opettaa naisia pesemään. Se on muuten ieltävä toimitus, johon minun on waikea tottua; ennemmin olen kofkina, waihk' en tawallisesti mielelläni ryhdy semmoisiin askareihin.

Me souhimme werkkaan ylös virtaa myöden, tehden pari kolme penikulmaa matkaa tiimassa, jolla ajalla soutajat lauloiwat. Minä istuin jotenkin epämukawasti ja ilman woimatta liikuttaa itseäni wenheen pohjaissa.

Kolmen ensimmäisen tiiman aikana lähtömme perästä souhimme useain kyläin ohitse. Nämä Apingiläisten kylät eiwät wiehätä niin ilmiä kuin Ahiraein kylät. Wiimeksi mainituissa nähdään aina pylwäslakka majan ulkopuolella, jossa kyoikki löytyy. Apingit sitä wastaan käyttäwät samaa huonetta aittana, mafuukammiona ja kylekinä. Apingien majat ovat samoin kuin Ahiraein tehdyt karpusta ja katetut suurilla lehkillä. Tawallisesti löytyy joka kylässä maja, joka on suurempi toisia ja on päällikön oma. Kyoät eiwät ole warustetut, josta nähdään etteiwät Apingit ole sotaisia heimoa.

Me astuimme maalle Agobin kylän kohdalla. Tämän päällikön Agobin olin jo tawannut Kemandjin luona. Hän lahjoitti minulle muutamia kanoja ja walitti leppaartein syöneen häneltä kaikki kutut.

Apingiläisissä wallitsee samankaltainen taifuusko kuin lähellä merenrantaa asuwissa heimo-kunnissa, jonka tähden katson tarpeettomaksi mitään siitä tässä mainita.

Samana päivänä kysyin eräältä nuorelta mieheltä, jolla oli kauniin waimo kylässä, minkä tähden hän oli niin ryyssyinen. Hän wastasi hywin lewollisesti: "Waimoni on tehnyt minun typpi tyhjäksi." Kun kysyin millä tawoin se oli tapahtunut, selitti hän että hänen oli ollut antaminen kaikki, mitä hänellä oli, waimonsa entiselle miehelle, saadaksensa häntä heittäämään waimoa hänelle. Minä hawaitfin tästä Apingiläisten luona wallitsewan sen tawan, että jos joku mies rakastuu toisen waimoon ja waimo on yksissä tuumissa, woi hän saada mainitun waimon antamalla miehelle niin monta otjaa ja muita tawaroita kuin tämä jälkimäinen waimosta on antanut.

21:enä päivänä kuljimme noin kolmekymmentä penikulmaa ylöspäin virtaa. 22:na matkasimme erään kauniin ja jotenkin wuorisen sekibun poikki ja mitä ihaninta jokiwäylää myöden hdyrppurren kapteeni milloinkaan itselleen woi toiwottaa. Mitään kosket eiwät pidättäneet meidän kulfuamme, ja joki oli joka paikasta jotenkin sywä, noin kolmea neljää sylvää. Meillä oli nyt sadeaika kysillä. Koko matkan aikana terwehtiwät linnut meitä laulullaan ja hdyntseiset hyrinällään. Joka taholla tapasi ilmiä runsaan wihannuuden ja aina wedenreunaan asti oliwat rannat yhtenä ainoana wehreänä mattona.

Sitapuolla päiwää, wähdän ennen auringonlaskua, sattui meille semmoinen kofmelus, jota minä olin pelännyt ettemme kofonaaan woisi wälttää. Eräs fanoti, jonka piti uida suoraan poikki wirran, joutui wihaisen weden waltaan ja törmäsi minun fanotiini, waihkä kyllä koetimme sitä karta. Tuofiossa suistuivat nuo molemmat pienet wenheet nurin, ja nyt rupestiwat nekerit uimaan maata kohden. Mitä minuun raukkaan tulee, en arwannut minä uskoa itseäni weden waltaan waan káwin kiini wenheesen. Onneksi emme olleet kaukana maalta, ja soutajain avulla weti Kemandji pian fanotin semmoiseen paikkaan, jossa woin pohjata. Waihkä tilani oli wähemmän suotuisa, en woinut muuta kuin nauraa

sille wanhalle afalle, jonka kanoti oli ollut syytä onnettomuuteen. Hän ajeli alas virtaa myöden kuin lieko ja huusi sillä aikaa lakkaamatta: "Pisankini! Missä ovat minun pisankini?" Kun hän oli päässyt maalle, meni hän erään virran-polveen odottamaan kaatunutta kanotiansa. Saatuansa sen käsiinsä, istahti hän siihen uudestaan ja rupesti taas sen joutamaan, yhä valittaen pisankinensa kadotusta. Kaikki Apingit uiivat kuin kalat ja heidän päihinänkuoren kaltaiset kanotinsa antavat heille useasti tilaisuutta uimis-harjoituksiin.

Waikka olin märkänä, menin kuitenkin lähimpään kylään, läpiliotettu lipas ja pyssy myötäni. Tulleesamme sinne löyhkäsi meille vastaan viimeisessä mätänemisen tilassa olewan lihan ilkeän hajsu. Koko kylä oli siitä saastutettu. Minulle ilmoitettiin löyhkän lähtewän erään ihmisen ruumiista, joka oli kuollut kahdetjan päiwää sitten. Näissä ihmisissä on se tapa että kätkevät ruumiit funnes ne mätänewät tykönsään. Ne saavat jääää makaamaan huoneeseen, jossa ovat kuolleet. Mikä minua enimmästi ihmetyttää on se, ettei tämä haju tuota tauteja.

Minä sanoin heti Remandjille, etten woinut jääää tänne, ellei ruumiista kohta haudattu. Minä wiettiin siihen osaan kylästä, jostapäin tuuli puhalsi ja jossa haju tuntui waan heikosti. Lufija woi arwata hämmästykseni, kun näin erään neekerin lähestywän, kantaen tuota melkein alastonta ja mätänewää ruumiista selässänsä. Minun ennakkoluuloni tähden oli päätetty tehdä tämä uhraus, ja näin nyt wietettiin hautausta. Täällä ei tunneta ruumiinarkkuja, lähin sululainen kantaa ruumiin pois selässään eikä kukaan saata wainajaa hänen wiimeiseen leposijaansa. Apingilaisilla ei ole mitään hautausmaata; ruumiis wiskataan paljaalle kedolle jollakin aukealla paikalla wähän matkan päässä kylästä, ja sen wiereen pannaan elefantinhampaita, rannerenkaita ja muita koristuksia, joita wainaja on kantanut eläissään.

Sillä aikaa kuin minä oleskelin tässä kylässä sai eräs waimo kaksioiset. Toinen niistä tapettiin kohta, sillä tämän heimokunnan, niinkuin monen muun, neekerit luulewat että äiti wamaan kuolee, jos lapset jätetään elämään. Obindjin kylässä näin kuitenkin kaksi seitsemävuotista poikaa, jotka olivat kaksioiset ja jotka olivat päässeet mainitusta julmasta pitelemisestä ja joiden äiti woi oikein hyvin. Mutta häntä pidettiin yleisesti erinomaisena waimona.

Jouluk. 23:8 päivä. Kosken woi saada so-

piwaa kanotia, täytyy minun heretä matkaamasta yleimmäksi virtaa myöden. Sillä kobballa, johon olen saapunut, juoksee Apingi melkein suorasti etelään päin. Sen werran kuin minä olen woinut hawaita, on tämä 1000 ja 1200 jalan paikoille lewä, se on tarpeeksi sywä ja virtaa wihaisesti. Kylät owat ylimalkaan raketut korkeuksille, wähän matkan päässä wirrasta. Maalla 24:tenä päiwänä palasimme Remandjin kylään ja seuraawana päiwänä läksin minä, hankittuani itselleni wuhwymman ja suurimman kanotin kuin saada woiitiin, matkaamaan alas virtaa pitkin, nähdäkseni maan suurinta merkillisyyttä, Samba Nagosji-putousta, josta jo ennen paljon olin kuullut puhuttawan. Rympenkanta kanotia, kaikki täynnä neekereitä, seurasit minua. Wirran wesi, joka tähän aikaan wuodesta, sadeaikana, on hywin forkea, feltainen ja sateka, juoksi lähes wiisi penikulmaa tiimassa. Pikaisella matkallamme alas virtaa myöden siwusimme useita kyliä, joissa asui Kambaeja, Awiaeja, Osoungaeji ja Njawieja.

Minä edemmäksi tulimme, sitä suurellaistemmaksi ja lyhemmäksi käwi maisema. Wuoret lähenevät virtaa, wirran rannat tulivat jyrkemmissä ja wirta käwi wihaisemmaksi; näköala näköbalan perästä ilmaantui, kilpailen toinen toisensa kanssa launeudessa. Wihdoin kuulimme wedenputouksen koleaan pauhun. Neekerit sanoiwat kuitenkin sinne wielä olewan hywän matkan; mutta wesi rupesti jo kiehumaan ja tekemään pyöriteitä, jonka tähden tuli waaralliseksi uskaltaa edemmäksi noilla wiheliäisillä wenheillä. Minä johdin siis kanotini rantaa kohden ja astuin maalle. Oli melkein pimeä. Me olimme tehneet kahdenkymmenen penik lman paikoille matkaa alas virtaa myöden Remandjin kylästä ruweten. Me pyssytimme leirin wirran rannalle ja saatoimme nytkin kuulla tuon suuren wedenputouksen pauhun, jonne päätin matkata maitse seuraawana päiwänä.

Weden kohina soi kowisjani koko yökauden ja jo päiwän koittaisa rupestin hankkimaan lähedön, muttei yksikään miehistäni tahtonut seurata minua. Esteeksi sanoiwat he että metsästä, jonka kautta meidän oli kulkeminen tullaksimme wedenputoukselle, asui Wakalaieja, jotka olivat heidän wihollisiansa ja jotka sentähden karvaisiwat heidän päällensä ja tappaisiwat heidän. Minä arwelin hetken aikaa jo lähteä yksin matkaan, mutta minua wastaasa olewa, läpipääsemätön metsikkö pakotti minun luopumaan tästä aikeesta, ja koetettuani useat kerrat turhaan poistaa

seuralaisten pelkurutta, oli minun täksi eräksi luopuminen yrityksestäni saada nähä vedenpu-tousta. On todellakin kowaa että sillä tavoin täytyy heittää innolla halattu tilaisuus saada nähä juurellaista näkyä, erittäinkin kun jo olet niin lähellä sitä, mutta joka matkustaa Afrikas-sa oppii katkerasta kokemuksesta tyytymään asi-ain menoon ja voi pitää itseänsä onnellisena, jos hänen onnistuu saada wain suurin osa sitä programmiin toimeen pannuksi, jonka hän on teh-nyt rekkensä päämääräksi.

Että Samba Nagoshi putous mahtaa olla mitä suurellaistimpia vedenputouksia maailmassa, näkyy kaikkein neekerein yhtäpitäviistä kertomuk-sista; se on suurin ihm, josta kaikki, etäämpä-näkin asuivat heimokunnat ovat kuulleet puhut-tawan, ja he puhuvat siitä aina pelolla ja häm-mästyksellä. Paras todistus tähän on kuitenkin se suunnaton medenpaljous, jonka Apingi-wirta siihen tuo, ja sen kauhea kohina, joka kuuluu kumminkin wiisi penikulmaa ympäri, jonka mat-kan päässä siitä minun oli seisahdaminen, etten olisi joutunut veden pyörteitten valtaan. Kar-talla olen antanut täle erinomaiselle putoukselle nimeksi Eugenie-putous Franskalaiisten keisarin-nar jälkeen.

Mieheni kertoivat minulle että ennen noiden willein ja kawalain Bakalaicin tuloa tänne mat-ke-sivat Apingit pitkin wirtaa aina Anengacihin asti, jotka asuivat Rembo Ngouyain ja Rembo-Dkandan yhtymäpaikoilla.

Ne heimot, jotka asuivat tämän joen varjilla, ovat Njavit, Gwilit, Ngaloijit ja Anengalaiset. Keikkelläni Dgobai-wiralla näin muutamia hen-kilbitä noista kahdesta viimeksimainitusta hei-mosta, jotka puhuvat samaa kieltä kuin Mpong-welaijet.

Minulle on sanottu Rembo-Dkandan olevan paljoa lewämpi kuin Rembo-Ngouyai. Minä tiedän sen rannoilla asuwan tiheässä neekereitä, sillä sieltä tuodaan paljon orjia Kap Lopezin markkinoille. Remandji, joka oli käynyt siellä maata myöden, janoi minulle että Rembo-Dkan-dalle tullaan wiiden kuuden päivämatkan peräs-tä pohjoisen eli luoteisen päin ja että wälikillä olewa maa on hywin vuorista. Hänen kerto-muksensa jälkeen asuivat seuraawat heimot tuon kaniin wirtan varjilla: Meouandjit, Mofhehoit, Madoumait, Njavit, Mofhoboit ja Apowit.

Lähinnä Apingeja, kun suljeraan ylöspäin wirtaa, asuivat Apononit. He puhuvat, niinkuin minulle sanottiin, samaa kieltä kuin Mshirait ja

asuivat suurilla, pitkää ja tiheätä ruohoa kaswa-willa lakeuksilla. He owat jotaista heimoa.

Apononein naapureina owat Mshangoit, jotka asuivat wirtan oikealla puolella, kun sitä wa-s-taan Apononit owat sijoittaneet itsensä walem-malle puolelle. Mshangoein kedot owat kolmen päivämatkan päässä etelään ja itäänpäin. He pyytävät ja kehyttävät willejä kuttuja, joita he myyvät läntisille naapureillensa.

Wielä etäämpänä asu-wat Njavit. Heidän maassansa tulee wirta, joka siellä vielä on hy-win lewä, wenheillä kulkemattomaksi weden pyör-teitten tähden. Njavien maan toisella puolella on Apingilaisille tuntematon maa, josta he ei-wät koskaan ole käyneet ja josta he ei-wät tiedä enem-pää kuin mitä orjiltansa owat kuulleet.

28:tena päivänä läksin minä retkelle, tutki-akseni erästä wuoren selkää, joka naytti minusta, kun sejoin korkeimmalla töyräällä lähellä Re-mandjin kylää, ulottuwan suorastaan itään päin. Kuningas seurasi minua. Hän ei tahtonut siir-tyä kauaksi kylästänsä, mutta minä olin päättä-nyt tehdä tutkimuksiani niin kauaksi kuin mah-dollista. Se seikk, josta tahto-in saada selkoa, oli, pitkö wuorenselkä yhä tuota itäistä suuntaa ja kuinka kauaksi se ulottui.

Ensimäisenä päivänä kuljimme wiisikolmatta penikulmaa itäänpäin. Yöksi poikkeimme erä-sen Apingi-kylään ja me otettiin siellä hywin sydämellisesti vastaan. Enimmät kylän asu-kaisista oli-wat jo ennen nähneet minun Reman-djin kylästä. Seuraawana päivänä matkasimme eteenpäin ja kuljimme noin kaksikymmentä peni-kulmaa samaa suuntaa kohden. Illalla saawuim-me eräsen Mfogolais-kylään, jonka kuningas oli yksi Remandjin monista appi-waareista.

Miehet oli-wat warustaneet itsensä aseilla ja oli-wat puolustusasemassa, naiset juoksimat tie-hensä, kirkuen pahasti, kun näki-wät minun. Et-tei Remandji olisi ollut muassani, olisi-wat he warmaan-kin puhkaisseet minun läpi-se keihäil-länsä ennenkuin olisi-n ehtinyt puhumaan heidän kanssansa; mutta onnek-i ehti Remandji ilmoitta-maan heille että minä olin mahtawa henki, joka en tahtonut tehdä heille mitään pahaa. Nyt tu-li-wat he hywin kohteliaiksi ja antoi-wat minulle sekä illallista että yöstän.

He puhu-wat samaa kielimurretta kuin Apingit, jotka kuitenkin pitä-wät heitä huonompina itseän-sä. Syytä tähän en voi tietää, sillä heidän majansa, waatepartensa ja elintapan-sa owat juu-ri samat.

Ne olimme nyt kesellä niitä wuoria, jotka

tekewät tuon ylhäällämainitun selänte. Sogolaiset asuvat korkeimmilla ylängöillä, josia heillä on kylänjä. Minä kuulin heiltä wuorten ulottuwan edemmäksi itää kohden niin pitkälle kuin he olivat olleet s. t. s. useat päivämatkat.

Remandjin poika seurasi minua tänne asti. Me matkasimme edemmäksi itää kohden ja wiimeisessä Sogolaiesten kylässä jätti vanha pääliskö minulle hyvästi. Minä matkasin edespäin Sogoein ja Apingein seurassa, jotka olivat luwanneet saattaa minua Mhangolaiesten kylille, jotka, heidän lastunsa jälkeen, olivat kolmen päivämatkan päässä edempänä wuoristossa.

Näillä korkeilla wuorilla on ilma jotenkin puhdas ja raitis. Minua elähyttiwät uudet woimat. Minä kuljin suoraan itään päin. Olin kyllä tätä nykyä niukasti varustettu kauppatawaroilla, mutta Remandjin kylään olin jättännyt niir suuren waraston, että woin maksaa mitä waadittiin. Toiwoin pääsewäni kumminkin 400 penikulmaa itäänpäin ja saawani selwille kulfiko tuo tuntematon wuorenselkä yli mantereen.

Me läksimme liikkeelle 29:tenä. Meidän tiemme käwi kulkemattomia polkuja wuoriēten ja metsäisten seutuun läpitsē. Minä hawaitfin heti etteiwät seuralaiseni tunteneet tietä ja otin sentähden turwan kompassiin. Niin paljon kuin mahdollista seurasimme purojen ja wirtain juoksua. Minun kenkäni pantiin kowalle. Jo ensimmäisenä päivänä tuli yksi pari kentiäni kelpaamattomaksi, mutta onneksi oli minulla toinen pari waroilla, ja seuraavana päivänä pitettiin matkustusta. Kun ensimmäisenä yönä matkasimme nukkuisia tulemme ääressä, heräsimme leopaartin ulinaan. Peto ei tohtinut kuitenkaan tulla ampumamatkan päähän emmekä uskallaneet sitä ajaa takaa, sillä yöllä tulee aina ihminen tappiolle tuon pelättävän leopaartin kanssa taistellessaan. Kun ešän oli herennyt ulisemasta, puhkesi hirweä rajuilma meidän yllisemme, puut ja oksat ryöskywät joka taholla meidän ympärillämme, ja salamoimista ja ukkosta kesti kl. 5:teen aamulla.

Minä yistin uudet kengät jalkaani ja söin kohtuullisen pisangeista valmistetun suuruksen, jonka jälkeen pititimme matkaamme. Tuosja aimollisessa metsässä, jota me kuljimme, ei nähtänyt asuwan muita elämiä olentoja kuin hyönteisiä. Kerran näin suuren feltaisen hämähäkin werton ja toisinaan kuulin pikku lintuēten wisertävän, mutta suurempia elämiä en nähnyt yhtään, en edes pientä apinaakaan.

Reisän synkkyys ja hiljaisuus teki kamalan waikutuksen mieleen. Se näytti olewan jonkun

metsänpeikon asuntopaikkana, joka rakasti yön hiljaisuutta ja warjoa. Minä pidin koko ajan waarin täällä mahdollisesti löytywistä gorilloista; maanajukkaat sitä vastaan eiwät näyttäneet lainkaan päästävän mieleensä näitä elämiä, jotka he kuitenkin tunsiwät.

Matkustaja tuskaantuu mieleltänsä näissä autioissa metsissä, joiden wätilä noihin metsänriistästä rikkaišiin Etelä-African metsiin werraten löytyy niin suuri eroitus. Kun hän ruokansa hankkimista warten yksistään saa turwata pyssyynsä, on hän nälkään- wuolemisen waraassa, ja nekkerein elatuswarat ottawat niin suuren tilan, ettei niitä voida kuljettaa tarpeeksi suurta warastoa muosja. Peläten nälkään nääntymistä, riensimme joutuisasti edespäin, ja seuraawan päivän illalla olimme minun lastuni jälkeen kulkeneet wiisiseitsemättä penikulmaa Sogolaiesten wiimeisestä kylästä ja wäähän yli sadan penikulman Remandjin kylästä.

Seuraavana päivänä (Jouluk. 31:nä) olimme toiwoneet pääsewämme Mhangolaiesten maahan, josja woisimme lewähtää. Me olimme ampuneet ainoastaan pari pientä lintua, jotka söin illalliseksi. Miehilläni oli wielä muutamia pisanteja jälillä.

Seuraavana päivänä — uudenwuoden päivänä 1859, joka walitettawasti oli wiimeinen retkelläni itäänpäin — läksimme warhain liikkeelle ja olimme wakaasti päättäneet hankkia itfellemme elatuswaroja ennen ehtoota, sillä mitä meillä wielä oli, oli melkein lopussa. Maa oli käynyt wielä epätasaisemmaksi ja meidän matkamme kulki parhaasta päästä wirtain uomia myöden. Kl. 2 jälkeen puolen päivän tapahui wihdoinkin mitä olin pelännyt — minun wiimeinen pari kentiäni oli loppuun kulunut. Jalkani olivat niin pahasti raawitut' ja wuosiwät wettä niin wahvasti, etten woinut käydä askeltakaan huutamatta tuskasta. Wielä ei näkynyt mitään wilausta ihmisten asunnoista. Niinkauaksi kuin filmä kantoi, eikä se ollut pitkälle, ei näkynyt muuta kuin tiheä, synkkä metsä.

Tuska pakoitti minun istumaan maahan lähelle erästä puroa, josja liotin werisiä jalkojani. Käskin mieheni tehdä tullen, ja lastettuani pyssyni siwulleni, jos ehkä joku wirtainnotus läheneisi ampumamatkan päähän, lähetin minä heidät etsimään, jos mahdollista oli, jotakin kylää. Se oli warmaanfin erehdyš, kun minulle oli puhuttu kolmesta päivämatkasta; mieheni eiwät tunteet maata ja olivat wielä hywällä mielellä

ainoastaan sentähden, etteivät nähneet minun osoittavan mitään lenottomuutta.

Tiiman perästä tulivat he takaisin eivätkä olleet nähneet mitään kylää. Nyt pystytettiin leiri yhä. Minä parantelin keniäni sen verran kuin woin seuraawan päivän matkustusta varten, me söimme loput pisankeja, ja otettuani kulaufien konjakkia läskösin maata.

Sillä tavoin päättyi meidän uudenvuodenpäivämme 1859. Seuraavana aamuna olivat minun jalkani vielä enemmän ajettuneet, niin etten voinut saada niitä riepaleisiin kenkiini. En tietänyt mikä piti neworffi tulla. Matkustus eteenpäin ilman ruokavaroja oli mahdoton. Muutamat miehistäni poimivat marjoja ja pähkinäitä, ja siinä oli koko aamiaistemme. Sen perästä otin minä esille kaksi pientä lippua, jotka minulla lauan aikaa olivat olleet varoilla, että pystyttäisiin ne äärimmäiseen paikkaan, jonne minun onnistui päästä.

Minä pidin waan yhden miehen luonani ja lähetin kaikki muut eräälle korkealle vuorelle, joka oli vähän matkan päässä oikealla kädellä. Waikka vuori oli korkea, oli näköala sieltä tuon metsän tähden hyvin ahdas. Minä käskin heidän kertoa kaikki mitä he näkivät ja annoin heille pysäyni, niin että, jos jotakin metsänriis-
taa tulisi näkyville, he voisivat ampua.

Kahden tiimaisen poisjaolon perästä tulivat he takaisin, tuoden myötänsä pienen apinan ja kahtatoista jalkaa pitkän Boa-käärmeen. He antoivat apinan minulle ja pitivät itse käärmeen.

Kun hawaittiin olevan mahdoton tungeida edemmäksi, käskin kaksi miehistäni nousemaan pihlajaan puuhun, jonka löytyä woin, ja ripustaa sen latwaan amerikalaisen ja franskalaisen lipun. Kun liput liehuivat ilmassa, käskin mieheni tervehtiä tähtibaneria ja tuota kolmiväristä lippua kolmella hurraa-huudolla. Sen perästä jaoin heidän kesken konjakin mitä jäljellä oli.

Me söimme yhdellä haamaa suuruista, päiväl-
listä ja ehtoollista; join lasillisen wiiniä poisja-
olewain ystäväini terveydeksi, ja fidottuani ha-
woitetut jalkani paitani hihoilla ja pistettyäni ne warowasti parannettuihin kenkiini, läksimme pa-
lausmatkalle. Se oli minulle surullinen päivä, sillä edemmäksi pääseminen oli ollut minun in-
nokkain toivoni ja minua huoletti suuresti että täytyi kääntyä takaisin juurikuin olin saama-
lani selmän erästä tärkeästä ja huwittavasta
maatieteellisestä tutkimuksesta.

Palauks-
matkaa muistan minä waan hämärä-
isesti ja epäselvästi. Minä muistelen vähän kuin-

ka jalkani käwiwät yhä pahemmiksi; kuinka minä, kun kurjat kenkäni olivat kappaleiksi raukeamal-
lansa, ensin sidoin ne kokoon köynnöskasweilla ja sitten wiskasin ne pois, käärien jalkani paitani
vääpyssiin; kuinka meillä toifena ja kolmantena
matkamme päivänä ei ollut edes pientä lintu-
ataa syödäksemme ja kuinka käwimme koneen-
tapaisesti, sillä näkää ja tuokat olivat tehneet
meidät melkein tunnottomiksi. Meljäsentä päi-
wänä löytyi yksi miehistäni gorillan, joka tuli är-
iäsen ja lyöden rintoihinsa meitä vastaan. Hän
piti niin kauheata melua ja hänen silmänsä kii-
luivat niin ilkeästi, että minä ensimmäisen ker-
ran elämäsiäni olisin paennut, jolleiwät jalkani
olisi sitä estäneet. Minä muistelen hyvin epä-
selvästi että se neekeri, joka kantoi pyssyäni, am-
pui tuota hirmuista eläintä ja tappoi sen, että
he kaikki karkasivat sen kimppuun ja pikemmin
repiwät kuin leikkasivat sen kappaleiksi ja että he
tyydyttiwät näkensä lihalla.

Sitten läksimme uudestaan matkaan. Minä
laahustin edespäin niin hyvin kuin woin weri-
sillä ja ajettuneilla jaloillani. Wihdoin wiiden-
tenä päivänä tulivat Sjogoein kylät näkyviin.

Tällä matkan minä vuoteella kolme päivää
melkein tunnottomana. Minulle pistettiin ruo-
kaa suuhun, naiset hautoivat jalkojani ja hieroi-
vat niitä öljyllä, sillä he owat aina hyviä ja
sääliviä, tälläkin julmasa Afrikassa.

Tautivuoteella wenyessäni sain minä palawan
halun päästä näkemään isänmaatani ja mertä.
Minun lenottomuuteni lisääntyi päivä päivältä,
ja ensimmäisen kerran elämäsiäni sairastin minä
tautia, jota sanotaan kotikajaukseksi.

Kun ilmoitin Remandjille että minun oli pa-
laaminen, kutsutti hän Minshon luoksensa ja sa-
noi hänelle: "Senki tahtoo jättää meidät; mi-
nun on hyvin mieleni paha, mutta se on hänen
tahtonsa ja meidän on sitä totteleminen. Hänen
täytyy kuitenkin odottaa kunnes olemme hantki-
neet hänelle elatusvaroja, ettei hän näänny näi-
kään matkalla." Minulle annettiin sitten kano-
ja, pisankeja ja maniofia ja käskettiin minun
pitää fendo (wattikka), "niin että siinä, kun tu-
let takaisin, uudestaan saat hallita meitä."

Remandji lahjoitti minulle ilman sitä kaksi
hyvin siwästi walmistettua myssyä ruohokan-
faasta, joihin kotimaani naiset sittemmin suuresti
ihastuivat.

Sitä vastaan annoin minä wanhalle pääl-
lelle witseni ja kahwelini ja foristin hänen pyyn-
nöstänsä hänen majansa seinät muutamilla Rem-
Dork-sanomalehdillä, jotka minulle oli lähetetty,

fillä aikaa kuin oleskelin Ashiraein maassa. Hän oli hyvin ylpeä tästä koristuksesta ja wakuutti tallettawansa sitä, kunnes joku toinen walkea henki, jolle se warmaanfin oli olewa jotakin outoa, tulisi häntä katsomaan. "Ja kun minä," lisäsi hän, "vuosien kuluessa ferron etäämpänä asuville neekerille erään bengen käyneen minun luonani ja he sanovat: "Sinä walhettelet," niin näytän minä heille nämä kapineet, jotka sinä minulle olet lahjoittanut, ja silloin he uskwat minua."

Minulle olisi lahjoitettu suuri rauta raiasin, mutta sen paino teki sen kuljettamisen waikeaksi, ja koska rauta Apingeeille on sama kuin kulta meille, olisi ollut armostonta ottaa heiltä niin tarpeellista kalua. He takowat rautaa hymvästi, eiwät kuitenkaan niin hyvin kuin Fanit, jotka omat parhaimpia seppiä mitä Afrikassa nähnyt olen. He tekewät neitsiä, Ashiraein reisten näköisiä, ja kirweitä hyvin somilla koristuksilla, mutta heidän päätoimenansa on kantaan kutominen.

Wihdoin läksimme liikkeelle Tammiuon 16:na päivänä ja menimme pienillä wenheillä yli wirran. Kun matkajumme läpi metsän tullaksemme Ashiraein lakeuksille, tapasin joukon apinoita. Minä kävin yhdesä erään nuoremman seuralaiseni kanssa, nimeltä Sshoungi. Kun olin ampunut yhden apinoista ja palasin Sshoungin tykö sen kanssa, hämmästyin minä siitä merkiliisestä muutoksesta kuin hänesä oli tapahtunut. Minun nuori seuralaiseni, joka, silloin kuin tuskien tuokion aikaa sitten hänen jätin, oli musta kuin korppi, oli nyt täynnä weskikelloja ja sinertäviä pilkkuja, jotka tekivät hänen illettävän näköiseksi. Se oli oudollainen ja täydellinen muutos. Sillä aikaa kuin katselin häntä, leweniwät kellot lewenimistänsä, ja wähemmästä kuin wiidesä minuutissa ei ollut yhtäkään paikkaa koko hänen ruumiissansa, joka olisi pitänyt luonnollisen värinsä. Hänen kaswonsa olivat pullistuneet, huulet ja nenä rumentuneet ja silmät ummesia.

Ashiraein, Bakalaiein ja Kammalaiden luona on tämä tauti tunnettu et ita nimellä. Kellot ovat eri suuria ja eri näköisiä. Sho särkyö rikki, jonka perästä ilmaantuu ankara syhy, joka saa sairaan päästämään walitusshuutoja. Minä hellitin apinaistani ja johdatin Sshoungi paran eräälle wäghäiselle purolle, jonka wedessä hän peji koko ruumiinsa, josta hänelle näytti tulewan wäghän lieivitystä. Yksi Ashiraeistarme tuli nyt meidän luoksemme, ja nähtyänsä kumppaninsa tilan, otti hän jahtirepustaankappaleen keltaista

puun kuorta jota minä en tuntenut, ja musersi sen pieniksi. Sitten kostutti hän tuota hienonnettua kuorta wedellä ja pisti sen suuhunsa. Puureskeltuansa sitä hetken aikaa, sylki hän jotakin sairaa päälle ja sairaa hieroi sillä itseänsä yli koko ruumiin. Nyt käiwät kellot wäbitellen pienemmiksi, ja noin kahdenkymmenen minutin kuluttua olivat ne kadonneet melkein näkymättömiin.

Se oli ensimmäinen kerta kuin minä sain nähdä waarallisen kohtauksen tästä taudista. Minun Rembolaiset soutajani olivat waan wäghän saaneet sitä tuta. Minä en takdo koettaa selittää tätä merkiliistä ilmausta, mutta sen werran laulun woivani sanoa että äkillinen muutos ankarasta helteestä kylmyyteen on siihen syynä.

Sadeaikaa kesti vielä ja metsä oli sen kautta useassa kohdin muuttunut järweksi. Ensimmäisen yön, 16:n ja 17:n välillä, wietimme eräällä Bakalai kylässä, jossa minulle lahjoitettiin kaselli. Sinä yönä riisti hirmumyrsky katon minun majastani, jonka tähden minä pysyin ulkona huoneista, peläten muuten tulewani haudutuksi kylän pirstaleiden alle.

Sataa roiskutti koko yön ja kappaleen seuraama päivääkin. Kun tulin takaisin Louwendjiin, löysin sieltä tuon tyynen wirran sijasta, jonka ylitse helposti olimme edellisellä kerralla käyneet, kuohaawan kosken, jonka ylitse oli mahdoton päästä. Meidän oli siis wiipyminen siellä koko yö ja melkein koko seuraawa päivä. Sillä aikaa kuin meitä wirtwettiin siellä, kiusasivat käypäset ja mehläiset meitä niin ankarasti, että minun oli ottaminen turwani metsään. Nuo kypäset pirsangit, joita me kuljetimme myötämme, olivat ne tänne houkutelleet.

Kun nihdoinkin käwi mahdolliseksi soutaa yli wirran, oli meidän warustaminen itsemme pitkillä, wabwoilla seipäillä, joihin nojausimme wästustellaksemme wihaisen wirran woimaa.

Pian olimme taasen saapuneet tuolle waaralliselle Dwigui-sillalle. Joki oli paisunut wäghästä, wirta kuohasti ja ylitsekäyminen oli waarallisempi kuin milloinkaan, mutta me pääsimme kuitenkin kaikki eheinä teiselte rannalle. Tänä iltana rupesti satamaan ennenkuin löysimme leirin pystyttämislle sopiwan paikan, ja sade oli niin rajua ettemme saaneet tulta syttymään. Se oli ensimmäinen kerta kuin semmoista minulle tapahtui, ja meillä oli siis hyvin hankala yö. Minä istuin kistulleni, pyssy kädessäni, nekerit lauskasivat pyssyjänsä ja luishtiwat, karfoittaaksensa muutamia lähitienuolla hiipiviä leopardeja. Jal-

Du Chailly ja Quengueza kuningas (sivu 209).

fani olivat hyvin kankeat ja tekivät minulle suurta tuskaa. Oli aivan tatala istua silä tavoin, voimatta liikuttaa itseänsä ja saamatta unen einettä silmänsä ja peläten yhä leopardeja, jotka luultavasti pitivät meitä silmällä.

Viikoin koitti päivä. Me läksimme taasen matkaan ja saavuimme lafeudelle ilman enempiä vastuksia. Koti-ikävä kiusasi minua vielä ja mieleni hehkui kotimatalle, mutta suuri heikkouteni ja yllisestä ponnistuksesta ja jalkaini haavoista alkunsa saanut kuume pakotti minun tautivuoteelle.

22:tenä päivänä ryhdyin viikoinkin matkanvalmistuksiin. Olenda ja hänen alamaisensa lahjoittivat minulle koko joukon aseita, kangastuoleja, fetischejä ja yhden epäjumalan kuvan ja varustivat minun ilman sitä elatusvaroilla koko reisuani warten aina Dbindjin kylään asti. Makondai iloitsi että pääsi kotia, ja minä halusin nähdä mertä.

Useat noista pienistä laksoista wuorten välissä olivat weden wallassa. Ensimmäisenä matkamme päivänä satuin minä astumaan keskelle bashikouay-muurahaisten armeijaa, joiden hurjista päällekarauksista minä tuskin pelastuin. 24:nä saavuimme uudestaan tuon wäpähäisen Dfouboun rannoille, ja seuraavana päivänä tulimme Dbindjin kylään, jossa meitä otettiin vastaan ilohuudoilla, pyssynlaukauksilla, laululla ja tanssilla.

Kun kävimme sen wuorenselänteen ylitse, joka lännessä on Ashiraein ja Bakalaiein maiden rajana, näin minä ihmeekseni että kuiva wuodenaika jo oli alkanut sen läntisellä rinteellä. Kaikki pienet purot olivat kuivuneet, maa oli wartin kuiva, Dfoubousta ja Dwengasta oli wesi laskenut tuntuvasti. Se oli nkoumouna, jonkalainen kuiva wäliaika, joka oli alkanut kuukautta enemmmin täällä, waikka sadeaika vielä mallitti kafeesa woimaansa Alpingien ja Ashiraein maassa ja tämän wuorenselänteen itäisillä rinteillä.

Minä wietin ystä Dbindjin luona, ja saatuani sieltä kanoteja, matkustin minä Gumbiin wanhan ystäwäni Quenguezan luoksi. Lemätyksiäni siellä pari päivää, jätin surumielin hyvästä tuolle hyvälle kuninkaalle. Yhdistillinen kohta tässä hyvästijätösässä oli se, kun muistoksi hänelle annoin wanhan mustan hatun, pitkän kepin, jonka ylimmäisessä päässä oli suuri nuppi, ja ku-luneen pitkän tatin. Hän noyhiti hetkeksi tuskanja, syieki minua useat ferrat ja hypperi ympärinä ihastuksesta. Kun hän oli pufenut nämä werhot yllensä, annoin minä hänen kaisella

itseänsä minun peilissäni, joka suuressa määrässä lisäsi hänen iloansa. Sitten pitkitin minä matkaani, ja Helmikuun 10:tenä päivänä saavuin minä Diagonoon, jossa tamaraini wanha wartia Ninkimongami ja hänen herransa, kuningas Rampano, ottivat minua vastaan. He olivat jo mellein heittäneet toiwonkin saada enää minua nähdä, mutta yhtä kaikki olivat be yhtä tarkasti wartioineet minun kanatarhaani ja tawaroitani. He olivat hyvin kopeat siitä ylistyksestä, jota minä heille annoin heidän uskollisuutensa tähden. Nyt pantiin suuret kemut toimeen, joihin minä olin erittäin auuliisti awullisna jatamalla heille sen tupakan, jonka silämaasta oli mystäni tuonut.

Käwin tuontuostakin rantaan tähystelemään eiköbän joku alus tulisi näkymiin, mutta pahaksi onneksi sain minä taas'een kuumeenpuuskan. Olin jo nauttinut niin paljon finimeä, ettei siitä lääkeestä minulle enää apua lähtenyt muuten kuin hyvin suurissa annoksissa. Arsenikkifulatus ei myöskään auttanut; minusta oli tullut toinen Nitridates eikä myrkky tehnyt minuun enää mitään waukutusta ollenkaan. Päivä päivästä käwin minä heikommasi ja halasin enemmän kuin milloinkaan saada hengittää sitä raitista meri-ilmaa, joka weisi minun Amerikkaan.

Neijä pitkää kuukautta sai kuluneeksi ennenkuin tuo niin halattu laiva tuli näkymiin. Minä wietin tämän ajan siten että sälytin siisään kalujani, kirjoitin, olin sipeänä ja käwelin tyhjäntoimittajana. Kulutin monta ikävää hetkeä tarkastamalla erästä pientä wiehättäwää lintua, Sycobius nigerrimus, joita lukematon joukko minun poisasollesani oli ottanut asuinfilianja eräsen lehtoon lähellä minun asuntoani. Tämän linnun elintapa on niin ormituinen laatuansa, etten minä milloinkaan woinut kylästyä katso-maesta, kuinfa taitawasti ja wiifaasti se teki pesänsä ja kokosi ruokansa.

Tätä lintua löytyy kaffi lajia, jotka eläwät samassa puussa, muttei samassa pesässä. Koiras toista näitä lintulajeja on ihan musta, mutta naaras on tumman harmaa, kun sit vastaan koiras tuota toista lajia on keltainen, mustankeltaisella kaulalla. Edellisen munat ovat sinisiä mustain pilkkuin kanssa, jälkimmäisen waa-leanpunaisia tummilla pilkuilla.

Nämä linnut ovat hyvin seuraava-akastawia, ne eiwät ainoastaan kotoonnu parwikuuntiin waan oleskelewat myöskin mieluisimmin lähellä kylä ja aina semmoisten paikkan lähitienoilla, joissa löytyy runsaasti palmuja ja pisankeja. He näyttä-

wät yhtä paljon kuin meidän pääskytet pitävän ihmisen seurasta.

Ne ovat erinomaisten uutteria lintuja. Walittuansa puun, johon aikovat perustaa uudisafunnon, tekewät he työtä koko päivän, aamu- ja iltaan, innolla, kestäväisyydellä ja ilolla. Heidän pesänsä ovat ymmyrtäisiä tai jotakin sinne päin ja niissä on ahdas aukko sisään- ja uloskäytävänä alinna toisella syrjällä. Pesä rakentaa jonkun ulkonewan ojan päähän, luultavasti sentähden että se olisi turwassa apinoilta ja karmeilta. Olen yhdessä puussa lähellä asuntoani laskenut semmoisia kylluvia pesiä löytyvän yli kahden tuhannen, joissa jokaisessa asuu lintu-pari.

Kun nämä linnut aikovat rakentaa pesää, kookovat he palmun ja pifangin lehtiä, jotka he wiiltävät soukkiin, korkeintansa paria kolmea linjaa leweihin kaistaleisiin. Koiras ja naaras walmistelewat yksissä neuwoin rakennusaineet. Kun ovat saaneet tarpeellisen joukon kaistaleita, rupeewat he rakentamaan pesää käärimällä kaistaleet ympäri sen ojan, jonka ovat walinneet, ja kutowat ne niin, että pesä, walmiiksi tultua, pitää wetensä. He käyttäwät nokkaa ja kynsiä samalla haawaa. Usein näin jonkun noista pienistä työntekijöistä pitävän lustoja kynsissään yli minutin aikaa ja sowitztan niitä rakennukseen nokallaan ja sitten iskewän kiini itsensä nokallaan ja wetävän solmut piukkaan kynsilään, ja wihdoin näin hänen hiipiwän pesään antamaan sille tuon ympärän muodon kiertämällä ruumistaan ympäri pesässä.

Wälisiä taipuwat ne puut, joihin nämä uut-terat pienet linnut perustawat asuntonsa, pesäin painosta, joiden suuri paljous muutenkin on esteenä osain warjinaiselle maurastumiselle. Pesä käytetään ei ainoastaan munain tallettamista warten waan myöskin asuinsijoina. Joka pari

munii useat kerrat wuodessa ja hautoo joka kerta kaffi poikaa. Nämä linnut lisääntywät niin wawasti, että heidän melkein lakkaamatta täytyy rakentaa itsellensä uusia pesiä. Merkkillistä on että joka lintu löytää pesänsä, sillä minun nähdäkseni oliwat ne kaikki yhtäläisiä. Minun tulee kuitenkin lisätä, että jotenkin usein olen nähnyt yhden ja toisen wawemman linnun kaikin waiminsa koettawan ahdistaa heikompa naapuriansa pois, mutta se onnistui hänelle harwoin. Näiden lintuin waiisti sanoo heille koska sadeaika on tulossa, ja he tekewät silloin ahkerasti työtä pesäinsä rakentamisessa ja parantamisessa.

Minä tarkastelin näitä pieniä naapureitani monta päivää, jotka oliswat olleet sanomattoman ikäviä, jollei noita lintusia olisi ollut. Wiimeinkin Kesäkuun 1:nä päivänä sain minä onnekseni nähdä laivan merellä. Sydämeni tykki ankarasti pelosta, ettei se laski rannalle, mutta suureksi ilokseni ohjasi tuo pieni priki suoraan kulkuaansa maata kohden. Illalla sain kapteenilta tietää että ystäwäni Gabunissa pitiwät minua kuolleena. Kapteeni oli saanut käskyn ottaa jeltwon, mikä oli syynä minun kuolemaani ollut. Minua ilahutti että sain wakuuttaa hänelle olewani vielä hengissä.

Nyt tuli tuo ikävä toimitus kun sälyttiin eläimeni ja muut kapteeni lairwaan, ja sillä aikaa ahdisti kuume minua lakkaamatta. Wihdoin nostettiin kuitenkin ankkuri, ja kiitollisella sydämellä terwehdin minä sitä raitista tuulta, joka woi minut takaisin siwistöykseen, ystäwäini luoksi ja terweyteen.

Ja täten jätän minä hywästi lukijalle, toivoska etteiwät kertomukseni waiwoitani, waiwoitani ja reikiistäni ole tuntuneet hänestä liian ikäwiltä.

AFRIKAN yleiskartta
osoittava ne paikat joissa ovat käyneet
BARTH, LIVINGSTONE, BURTON,
SPEKE ja DU CHAILLU.

Ashongoin sanotaan asuvan
25 Eng. penik. toisella puolella
tästä alempana merkityllä tiellä
Päivän tasaaja

**LÄNSI AFRIKAN
KARTTA**
osoittava ne paikat päiväntasaajan kohdalla
joita tutki
P. B. DU CHAILLU
vuosina 1856, 57, 58 ja 59.
P. B. du Chaillyn kulkema tie

Kuopio - W. A. Holmström

Kaikkilla maamme kirjakauppiaille on myötäväänä seuraavia kirjoja:

Muistelmia Matkoilta Venäjällä vuosina 1854—1858. Kirjoittanut Eug. Ahlqvist. Hinta 4 m.

Matkakertomuksia. I. Dnneton matka Hampurista St Thomasjaarelle sekä paluumatka New-Yorkin kautta Kööpenhaminaan. Kirjoittanut T. F. W. Richter. Suomentanut N. S—n. Hinta 1 m.

Maalta ja Mereltä eli Kokous matkakertomuksia kaikkien aikojen kuuluisimmista löytöretkeilijöistä Marco Polosta meidän aikoihin asti. I. **Marco Polo. Columbo. Vasco di Gama.** Suomennoksia. Hinta 40 penniä.

Pitajään-kirjasto, Opiiksi ja huiviksi Suomen perelle. Toimittanut P. Hannikainen. I. Hinta 1 m. 25 penniä.

Wälskäärin juttuja. Kertomut B. Topeliuksen. Suomentanut N. G. Lewander. Ensimmäinen jalko. I. **Kuninkaan sormus** 1 m. — II. **Miekka ja Aura** 1 m.

Wälskäärin juttuja. Kertomut B. Topeliuksen. Suomentanut N. S—n. Kolmas jalko. **Siniset.** — **Pakolainen.** — **Grään nimen warjo.** Hinta 4 m.

Satanen muistelmia Pohjanmaalta. Kirjoittanut Saara Wacklin. Suomentanut J. Aulén. Ensimmäinen osa. Hinta 1 m.

Iwanhoe. Kuvauks Englannin oloista toismanne ristiretken ajoilla. Kirjoittanut Walter Scott (Alkukielestä suomennettu). Hinta 3 m.

Wanha Tarina Montrosesta. Historiallinen Kertomus. Walter Scott'in kirjoittama. Englannin kielestä kääntänyt J. Krohn, Iwanhoen suomentaja. Hinta 2 m.

Juoseppi Lumesa eli Dnnettonmus walttelehtaa onnelksi. Tarina Berthold Auerbach'ilta. Suomentanut Malakias Costiander. Hinta 1 m.

Merkillisiä Tappeluita ja Tapauksia Historian alalta. (Suomennoksia). I. Hinta 1 m. 50 penniä.

Robinpoika Arnusen ihmeelliset elämänvaiheet. De Foen jälkeen mukailtu. Suomentama G. C. Hinta 75 penniä.

Helsingissä, Syyskuulla 1876.

G. W. Edlund'in Pustannustoimisto.